MILJÖHUSESYN®

EGEN TILLSYN FÖR LANTBRUK OCH TRÄDGÅRD

2011

Du kan även göra Miljöhusesyn på webben!

www.miljohusesyn.nu

UPPGIFTER OM VERKSAMHETEN 2011

För- och efternamn

Fastighetsbeteckning
(om brukning sker på flera fastigheter, ange huvudfastighet)

Adress

Postnummer och ort

Telefon

E-post

Mottagande företag/föreningar

Mottagande företag/föreningar

Mottagande företag/föreningar

Mottagande företag/föreningar

Mottagande företag/föreningar

Mottagande företag/föreningar

Leverantörsnummer

Egen tillsyn med hjälp av Miljöhusesyn genomförd av (namn)

Genomförd (datum)

341 271

Utgiven av Lantbrukarnas Riksförbund, 105 33 Stockholm, tel. 0771-573 573
Projektledare: Anna-Märta Hasselwander

Ansvarig för revidering: LRF med hjälp av Hushållningssällskapet. Samråd har skett med ett flertal myndigheter och andra organisationer.

Grafisk formgivning och produktion: Condesign Infocom AB
Omslag: Munken Polar 200 g | Inlaga: G-print 80 g
Omslagsfoton: Ester Sorri, alla förutom Blomquist mellersta bilden övre raden (tupp)
Övriga foton: Ester Sorri, alla förutom Blomquist s. 46-47, 56, 59, 103 och 112 och Sunita Hallgren s. 8
Tryck: Tabergs Tryckeri AB

© LRF 2011

Miljöhusesyn **2011**

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Uppgifter om verksamheten..... **2**
Innehållsförteckning..... **3**

INLEDNING **4**

Vad är Miljöhusesyn?..... **4**
Vilken är nyttan med att göra Miljöhusesyn?..... **4**
Hur genomför jag Miljöhusesyn?..... **5**
Vilka delar bör jag fylla i?..... **5**
Regeländringar och nyheter..... **6**
Ändringar på gång efter år 2011..... **8**

CHECKLISTA **10**

ALLMÄNNA GÅRDSKRAV..... **10**
ARBETSMILJÖ..... **14**
VÄXTODLING..... **18**
DJURHÅLLNING..... **26**
Alla djurslag..... **26**
Nötkreatur..... **33**
Mjölkproduktion..... **35**
Grisar..... **36**
Får och Getter..... **38**
Fjäderfän..... **39**
Hästar..... **42**

FAKTADEL **46**

VIKTIGT FÖR ALLA..... **46**
Miljöbalken..... **46**
Hygien- och kontrollförordningar..... **46**
Tvärvillkor..... **48**
ALLMÄNNA GÅRDSKRAV..... **49**
ARBETSMILJÖ..... **63**
VÄXTODLING..... **71**
DJURHÅLLNING..... **91**
Information från livsmedelskedjan (om slaktdjur)..... **92**
Alla djurslag..... **92**
Nötkreatur..... **103**
Mjölkproduktion..... **107**
Grisar..... **108**
Får och Getter..... **111**
Fjäderfän..... **112**
Hästar..... **114**

BILAGOR **117**

BILAGA 1 Utrymmeskrav för djurhållning..... **118**
Nötkreatur..... **118**
Grisar..... **121**
Får..... **123**
Getter..... **124**
Fjäderfän..... **125**
Hästar..... **128**
BILAGA 2 Djurskyddsmyndighetens allmänna råd..... **130**
BILAGA 3 Miljösanktionsavgifter..... **133**
BILAGA 4 Områdesindelning, församlingar..... **134**

BLANKETTER

Åtgärdsplan
Avfallsjournal

Vad är Miljöhusesyn?

Miljöhusesyn ger samlad och övergripande information om lagstiftning inom områdena miljö, djurskydd samt foder- och livsmedelssäkerhet. Dessutom behandlas den arbetsmiljölagstiftning som reglerar de mest olycksdrabbade områdena. Miljöhusesyn är ett hjälpmedel för din egen verksamhetskontroll. Använd Miljöhusesyn för att kontrollera att produktionen uppfyller lagstiftningen.

VILKEN ÄR NYTTAN MED ATT GÖRA MILJÖHUSESYN?

- Du får en samlad bild av de krav som ställs på din verksamhet.
- Du kan förbereda dig inför ett tillsynsbesök genom att läsa igenom eller fylla i Miljöhusesyn.
- Alla tvärvillkor finns med. Gör du Miljöhusesyn minskar risken för avdrag på dina jordbrukarstöd.
- Vissa föreningar och livsmedelsföretag kräver en genomförd Miljöhusesyn för att du ska få leverera till dem.
- För att tillmötesgå kraven på ökad kvalitetssäkring av produktionen. Inom flera kvalitetssystem ställs krav på en genomförd Miljöhusesyn.
- Med en genomförd Miljöhusesyn underlättas informationsutbytet mellan dig och tillsynsmyndigheten, eller andra som du ska informera om verksamheten.

Liten ordlista

EU-förordning *– utfärdas av EU och gäller direkt i medlemsländerna.*

EU-direktiv *– utfärdas av EU och gäller efter att de arbetats in i den nationella lagstiftningen.*

Författningar *– samlingsbenämning för lagar, förordningar och föreskrifter.*

Lag *– stiftas av riksdagen. Övergripande.*

Förordning *– mer detaljerade bestämmelser med lagen som utgångspunkt. Beslutas av regeringen på uppdrag av riksdagen.*

Föreskrift *– utfärdas av myndigheter med stöd av förordningar. Mer utförliga jämfört med förordningarna.*

Allmänna råd och vägledningar *– utfärdas av vissa centrala myndigheter. De allmänna råden och vägledningarna utgör rekommendationer om tillämpningen av en författning och anger hur någon kan eller bör handla i ett visst avseende. Allmänna råd och vägledningar är inte juridiskt bindande, men kan väga tungt vid rättslig prövning.*

Tvärvillkor *– regler i lagstiftningen som du måste följa för att få full utbetalning om du sökt jordbrukarstöd.*

Extra tvärvillkor *– ytterligare tvärvillkor som du måste följa för att få full utbetalning om du sökt miljöersättning.*

HUR GENOMFÖR JAG MILJÖHUSESYN?
Miljöhusesyn innehåller checklistor och en faktadel. Dessutom bifogas en blankett för att lista planerade åtgärder (Åtgärdsplan för Miljöhusesyn) samt en avfallsjournal. Du kan genomföra Miljöhusesyn genom att fylla i checklistorna eller använda den som uppslagsbok genom att titta i faktadelen.

1. Du kan börja med att fylla i checklistan, som är utformad som ett frågeformulär. Varje fråga representerar ett eller flera författningskrav (vita) eller rekommendationer (färgade). Efter frågan kan du kryssa i kolumnen ”Ja” eller ”Nej”. Om frågan inte gäller dig och din verksamhet kryssar du i kolumnen ”Ej aktuellt”.
2. För att besvara vissa frågor kan du behöva mer information. Den hittar du i faktadelen. Faktadelen bör du också använda om du är osäker på hur en viss fråga ska tolkas.
3. Vid de frågor där du kryssat ”Nej” kan du skriva en kommentar bredvid om vad som ska åtgärdas samt när den planerade åtgärden ska vara genomförd. Allt eftersom saker åtgärdas fyller du i datumet i kolumnen ”Åtgärdat datum”.
4. Fyll sedan i blanketten Åtgärdsplan för Miljöhusesyn. När du sedan genomfört en planerad åtgärd kan du fylla i datumet i den högra kolumnen.
5. Vissa föreningar och livsmedelsföretag vill att du skickar åtgärdsplanen till dem. Därför ligger den som en bifogad blankett.
6. Avfallsjournalen kan du antingen fylla i kontinuerligt eller använda som en sammanfattande blankett.

VILKA DELAR BÖR JAG FYLLA I?
Vilka delar av Miljöhusesyn som bör fyllas i beror på vilken typ av verksamhet du bedriver:

– Oavsett produktionsinriktning kan du fylla i avsnitten om allmänna gårdskrav och arbetsmiljö.
– Om växtodling bedrivs, fyller du sedan i avsnittet om växtodling (gäller såväl lantbruk som trädgård).
– Finns djur fyller du sedan i den inledande delen av avsnittet om djurhållning, samt de djurslagsspecifika frågorna som berör din verksamhet.

ENKELT OCH SMIDIGT – MILJÖHUSESYN PÅ INTERNET!
Du kan även genomföra Miljöhusesyn på internet. Webbplatsen heter www.miljohusesyn.nu. Där kan du se hela Miljöhusesyn eller få fram anpassade checklistor och fakta genom att ange din verksamhetsinriktning och företagets geografiska läge.

ALLA TVÄRVILLKOR FINNS MED I MILJÖHUSESYN
Jordbruksverket ger inte längre ut någon broschyr om tvärvillkoren. Broschyren ersätts av informationen i Miljöhusesyn. I checklistorna är tvärvillkor och extra tvärvillkor markerade och i faktadelen finns ett särskilt avsnitt som handlar om tvärvillkor.

ANSVAR
Lantbrukarnas Riksförbund, LRF, är ansvarig utgivare av Miljöhusesyn och har så långt som möjligt faktakontrollerat de uppgifter som ingår. LRF kan dock inte ta ansvar för att hjälpmedlet i alla delar är korrekt och komplett, och det bör observeras att formuleringen i checklistans frågor inte är en exakt återgivning av det som står i författningarnas paragrafer. Nya författningar och ändrade regler tillkommer kontinuerligt under året och som verksamhetsutövare är du ansvarig för att du i din verksamhet följer lagar, förordningar och föreskrifter. Se myndigheternas hemsidor för senaste nytt.

FRÅGOR OM MILJÖHUSESYN
Har du frågor kan du ringa LRF tel. 0771-573 573.

Regeländringar och nyheter

Här följer först regeländringar som träder i kraft under 2011. Därefter redovisas beslutade ändringar som träder i kraft senare än 2011 samt utredningar och förslag som kan resultera i nya regler framöver.

ÄNDRADE REGLER ÅR 2011

MILJÖRAPPORT

Regelverket för tillståndspliktig verksamhet har ändrats 2011. Tillståndspliktig verksamhet ska lämna miljörapport till tillsynsmyndigheten senast den 31 mars varje år. Rapporten lämnas digitalt till Svenska miljörapporteringsportalen (SMP), via Naturvårdsverkets centrala databas på https://smp2.naturvardsverket.se. Vägledning till hur miljörapporten ska se ut finns på Naturvårdsverkets hemsida via länk till SMP.

VATTENDIREKTIVET

Vattenmyndigheterna har nu beslutat om miljökvalitetsnormer och åtgärdsprogram för vatten. Jordbruksverket har, som central myndighet med ansvar för jordbruksfrågor, en roll i arbetet med att genomföra olika åtgärder som måste till för att Sveriges vatten ska uppnå god status till 2015. En åtgärdskatalog med ett 60-tal olika förslag som kan ge inspiration till konkreta åtgärder för en god vattenstatus har tagits fram och finns att ladda ned från www.jordbruksverket.se. Du kan också kontakta din länsstyrelse för aktuell information.

Marina direktivet

Under de senaste åren har en rad regler och lagar tillkommit till havsmiljöns fördel. Eftersom många länder samsas om havet behövs internationella kraftansträngningar i syfte att skydda och bevara den marina miljön, förhindra att den försämras och att, när det är praktiskt möjligt, återställa denna miljö där den har påverkats negativt. Det Marina direktivet är en av de största satsningarna med bindande regelverk som antagits för att främja havsmiljön i EU. Huvudmålet är att senast år 2020 uppnå en god ekologisk status i haven.

GÖDSELSPRIDNING

Även 2011 kommer en skärpning i regelverket när det gäller spridning av stallgödsel, som ett led i Sveriges åtagande att uppfylla nitratdirektivet. Undantag från spridningsförbudet i nitratkänsligt område av gödselmedel under perioden 1 november till 28 februari har helt tagits bort.

Inom nitratkänsligt område gäller följande:

- Förbudet mot att sprida gödsel på jordbruksmark som gränsar till vattendrag och lutar mer än 10 % kommer att gälla alla gödselmedel. Undantaget för mineralgödsel tas bort.
- Inga undantag kommer att finnas kvar för spridning av stallgödsel eller andra organiska gödselmedel under perioden 1 november till 28 februari.
- Spridning av fasta gödselslag kommer att vara tillåtet både i växande gröda (ej fånggröda) och på obevuxen mark under tiden 1 oktober till 31 oktober.
- Nedbrukning vid spridning på obevuxen mark ska ske inom 4 timmar i Skåne, Blekinge och Hallands län, eller inom 12 timmar i de resterande nitratkänsliga områdena.

Regler i alla känsliga områden

Inom känsliga områden får högst 40 kg lättillgängligt kväve per hektar tillföras inför höstsådd. Regeln gäller andra grödor än höstoljeväxter.

AVFALL

Ny svensk avfallsförordning kommer under 2011. Propositionen om ny lagtext ska lämnas till riksdagen i januari 2011. Beslut kommer under våren.

DJURSKYDDSLAGEN UTREDS

En statlig utredning har startat som ska se över den »

samlade djurskyddslagstiftningens utformning och innehåll. Utredningen ska ta fram en ny djurskyddslag, ny djurskyddsförordning och ge exempel på hur andra föreskrifter på området kan utformas. Utredningen ska vara klar den sista januari 2011.

ELEKTRONISK IDENTIFIERING AV NÖTKREATUR
Det är tillåtet att ha öronbricka med elektronisk givare för nötkreatur. Mer information finns på www.jordbruksverket.se.

MÄRKNING AV GRISAR TILL SLAKT
Grisar som förs direkt till ett slakteri från sin födelsebesättning behöver enbart vara märkta med leverantörsnummer. Jordbruksverket måste ha fått en anmälan med leverantörsnummer innan. Regeln kommer att träda i kraft under 2011. Mer information finns på www.jordbruksverket.se.

TRANSPORTDOKUMENT – FÅR OCH GETTER
För får och getter är det obligatoriskt att ange enskilda individer (individmärkta djur) på transportdokumenten från och med den 1 jan 2011. Det kommer dock att finnas ett antal undantag från den regeln. Mer information finns på www.jordbruksverket.se.

ÄNDRINGAR PÅ GÅNG EFTER ÅR 2011

KEMIKALIELAGSTIFTNING
EU:s förordning om klassificering, märkning och förpackning av kemiska ämnen och blandningar trädde i kraft 2009. Tiden fram till den 1 juni 2015 är en övergångsperiod då både nuvarande och ny lagstiftning gäller parallellt. Vilka regler som gäller för ämnen respektive blandningar under övergångsperioden finns att läsa på Kemikalieinspektionens hemsida www.kemi.se.

VÄXTSKYDDSMEDEL
EU:s nya växtskyddslagstiftning börjar införas i Sverige under 2011. Medlemsstaterna ska vidta alla nödvändiga åtgärder för att främja ett växtskydd med låg insats av bekämpningsmedel och så långt möjligt ge företräde till icke kemiska metoder. Bl.a. ska alla användare av växtskyddsmedel tillämpa integrerat växtskydd senast år 2014. Integrerat växtskydd betonar odling av sunda grödor genom bl.a. växelbruk, lämplig odlingsteknik, användning av resistent och tåligt utsäde m.m. Substitutionsprincipen införs, vilket innebär att problematiska medel ska ersättas med andra säkrare medel eller metoder.

Målet är att minska de risker och konsekvenser som användningen av växtskyddsmedel innebär för människans hälsa och för miljön. Under år 2012 kan man räkna med att den nya lagstiftningen börjar gälla.

Några av de konkreta åtgärderna är:
- Utbildning av alla yrkesmässiga användare av växtskyddsmedel kring åtgärder för att minimera riskerna i arbetet samt kunskaper om strategier och metoder för integrerat växtskydd.
- Funktionstest av sprutan blir obligatoriskt (förmodligen efter år 2012).
- Allmänheten ska få bättre information om bekämpningsmedel.

AVLOPPSSLAM
Naturvårdsverket har lämnat ett förslag till ny förordning om avloppsslam till Miljödepartementet. I förslaget skärps gränsvärdena för metallerna kadmium och kvicksilver. Tillförsel av silver till jordbruksmark regleras och krav på hygienisering av slammet införs. Alla avloppsfraktioner ska omfattas av den kommande lagstiftningen, inte bara slam från reningsverk eller flerkammarbrunnar som idag. Den nya slamförordningen införs tidigast 2012.

KALVNINGSBOXAR
Även i befintliga stallar med 18 eller fler uppbundna kor eller kvigor, i vilka ingen förprövningspliktig åtgärd genomförts, ska det från den 1 augusti 2012 finnas kalvningsboxar inför kalvning.

RENGÖRING AV KALVNINGSBOXAR
Från den 1 augusti 2012 ska kalvningsboxar och andra stallutrymmen som används som kalvningsplats vara utformade och användas så att de kan rengöras regelbundet samt vid behov desinficeras.

HELSPALTBOXAR TILL KALVAR
Från den 1 augusti 2012 ska alla kalvar mellan en och fyra månader i helspaltboxar ha godkänd liggyta av gummi eller annat mjukt material. Till kalvar yngre än 1 månad är det krav på strö av halm eller liknande material.

MOTTAGNINGSSTALL VID INKÖP AV KALVAR
Den 1 augusti 2007 infördes nya regler om mottagningsstallar vid inköp av kalvar. De nya reglerna gäller direkt vid nystart av sådan kalvuppfödning och vid förprövningspliktig byggnation på befintliga anläggningar med sådan uppfödning. För övriga gäller de nya reglerna fullt ut från den 1 augusti 2012.

De nya reglerna innebär att när fler än 50 kalvar som är yngre än 4 månader årligen tas emot från mer än 1 besättning ska kalvarna tas emot och hållas i mottagningsstall med plats för högst 100 kalvar. Om mottagning sker från fler än 5 besättningar ska omgångsuppfödning ske i mottagningsstallet. Insättning av djurgruppen ska då göras inom en tidsperiod på 3 veckor. Om djuren hålls kvar i mottagningsstallet under hela uppfödningstiden fram till slakt får antalet djurplatser dock uppgå till högst 150 under förutsättning att omgångsuppfödning tillämpas.

I de nya reglerna har kalvarnas åldersgräns för när de måste tas emot i mottagningsstall sänkts från 6 månader till 4 månader. De nya reglerna innebär därför att mottagningsstallar inte måste finnas för inköpta kalvar som är äldre än 4 månader när de kommer till anläggningen. De nya reglerna innebär dock att vissa djurhållare senast den 1 augusti 2012 måste komplettera sin anläggning med mottagningsstall. Det gäller de djurhållare som anskaffar fler än 50 men högst 100 kalvar årligen från högst 5 mjölkbesättningar. Detta eftersom gränsen för när mottagningsstall måste finnas har sänkts från högst 100 kalvar till högst 50 kalvar.

LÖSDRIFT FÖR NÖTKREATUR
Alla handjur över sex månader ska hållas i lösdrift från den 1 januari 2017 och omedelbart vid förprövningspliktig byggnation. Se www.jordbruksverket.se för mer information.

HELSPALTBOXAR TILL FÅR OCH GETTER
Helspaltboxar till får och getter förbjuds från den 1 augusti 2017, och omedelbart vid förprövningspliktig byggnation.

LIGGYTOR TILL FÅR OCH GETTER
Från den 1 augusti 2017 förbjuds liggytor med gödseldränerande golv till får och getter i befintliga stallar. Förbudet gäller direkt vid förprövningspliktig byggnation.

STRÖMEDEL OCH SITTPINNAR TILL UNGHÖNS
Krav på strömedel och sittpinnar i uppfödningsburar för unghöns kommer att införas vid ett senare tillfälle som Jordbruksverket beslutar om. Reglerna gäller direkt vid förprövningspliktig byggnation. Håll dig uppdaterad på www.jordbruksverket.se. «

Checklista **Allmänna Gårdskrav**

	Vita fält avser krav enligt författningarna
	Tonade fält/gröna avser rekommendationer

Tvärvillkor

Extra tvärvillkor för miljöersättningar

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
G1	**Anmälnings- och tillståndsplikt**					
	Reglerna nedan berör enbart anmälnings- och tillståndspliktiga företag. Syftet är att minska risken för att miljön förorenas eller att andra betydande olägenheter för människors hälsa eller miljön uppstår. *(se faktadelen sid. 50)*					
G1.1	Om verksamheten är anmälningspliktig, har anmälan gjorts till kommunen?				TVÄR! (tvärvillkor att anmäla djurhållning)	
G1.2	Om verksamheten är tillståndspliktig, har tillstånd lämnats av länsstyrelsen?				TVÄR! (tvärvillkor att tillstånd har lämnats för djurhållning)	
G1.3	Om verksamheten är tillståndspliktig, lämnas årligen en miljörapport till Svenska miljörapporteringsportalen?					
G1.4	Om verksamheten är anmälnings- eller tillståndspliktig och drivs i form av ett aktiebolag, lämnas upplysningar om verksamhetens miljöpåverkan i årsredovisningens förvaltningsberättelse?					
G2	**Egenkontroll av miljöpåverkan**					
	En stor del av arbetet med att säkerställa att miljöbalkens bestämmelser följs ska utföras av verksamhetsutövaren själv, vid den så kallade egenkontrollen. Genom egenkontroll kan verksamhetsutövaren visa att de allmänna hänsynsreglerna i miljöbalken uppfylls. *(se faktadelen sid. 52)*					
G2.1	Är det nedskrivet vem som har ansvaret för att miljölagstiftningen är känd och följs?				Ansvarig:	
G2.2	Bedöms och dokumenteras *miljö- och hälsorisker* inom företagets verksamhet regelbundet?					
G2.3	Inspekteras regelbundet *anläggningar och utrustning* som har betydelse för hälsan och miljön?					
G2.4	Vidtas förebyggande åtgärder för miljö- och hälsorisker enligt ovan?					
G2.5	Kontaktas tillsynsmyndigheten omedelbart vid allvarligt tillbud/olycka som kan påverka miljön eller människors hälsa?					
G2.6	Finns förteckning över de kemikalier som kan medföra risk för miljö och hälsa, se punkt G3.1?					
G2.7	Är samtliga genomgångar, resultat och åtgärder dokumenterade?					
G3	**Kemiska produkter**					
	Syftet med reglerna är att minska olycksrisken med kemiska produkter och förhindra oönskad spridning av kemiska produkter i miljön. *(se faktadelen sid. 52)*					
G3.1	Finns förteckning över de kemiska produkter som används i verksamheten (gäller företag med anställda, anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter)? Se även punkt G2.6.					
G3.2	Finns säkerhetsdatablad för de kemiska produkter som används?					
G3.3	Förvaras kemiska produkter på ett sätt så att de inte riskerar att läcka till miljö och vatten?				X-TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
G3.4	Förvaras hälso- och miljöfarliga kemiska produkter avskilt från brandfarliga och explosiva varor?					
G3.5	Förvaras kemiska produkter avskilt från foder och livsmedel?					
G3.6	Förvaras hälsofarliga kemiska produkter avskilt från obehöriga och barn?					
G3.7	Förvaras kemiska produkter i originalförpackningar? (Gäller främst om man har anställd arbetskraft.)					
G3.8	Undviks att släppa ut vissa farliga ämnen direkt till grundvattnet?					
G3.9	Hanteras och lagras ammoniumnitrat (N34) på ett säkert sätt?					
G3.10	Finns tillstånd från byggnadsnämnden om mer än 50 ton ammoniumnitrat förvaras i samma byggnad?					
G3.11	Finns tillstånd från byggnadsnämnden om mer än 100 liter väteperoxid i en koncentration mellan 20–60 % hanteras?					
G3.12	Hanteras och förvaras väteperoxid på ett säkert sätt?					
G3.13	Om farligt gods transporteras utöver begränsad mängd med annat fordon än traktor eller motorredskap, finns intyg om 1.3-utbildning?					

G4 Cisterner, rör och slangledningar där bensin, diesel eller oljor hanteras

Syftet med reglerna är att minska risken för utsläpp samt risken för brand. Myndigheterna ska med hjälp av kontrollrapporten kunna meddela råd vid senare behov. *(se faktadelen sid. 54)*

G4.1	Står alla cisterner säkert?					
G4.2	Finns fungerande överfyllningsskydd på alla cisterner med volym över 1 m^3?					
G4.3	Kan vätskenivån på ett tillförlitligt sätt avläsas?					
G4.4	Finns avluftningsanordning på alla cisterner?					
G4.5	Finns fast anslutning för påfyllning på samtliga cisterner?					
G4.6	Finns väl synlig tillverkningsskylt på alla cisterner?					
G4.7	Har du gjort en skriftlig anmälan till kommunens miljökontor om nyinstallation av diesel-, eldningsolje- eller spilloljecistern?					
G4.8	Finns tillstånd från kommunens byggnadsnämnd för hantering av brandfarliga vätskor i volymer överstigande dem i tabell 5 i faktadelen?					
G4.9	Om cisternen är större än 1 m^3, har en besiktning genomförts av en ackrediterad kontrollant?				Datum för nästa besiktning:	
G4.10	Finns protokollet från den senaste besiktningen tillgängligt att vid behov visas upp för tillsynsmyndigheten?					
G4.11	Har cisterner och rörledningar som inte används gjorts obrukbara och omöjliga att fylla (av misstag), rengjorts och avanmälts till miljöförvaltningen?					
	EXTRA REGLER FÖR VERKSAMHET INOM VATTENSKYDDSOMRÅDE					
G4.12	Är miljöförvaltningen skriftligen informerad om lagring av mer än 250 l brandfarlig vätska?					
G4.13	Om vattenskyddsområdets skyddsföreskrifter har strängare krav, uppfylls dessa?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
G4.14	Är ytan vid hanteringen utformad så att spill och läckage kan samlas in och tas om hand?					
G4.15	Finns en väl synlig och hållbar informationsskylt om ”Vattenskyddsområde” vid påfyllningsröret?					
G4.16	Ges cisterner, tillhörande rörledningar och lösa behållare om mer än 250 l brandfarlig vätska sekundärt skydd då de installeras i vattenskyddsområde?					
G4.17	Om cisternen inte har krav på ett sekundärt skydd, är den regelbundet kontrollerad?					

G5 Energiproduktion

Syftet med reglerna är att minska negativ påverkan på miljön vid energiproduktion. *(se faktadelen sid. 56)*

G5.1	Kontaktas byggnadsnämnden och miljönämnden före installation eller väsentlig förändring av utrustning för energiproduktion eller energiomvandling?					
G5.2	Uppfyller fastbränsleanläggningen gränsvärdena avseende utsläpp av stoft?					
G5.3	Uppfyller bränslet kravet på låg svavelhalt?					

G6 Kyl-, värme- och klimatanläggningar

Dessa regler gäller kyl -, värme- och klimatanläggningar som används yrkesmässigt och innehåller CFC, HCFC, HFC eller halon. Syftet med reglerna är att förhindra läckage av ozonnedbrytande och klimatpåverkande ämnen till atmosfären samt att myndigheterna ska ha en viss kontroll över vilka köldmedier som används. *(se faktadelen sid. 57)*

G6.1	Har köldmedium innehållande mer än 900 g CFC ersatts med annat godkänt köldmedium?					
G6.2	Har läckagekontroll genomförts med intervaller enligt tabell 7 utfört av ett registrerat och certifierat kontrollorgan?					
G6.3	Har en uppföljande läckagekontroll genomförts inom en månad efter ett ingrepp eller en installation?					
G6.4	Om ett stationärt aggregat med 10 kg köldmedium eller mer har installerats, har tillsynsmyndigheten underrättats i god tid före installationen?					
G6.5	Om det finns 10 kg eller mer köldmedium totalt i verksamheten i stationära aggregat som rymmer 3 kg köldmedium eller mer, skickas kontrollrapporten samt under året skrotad utrustning till kommunen senast 31 mars året efter (om summering av mängd, se faktadelen sid. 57)?					
G6.6	Har eventuella reparationer eller ingrepp i köldmediesystemet utförts av certifierad reparatör?					

G7 Avfall

Syftet med reglerna är att miljön ska vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. *(se faktadelen sid. 57)*

G7.1	Förvaras och hanteras allt avfall så att förorening av livsmedel och foder förhindras?				TVÄR!	
G7.2	Lämnas allt avfall utom organiskt avfall till respektive mottagnings- eller insamlingsstation (kommunal mottagningsstation, renhållningsbolag, förpackningsinsamling eller annan inlämning)?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
G7.3	Kan handling som styrker att återvinningsavgifter är betalda för storsäck, fiberduk och odlingsfolie uppvisas?					
G7.4	Har en anläggning som hanterar animaliska biprodukter för vidare led godkänts av Jordbruksverket?					
G7.5	Emballeras förbrukade kanyler och skalpeller väl innan de lämnas till godkänd mottagare?					
G7.6	Är egen transport av mer än 50 ton eller 250 m^3 avfall per år anmäld till länsstyrelsen (undantaget är transport av stallgödsel och kadaver, se faktadelen sid. 59)?					
G7.7	Vid transport av stallgödsel för annan användning än inom växtodlingen, finns handelsdokument?					

G8 Farligt avfall

Syftet med reglerna är att miljön ska vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Brott mot vissa av reglerna kan ge miljösanktionsavgift. *(se faktadelen sid. 59)*

G8.1	Tas allt farligt avfall om hand av godkänd mottagare? Se avfallslista i G8.3–G8.4 eller i Avfallsjournal.					
G8.2	Förs journal över typ och mängd farligt avfall (avfallsjournal) som årligen lämnas från verksamheten och hur detta tas om hand?					
G8.3	Om du själv transporterar farligt avfall (gäller ”begränsad mängd”, se faktadelen sid. 60), är detta anmält till länsstyrelsen?					
G8.4	Om du inte själv transporterar farligt avfall, är transportören godkänd av länsstyrelsen samt lämnar det farliga avfallet till godkänd anläggning?					
G8.5	När farligt avfall hämtas av entreprenör, bifogas transportdokument?					
G8.6	Har du fått mottagarbevis när du lämnat farligt avfall?					

G9 Producentansvar

Syftet med reglerna är att säkerställa att den som producerar/levererar varor med förpackningsmaterial även tar ansvar för att detta återvinns. *(se faktadelen sid. 60)*

G9.1	Om förpackade varor levereras från företaget, finns anslutning till återvinningssystem eller uppfylls producentansvaret för förpackningar på annat sätt?					

G10 Skydd mot brand och olyckor

Syftet med reglerna är att tydliggöra ansvaret för olyckor och brand och att stärka det förebyggande skyddsarbetet. *(se faktadelen sid. 61)*

G10.1	Följs brandskyddet upp regelbundet minst vart femte år?					
G10.2	I de fall det krävs, lämnas skriftlig redogörelse av brandskyddet till kommunen?					
G10.3	Kontrolleras släckutrustningen och insatsplanen varje år?					
G10.4	Finns pärmen från Lantbrukets brandskyddskommitté, LBK tillgänglig i verksamheten?					

Checklista **Arbetsmiljö**

De regler som presenteras täcker de områden inom vilka det inträffar flest olyckor eller som av annan anledning är speciellt angelägna inom lantbruks- och trädgårdsverksamhet.

	Vita fält avser krav enligt författningarna
	Tonade fält/gröna avser rekommendationer

Fråga som behandlar ny lagstiftning eller lagstiftning som väsentligen förändrats

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
A1	**Systematiskt arbetsmiljöarbete**					
	Reglerna om systematiskt arbetsmiljöarbete gäller alla företag med anställd eller inhyrd personal (inklusive praktikanter). Syftet med reglerna är att säkerställa en god och säker arbetsmiljö för de anställda och att eventuella brister följs upp och åtgärdas. *(se faktadelen sid. 64)*					
A1.1	Genomförs en årlig kartläggning och uppföljning av arbetsmiljön tillsammans med personalen?				Ansvarig:	
A1.2	Upprättas en skriftlig åtgärdsplan och riskanalys för att förbättra arbetsmiljön utifrån kartläggningen?				Ansvarig:	
A1.3	Finns tillgång till gällande arbetsmiljöregler?					
A1.4	Om företaget har 10 arbetstagare eller fler, finns följande information nedskriven?					
	– en arbetsmiljöpolicy					
	– rutiner för det systematiska arbetsmiljöarbetet					
	– en dokumentation över den årliga genomgången					
	– uppgiftsfördelning av arbetsmiljöarbetet.					
A2	**Anmälan av tillbud och olycksfall**					
	Huvudsyftet med reglerna är att den enskilde ska kunna styrka att han/hon råkat ut för ett olycksfall för att få rätt till ersättning och rehabilitering. För att vidta förebyggande åtgärder är det också viktigt att arbetsskador anmäls. *(se faktadelen sid. 64)*					
A2.1	Anmäls allvarliga tillbud/olycksfall till Försäkringskassan och Arbetsmiljöverket?					
A3	**Arbetsmiljöplan vid byggnadsarbete**					
	Syftet med reglerna är att få en grund för hur arbetsmiljöarbetet ska bedrivas i samband med nybyggnads- eller anläggningsarbete. *(se faktadelen sid. 65)*					
A3.1	Upprättas en arbetsmiljöplan innan byggnads- eller anläggningsarbete utförs?					
A3.2	Känner du till vilka tekniska egenskapskrav som gäller för dig som äger byggnader?				NY!	
A4	**Tekniska anordningar och säkerhet**					
	Syftet med reglerna är att förhindra olyckor vid arbete med tekniska anordningar. Bestämmelser om tekniska anordningar är tvingande och gäller alla företag d.v.s. även egenföretagare och familjeföretag. *(se faktadelen sid. 65)*					
A4.1	Finns skydd monterade över rörliga maskindelar på samtliga maskiner och redskap som används?					
A4.2	Är samtliga aktuella kraftöverföringsskydd hela och funktionsdugliga?					
A4.3	Finns stabila skyddsräcken eller andra skydd på trappor och vid fodernedtag så att nedstörtning förhindras?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
A4.4	Är stegarna säkra och stabila och är de stegar som används regelbundet förankrade?					
A4.5	Följs bestämmelserna om användning av traktorer?					
A4.6	Sker besiktning av lyftanordningar med rätt tidsintervall?				LYFT 1: senaste besiktning den……..… LYFT 2: senaste besiktning den…..……	
A4.7	Sker besiktning av tryckkärl med rätt tidsintervall?				TRYCKKÄRL 1: senaste besiktning den……..… TRYCKKÄRL 2: senaste besiktning den……..…	
A4.8	Finns det arbetsrutiner så att långvariga och kraftigt vibrerande arbetsmoment undviks?					
A4.9	Om truck används, har föraren skriftligt tillstånd att använda truck och rätt kompetens för arbetet?					

A5 Skyddsutrustning och första hjälpen

Syftet med reglerna är att genom användning av lämplig skyddsutrustning förhindra arbetsskador vid speciella arbetsmoment. *(se faktadelen sid. 67)*

A5.1	Används funktionsdugliga hörselskydd vid arbete med bullernivå över 85 dB(A)?					
A5.2	Används skyddsglasögon vid arbeten där ögonen är utsatta?					
A5.3	Används skyddsskor/skyddsstövlar med stålhätta vid arbeten med djur, maskiner, byggnationer och skog?					
A5.4	Finns rutiner för att minska det farliga (organiska) dammet (t.ex. dammsugare, dammbindare, blötutfodring etc.)?					
A5.5	Används andningsskydd vid arbete i dammiga miljöer och vid tvätt av djurstallar?					
A5.6	Finns utrustning för och kunskap om första hjälpen?					
A5.7	Vid ensamarbete, finns larmanordning, t.ex. mobiltelefon?					

A6 Arbete med djur

Föreskrifterna gäller för arbetsgivare och anställda och när det gäller tekniska anordningar även för den som ensam eller gemensamt med familjemedlem driver yrkesmässig verksamhet utan anställd. Syftet med reglerna är att minimera personskador vid djurhantering. *(se faktadelen sid. 67)*

A6.1	Är utrymmen och inredning dimensionerade så att arbetet med djuren kan ske på ett betryggande sätt?					
A6.2	Har den som arbetar med djuren tillräckliga kunskaper om djurets egenskaper, beteenden och reaktioner i olika situationer?					
A6.3	Har grindar och dörrar tillförlitlig låsanordning som lätt går att öppna inifrån?					
A6.4	Vid hantering av lösgående djur, finns det reträttväg och möjlighet att snabbt kunna sätta sig i säkerhet?					
A6.5	Finns angöringsplats som möjliggör lastning eller lossning av djur på ett säkert sätt?					
A6.6	Finns tillgång till hjälpmedel vid förflyttning av djur?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
A6.7	Går det att skilja ifrån ett djur och fixera det på ett säkert sätt vid t.ex. behandling?					
A6.8	Känner du till vilka särskilda krav som gäller vid arbete med hästar?					

A7 Arbetsmiljö vid arbete med motorsåg och röjsåg

Syftet med reglerna är att förhindra olyckor i samband med motorsågs- och röjsågsarbete. *(se faktadelen sid. 69)*

A7.1	Har användaren utbildning och rätt kompetens för det arbete som ska utföras?					
A7.2	Används alltid komplett, funktionsduglig och rätt skyddsutrustning?					
A7.3	Kontrolleras sågens säkerhetsdetaljer dagligen?					
A7.4	Är det alltid någon som vet var du arbetar och är kommunikationen ordnad?					
A7.5	Används rätt teknik vid trädfällning (bra riktning, riktskär, fällskär och rätt brytmån) och ”säkra hörn”-metoden vid fällning av grövre träd?					
A7.6	Används rätt dimensionerade fällredskap?					
A7.7	Respekteras säkerhetsavståndet vid fällning?					

A8 Minderåriga

Speciella regler gäller för arbete av minderåriga (under 18 år) och vissa arbetsuppgifter är förbjudna. Syftet med reglerna är att minimera olyckor och arbetsskador för denna kategori. *(se faktadelen sid. 69)*

A8.1	Är alla arbetsuppgifter som utförs av minderåriga tillåtna för denna ålderskategori?					

A9 Barnsäkerhet

Syftet är att genom förebyggande åtgärder förhindra de vanligaste olyckorna där barn är inblandade. Vissa av reglerna (tonade fält) är rekommendationer som identifierats som särskilt viktiga. *(se faktadelen sid. 70)*

A9.1	Används huvudströmbrytare på traktorer och på andra motordrivna maskiner?					
A9.2	Är urin-, gödsel-, avlopps-, vatten- och dikesbrunnar väl täckta eller inhägnade?					
A9.3	Ligger plåtar och luckor på plats över utgödslingar och kulvertar, och finns räcken vid fodernedtag och liknande?					
A9.4	Är maskiner och redskap uppställda på ett säkert sätt?					
A9.5	Är upplag av rundbalar, timmer, halmbalar, gödselsäckar och dylikt pallat och upplagt på ett säkert sätt?					
A9.6	Hålls barnen under uppsikt när de vistas i närheten av djur?					
A9.7	Om barn åker med i traktorn, sitter de säkert och med säkerhetsbälte?					
A9.8	Efterlevs förbudet mot att skjutsa barn eller vuxna i traktor- eller lastarskopan?					
A9.9	Finns anordningar som hindrar barn från att klättra upp på stegar, i silotorn, torkar och höskullar?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
A10	**Trafik**					
	Syftet med reglerna och rekommendationerna är att förebygga olyckor med långsamtgående fordon. *(se faktadelen sid. 70)*					
A10.1	Har föraren av fordonet rätt behörighet?					
A10.2	Kan föraren av fordonet se bakomvarande trafik?					
A10.3	Finns fungerande blinkers och belysning på maskiner och kan bakomvarande trafik se dessa?					
A10.4	Är fordonen utrustade med LGF-skylt?					
A10.5	Är utskjutande last markerad och ordentligt säkrad?					
A10.6	Finns lyktor och reflexer på last och redskap (vitt ljus framåt, rött bakåt) vid körning under dåliga ljusförhållanden?					
A10.7	Underhålls och kontrolleras fordonens bromsar, inklusive parkeringsbromsen regelbundet?					
A10.8	Kontrolleras regelbundet att traktordrag och dragögla är intakt och inte försliten och att hitchkrokar har fungerande låsning?					
A10.9	Används midjebälte vid traktorkörning?					
A10.10	Är den som kör fyrhjuling minst 16 år och har rätt, giltigt tillstånd?					

Checklista **Växtodling**

	Vita fält avser krav enligt författningarna
	Tonade fält/gröna avser rekommendationer

Fråga som behandlar ny lagstiftning eller lagstiftning som väsentligen förändrats

Tvärvillkor

Extra tvärvillkor för miljöersättningar

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
V1	**Registrering av livsmedels- och foderanläggning**					
	Syftet med reglerna är att låta myndigheterna få veta var livsmedelsanläggningarna finns och hurdan verksamhet som bedrivs så att myndigheterna kan utföra offentliga kontroller. *(se faktadelen sid. 72)*					
V1.1	Är din verksamhet/anläggning registrerad hos länsstyrelsen (om du producerar livsmedel) och/eller Jordbruksverket (om du producerar foder)?					
V2	**Spårbarhet i växtodlingen**					
	Syftet med reglerna är att möjliggöra spårbarhet och säkerställa livsmedels- och fodersäkerheten. *(se faktadelen sid. 72)*					
V2.1	Om produkter från växtodlingen säljs eller köps (som foder eller till livsmedel), finns för varje tillfälle dokumentation över till vem du levererat eller från vem du erhållit produkter, typer av produkter, mängder samt datum? Tvärvillkor gäller bara foder.				TVÄR!	
V2.2	Om något köps in som ska ingå i det färdiga livsmedlet (t.ex. vissa plantor inom trädgårdsnäringen), finns det dokumentation över varifrån dessa har erhållits, mängd och inköps- eller leveransdatum?				TVÄR!	
V3	**Märkning och presentation av livsmedel**					
	Syftet med reglerna är att säkerställa att konsumenterna inte vilseleds och att underlätta vid handel med frukt och grönt. *(se faktadelen sid. 72)*					
V3.1	Är livsmedel, som förpackas i färdigförpackningar (konsumentförpackningar) märkta enligt Livsmedelsverkets föreskrifter?				NY!	
V3.2	Är all frukt och grönt, som omfattas av EU:s kvalitets- och handelsnormer märkta enligt dessa?				NY!	
V4	**Försäljning av foder**					
	Syftet är att möjliggöra spårbarhet och säkerställa foder- och livsmedelssäkerheten. *(se faktadelen sid. 72)*					
V4.1	Om foder säljs, skänks bort eller på annat sätt avyttras till andra lantbrukare i en mängd som sammanlagt överstiger 10 ton ts per år och inom ett avstånd längre än 50 km från gården, finns riskbaserade rutiner för hanteringen och finns det en plan för de åtgärder man vidtar om ett försålt foder inte uppfyller krav på säkert foder?					
V5	**Livsmedelssäkerhet i växtodlingen**					
	Syftet med reglerna är att minska hälso- och miljöriskerna samt att garantera livsmedels- och fodersäkerheten i samband med hantering av växtskyddsmedel samt att minska sprutförarens exponering för växtskyddsmedel och undvika skador. *(se faktadelen sid. 73)*					
V5.1	Är lokaler, utrymmen, utrustning och behållare, som används i växtodlingen, rena och desinficeras de vid behov?					
V5.2	Produceras, transporteras och lagras växtprodukter på ett hygieniskt sätt?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
V5.3	Används dricksvatten eller rent vatten, när detta krävs för att förhindra förorening av växtodlingsprodukterna?					
V5.4	Finns det goda arbetsrutiner med avseende på hygien för personal som hanterar livsmedel?					
V5.5	Är personal som hanterar livsmedel vid god hälsa och utbildad om hälsorisker?					
V5.6	Förhindras djur och skadedjur att orsaka förorening av växtodlingsprodukter?					
V5.7	Lagras och hanteras avfall på ett sådant sätt att förorening av foder och livsmedel förhindras?					
V5.8	Lagras och hanteras farliga ämnen på ett sådant sätt att förorening av foder och livsmedel förhindras?					
V5.9	Används växtskyddsmedel och biocider på ett korrekt sätt enligt förpackningsanvisningar och enligt bestämmelserna i lagstiftningen (se V7)?					
V5.10	Används förpackningsmaterial, som är lämpligt att komma i kontakt med livsmedel?					
V5.11	Dokumenterar du alla resultat av analyser som kan påverka livsmedelssäkerheten?					
V5.12	Åtgärdas problem och avvikelser, som uppmärksammats i den offentliga kontrollen?					
V5.13	Dokumenteras alla relevanta resultat av analyser, som utförts på prover från växter eller andra prover, som kan påverka foder- och livsmedelssäkerheten?					
V5.14	Dokumenteras all användning av växtskyddsmedel och biocider?					
V5.15	Dokumenteras all förekomst av skadedjur och växtsjukdomar som kan påverka foder- och livsmedelssäkerheten?					
V5.16	Är de nationella branschriktlinjerna som är relevanta för växtodlingen kända?					

V6 GMO

Syftet med reglerna är att säkerställa att genmodifierade grödor odlas på ett säkert sätt. *(se faktadelen sid. 73)*

V6.1	Om genetiskt modifierade grödor odlas, har en anmälan gjorts till Jordbruksverket?					
V6.2	Om genetiskt modifierade grödor odlas, lämnas information till intilliggande näringsidkare senast 1 november året innan grödorna ska odlas?					
V6.3	Söks tillstånd innan import av "levande" GMO samt före användning av "ej levande" GMO i foder och livsmedel?					

V7 Växtskydd, miljö-, livsmedels- och fodersäkerhet

Syftet med reglerna är att minska hälso- och miljöriskerna samt att garantera livsmedels- och fodersäkerheten i samband med hantering av växtskyddsmedel samt att minska sprutförarens exponering för växtskyddsmedel och undvika skador. *(se faktadelen sid. 73)*

INKÖP OCH INFORMATION

V7.1	Används endast godkända preparat?					
V7.2	Används preparat endast till avsedd gröda (inklusive off-label och dispens) och med högst den dos som framgår av preparatets märkning?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
	FÖRVARING AV VÄXTSKYDDSMEDEL					
V7.3	Är förrådet för växtskyddsmedel utformat så att det uppfyller kraven på säkerhet för miljö och hälsa samt livsmedels- och fodersäkerhet?					
V7.4	Förvaras betat utsäde i uppmärkta, täta emballage?					
	PERSONLIG SKYDDSUTRUSTNING					
V7.5	Vid hantering av växtskyddsmedel, används skyddsutrustning enligt etikettens anvisningar?					
	PÅFYLLNING OCH RENGÖRING					
V7.6	Iakttas tillräckligt stort skyddsavstånd vid påfyllning, spridning, rengöring och hantering av växtskyddsmedel så att vatten och omgivande miljö skyddas?					
V7.7	Används en separat pump om vatten tas från vattendrag eller brunn vid tillredning av sprutvätska?					
	UNDERHÅLL AV SPRUTA					
V7.8	Sker underhåll, tekniska standarden och kalibrering av spruta i nödvändig omfattning?					
	ANVÄNDNING AV KEMISKA VÄXTSKYDDSMEDEL					
V7.9	Har den som utför arbete med växtskyddsmedel inom verksamheten giltig behörighet?					
V7.10	Om betning utförs, har utföraren behörighet för detta?					
V7.11	Avstås från att sprida kemiska växtskyddsmedel på naturbetesmarker och ängar?					
V7.12	Finns tillstånd från kommunen om spridning sker inom skyddsområde för vattentäkt?					
V7.13	Iakttas nödvändiga vind- och markanpassade skyddsavstånd (se faktadelen)?					
V7.14	Förs sprutjournal över spridningen (gäller även vid inköpt tjänst) och sparas journalen i 3 år?					
V7.15	Innehåller sprutjournalen uppgifter om preparat och dos, tidpunkt för spridning, vind- och väderleksförhållanden, skyddsavstånd samt övriga försiktighetsmått som vidtagits, t.ex. vid plats för påfyllning och rengöring?					
V7.16	Om foder och livsmedel produceras, dokumenteras uppgifter om vem som utfört bekämpningen, vilken gröda det gällde, använt växtskyddsmedel, tidpunkt och plats för spridningen samt karenstid och verkligt skördedatum?					
V7.17	Finns den dokumentation som nämns i detta avsnitt tillgänglig i verksamheten (skaffa kopior om någon annan utför tjänsten)?					
V7.18	Om bigiftiga preparat används, sker det endast vid tidpunkter när ingen pollinering kan förekomma?					
V7.19	Om bigiftiga preparat används, antecknas dessutom vilken gröda som behandlats samt förekomst av blommande växter på den behandlade arealen (såväl gröda som annan vegetation)?					
	REGLER VID VÄXTHUSODLING					
V7.20	Sätts en varningsskylt upp direkt utanför det utrymme där bekämpningen utförs (med uppgifter om utförd bekämpning samt villkor för tillträde)?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
V8	**Reglering av vissa växtskadegörare och flyghavre**					
	Syftet med reglerna är att hålla flyghavreförekomsten på en kontrollerbar nivå, samt att hindra spridningen av allvarliga växtskadegörare s.k. karantänskadegörare. *(se faktadelen sid. 76)*					
V8.1	Bekämpas flyghavreförekomst på gården?					
V8.2	Förhindras spridning av flyghavre med hjälp av täckta transporter, noggrann rengöring av vagnar som lämnar gården och uppeldning av avfall som innehåller flyghavre?					
	SKADEGÖRARE I SPANNMÅL, TRÄDGÅRDSVÄXTER OCH POTATIS					
V8.3	Om företaget hanterar vissa levande växter eller odlingssubstrat är verksamheten registrerad hos Jordbruksverket?					
V8.4	Om potatis odlas på mer än 0,5 ha, är odlingen registrerad hos Jordbruksverket?					
V8.5	Anmäls produktionsomfattningen årligen senast den 1 februari till Jordbruksverket?					
V8.6	Finns uppgifter om vilket utsäde som har använts till odlingen (sparade växtpass, fakturakopia med utsädespartiets nummer)?					
V8.7	Om du använder hemmaproducerat utsäde, känner du till vilka regler som gäller?					
V8.8	Finns växtpass och eventuella följedokument vid förflyttning av vissa växter inom EU:s inre marknad?					
V8.9	Sparas växtpass i minst ett år?					
V8.10	Om misstanke finns om att växter/gröda är smittade eller angripna av karantänskadegörare, anmäls detta till Jordbruksverkets tillsynsenhet?					
V9	**Höst- eller vinterbevuxen mark (grön mark)**					
	Syftet med reglerna under punkt V9–V12 är att minska urlakningen av nitrat från åkermark samt att minska ammoniakavdunstningen. Notera att den som fått beslut om dispens och följer detta inte bryter mot tvärvillkoren. *(se faktadelen sid. 77)*					
	REGLER SOM GÄLLER *SKÅNE, BLEKINGE OCH HALLANDS LÄN*					
V9.1	Är andelen höst- eller vinterbevuxen mark minst 60 procent?					
V9.2	Följs tider för sådd och brytning av grön mark?					
	REGLER SOM GÄLLER *ÖSTERGÖTLANDS, JÖNKÖPINGS, KRONOBERGS, KALMAR, GOTLANDS OCH VÄSTRA GÖTALANDS LÄN*					
V9.3	Är andelen höst- eller vinterbevuxen mark minst 50 procent?					
V9.4	Följs tider för sådd och brytning av grön mark?					
V10	**Spridning av gödsel**					
	Syftet med reglerna är att minska växtnäringsläckage. *(se faktadelen sid. 77)*					
V10.1	Finns tillräcklig spridningsareal för stallgödsel (egen och/eller annan areal som gödseln får spridas på)?					
V10.2	Fördelas stallgödsel och andra organiska gödselmedel under en femårsperiod över hela den minsta spridningsareal som krävs (djurtäthetsbestämmelser eller max 22 kg P/år)?					
V10.3	Om gödsel tas emot, förs anteckningar om gödselslag, mängd, mängd totalfosfor gödseln motsvarar, datum samt från vem gödseln kommer?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
V10.4	Om gödsel lämnas bort, förs anteckningar om mottagare, mängd gödsel, datum, djurslag och antal djur eller mängd totalfosfor?					
V10.5	Sparas gödseljournaler enligt ovan i minst 6 år?					
V10.6	Om mineralgödsel som innehåller urea sprids på obevuxen mark, sker nedbrukning/myllning inom 4 timmar från spridningen?					
V10.7	Brukas stallgödsel och andra organiska gödselmedel ned inom 12 timmar om spridning sker 1 december–28 februari (OBS! Spridningsförbud gäller under denna period i känsligt område)?					
V10.8	Följs de lokala reglerna för spridning av stallgödsel (kommunen, länsstyrelsen)?					
	REGLER SOM GÄLLER *ALLA KÄNSLIGA OMRÅDEN* ENLIGT BILAGA 4A					
V10.9	Tillförs via stallgödsel maximalt 170 kg totalkväve per hektar spridningsareal och år?					
V10.10	Tillförs högst 60 kg lättillgängligt kväve till höstoljeväxter på hösten?					
V10.11	Tillförs högst 40 kg lättillgängligt kväve till övriga höstsådda grödor på hösten?					
V10.12	Beräknas grödornas behov av gödselkväve med hänsyn till vad som återges i faktatexten V10.12 och dokumenteras detta genom en växtodlingsplan eller liknande?					
V10.13	Avstås från att sprida gödselmedel (alla typer) på vattenmättad, översvämmad, snötäckt eller frusen mark?					
V10.14	Hålls en gödslingsfri zon på minst 2 meter från kant som gränsar mot vattendrag eller sjö?					
V10.15	Avstås från att gödsla mark som gränsar till vattendrag och sjö och där markens lutning mot vattnet överskrider 10 % (OBS gäller alla gödselmedel)?					
V10.16	Avstås från att sprida mineralgödselkväve 1 november–28 februari?					
V10.17	Avstås från att sprida stallgödsel och andra organiska gödselmedel 1 november–28 februari?					
	REGLER FÖR *SKÅNE, HALLANDS OCH BLEKINGE LÄN*					
V10.18	Under perioden 1 augusti–31 oktober, sprids stallgödsel och andra organiska gödselmedel enbart i växande gröda (ej fånggröda) eller före höstsådd av höstoljeväxter (undantag för fastgödsel finns)?					
V10.19	Under perioden 1 augusti–31 oktober, sprids stallgödsel och andra organiska gödselmedel endast på lerjordar (>15 % ler) inför höstsådd av spannmål och kan lerhalten styrkas via markkarta eller liknande?					
V10.20	Sker nedbrukning av stallgödsel som sprids på obevuxen mark inom fyra timmar och enbart under tidpunkter när spridning är tillåten?					
V10.21	Sker spridning av flytgödsel i växande gröda endast med godkänd teknik, t.ex. bandspridning, myllningsaggregat, bredspridning med utspädd gödsel eller bredspridning med efterföljande bevattning?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
	GOTLANDS LÄN, ÖLAND, KÄNSLIGA KUSTOMRÅDEN, KÄNSLIGA OMRÅDEN I VÄSTRA GÖTALANDS OCH ÖSTERGÖTLANDS INLAND, SAMT KÄNSLIGA OMRÅDEN KRING MÄLAREN OCH HJÄLMAREN **(BILAGA 4B OCH 4C)**					
V10.22	Under perioden 1 augusti–31 oktober, sprids stallgödsel och andra organiska gödselmedel enbart i växande gröda (ej fånggröda) eller före höstsådd ?				TVÄR!	
V10.23	Vid spridning av fasta gödselslag (undantaget fjäderfägödsel) på obevuxen mark under perioden 1 oktober–31 oktober, sker nedbrukning inom 12 timmar?				TVÄR!	
	REGLER SOM GÄLLER VÄXTHUSODLING					
V10.24	Vid växthusodling, tas dräneringsvattnet från växthusanläggningen om hand på ett av kommunen accepterat sätt?					

V11 Avloppsslam

Syftet med reglerna är att minska risken för smittspridning samt minimera belastningen av oönskade ämnen på odlingssystemet. *(se faktadelen sid. 82)*

V11.1	Om slam från flerkammarbrunnar sprids på gårdens fält, beaktas reglerna kring slamspridning?				TVÄR!	
V11.2	Om slam sprids, har detta anmälts till miljöförvaltningen?					
V11.3	Följs föreskrifterna för slamanvändning avseende metallhalter, grödor, giva, nedbrukning m.m.?				TVÄR!	
V11.4	Vid spridning av slam, finns markanalys om det finns skäl att anta att markens innehåll av tungmetaller överstiger gränsvärdena?				TVÄR!	
V11.5	Om du använder animaliska biprodukter som gödningsmedel (t.ex. Biofer), har du registrerat och fått tillstånd av Jordbruksverket om sådant krävs?				NY!	

V12 Lagring av stallgödsel

Syftet med reglerna är att minska växtnäringsläckage. *(se faktadelen sid. 83)*

V12.1	Är behållaren/plattan tät?				X-TVÄR! TVÄR!	
V12.2	Finns tillräcklig lagringskapacitet?				X-TVÄR! TVÄR!	
V12.3	I känsliga områden, finns dokumentation över hur behovet av lagringsvolym beräknats?				TVÄR!	
V12.4	Tas pressvatten från ensilagelager om hand?					
V12.5	Följs Jordbruksverkets allmänna råd vid tillfällig lagring av stallgödsel i fält, s.k. stukalagring?					
V12.6	Följs Jordbruksverkets allmänna råd vid kompostering av stallgödsel?					
V12.7	Om du är förmedlare av gödsel och mellanlagrar gödsel inför leverans till en tredje part, har du anmält, alternativt sökt och beviljats tillstånd, för verksamheten?					
	REGLER FÖR *FÖRETAG MED FLER ÄN 10 DJURENHETER I STOCKHOLM, UPPSALA, SÖDERMANLANDS, ÖSTERGÖTLANDS, JÖNKÖPINGS, KRONOBERGS, KALMAR, GOTLANDS, BLEKINGE, SKÅNE, HALLANDS OCH VÄSTRA GÖTALANDS LÄN SAMT I SLÄTTBYGDER (BILAGA 4D) INOM VÄRMLANDS, ÖREBRO OCH VÄSTMANLANDS LÄN*					
V12.8	Sker påfyllning av flytgödselbehållare och urinbehållare under täckning?				X-TVÄR!	
V12.9	Finns täckning/stabilt svämtäcke på flytgödselbehållare och urinbehållare?				X-TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
V13	**Vattenverksamhet**					
	Syftet med reglerna är att undvika konflikt om vattnet mellan användarna och naturvården. *(se faktadelen sid. 85)*					
V13.1	Om bevattning av jordbruksmark sker, följs då reglerna för bevattning?				TVÄR!	
V13.2	Finns tillstånd från länsstyrelsen för markavvattning innan åtgärder som ändrar vattennivån vidtas (t.ex. nydikning, fördjupa eller bredda vattendrag eller annan markavvattning)?					
V13.3	Om du bedriver verksamhet inom ett vattenskyddsområde, känner du till om det finns några särskilda krav inom området?				NY!	
V13.4	Om annan vattenverksamhet bedrivs, finns tillstånd från Miljödomstolen?					
V14	**Samråd om åtgärder som kan skada naturmiljön**					
	Syftet med reglerna är att förebygga skador på naturmiljön. *(se faktadelen sid. 86)*					
V14.1	Om en åtgärd planeras som kan skada naturmiljön (t.ex. anläggning av damm, täkt, schaktning), har samråd skett med länsstyrelsen (eller skogsstyrelsen om det är på skogsmark)?					
V15	**Hänsyn till natur- och kulturvärden**					
	Syftet med reglerna är att bevara den biologiska mångfalden samt att skydda kulturmiljön. *(se faktadelen sid. 86)*					
V15.1	Vid skötsel av jordbruksmark ska hänsyn tas till biotoper och landskapselement med kulturhistoriskt värde eller stort värde för flora och fauna. Undviks åtgärder som kan skada dem?				TVÄR!	
V15.2	Sparas några exemplar av bärande träd eller buskar vid röjning i skogsbryn?					
V15.3	Ser du till att spridning av gödsel (av alla slag) inte hamnar utanför åkern?				X-TVÄR!	
V15.4	Avstås från att sprida gödsel på ängs- och betesmark om natur- och kulturvärden kan skadas av spridningen?				X-TVÄR!	
V15.5	Avstås från att nyodla eller kultivera tidigare ogödslad ängs- eller betesmark?					
V15.6	Om natur- och kulturvärden riskerar att skadas, undviks att placera sten, massor och avfall i skogsbryn, ängs- och betesmarker, anläggningar av kulturhistoriskt värde eller som har stort värde för djur och växtliv?					
V15.7	Om jordbruksmark permanent ska tas ur produktion, har skriftlig anmälan gjorts till länsstyrelsen senast 8 månader i förväg?					
V16	**Skydd av områden**					
	Syftet med reglerna är att skydda den biologiska mångfalden samt yt- och grundvatten. *(se faktadelen sid. 87)*					
V16.1	Om skyddsvärda biotoper finns på fastigheten, undviks åtgärder som kan skada dem?				TVÄR!	
V16.2	Om verksamhet bedrivs inom strandskyddsområde som kraftigt inverkar på naturmiljön, har då samråd skett med länsstyrelsen?					
V16.3	Om verksamhet bedrivs inom miljöskyddsområde, finns kännedom om gällande föreskrifter?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
V16.4	Om verksamhet bedrivs inom vattenskyddsområde, finns kännedom om de lokala skyddsföreskrifterna?					
V16.5	Om verksamhet bedrivs inom eller i närheten av Natura 2000-område, finns kännedom om bevarandeplanen?					
V16.6	Om verksamhet bedrivs inom eller i närheten av Natura 2000-område, finns tillstånd för verksamhet som kan skada naturmiljö, t.ex. uttag av vatten, dikning eller schaktning?				TVÄR!	
V17	**Skydd av vilda djur och växter**					
	(se faktadelen sid. 88)					
V17.1	Känner du till att åtgärder som avsiktligt stör vilda fåglar och skadar eller förstör deras häckningsplatser/bon, viloplatser eller flyttningsområde är förbjudet?				TVÄR!	
V17.2	Känner du till att åtgärder som avsiktligt stör vilda djurarter som är skyddade enligt artskyddsförordningen t.ex. fladdermöss, grod- och kräldjur, musslor, fjärilar, m.fl. är förbjudet?				NY!	
V17.3	Följs regeln om putsningsförbud på träda mellan 1 mars och 30 juni?					
V17.4	Känner du till om det förkommer fridlysta växter på fastigheten och att det är förbjudet att göra åtgärder som skadar dessa, t.ex. plocka, dra upp eller på annat sätt förstöra växten eller växtplatsen?				TVÄR!	
V18	**Skötselkrav**					
	(se faktadelen sid. 89)					
V18.1	Sköts all åkermark så att den inte innehåller fleråriga skott av sly, buskar och träd?				TVÄR!	
V18.2	Sköts underhållet av befintlig dränering i åkermark så att marken inte försumpas?				TVÄR!	
V18.3	Följs regeln om att inte bränna halm efter skörd på åkermark?				TVÄR!	
V18.4	Sköts alla betesmarker och alla slåtterängar så att de inte växer igen?				TVÄR!	
V18.5	Betas all betesmark varje år?				TVÄR!	
V18.6	Sköts alla slåtterängar varje år med slåtter och förs skörden bort?				TVÄR!	
	SKÖTSELKRAV I KÄNSLIGA OMRÅDEN					
V18.7	Följs regeln om att starkt sluttande åkermark i anslutning till vattendrag ska hållas bevuxen mellan 15 september och 15 februari?				TVÄR!	
V19	**Kulturminnen och fornlämningar**					
	Syftet med reglerna är att skydda och bevara fornlämningar. *(se faktadelen sid. 90)*					
V19.1	Finns kunskap om vilka fasta fornlämningar som finns på fastigheten?					
V19.2	Kontaktas länsstyrelsen för rådgivning om osäkerhet finns kring en fast fornlämning?					
V19.3	Vidtas åtgärder för att undvika skador på fasta fornlämningar?					

Checklista **Djurhållning**

	Vita fält avser krav enligt författningarna
	Tonade fält/gröna avser rekommendationer

Fråga som behandlar ny lagstiftning eller lagstiftning som väsentligen förändrats

Tvärvillkor

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
	ALLA DJURSLAG					
D1	**Förprövning av djurstallar**					
	Syftet med reglerna är att förhindra byggnadslösningar som är dåliga ur djurhälso- och djurskyddssynpunkt. *(se faktadelen sid. 92)*					
D1.1	Är om-, ny- och tillbyggnation förprövad?					
D1.2	Vid ny-, till-, eller ombyggnad samt då en byggnad ändras eller används så att brandrisken ökar, utformas stallet så att det finns godtagbart byggnadstekniskt skydd mot brand och godtagbara förutsättningar att rädda djuren?					
D2	**Avel**					
	Syftet med reglerna är att förhindra att djur som nedärver anlag, defekta gener eller andra oönskade egenskaper, som kan ge upphov till lidande hos avkomman, används för avel. *(se faktadelen sid. 92)*					
D2.1	Avstås från att använda djur för avel/reproduktion om djuren visat sig nedärva letalanlag, defekter eller egenskaper som kan orsaka lidande hos avkomman?				TVÄR!	
D3	**Tillsyn och skötsel**					
	(se faktadelen sid. 93)					
D3.1	Har personer som hanterar djur genomgått en utbildning eller på annat sätt skaffat sig motsvarande kunskaper för att kunna sköta djuren på ett djurskyddsmässigt korrekt sätt?				NY! TVÄR!	
D3.2	Hålls djuren så att tillsyn över dem kan ske utan svårigheter?					
D3.3	Sker normalt daglig tillsyn av alla djur, inklusive betesdjur, samt automatiska system och anordningar som inverkar på djurskyddet?				TVÄR!	
D3.4	Får nyfödda, sjuka/skadade och högdräktiga djur samt djur som beter sig onormalt extra tillsyn?				TVÄR!	
D3.5	Finns en godtagbar plan för hur djurskyddet upprätthålls vid ett elavbrott?					
D3.6	Förvaras föremål och ämnen som kan skada djuren oåtkomligt för djuren?				TVÄR!	
D3.7	Avstås från att använda utrustning och anordningar som ger djuren en elektrisk stöt (t.ex. kodressörer och elpådrivare) för att styra djurens beteende, och finns heller inga sådana monterade i stallet (undantag elstängsel utomhus, elavvisare på fodervagnar)?					
D3.8	Hanteras djuren lugnt vid drivning?					
D3.9	När djuren drivs, finns tillräckligt utrymme för dem att förflytta sig på och kan djuren tydligt uppfatta drivningsvägen?					
D3.10	Får sjuka/skadade djur vård snarast?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D3.11	Finns ett närbeläget utrymme, med klimat som djuren är vana vid, där djur som behöver särskild vård kan tas om hand (gäller ej fjäderfästallar där sjuka/skadade djur omedelbart avlivas)?				TVÄR!	
D3.12	Medger sjukutrymmet att djuren kan hållas lösgående och vid behov även individuellt?					
D3.13	Om djuren under den kalla årstiden hålls i stallar med utomhusliknande klimat eller som utegångsdjur, finns det behandlingsplatser som kan värmas upp eller på annat sätt tillgodoser djurens behov av termisk komfort?					
D3.14	Finns tillfredsställande fast monterad belysning som inte förorsakar djuren obehag och som gör att tillsyn kan utövas utan svårighet i stallarna (se faktadelen sid. 93 för undantag)?				TVÄR!	
D3.15	Om ett djur har så svåra skador/sjukdom att det måste avlivas omedelbart, görs detta i enlighet med de regler som gäller?					
D4	**Stallmiljö**					
	(se faktadelen sid. 94)					
D4.1	Är stallklimatet anpassat till djurslaget och djurhållningsformen (termisk komfort)?				TVÄR!	
D4.2	I värmeisolerade stallar, håller sig den relativa luftfuktigheten vintertid som regel under 80 %?				TVÄR!	
D4.3	Är den numeriska summan av stalltemperaturen och den relativa luftfuktigheten högst 90 i värmeisolerade stallar med stalltemperatur under 10 °C?				TVÄR!	
D4.4	Överstiger den relativa luftfuktigheten i oisolerade stallar bara i undantagsfall uteluftens relativa luftfuktighet med 10 procentenheter?				TVÄR!	
D4.5	Är luftföroreningarna endast tillfälligtvis över angivna nivåer (ammoniak 25 ppm i envånings-system för värphöns och unghöns samt 10 ppm för övriga djur, koldioxid 3 000 ppm, svavelväte 0,5 ppm, organiskt damm 10 mg/m^3)?				TVÄR!	
D4.6	Överskrids 65 dB(A) (mekaniskt buller) endast tillfälligtvis i stallet?				TVÄR!	
D4.7	Om bullernivån 65 dB(A) överskrids i slaktgris- och slaktkycklingstallar, sker detta enbart vid forcerad ventilation sommartid vid varm väderlek och under förutsättning att bullernivån inte överstiger 75 dB(A)?				TVÄR!	
D4.8	Vid mekanisk ventilation, finns nödventilation?				TVÄR!	
D4.9	Finns fönster eller annat insläpp för dagsljus (för undantag, se faktadelen sid. 95)?				TVÄR!	
D4.10	Är fönster, belysningsanordningar och ledningar som djuren kan nå skyddade?					
D4.11	Är utrymmen och inredning för djuren konstruerade och underhållna så att djuren inte riskerar att skadas på t.ex. utskjutande delar?				NY! TVÄR!	
D4.12	Har alla golv och liggytor en jämn och halksäker yta?				TVÄR!	
D4.13	Är boxar/liggytor med rörligt golv, utgödslingssystem i öppna skrapgångar samt dränerande golv utrustade, utformade och skötta så att djuren inte skadas och så att utrustningen inte heller inverkar menligt på djurens beteende och hälsa?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D4.14	Är utgödslingssystem utformade så att djur i en avdelning inte kommer i direkt kontakt med gödsel från en annan avdelning?					
D4.15	Är ventilationen utformad så att luft inte tas in via utgödslings- eller urindräneringssystem eller via utrymmen som kan innehålla skadliga luftföroreningar/smittämnen?					
D4.16	Kan öppningar mellan stallavdelningar stängas och hålls de stängda när de inte används?					

D5 Renhållning m.m.

(se faktadelen sid. 96)

D5.1	Är dina djur tillfredsställande rena?				TVÄR!	
D5.2	Sker utgödsling dagligen eller finns annat system (t.ex. djupströbädd)?				TVÄR!	
D5.3	Vid omgångsuppfödning, sker noggrann rengöring mellan omgångar (desinficering krävs i fjäderfästallar)?				TVÄR!	
D5.4	Vid kontinuerlig djurhållning, utförs noggrann rengöring minst en gång per år?				TVÄR!	
D5.5	Är alla liggytor rena, torra och anpassade efter djurslaget och stallklimatet?				TVÄR!	
D5.6	Är strömedel av lämplig typ och god hygienisk kvalitet?				TVÄR!	

D6 Utedrift

Syftet med reglerna är att säkerställa djurskyddet i samband med utedrift. *(se faktadelen sid. 96)*

D6.1	Är alla djur som hålls som utegångsdjur lämpade för utedrift vintertid?					
D6.2	Är terrängen och markens beskaffenhet lämplig för utegångsdjur?					
D6.3	Har utegångsdjur skydd mot dåligt väder?				NY! TVÄR!	
D6.4	Har utegångsdjuren tillgång till ligghall eller annat stall som ger dem väderskydd och torr och ren liggplats under den kalla årstiden?					
D6.5	Är rastgårdar och/eller hårt belastade markytor hårdgjorda, dränerade eller har de naturligt motsvarande funktion?					
D6.6	Är betesmarker, rastgårdar och drivningsvägar fria från föremål med uppenbar risk att skada djuren?					
D6.7	Är stängsel väl uppsatta och underhållna samt i övrigt utformade och anordnade så att djur inte skadas?					
D6.8	Är stängseltrådar och stängselnät väl sträckta?					
D6.9	Avstås från att använda elektrifierat taggtrådsstängsel?					
D6.10	Om el- och taggtråd i kombination används, finns distanshållare på minst 150 mm avstånd mellan trådarna, och jordas taggtråden på återkommande avstånd?					
D6.11	Om el- och taggtråd används i kombination, är eltråden monterad på den sida djuren hålls på?					
D6.12	Avstås från att otillbörligt begränsa djurens rörelsefrihet när de vistas på bete/utomhus?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D7	**Egen transport av djur**					
	Syftet med reglerna är att säkerställa djurskyddet och livsmedelssäkerheten vid transport. *(se faktadelen sid. 96)*					
D7.1	Transporteras djuren på sådant sätt att de inte riskerar att skadas eller orsakas onödigt lidande?					
D7.2	Transporteras djuren på ett sådant sätt att de hålls tillfredsställande rena?					
D7.3	Har nödvändiga åtgärder vidtagits på förhand för att transporttiden ska begränsas till ett minimum och att djurens behov tillfredsställs under transporten?					
D7.4	Utformas, konstrueras, underhålls och handhas transportfordonet på ett sådant sätt att skador och lidande förhindras och djurens säkerhet tryggas?					
D7.5	Finns skyltar med svart text på gul botten, placerade fram- och baktill, med information om att transporten innehåller levande djur?					
D7.6	Är anordningar för i- och urlastning av djur utformade och konstruerade, samt underhållna och drivna på ett sådant sätt att skador och lidande förhindras och djurens säkerhet tryggas?					
D7.7	Har de som hanterar djuren lämplig kompetens, antingen genom utbildning eller på annat sätt?					
D7.8	Utförs transporten till bestämmelseorten utan dröjsmål?					
D7.9	Kontrolleras djurens välbefinnande regelbundet och upprätthålls det på lämpligt sätt?					
D7.10	Har djuren en tillräcklig golvyta och ståhöjd i förhållande till sin storlek och den planerade transporten?					
D7.11	Får djuren vatten, foder och vila med lämpliga intervall och i en mängd och kvalitet som är anpassad till djurarten?					
D7.12	Är djuren lämpliga för transport (se faktadelen sid. 97) och har åtgärder vidtagits för djurens skötsel under sändningen och vid ankomsten?					
D7.13	Är transportmedlet så utformat att djuren kan stå i naturlig ställning och kan det vid behov förses med skiljeväggar som skydd för djuren?					
D7.14	Finns det plats för alla djur att ligga ner samtidigt under transporten?					
D7.15	Finns det så mycket plats ovanför djuren när de står upp att de tillförsäkras en god ventilation?					
D7.16	Vid i- och urlastning – används lämplig utrustning som bryggor, ramper eller landgångar och om det finns behov, är de försedda med räcken, tvärgående ribbor, halkfritt underlag och har minsta möjliga lutning?					
D7.17	Ansluter utrustning för i- och urlastning väl mot lastutrymmet?					
D8	**Foder och vatten**					
	Syftet med reglerna är att säkerställa att djuren får en fodergiva som garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel. *(se faktadelen sid. 97)*					
D8.1	Är utfodrings- och vattningssystem utformade, dimensionerade och placerade så att djuren kan äta och dricka på ett lugnt och naturligt sätt?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D8.2	Har alla djur tillgång till dricksvatten minst 2 gånger per dygn (OBS! strutsar, minkar, rävar, grisar och i vissa fall kalvar: fri tillgång)?				TVÄR!	
D8.3	Är de elektriska avvisarna på datafodervagnar konstruerade och placerade så att djuren bara kommer i kontakt med dem vid försök att påverka öppningen och så att de inte skadar djuren?					
D8.4	Har fodret för djurslaget lämplig struktur?					
D8.5	Garanterar fodergivan tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel?				TVÄR!	

D9 Spårbarhet i djurhållningen

Syftet med reglerna är att trygga livsmedelssäkerheten och förhindra smittspridning. *(se faktadelen sid. 97)*

D9.1	Om livsmedelsproducerande djur köps in eller på annat sätt tillhandahålls, finns vid varje givet tillfälle dokumentation över från vem djuret kommer?				TVÄR!	
D9.2	Om livsmedelsproducerande djur säljs eller överlåts på annat sätt, finns det för varje givet tillfälle dokumentation över vem som har erhållit djuret?				TVÄR!	
D9.3	Dokumenterar du uppgifter om vilket foder som ges till djuren och varifrån fodret kommer? Kravet gäller allt foder, både inköpt/införskaffat och egenproducerat. För införskaffat foder ska dokumentationen även omfatta datum, typ av foder och kvantitet.				TVÄR!	
D9.4	Om foder säljs eller avyttras på annat sätt, finns det dokumentation över vem som har erhållit fodret? Dokumentationen ska även omfatta datum, typ av foder och kvantitet.				TVÄR!	

D10 Foder- och livsmedelssäkerhet i djurhållningen eller vid produktion av animaliska livsmedel

Syftet med kraven är att säkra fodrets kvalitet och därmed förhindra att sjukdom sprids till djuren via fodret samt att hindra att sjukdomsframkallande bakterier eller främmande ämnen överförs till livsmedlen. *(se faktadelen sid. 98)*

D10.1	Om du håller djur för livsmedelsproduktion, är din anläggning registrerad hos länsstyrelsen som *livsmedelsföretag*?					
D10.2	Om foder hanteras (odlas, lagras, utfodras, säljs eller överlåts), är anläggningen registrerad hos Jordbruksverket som *foderföretag?*				TVÄR!	
D10.3	Kommer allt foder som används (grovfoder, spannmål, blandningar/kompletteringsfoder, fodertillsatser eller förblandningar) från anläggningar som är registrerade eller godkända av Jordbruksverket?				TVÄR!	
D10.4	Om du bedriver sådan foderverksamhet som kräver godkännande, är anläggningen godkänd av Jordbruksverket? (Se faktadelen sid 98)					
D10.5	Förvaras farliga ämnen så att kontaminering av foder förhindras?				TVÄR!	
D10.6	Har du rutiner, utrustning och lokaler för att undvika att fodret kontamineras och förstörs?					
D10.7	Dokumenterar du användningen av växtskydds- och/eller bekämpningsmedel (inkl. skadedjursbekämpning)?				TVÄR!	
D10.8	Dokumenteras och beaktas resultaten av alla analyser som görs och som är av betydelse för foder- och livsmedelssäkerheten?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D10.9	Om genetiskt modifierat foder används eller köps in, dokumenteras detta skriftligt och sparas dokumentationen i fem år?					
D10.10	Avstås från inblandning av myrsyra vid spannmålskonservering?					
D10.11	Följs veterinärens anvisningar eller anvisningarna på bipacksedeln avseende preparat, dosering och karenstid?					
D10.12	Om du använder foderråvara eller foderblandning som du själv importerat eller fört in från annat EU-land, har du anmält importen/införseln till Jordbruksverket och kontrolleras fodrets innehåll av aflatoxin och/eller salmonella innan utfodring sker?					
D10.13	Om fodertillsatser eller förblandningar innehållande tillsatser blandas i fodret, är de godkända för djurslaget som blandningen är avsedd för?					
D10.14	Om fodertillsatser eller förblandningar innehållande tillsatser blandas i fodret på gården, finns rutiner för att hantera verksamhetens specifika risker (gäller ej ensileringsmedel)?					
D10.15	Om läkemedel blandas i fodret, sker detta efter veterinär förskrivning?					
D10.16	Om läkemedel blandas i fodret på gården, finns det då rutiner för förvaring, blandning inklusive dosering, tömning och rengöring, samt rutiner för ev. skyddsutrustning? (OBS gäller inte sådan inblandning som sker direkt i utfodringstråget, s.k. topdressing som sker på veterinärens ansvar.)					
D10.17	Förvaras läkemedel som är avsett att ingå i foder i ett utrymme som är låsbart?					
D10.18	Säkerställs att andelen läkemedel i foder inte är högre än att den dagliga dosen ingår i högst 50 % av dagsgivan foder (för idisslare högst 50 % av kompletteringsfoder)?					
D10.19	Dokumenteras användningen av läkemedel i foder, samt sparas dokumentationen i minst tre år?					
D10.20	Dokumenteras alla relevanta analyser som gjorts på prover från djur eller annan provtagning, t.ex. vattenanalyser och genomförs åtgärder om analysresultaten avviker från det normala eller från kraven i lagstiftningen?					
D10.21	Dokumenteras uppgifter om förekomsten av sjukdomar som kan påverka säkerheten hos livsmedel från djuren?					
D10.22	Används vatten av dricksvattenkvalitet eller rent vatten till djuren och för rengöring av lokaler och utrustning?					
D10.23	Hålls alla lokaler och utrustning som används i samband med produktionen rena och desinficeras vid behov?					
D10.24	Är slaktdjur och produktionsdjur t.ex. för mjölk- eller äggproduktion i möjligaste mån rena?					

D11 Läkemedel m.m.

Syftet med reglerna är att säkerställa en korrekt och säker användning av läkemedel och biocider i djurhållningen.
(se faktadelen sid. 101)

D11.1	Används endast tillåtna veterinärmedicinska preparat?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D11.2	Följs veterinärens anvisningar avseende preparat, dosering och karenstid?				TVÄR!	
D11.3	Förvaras läkemedel, kanyler, sprutor, skalpeller etc. på ett betryggande sätt?				TVÄR!	
D11.4	Dokumenteras alla läkemedelsbehandlingar, inklusive uppföljande behandlingar, med datum, djurets eller djurgruppens identitet, diagnos, läkemedelsnamn och dos, behandlingstid, karenstid, veterinär och/eller annan behandlare?				TVÄR!	
D11.5	Sparas dokumentation över läkemedelsbehandling, dödsfall (inkl. orsak) samt innehav och inköp av läkemedel och homeopatika i fem år?				TVÄR!	
D11.6	Sparas recept, kvitton eller motsvarande i 5 år så att inköp och innehav av läkemedel kan styrkas?				NY! TVÄR!	
D11.7	Dokumenteras alla behandlingar med preparat som inte är läkemedel men ändå har karenstid, t.ex. biocider, medel mot yttre parasiter (ektoparasiter) och skydd mot insekter?				TVÄR!	
D11.8	Följs veterinärens anvisningar vid villkorad (f.d. delegerad) läkemedelsanvändning?				TVÄR!	
D11.9	Om djur har behandlats med hormoner låter du då bli att sälja eller överlåta djur innan karenstiden gått ut?				TVÄR!	
D11.10	Om hormonbehandling sker, är denna förskriven och utförd av veterinär?				TVÄR!	

D12 Förebyggande och bekämpning av smittsamma djursjukdomar

Syftet med reglerna är att hålla landet fritt från epizootier och skydda besökare mot zoonoser. *(se faktadelen sid. 101)*

D12.1	Om misstanke finns om en allvarlig smittsam sjukdom (epizooti), anmäls det omedelbart till veterinär?				TVÄR!	
D12.2	Vidtas försiktighetsåtgärder för att förhindra att smittsamma sjukdomar förs in i besättningen, t.ex. vid besök eller när nya djur införs?				TVÄR!	
D12.3	Om besättningen drabbas av en sjukdom som kan överföras till människa via livsmedel (s.k. zoonos), anmäls det till behöriga myndigheter, dvs. länsstyrelsen och Jordbruksverket och till slakteriet?				TVÄR!	
D12.4	Finns tillgång till handtvätt för besökare vid kontakt med djur på gården?					
D12.5	Använder besökare skyddskläder?					
D12.6	Följs reglerna för kontakt med hjortar i hägn för att förhindra spridning av TBC?					
D12.7	Förs journal över djurflödet i hjorthägnet (kalvningar, avskjutning, obduktioner, inköp etc.)?					

D13 Registrering av produktionsplats och journalföring

Syftet med reglerna är att underlätta smittspårning och bekämpning av smittsamma sjukdomar. *(se faktadelen sid. 103)*

D13.1	Finns ett produktionsplatsnummer för varje gård/anläggning med djurhållning och/eller foderproduktion?				TVÄR!	

D14 Döda djur

Syftet med reglerna är att förhindra smittspridning. *(se faktadelen sid. 103)*

D14.1	Förs journal över antalet döda djur i besättningen?				TVÄR!	
D14.2	Sparas journalen över döda djur i fem år?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D14.3	Hämtas hela eller delar av döda djur för destruktion och lämnas till godkänd mottagare, alternativt följs kommunens regler om nedgrävning av kadaver (gäller även enstaka mindre djur)?					

NÖTKREATUR

D15 Förebyggande och bekämpning av BSE och BVD samt märkning, journalföring och rapportering

Syftet med reglerna är att förhindra spridning av BSE och BVD samt att underlätta smittspårning och bekämpning av smittsamma sjukdomar hos nötkreatur. *(se faktadelen sid. 103)*

D15.1	Avstår du från att utfodra idisslare med förbjudet animaliskt protein såsom köttmjöl och benmjöl?				TVÄR!	
D15.2	Om ingen anslutning skett till det frivilliga BVD-programmet, sker överlåtelse av livdjur endast efter friförklaring och besättningsprov som inte är mer än tre månader?					
D15.3	Förs en av Jordbruksverket godkänd stalljournal för varje produktionsplats där du har nötkreatur och sparas den i tre år?				TVÄR!	
D15.4	Identitetsmärks alla nötkreatur med av Jordbruksverket godkända öronbrickor, senast 20 dagar från födseln?				TVÄR!	
D15.5	Rapporteras alla nyfödda nötkreatur till CDB senast 7 dagar efter identitetsmärkning?				TVÄR!	
D15.6	Rapporteras varje förändring av nötkreatursinnehavet till CDB senast 7 dagar efter förändringen?				TVÄR!	
D15.7	Om du importerar nötkreatur eller deras sperma, ägg eller embryon, är du registrerad för införsel hos Jordbruksverket?				TVÄR!	

D16 Avel och kalvning

Syftet med reglerna är att säkra att avelsarbetet inte leder till förlossningssvårigheter samt att säkerställa att djurmiljön i samband med förlossning är god. *(se faktadelen sid. 104)*

D16.1	Ser du till att kvigor och kor inte betäcks med tjur, semineras eller är mottagare av embryon om förlossningssvårigheter kan förväntas?				TVÄR!	
D16.2	Hålls kvigor på ett sådant sätt att risken för betäckning minimeras innan första brunstperioden fram till 13 månaders ålder?				TVÄR!	
D16.3	Hålls kor och kvigor som ska kalva lösgående?					
D16.4	I besättningar med kor eller kvigor som ska kalva, finns det kalvningsboxar inför varje kalvning?					
D16.5	Är gödselrännan täckt vid kalvning på båspallen?					
D16.6	Om mekaniska hjälpmedel används vid kalvning, sker detta endast efter veterinärt godkännande?					

D17 Stallmiljö och skötsel

Syftet med reglerna är att säkerställa en god djurmiljö. *(se faktadelen sid. 104)*

D17.1	Vid nybyggnation, hålls nötkreatur i lösdrift?					
D17.2	Uppfylls utrymmeskraven?				TVÄR!	
D17.3	Inspekteras djurens klövar regelbundet och verkas de vid behov?					
D17.4	Om djurens liggyta består av dränerande golv utan ströbädd (helspalt), används det då endast i följande fall:					
	– i värmeisolerat utrymme?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
	– till kalvar äldre än 1 månad, ungdjur och vuxna tjurar då boxarna har heltäckande spaltgolv av gummi eller annat eftergivligt material? (för undantag se faktadelen sid. 105)?					
	– till kalvar äldre än 4 månader, ungdjur och vuxna tjurar i helspaltboxar som inte har gummibeklädd spalt eller annat eftergivligt material? (för undantag se faktadelen sid. 105)?					
	– till ungdjur och vuxna tjurar i bås där det gödseldränerande golvet ligger i båsets bakre del och resten är helt golv eller annan godtagbar liggyta på minst 80 % av minimilängden för kortbås?					
	– för ungdjur och vuxna djur i bås där det gödseldränerande gummispaltgolvet ligger i båsets bakre del och resten är helt golv med gummimatta eller motsvarande på minst 80 % av minimilängden för kortbås?					
D17.5	Finns godtagbar bädd av halm eller jämförbart material på båspallen/i liggbåset?					
D17.6	Stämmer antalet kor per kraftfoderstation (gäller när hela kraftfodergivan ges i foderstationen):					
	– högmjölkare max 20 kor?					
	– blandgrupper max 25 kor?					
	– sinkor max 35 kor?					
D17.7	Är minst dämpad belysning tänd i stallar för mjölkkor under den mörka tiden på dygnet?					

D18 Kalvar (högst 6 månader) och ungdjur

Syftet är att säkerställa djuromsorgen och miljön för kalvar. *(se faktadelen sid. 105)*

D18.1	Uppfylls utrymmeskraven?				TVÄR!	
D18.2	Finns kalvgömmor för kalvar under 3 månader i lösdriftsstallar för amkor och dikor? (Gäller inte för ligghallar sommartid när djuren hålls på bete.)				TVÄR!	
D18.3	Finns möjlighet att hysa kalvar individuellt i samband med sjukdom eller annan vård?				TVÄR!	
D18.4	Avstås från att hålla kalvar bundna?				TVÄR!	
D18.5	Finns möjlighet till ögonkontakt och beröring mellan kalvar i ensamboxar (mellanväggar täta upp till 0,8 m, därefter genombrutna)?				TVÄR!	
D18.6	Finns strö i kalvboxarna (krav fram till dess att kalven är en månad gammal)?				TVÄR!	
D18.7	Går kalvar i grupp senast efter 8 veckors ålder?				TVÄR!	
D18.8	Vid mekanisk ventilation i kalvavdelning, finns larm som varnar för övertemperatur, strömavbrott och fel på larmet (stallavdelning där kalvar hålls med kor behöver bara larma för övertemperatur)?				TVÄR!	
D18.9	Kontrolleras larmet regelbundet och före insättning av en ny kalvomgång?				TVÄR!	
D18.10	Får nyfödda kalvar råmjölk inom 6 timmar?				TVÄR!	
D18.11	Sker tillsyn och utfodring av kalvar som hålls inomhus minst två gånger om dagen?				TVÄR!	
D18.12	Har kalvar fri tillgång till grovfoder senast från två veckors ålder?				TVÄR!	
D18.13	Får kalvarna fri tillgång till vatten vid mycket varm väderlek och vid sjukdom?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D18.14	Anlitar du veterinär eller utbildad husdjurstekniker vid avhorning?				TVÄR!	
D18.15	Kastreras tjurkalvarna enbart av veterinär?				TVÄR!	
D18.16	Avlägsnas övertaliga spenar på kalvar före en månads ålder?				TVÄR!	
D18.17	Följs reglerna när mottagningsstall ska användas?					
D18.18	Har mottagningsstallet plats för högst 100 kalvar?					
D18.19	Är mottagningsstallet utformat så att kalvarna kan tas till och från stallavdelningen utan att behöva passera via en annan stallavdelning?					

D19 Utevistelse

Syftet med reglerna är att säkerställa att nötkreatur sommartid hålls på bete. *(se faktadelen sid. 106)*

D19.1	Är alla nötkreatur över 6 månader (utom tjurar) på bete under tillräckligt lång tid under betesperioden 1 maj–15 oktober (se faktadelen sid. 106 för regionala tidsbestämmelser och krav för dispens)?					
D19.2	Ser du till att mjölkkorna kommer ut på betet och har tillgång till det minst 6 timmar per dygn och övriga nötkreatur hela dygnet (ej tjurar, kalvar)?					
D19.3	Är beläggningsgraden på betet sådan att ett växttäcke på 80 % av arealen i den aktuella betesfållan bibehålls?					
D19.4	Följs reglerna för när djur får hållas inne från betet och förs journal när de är inne hela dygn?					

MJÖLKPRODUKTION

D20 Livsmedelssäkerhet vid mjölkning

Syftet med reglerna är att garantera en god hygien och livsmedelssäkerhet vid mjölkning, hantering och förvaring av mjölk. *(se faktadelen sid.107)*

D20.1	Följs mejeriernas branschriktlinjer?					
D20.2	Kommer all mjölk som ska användas som livsmedel från djur som har gott hälsotillstånd, som inte uppvisar tecken på sjukdom och som kan påverka mjölkens kvalitet?				TVÄR!	
D20.3	Finns rutiner för att upptäcka djur som uppvisar tecken på sjukdom som kan påverka mjölkens kvalitet negativt?				TVÄR!	
D20.4	Avskiljs mjölk från djur som har sår på juvret som kan tänkas påverka mjölkens kvalitet?				TVÄR!	
D20.5	Avskiljs mjölk från djur som av någon anledning fått i sig otillåtna preparat?				TVÄR!	
D20.6	Följs karensbestämmelserna, kan djur som behandlas identifieras och avskiljs mjölk från djur som är under läkemedelsbehandling?				TVÄR!	
D20.7	Är personal som hanterar mjölken vid god hälsa och utbildad om hälsorisker?					
D20.8	Är mjölkningsutrustningen och lokalerna där mjölk hanteras och kyls utformade och placerade så att risken för att mjölken förorenas är minimerad?				TVÄR!	
D20.9	Är utrymmet där mjölk förvaras rent och finns ändamålsenliga rutiner för rengöring av lokaler, mjölkningsutrustning och mjölktank?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D20.10	Används lokaler för mjölkningsutrustning och mjölktank enbart för hantering av mjölk och förvaring av utrustning och redskap som enbart används vid mjölkning?					
D20.11	Är lokaler där mjölk förvaras skyddade mot skadedjur och avskilda från lokaler där djuren hålls?				TVÄR!	
D20.12	Finns lämplig utrustning för kylning av mjölken?				TVÄR!	
D20.13	Är ytorna på den utrustning som kommer i kontakt med mjölken i gott skick, t.ex. spengummin, slangar, silfilter och är de lätta att rengöra och desinficera?				TVÄR!	
D20.14	Rengörs alla ytor som kommer i kontakt med mjölk efter varje användning?				TVÄR!	
D20.15	Finns tillgång till hand- och armtvätt i anslutning till mjölkningsplatsen, och används utrustningen innan mjölkningen börjar?					
D20.16	Används lämpliga rena kläder vid mjölkning och hantering av obehandlad mjölk?					
D20.17	Rengörs spenar och juver innan mjölkning?				TVÄR!	
D20.18	Kontrolleras mjölken i samband med mjölkningen och avskiljs synbart förändrad mjölk?					
D20.19	Om spendoppnings- och spraymedel används, är dessa godkända?					
D20.20	Kyls mjölken omedelbart till högst 8 °C om den samlas upp dagligen och högst 6 °C om uppsamling inte sker varje dag?				TVÄR!	
D20.21	Provtas och analyseras mjölken från mjölkproducerande djur regelbundet och uppfyller mjölken de mikrobiologiska kriterierna enligt kraven i lagstiftningen?					
D20.22	Dokumenteras alla relevanta analyser som gjorts på prover från djur eller annan provtagning och genomförs åtgärder om analysresultaten avviker från det normala eller från kraven i lagstiftningen?				TVÄR!	

GRISAR

D21 Foder till grisar

Syftet med reglerna är att uppfylla kraven om livsmedelssäkerhet inom primärproduktionen. *(se faktadelen sid. 108)*

D21.1	Avstås från att utfodra grisarna med biprodukter som kommer från bearbetat animaliskt protein, t.ex. kött- och benmjöl?				TVÄR!	
D21.2	Om fiskmjöl blandas i foder på gården, finns då en särskild registrering hos Jordbruksverket? Om idisslare finns på gården krävs i stället ett godkännande från Jordbruksverket.				TVÄR!	
D21.3	Om fiskmjöl blandas i foder till gris, lagras och hanteras det åtskilt från foder till idisslare?				TVÄR!	

D22 Salmonellaprovtagning samt märkning och journalföring

Syftet med reglerna är att övervaka salmonellaförekomsten och att underlätta smittspårning och bekämpning av smittsamma grissjukdomar. *(se faktadelen sid. 109)*

D22.1	Tas obligatoriska prov för salmonellakontroll (gäller avels- och gyltproducerande besättningar med fler än 100 suggor samt suggpooler)?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D22.2	Förs stalljournal för varje produktionsplats där du har grisar och sparas den i tre år?				TVÄR!	
D22.3	Är alla grisar produktionsplatsnummermärkta med av Jordbruksverket godkända öronbrickor eller tatuering när de lämnar sin födelsebesättning?				TVÄR!	
D22.4	Rapporteras förflyttningar av grisar till Grisregistret senast 7 dagar efter mottagandet/avsändandet från produktionsplatsen?					

D23 Skötsel och stallmiljö

Syftet med reglerna är att säkerställa djuromsorgen och miljön för grisarna. *(se faktadelen sid. 109)*

D23.1	Uppfylls utrymmeskraven?				TVÄR!	
D23.2	Är alla grisar lösgående?				TVÄR!	
D23.3	Hålls alla grisar i par eller grupp? (Gäller inte suggor och gyltor under veckan före grisning och under grisning och inte heller för galtar som kan höra, känna lukten av och se andra grisar.)				NY!	
D23.4	Om grisar som är särskilt aggressiva mot andra grisar hålls individuellt, sker detta endast tillfälligt och då i en box där grisen kan vända sig utan svårigheter?				TVÄR!	
D23.5	Har alla grisar tillgång till utrymme som ger dem möjlighet att utnyttja olika delar av utrymmet för att ligga, äta och gödsla?				TVÄR!	
D23.6	Har alla grisar tillgång till strö för att tillfredsställa sitt behov av komfort och sysselsättning?				TVÄR!	
D23.7	Har alla grisar fri tillgång till dricksvatten?				TVÄR!	
D23.8	Finns larmanordning som på ett betryggande sätt uppmärksammar djurhållaren på övertemperatur, strömavbrott och fel på larmet (för undantag, se faktadelen sid. 109)?				TVÄR!	
D23.9	Kontrolleras larmet regelbundet och före varje insättning av djur?				TVÄR!	
D23.10	Uppfylls kraven för vakuumutgödsling?					
D23.11	Inspekteras klövarna på vuxna grisar och verkas de vid behov?					
D23.12	Ges avelsgrisar, om möjligt, tillfälle att vistas ute sommartid?					
D23.13	Har utegrisar tillgång till skydd mot direkt solljus, stark vind och nederbörd?				TVÄR!	

D24 Smågrisuppfödning

Syftet med reglerna är att säkerställa djuromsorgen och miljön för suggor och smågrisar. *(se faktadelen sid. 110)*

D24.1	Har grisningsboxarna tillräckligt stor ligg- respektive totalyta?				TVÄR!	
D24.2	Vid konventionell uppfödning i grisningsbox, finns avskild smågrishörna under smågrisarnas första levnadsmånad?				TVÄR!	
D24.3	Stämmer antalet djur per foderstation (gäller för transponder- eller responderstyrd foderstation – alla ska hinna äta dygnsransonen inom 12 timmar)?					
D24.4	Är grisningsboxen utformad så att bobyggnadsbeteende kan utföras?					
D24.5	Har suggor och gyltor lämpligt och tillräckligt med strö för att utföra bobyggnadsbeteende?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D24.6	Hålls alla grisar i par eller grupp? (Gäller inte suggor och gyltor under veckan före grisning och under grisning och inte heller för galtar som kan höra, känna lukten av och se andra grisar.)				TVÄR!	
D24.7	Begränsas suggors och gyltors rörelsefrihet endast i enlighet med reglerna?				TVÄR!	
D24.8	Avvänjs smågrisar tidigast efter fyra veckors ålder?				TVÄR!	
D24.9	Kastreras smågrisar före 1 veckas ålder och under bedövning om grisen uppnått 1 veckas ålder?				TVÄR!	
D24.10	Följs det generella förbudet mot tandklippning?				TVÄR!	
D24.11	Vid slipning av tänder på smågrisar, sker detta före 1 veckas ålder och bara om det erfarenhetsmässigt visat sig att det annars uppkommer skador på andra djur?				TVÄR!	
D24.12	Om zinkoxid ges till grisar i högdos (>250 mg rent zink/310 mg zinkoxid per kg foder), sker detta endast efter veterinär förskrivning på recept?					
D24.13	Sker injektion av järnpreparat till smågrisar innan 3 veckors ålder, alternativt utförs det av veterinär?				TVÄR!	

D25 Uppfödning av slaktgrisar

Syftet med reglerna är att minska risken för smittspridning. *(se faktadelen sid. 110)*

D25.1	Uppfylls kravet på stallavdelningsstorlek:					
	– vid omgångsuppfödning med rekrytering från mer än en besättning max 400 grisplatser?					
	– vid kontinuerlig uppfödning max 200 grisplatser?					
D25.2	Vid omgångsuppfödning av växande grisar, är stallavdelningen utformad så att djuren kan föras in/ut till/från avdelningen utan att passera annan avdelning?				TVÄR!	

FÅR OCH GETTER

D26 Livsmedelssäkerhet vid uppfödning av får och getter

Syftet med reglerna är att säkerställa livsmedelssäkerheten. *(se faktadelen sid. 111)*

D26.1	Avstås från att utfodra idisslare med animaliskt protein (såsom kött- och benmjöl) och fiskmjöl?				TVÄR!	
D26.2	För mjölkande får och getter, uppfylls gällande regler om livsmedelssäkerhet vid mjölkning (fyll i avsnitt D20)?				TVÄR!	
D26.3	Har alla självdöda och avlivade får och getter skickats till destruktion? (Särskilda regler gäller för de områden som har undantag.)				TVÄR!	
D26.4	Om du importerar får, getter eller deras sperma, ägg eller embryon, är du registrerad för införsel hos Jordbruksverket?				TVÄR!	

D27 Märkning, journalföring och rapportering

Syftet med reglerna är att underlätta smittspårning och bekämpning av smittsamma får- och getsjukdomar. *(se faktadelen sid. 111)*

D27.1	Förs en av Jordbruksverket godkänd stalljournal för varje produktionsplats där du har får eller getter och sparas den i tre år?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D27.2	Identitetsmärks alla får och getter med öronbricka innan de lämnar sin födelsebesättning och senast vid 6 månaders ålder?				TVÄR!	
D27.3	Rapporteras förflyttningar av får och getter till Får- och getregistret?					
D27.4	Vid mottagande av nya djur, följer du reglerna som gäller för transportdokument?					

D28 Skötsel och miljö

Syftet med reglerna är att säkerställa djuromsorgen och miljön för får och getter. *(se faktadelen sid. 111)*

D28.1	Uppfylls utrymmeskraven?				TVÄR!	
D28.2	Hålls alla får i par eller grupp? (Gäller inte baggar som får hållas individuellt under en kortare period om det är nödvändigt.)				NY!	
D28.3	Kan lamningsbox/killningsbox ställas i ordning under lamning/killning?					
D28.4	Är hela golvytan i lamningsboxen/killningsboxen försedd med ströbädd?					
D28.5	Hinner alla får äta sin dygnstilldelning inom 12 timmar (om transponder- eller responderstyrd foderstation används)?					
D28.6	Har fåren tillgång till hö, halm eller annat grovfoder som kan tillgodose deras sysselsättningsbehov?					
D28.7	Hålls fåren i lösdrift?					
D28.8	Hålls djuren på bete, alternativt ges annan möjlighet att vistas ute under en sammanhängande tidsperiod mellan 1 maj och 15 oktober?					
D28.9	Följs reglerna för när djur får hållas inne från betet?					
D28.10	Förs journal när djuren hålls inne från betet hela dygnet?					
D28.11	Klipps getter av ullras samt får vid behov och med högst ett års intervall?					
D28.12	Inspekteras djurens klövar regelbundet och verkas de vid behov?					
D28.13	Sker avhorning av getter under bedövning?				TVÄR!	
D28.14	Utförs kastrering av baggar och bockar enbart av veterinär?				TVÄR!	

FJÄDERFÄN

D29 Salmonellakontroll och spårbarhet av smittsamma fjäderfäsjukdomar samt foder till fjäderfä

Syftet med reglerna är att trygga livsmedelssäkerheten och minska risken för spridning av smittsamma fjäderfäsjukdomar. *(se faktadelen sid. 112)*

D29.1	Tas obligatoriska prov för salmonellakontroll och är detta dokumenterat (>200 värphöns och/eller >500 slaktfjäderfä per år)?					
D29.2	Uppfylls kraven i den frivilliga salmonellakontrollen?					
D29.3	Är djuren registrerade i värphöns- respektive fjäderfäregistret?					
D29.4	Avstås från att utfodra fjäderfä med biprodukter som kommer från bearbetat animaliskt protein, t.ex. kött- och benmjöl?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D29.5	Om du tillverkar foder till fjäderfä som innehåller fiskmjöl, samtidigt som det finns idisslare på gården, finns godkännande från Jordbruksverket?				TVÄR!	
D29.6	Lagras och hanteras detta foder åtskilt från foder till idisslare?				TVÄR!	

D30 Skötsel och miljö

Syftet med reglerna är att säkerställa djuromsorgen och miljön för fjäderfä. *(se faktadelen sid. 113)*

D30.1	Följs ett av Jordbruksverket godkänt djuromsorgsprogram?					
D30.2	Uppfylls utrymmeskraven?				TVÄR!	
D30.3	Finns larmanordning som på ett betryggande sätt uppmärksammar djurhållaren på övertemperatur, strömavbrott och fel på larmet (gäller för över 2 000 djur)?				TVÄR!	
D30.4	Kontrolleras larmet regelbundet och före varje insättning av djur?				TVÄR!	
D30.5	I de fall den inre tån behöver avlägsnas på tunga köttrastuppar, sker det före 24 timmars ålder?				TVÄR!	

D31 Kyckling, kalkon, gås och anka

Reglerna syftar till att säkerställa djuromsorgen för kyckling och kalkon samt att säkerställa livsmedelssäkerheten. *(se faktadelen sid. 113)*

D31.1	Hålls slaktkyckling, kalkon, gås och anka som föds upp inomhus på ströbädd?					
D31.2	Hålls kalkoner frigående?					
D31.3	Har personer som hanterar slaktkycklingar på anläggningar med plats för fler än 500 kycklingar genomgått en utbildning eller på annat sätt skaffat sig motsvarande kunskaper för att kunna sköta slaktkycklingar på ett djurskyddsmässigt korrekt sätt?				NY! TVÄR!	
D31.4	Hålls en mörkerperiod om minst sex timmar per dygn i stallarna, varav en sammanhängande mörkerperiod på minst fyra timmar?				NY!	
D31.5	Har djuren ständig tillgång till foder eller utfodras med för djuren lämpliga intervall och tas fodret bort från djuren tidigast 12 timmar före beräknad slakttidpunkt?				NY!	
D31.6	Har slaktkycklingar som föds upp inomhus på ströbädd en torr samt lucker yta och placeras och underhålls anordningar för dricksvatten så att vattenspill i ströbäddar minimeras?				NY!	
D31.7	Ses slaktkycklingarna till minst två gånger dagligen?				NY!	
D31.8	Dokumenteras fakta om uppfödningen (antal djur, totalarea, hybrid, daglig dödlighet, samt om möjligt orsak)? Journalerna ska bevaras i minst tre år. Journal ska även föras över antalet dödsfall samt orsak i besättningen och bevaras i minst fem år.				NY! TVÄR!	

D32 Värphöns och unghöns

Syftet med reglerna är att säkerställa livsmedelssäkerheten samt djuromsorgen och miljön för värphöns. *(se faktadelen sid. 113)*

D32.1	Vid leverans av en flock unghöns, har detta anmälts till länsstyrelsen i det län dit djuren levereras?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D32.2	Har hönsen fötts upp i ett unghönssystem som förbereder dem för den inhysning de hålls i?					
D32.3	Är utrymmeskraven uppfyllda? (Gäller för både inredda burar och frigående system.)					
D32.4	Hålls värphöns för äggproduktion bara i system som uppfyller hönsens behov av sittpinne, rede och sandbad, så att beteendestörningar och dödlighet hålls på en låg nivå?					
D32.5	Är inredningen i hönsstall utformad så att djuren inte smutsas ned av foder-, vatten- och gödselspill?					
D32.6	Vid förprövningspliktig byggnation av stall med gödseldränerande golv, har stallet mekaniskt utgödslingssystem som medger att regelbunden utgödsling kan ske under det dränerande golvet?					
D32.7	Är dränerande golv utformade så att de ger stöd åt de främre klorna på varje fot?					
D32.8	Är golvet i reden utformat så att hönsen inte ligger direkt på rutnät av metall?					
D32.9	I stallar med plats för mer än 350 värphöns, tänds och släcks belysningen genom automatisk, tidsstyrd dimfunktion eller motsvarande?					
D32.10	Om djur vistas ute, har utomhusytorna en area anpassad till beläggningsgraden och markytans beskaffenhet så att föroreningar undviks?					
D32.11	Om djur ges möjlighet till utevistelse, är utomhusytorna försedda med skydd mot dåligt väder och rovdjur?					
D32.12	Om anläggningarna har plats för mer än 350 djur med möjlighet till utevistelse, finns flera öppningar till utomhusytorna?					
D32.13	Är stallet besiktigat för märkning av produktionssystem?					
D32.14	Förvaras äggen rent, torrt, fritt från främmande lukter samt skyddas de effektivt mot stötar och direkt solljus?					
	HÖNS I INREDDA BURAR					
D32.15	Är burar för värphöns och unghöns försedda med täta sidoväggar samt klonötare (endast värphöns)?					
D32.16	Är ströbad för värphöns tillgängligt under en sammanhängande period på minst 5 timmar/dygn under den för hönsen aktiva delen av dygnet?					
D32.17	Är ströbadet utformat så att hönsen kommer i direktkontakt med strömedlet vid ströbadning?					
D32.18	Är ströbadet avgränsat så att strömedlet hålls kvar i ströbadet?					
D32.19	Hålls endast hönsraser som har en medelvikt under 2,4 kg i burar, och då högst i 2 år?					
	HÖNS I FRIGÅENDE SYSTEM					
D32.20	Vid plats för mer än 350 värphöns, avstås från att placera sittpinnar över ströbädden?					
D32.21	Är våningsplan i flervåningssystem för frigående värphöns eller unghöns utformade så att spillning inte kan falla ner på lägre våningsplan?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
	HÄSTAR					
D33	**Allmänt**					
	(se faktadelen sid. 114)					
D33.1	Om hästhållningen är tillståndspliktig, finns tillstånd?					
D33.2	Finns hästpass för alla hästar?					
D33.3	Vid ridning/körning på annans mark, tillämpas Allemansrätten på ett förnuftigt sätt?					
D34	**Skötsel och hantering**					
	Syftet med reglerna är att säkerställa en god skötsel och miljö för hästar samt att förhindra vissa olyckor i samband med hantering av hästar. *(se faktadelen sid. 115)*					
D34.1	När hästar förflyttas, har de tillräckligt med utrymme för att kunna förflytta sig och hanteras de lugnt?					
D34.2	Hålls hästarna tillfredsställande rena?				TVÄR!	
D34.3	Inspekteras hästarnas hovar regelbundet, och verkas och förses de med hovbeslag vid behov?				TVÄR!	
D34.4	Avvänjs föl på ett sätt som tar hänsyn till deras fysiska och psykiska hälsa?					
D34.5	Är utrustning som används till hästar anpassad, utformad, anbringad och i sådant skick att den inte orsakar skada eller sjukdomar?				TVÄR!	
D34.6	Används endast grimma, halsrem eller motsvarande när hästen binds upp?					
D34.7	Används löpande grimskaft vid uppbindning i spilta (undantag tillfällig uppbindning)?					
D34.8	Binds hästar som står uppstallade i spilta så att de kan ligga med huvudet vilande mot underlaget?					
D34.9	Hålls hästar endast tillfälligtvis bundna på annan plats än i spilta, och hålls de då under uppsikt?					
D34.10	Hålls hästarna bundna i spilta max 16 tim/dygn?					
D34.11	Tillgodoses hästarnas behov av social kontakt?					
D35	**Byggnader och förvaring**					
	(se faktadelen sid. 115)					
D35.1	Uppfylls utrymmeskraven?				TVÄR!	
D35.2	Vid anläggningar där hästar hålls under den kalla årstiden, kan alla hästar beredas utrymme i stall?					
D35.3	Vid förprövningspliktig byggnation av stallutrymme, hålls hästar i box eller ligghall (se faktadelen sid. 115 för undantag)?					
D35.4	Är golv och liggytor utformade så att hästarna kan förflytta sig säkert på dem?					
D35.5	Ger liggytorna god liggkomfort och är de försedda med strö eller konstruerade på ett sätt som ger motsvarande komfort?					
D35.6	Hålls liggytorna rena och torra?					
D35.7	Är strömedlet av lämplig typ och kvalitet?					

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D35.8	Rengörs stallutrymmen noggrant minst en gång per år?					
D35.9	Om fölning sker på annan plats än i fölningsbox, har stoet möjlighet att gå undan till ett utrymme som minst motsvarar det som anges för fölningsbox?					
D35.10	Om hästar förvaras i transportfordonet i samband med aktiviteter som hästar transporteras till, gäller detta endast hästar som inte oroas av denna typ av uppstallningsform och är förhållandena i transportfordonet goda?					
D35.11	Ses hästarna till minst en gång i timmen om de förvaras i transportfordon vid tillfällen enligt D35.10?					
D35.12	Om hästarna förvaras i transportfordon vid tillfällen enligt D35.10 även nattetid, uppfylls samtliga villkor för uppstallning i box?					
D35.13	Tillförsäkras samtliga hästar i stallet kontinuerlig tillförsel av frisk luft?					
D35.14	Är utrymmen och inredning för hästarna konstruerade och underhållna så att hästarna inte riskerar att skadas på utskjutande delar?				NY! TVÄR!	
D35.15	Är boxväggar, boxdörrar och skiljeväggar mellan spiltor utformade så att skaderisken minimeras?					
D35.16	Är skiljeväggar med mera utformade så att hästens sociala behov tillfredsställs?					
D35.17	Är dörröppningar där hästar passerar utformade så att hästarna kan passera på ett lugnt och säkert sätt?					
D35.18	Är speglar som hästarna kan nå i det utrymme där de normalt vistas försedda med lämpliga skydd eller utformade så att hästarna inte kan skadas?					

D36 Foder och vatten

(se faktadelen sid. 116)

D36.1	Utfodras hästar med individuellt anpassad och välbalanserad fodergiva som har lämplig struktur och garanterar en välbalanserad näringstillförsel?				TVÄR!	
D36.2	Utfodras hästar med daglig tillräcklig tillgång till grovfoder för att tillgodose behovet av växtfiber och sysselsättning?				TVÄR!	
D36.3	Tillgodoser fodergivan hästarnas behov av långa ättider?					
D36.4	Utfodras hästarna så att de inte blir över- eller underviktiga i förhållande till sitt användningsområde?					
D36.5	Om hästarna inte har fri tillgång till dricksvatten, erbjuds de vatten och ges möjlighet att dricka sig otörstiga minst två gånger dagligen, jämnt fördelat över dygnet?				TVÄR!	
D36.6	Är utfodrings- och vattningssystem utformade, dimensionerade och placerade så att hästarna lugnt och naturligt kan inta sitt foder och vatten?				TVÄR!	

		JA	NEJ	Ej aktuellt	Kommentarer och åtgärdsförslag	Åtgärdat datum
D37	**Rastning och utevistelse**					
	(se faktadelen sid. 116)					
D37.1	Sker rastning av hästar utomhus i rast- eller beteshagar, eller om möjlighet saknas att anlägga sådana, i ridhus, paddock eller motsvarande?					
D37.2	Hålls och sköts hästar sommartid på ett sådant sätt att risken för att de ska utsättas för svåra insektsangrepp minimeras?					
D37.3	Vidtas sådana åtgärder att hästarna kan förflytta sig säkert vid halka?					
D37.4	Avgränsas uppenbart riskabla områden på betesmarker, i rasthagar och drivningsvägar, så att de blir oåtkomliga för hästarna?					
D37.5	Ges hästarna dagligen möjlighet att röra sig fritt i sina naturliga gångarter (gäller från 1 augusti 2010)?					
D37.6	Avstås från att använda stängsel med taggtråd?					

Faktadel

Viktigt för alla

MILJÖBALKEN

Miljöbalken utgör en samordnad miljölagstiftning. I miljöbalkens andra kapitel finns ett antal allmänna hänsynsregler som ger uttryck för bl.a. försiktighetsprincipen, produktvalsprincipen samt principer om hushållning, kretslopp och lämplig lokalisering av verksamheter och åtgärder. Lagstiftningen fungerar förebyggande genom att ställa bindande krav på den som driver verksamhet eller vidtar åtgärder att skaffa sig kunskaper om ingreppens miljöeffekter samt genom principen att ”förorenaren betalar”. Kraven enligt hänsynsreglerna gäller i den utsträckning det inte kan anses orimligt att uppfylla dem. En rimlighetsavvägning skall ske av nyttan av försiktighetsmått jämfört med kostnaderna för dem.

Tillsynsmyndigheterna har befogenhet att direkt lägga hänsynsreglerna till grund för förelägganden, förbud, villkor vid tillståndsprövning m.m. De allmänt hållna hänsynsreglerna får på så sätt sitt innehåll konkretiserat genom föreskrifter eller beslut i enskilda fall.

Åtalsanmälan sker vid misstanke om brott mot miljöbalkens bestämmelser. Vid mindre allvarliga överträdelser kan till exempel miljösanktionsavgifter beslutas, se tabell 1 i Bilaga 3.

Utöver den svenska lagstiftningen behandlas vissa EU-förordningar och direktiv i Miljöhusesyn. EU-förordningarna gäller direkt i EU:s medlemsländer och det finns inte alltid en svensk lagstiftning som kompletterar EU:s regler. Direktiven måste däremot arbetas in på ett lämpligt sätt i den nationella lagstiftningen.

HYGIEN- OCH KONTROLLFÖRORDNINGAR

VARFÖR GEMENSAMMA REGLER OM HYGIEN OCH KONTROLL I EU?

En rad foder- och livsmedelskriser (BSE, dioxin etc.) ledde till att EU-kommissionen i början av 2000-talet föreslog nya EU-förordningar om livsmedelssäkerhet, inklusive hygien och kontroll. Förordning (EG) nr 178/2002 trädde i kraft år 2005 och resterande förordningar började gälla år 2006. EU-förordningar omarbetas inte till nationella föreskrifter utan gäller direkt inom hela EU.

LIVSMEDELSLAGSTIFTNINGEN GÄLLER ÄVEN FÖR PRIMÄRPRODUKTIONEN!

Livsmedelslagstiftningen omfattar både livsmedel och foder i primärproduktionen. Det innebär att t.ex. odling och skörd av växter, uppfödning av livsmedelsproducerande djur före slakt och produktion av mjölk och ägg omfattas. Lagring, hantering och transport på gården samt transport till en första mottagare, exempelvis slakteri, kvarn, grönsaksgrossist eller packeri omfattas också. Det är syftet med produktionen som avgör om verksamheten är att betrakta som primärproduktion eller inte. Det levande djuret är inte livsmedel före slakt. Däremot omfattas djuruppfödning och produktion av animalier som är avsedda att användas som livsmedel av kraven i livsmedelslagstiftningen. På samma sätt omfattas växtodling av livsmedelslagstiftningen om produkten är tänkt att ingå i livsmedelskedjan. Reglerna finns framför allt i EG-förordningarna nr 178/2002, 183/2005, 852/2004 och 853/2004. Lagstiftningen vänder sig till företagen och är mer inrik-

tade på de mål som ska uppnås, d.v.s. säkra livsmedel, säkert foder och gott djurskydd. Livsmedel ska också vara märkta så att konsumenterna inte vilseleds.

I många fall är de nya reglerna flexibla och kan anpassas efter lokala och individuella förhållanden. Det ger företagen möjlighet att välja olika vägar för att uppnå målen. I livsmedelslagstiftningen betonas ansvar, spårbarhet, egenkontroll och flexibilitet. Producentens ansvar för egenkontroll betonas starkare i dagens lagstiftning än tidigare. Lagstiftningen kan därför ses som en möjlighet för producenten att kvalitetssäkra sin produktion.

Livsmedelsverket är central myndighet för livsmedelskontrollen. Jordbruksverket är central myndighet för foder- och djurskyddskontrollen i primärproduktionen. I praktiken är det länsstyrelserna, besiktningsveterinären på slakterierna och distriktsveterinärerna som utför kontrollen.

LIVSMEDELSLAGSTIFTNINGEN I MILJÖHUSESYN

I Miljöhusesyn återfinns några av kraven i förordningarna, men den som producerar livsmedel är skyldig att känna till och uppfylla samtliga bestämmelser i lagstiftningen. Information om bestämmelserna i livsmedelslagstiftningen finns i Livsmedelsverkets vägledning om livsmedelskontroll i primärproduktionen och i nationella branschriktlinjer vilka innehåller rekommendationer om hur bestämmelserna och målen i lagstiftningen ska uppnås.

HUR SKER KONTROLLEN?

Myndigheternas uppgifter är att kontrollera att företagen lever upp till kraven i lagstiftningen. I förordning (EG) nr 882/2004 betonas att kontrollen av livsmedelssäkerhet ska fokusera på systemtillsyn, d.v.s. granskning och bedömning av företagens egen kontroll mot gällande bestämmelser. Det görs t.ex. genom genomgång av rutiner och arbetsinstruktioner, resultat från mätningar och analyser och korrigerande eller förebyggande åtgärder som genomförts. Vid kontrollen görs en bedömning både av företagets system för egen kontroll och om egenkontrollen följs i verksamheten, om den är lämplig och effektiv, d.v.s. om arbetsinstruktionerna följs, om personalen har kunskap för det de ansvarar för, om hanteringen är sådan att livsmedel eller foder inte förorenas, om dokumentationen stämmer osv. Inspektion av pågående verksamhet görs också. Slutligen görs en samlad bedömning av om kraven och målen i lagstiftningen uppfylls. Detta skiljer sig från traditionell tillsyn som innebar att tillsynsmyndigheterna i huvudsak inspekterade pågående verksamhet och kontrollerade färdiga livsmedel. Kontrollförordningarna riktar sig till myndigheterna, bl.a. till Livsmedelsverket, Jordbruksverket och länsstyrelserna.

Länsstyrelserna ansvarar för kontrollen av foder och livsmedel i primärproduktionen och ofta görs kontrollerna samtidigt. Vanliga brister som upptäckts i kontrollen de senaste åren är bristande dokumentation vid:

- läkemedelsbehandlingar av djur
- användning av växtskyddsmedel
- inköp av foder
- bristande hygien och underhåll av mjölktanksrum.

Bristerna måste alltid åtgärdas. Om de inte tas om hand kan de i värsta fall leda till sanktioner, böter eller föreläggande. »

TVÄRVILLKOR

Tvärvillkoren är vissa regler som du måste följa för att få full utbetalning av dina jordbrukarstöd. Tvärvillkoren finns inom områdena miljö, folkhälsa, växtskydd, djurhälsa och djurskydd. Dessutom finns det tvärvillkor som handlar om hur du ska sköta din åkermark, betesmark och slåtteräng.

De flesta tvärvillkoren är inga nya regler, utan de finns i svensk lagstiftning eller EU:s lagstiftning sedan tidigare. Syftet med tvärvillkoren är att få fler lantbrukare att bli ännu bättre på att följa den lagstiftning som gäller. Det är svårt att motivera att jordbrukarstöd betalas ut till den som bryter mot djurskydds- eller miljöreglerna. Alla lantbrukare i EU måste följa tvärvillkoren.

Genom att följa tvärvillkoren bidrar du till att bevara jordbruksmarken i gott skick, förbättra den yttre miljön och djurmiljön, minska smittspridning och få säkrare livsmedel.

EXTRA TVÄRVILLKOR FÖR MILJÖERSÄTTNINGAR

Du som har ett åtagande för miljöersättning måste också följa några extra tvärvillkor för att få full utbetalning av dina miljöersättningar. De extra tvärvillkoren gäller när du lagrar och sprider gödsel, när du måste ha höst- och vinterbevuxen mark och när du använder växtskyddsmedel.

UNDVIK DE VANLIGASTE FELEN

Kontroller av tvärvillkoren visar att ungefär 80 procent av de fel som upptäcks när det gäller tvärvillkoren finns inom följande områden:

Skötsel av åker

– Se till att varje år hålla din åker fri från sly och igenväxning.

Skötsel av betesmark och slåtteräng

– Se till att varje år hålla efter sly och igenväxning på din betesmark och slåtteräng. Betesmarken ska betas, slåtterängen ska slås och skörden ska föras bort.

CDB-rapportering av djur

– Kom ihåg att rapportera varje händelse som gäller dina nötkreatur till CDB inom 7 dagar.

Märkning av djur

– Följ reglerna för djurmärkning och beställ ersättningsbrickor direkt när du upptäcker att ett djur tappat en bricka.

Skötsel av djur

– Följ reglerna för hur du ska sköta dina djur och hur du ska utforma dina djurstallar.

DE FLESTA STÖD BERÖRS

Om du inte följer tvärvillkoren kan det bli avdrag på alla jordbrukarstöd. Om du inte följer de extra tvärvillkoren kan det bli avdrag på miljöersättningarna och kompensationsbidraget.

Förutom tvärvillkoren finns det särskilda villkor för varje stöd. Du måste också följa stödvillkoren för att få full utbetalning. Läs mer om stödvillkoren på Jordbruksverkets webbplats www.jordbruksverket.se.

DU SOM HAR SÖKT STÖD ANSVARAR FÖR ATT TVÄRVILLKOREN FÖLJS

Det är du som har sökt jordbrukarstödet som har ansvar för att tvärvillkoren följs i din jordbruksverksamhet och på all din jordbruksmark hela kalenderåret. Det gäller även om arbetsuppgifterna utförs av någon annan, till exempel en maskinstation.

SÅ HÄR GÅR KONTROLLERNA TILL

Länsstyrelsen kontrollerar alla tvärvillkor hos en viss andel av dem som söker stöd. Har du både växtodling och djurhållning är det normalt sett olika kontrollanter som tittar på olika tvärvillkor vid olika tillfällen under året. Om Livsmedelsverket, Jordbruksverket eller kommunen upptäcker att du inte har följt tvärvillkor inom de områden som de ansvarar för kan de rapportera felen till länsstyrelsen.

VAD HÄNDER OM DU INTE FÖLJER TVÄRVILLKOREN?

Om en kontroll visar att du inte har följt något tvärvillkor beslutar länsstyrelsen hur många procent som ska dras av från utbetalningen av dina jordbrukarstöd. Första gången ett fel upptäcks blir avdraget normalt 3 procent, men det kan sänkas till 1 procent eller höjas till 5 procent beroende på hur stort felet är. Om samma sorts fel upptäcks mer än en gång blir avdraget högre. I mycket allvarliga och avsiktliga fall kan avdraget bli upp till 100 procent.

Tänk på att de flesta tvärvillkoren är regler som redan finns i svensk lagstiftning eller EU:s lagstiftning och att du också riskerar andra påföljder, till exempel miljösanktionsavgift, om du inte följer dem.

Genom att använda checklistorna i Miljöhusesyn får du en bra genomgång av de tvärvillkor och extra tvärvillkor som berör ditt företag och du minskar risken för avdrag på dina stöd. Håll utkik efter symbolerna för tvärvillkor och extra tvärvillkor i checklistorna!

VILL DU VETA MER?

Har du frågor kan du kontakta din länsstyrelse eller besöka Jordbruksverkets webbplats www.jordbruksverket.se.

Du kan också få rådgivning som är anpassad efter förutsättningarna på din gård. Flera rådgivarorganisationer erbjuder subventionerad rådgivning. Dessa hittar du på Jordbruksverkets webbplats www.jordbruksverket.se. «

Faktadel **Allmänna Gårdskrav**

G1 **ANMÄLNINGS- OCH TILLSTÅNDSPLIKT** **50**
G2 **EGENKONTROLL AV MILJÖPÅVERKAN** **52**
G3 **KEMISKA PRODUKTER** **52**
G4 **CISTERNER, RÖR OCH SLANGLEDNINGAR DÄR BENSIN, DIESEL ELLER OLJOR HANTERAS** **54**
G5 **ENERGIPRODUKTION** **56**
G6 **KYL-, VÄRME- OCH KLIMATANLÄGGNINGAR** **57**
G7 **AVFALL** **57**
G8 **FARLIGT AVFALL** **59**
G9 **PRODUCENTANSVAR** **60**
G10 **SKYDD MOT BRAND OCH OLYCKOR** **61**

● *Tvärvillkor*
■ *Extra tvärvillkor för miljöersättningar*

G1 | ANMÄLNINGS- OCH TILLSTÅNDSPLIKT

Miljöbalken och förordning (SFS 1998:899) om miljöfarlig verksamhet och hälsoskydd reglerar verksamheter som riskerar att påverka miljön eller människors hälsa. Vissa verksamheter listas i förordningens bilaga utifrån sin verksamhetskod och klassificeras som anmälningspliktiga (C-verksamheter) eller tillståndspliktiga (B-verksamheter). Inom lantbruket gäller det framför allt större djurgårdar. Även vissa andra verksamheter inom lantbruket med egen verksamhetskod, omfattas, se Faktaruta 1. Gränserna för anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter förändrades under 2008 då bland annat tillståndsgränserna höjdes för nöt, häst och mink, se tabell 3, samt anmälningsplikten för växthusföretag med en odlingsyta större än 5 000 m² togs bort. Tillsynsmyndigheten (länsstyrelse eller kommun) kan ge ytterligare information. Anmälningspliktiga och tillståndspliktiga företag som väsentligt förändrar sin verksamhet (t.ex. vid utbyggnad, förändrat djurslag, förändrad uppvärmningskälla m.m.) ska meddela detta till tillsynsmyndigheten. Observera att det finns andra verksamheter som kräver tillstånd för att få bedrivas. Exempel på detta är att uppföra vilthägn på områden där allmänheten får färdas fritt. Tillstånd söks hos länsstyrelsen. Ett annat exempel är att en anläggning som hanterar animaliska biprodukter, t.ex. kompostering av naturgödsel för vidare led, först måste godkännas av Jordbruksverket innan den tas i bruk.

Observera att anmälnings- och tillståndsplikt för djurhållning är kopplade till tvärvillkoren på grund av risk för påverkan på grundvattnet.

FAKTARUTA 1: **Exempel på anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter enl. SFS 1998:899**

Anmälningspliktiga

- ✔ Anläggning med djurhållning med färre djur än i tabell 2 och tabell 3, men mer än 100 djurenheter totalt på gården (se beräkningsexempel nästa sida).
- ✔ Anläggning för förbränning med en total installerad tillförd effekt av mer än 500 kW av annat bränsle än enbart eldningsolja eller bränslegas (t.ex. flis, halm).
- ✔ Beredning eller konservering av frukt, bär, rotfrukter eller grönsaker på mer än 2 000 ton råvara per år.
- ✔ Tillverkning av mer än 5 000 ton bruksfärdigt spannmålsfoder eller 500 ton annat foder (ej vegetabiliska oljekakor) till försäljning per år.
- ✔ Slakteri för en produktion baserad på mer än 50 ton och till och med 7 500 ton slaktvikt per kalenderår.
- ✔ Anläggning för mellanlagring av avfall om den totala avfallsmängden är större än 10 ton vid något enskilt tillfälle.
- ✔ Uppodling av annan mark än jordbruksmark för produktion av foder, livsmedel m.m.
- ✔ Anläggning för framställning av upp till 150 000 m³ gasformigt bränsle (till exempel biogas) per kalenderår.
- ✔ Verksamhet med ett vindkraftverk som inklusive rotorblad är högre än 50 meter.

Tillståndspliktiga

- ✔ Anläggning med djurhållning enligt tabell 2 och tabell 3.
- ✔ Inrätta avloppsanordning som en eller flera vattentoaletter ska anslutas till.
- ✔ Ansluta en vattentoalett till en befintlig avloppsanordning.

● G1.1 ANMÄLNINGSPLIKTIG VERKSAMHET

Djurhållning över 100 djurenheter (se tabell 1) kräver en anmälan till kommunen. Anmälan om t.ex. utökad djurhållning ska göras i god tid, minst 6 veckor före planerad start. Verksamheten bör dock invänta kommunens beslut i ärendet, då beslutet kan innehålla särskilda villkor. Kommunens beslut kan även överklagas av t.ex. närboende.

● G1.2 TILLSTÅNDSPLIKTIG VERKSAMHET

Djurhållning som omfattas av tabell 2 och tabell 3 kräver tillstånd enligt miljöbalken som ansöks hos länsstyrelsen. Med ansökan lämnas en miljökonsekvensbeskrivning, MKB, som redogör för den planerade verksamhetens miljöpåverkan. I MKB-processen ingår ett samrådsförfarande med myndigheter, närboende och andra berörda. Räkna med att hela tillståndsprocessen tar ca 1 år. Miljöprövningsdelegationen inom länsstyrelsen beslutar om tillstånd samt särskilda villkor. Stora anläggningar av fjäderfä, suggor eller slaktgrisar enligt tabell 2 lyder under IPPC-direktivet vilket innebär att företagen ska kunna redogöra för hur bästa möjliga teknik uppfylls i verksamheten i samband med tillståndsprövningen. Observera att det är ett tvärvillkorskrav att anmäla eller söka sådant tillstånd för djurhållande verksamhet eller annan verksamhet som kan medföra betydande risk för att förorena grundvattnet.

G1.3 MILJÖRAPPORT

En tillståndspliktig verksamhet ska lämna miljörapport till tillsynsmyndigheten senast den 31 mars varje år. Rapporten lämnas digitalt till Svenska miljörapporteringsportalen (SMP), via Naturvårdsverkets centrala databas på https://smp2.naturvardsverket.se. Vägledning till hur miljörapporten ska se ut finns på Naturvårdsverkets hemsida via länk till SMP.

TABELL 1: Anmälningsplikt enligt miljöbalken, verksamhetskod 1.20, för verksamheter med stadigvarande djurhållning med mer än 100 djurenheter (DE)

Med en djurenhet (DE) menas	
1	mjölkko (som mjölkko räknas även sinko)
6	kalvar, en månad eller äldre. Med kalv avses ett nötkreatur upp till sex månaders ålder. Kalvar upp till en månads ålder räknas till moderdjuret
3	övriga nöt, sex månader eller äldre
3	suggor, inklusive smågrisar upp till 12 veckors ålder. Betäckta gyltor räknas som suggor
10	slaktsvin eller avelsgaltar, 12 veckor eller äldre. Gyltor som inte är betäckta räknas som slaktsvin
1	häst, inklusive föl upp till sex månaders ålder
10	minkhonor för avel, inklusive valpar upp till åtta månaders ålder samt avelshannar
100	kaniner
100	värphöns äldre än 16 veckor
200	unghöns upp till 16 veckors ålder
200	slaktkycklingar
100	kalkoner, gäss eller ankor, inklusive kycklingar och ungar upp till en veckas ålder
15	strutsfåglar av arterna struts, emu och nandu, inklusive kycklingar upp till en veckas ålder
10	får eller getter, sex månader eller äldre
40	lamm eller killingar, upp till sex månaders ålder.

TABELL 2: Tillståndsplikt enligt miljöbalken, verksamhetskod 1.10, enligt IPPC-direktivet

Anläggning med mer än:	
A	40 000 platser för fjäderfä
B	mer än 2 000 platser för slaktsvin, tyngre än 30 kg, avsedda för produktion (som slaktsvin räknas även obetäckta gyltor)
C	750 platser för suggor (som suggor räknas även betäckta gyltor)
D	så många platser för fjäderfän, slaktsvin eller suggor att platserna tillsammans motsvarar mer än 200 djurenheter definierade enligt tabell 1.

TABELL 3: Tillståndsplikt enligt miljöbalken, verksamhetskod 1.11

Anläggning med stadigvarande djurhållning med mer än 400 djurenheter av
– nötkreatur
– hästar
– minkar

Räkneexempel från anmälningspliktig anläggning (dikoproduktion)

Förutsättningar; 110 dikor + rekrytering, 3 tjurar, kalvning april–maj, slaktas vid 22 mån. Antalet djur är som störst under den period när alla småkalvar är födda fram tills att stutar/kvigor skickas till slakt, under perioden maj–februari. Dock ökar antalet djurenheter i två steg: dels när kalvarna passerar 1-månadsgränsen, dels när de passerar 6-månadersgränsen.

Djurslag	Antal djur per djurenhet	Antal djur	Antal djurenheter	Antal djur	Antal djurenheter
		Maj		Nov	
110 dikor	3	110	36,7	110	36,7
Kalvar yngre än 1 mån	Räknas ej	88	0	0	0
Kalvar 1–6 mån	6	22	3,7	0	0
Ungdjur >6 mån	3	110	36,6	220	73,3
3 tjurar	3	3	1	3	1
SUMMA		**333**	**78**	**333**	**111**

G1.4 ÅRSREDOVISNINGENS FÖRVALTNINGSBERÄTTELSE

Alla som bedriver verksamhet som är tillstånds- eller anmälningspliktig enligt miljöbalken och som driver företaget i form av ett aktiebolag ska i årsredovisningens förvaltningsberättelse lämna upplysningar om verksamhetens miljöpåverkan. I upplysningarna bör framgå:

- typ av verksamhet (t.ex. mjölkproduktion)
- verksamhetens huvudsakliga miljöpåverkan (t.ex. kväveförluster)
- bolagets uppfyllande av gällande tillstånd och villkor
- vid övertagande av verksamhet som har tillstånd eller som har anmälts ska den nya brukaren meddela tillsynsmyndigheten om övertagandet
- det ekonomiska beroendet av verksamheten (t.ex. att mjölkproduktionen står för 80 % av gårdens omsättning).

G2 | EGENKONTROLL AV MILJÖPÅVERKAN

Alla som bedriver verksamhet eller vidtar åtgärder som kan antas medföra olägenhet för hälsa eller miljö ska planera och kontrollera verksamheten i förebyggande syfte. Syftet är att undvika att onödig miljöpåverkan sker. Miljöhusesyn med åtgärdsplan är ett bra verktyg. För verksamheter som är anmälnings- eller tillståndspliktiga enligt miljöbalken gäller mer omfattande krav, framförallt på dokumentation av egenkontrollen. Se tabell 1 i Bilaga 3.

G2.1 ANSVARIG FÖR MILJÖLAGSTIFTNINGEN

Det krävs en skriftlig dokumentation av vem som ansvarar för att de regler som ingår i miljöbalken är kända och att företaget lever upp till dem. Miljösanktionsavgift finns om 25 000 kr för tillståndspliktiga verksamheter.

G2.2 MILJÖ- OCH HÄLSORISKER

Verksamhetens miljö- och hälsorisker ska utvärderas och vid behov förbättras. Observera att kraven varierar beroende på verksamhetens art, omfattning och miljöpåverkan. För denna bedömning är Miljöhusesyn med upprättad åtgärdsplan samt en genomförd växtnäringsbalans ett lämpligt verktyg.

G2.3 INSPEKTION AV ANLÄGGNINGAR OCH UTRUSTNING

Gårdens anläggningar och den utrustning som har betydelse för miljön ska inspekteras. Aktuell utrustning kan vara spruta, sprutbod, platsen där sprutan fylls på och rengörs, dieselcisterner, avlopp, förvaringsställe för kemiska produkter och farligt avfall, spolplatta, gödselbrunn, gödselplatta och gödselspridare, klimatanläggningar, gödselblandare och bränslepanna. Även annan utrustning kan vara aktuell – bedöm själv! Miljösanktionsavgift finns om 10 000 kr för tillståndspliktiga verksamheter.

G2.4 ÅTGÄRDER EFTER INSPEKTION

Åtgärderna som beslutas om efter genomgången ska genomföras för att förebygga negativ påverkan på miljö och hälsa.

G2.5 KONTAKTA TILLSYNSMYNDIGHET VID TILLBUD/OLYCKA

För att den ansvariga myndigheten ska kunna vidta åtgärder vid tillbud/olyckor som kan påverka miljön eller människors hälsa, ska tillbud omedelbart anmälas till tillsynsmyndigheten.

G2.6 KEMIKALIEFÖRTECKNING

Det ska finnas en förteckning över samtliga kemiska produkter och biotekniska organismer som kan medföra risker för miljö och hälsa, se G3.1. Miljösanktionsavgift finns om 25 000 kr för tillståndspliktiga verksamheter.

G2.7 DOKUMENTATION

Samtliga genomgångar, resultat och åtgärder ska dokumenteras. I Naturvårdsverkets allmänna råd 2001:2 tas egenkontrollen upp. Om du önskar mer information, kontakta länsstyrelsen eller kommunen.

G3 | KEMISKA PRODUKTER

Kemikalier och biotekniska organismer omfattas av olika regelverk som reglerar hantering och förvaring utifrån påverkan på miljö och hälsa, arbetsmiljö, brandfarlighet och explosiva risker samt transporter av farligt gods. EU:s gemensamma kemikalielagstiftning, EU-förordningen REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and Restriction of Chemicals), började gälla 1 juni 2007 och omfattar importörer, tillverkare, distributörer och användare. REACH innebär bland annat att nya ämnen och sådana som redan finns på marknaden ska registreras, riskbedömas och godkännas. Lagstiftningen inkluderar både substitutions- och försiktighetsprincipen. REACH ersätter svenska regler som gällde före 1 juni 2007. I REACH finns begreppet nedströmsanvändare, vilken "är en fysisk eller juridisk person som inte är tillverkare av ett ämne eller importör av ämnen och beredningar och som använder ett ämne antingen som sådant, eller ingående i en beredning (en blandning av olika ämnen), i sin industriella eller yrkesmässiga verksamhet". För en lantbrukare gäller reglerna vid användning av olika kemikalier och växtskyddsmedel. Ett syfte med REACH är att få fram så mycket kunskap som möjligt om ett ämnes hälso- och miljöfarliga egenskaper och eventuella risker vid hantering.

Som kemiska produkter räknas t.ex. kemiska växtskyddsmedel, vissa gödselmedel, ensileringsmedel, målarfärger, lösningsmedel, limmer, bensin, diesel, oljor, disk- och rengöringsmedel samt olika verkstadskemikalier. Som bioteknisk organism räknas levande mikroorganismer för bekämpning, såsom virus, nematoder, insekter eller spindeldjur. Reglerna för förvaring och hantering är olika stränga beroende på produkternas klassificering, om det finns anställda (se punkt A1 i Faktadelen om Arbetsmiljö för definition av anställd) eller om verksamheten är anmälnings- eller tillståndspliktig enligt miljöbalken.

En ny EU-förordning, CLP (Classification, Labelling and Packaging of substances and mixtures), om klassificering, märkning och förpackning av kemiska ämnen och blandningar trädde i kraft under 2009. Förordningen gäller parallellt med nuvarande föreskriften KIFS 2005:7 fram till 1 juni

2015 då CLP tar över men företagen får tillämpa den nya förordningen redan nu. CLP innebär att senast den 1 december 2010 måste ämnen ha klassificerats enligt den nya förordningen och senast den 1 juni 2015 för blandningar. Införandet av CLP innebär en omfattande förändring av regelverket, särskilt för produkter med fysikaliska faror, dvs. de som har brandfarliga, explosiva eller oxiderande egenskaper. Med CLP har även nya farosymboler införts. Kemikalieinspektionens föreskrifter om kemiska produkter och biotekniska organismer samt om bekämpningsmedel kommer att anpassas så att det blir möjligt att klassificera, märka och förpacka enligt både CLP och föreskrifterna.

G3.1 FÖRTECKNING ÖVER KEMISKA PRODUKTER

Anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter samt alla arbetsplatser med anställd eller inhyrd arbetskraft ska ha en förteckning över de kemiska produkter och biotekniska organismer som kan medföra risker för miljö och hälsa. Förteckningen ska innehålla produktens namn, omfattning och användning, information om produktens hälso- eller miljöskadlighet, samt klassificering avseende hälso- eller miljöfarlighet.

För kemiska växtskyddsmedel står ofta klassificeringen avseende hälsa utskriven (irriterande, hälsoskadlig, frätande, giftig eller mycket giftig) på etiketten. Klassificeringen avseende miljö anges som den specifika miljörisken med preparatet, t.ex. ”mycket giftig för vattenlevande organismer”.

G3.2 SÄKERHETSDATABLAD

Aktuella säkerhetsdatablad ska finnas tillgängliga. Dessa utgörs av 16 punkter med beskrivningar om ingående ämnen, information om risker för hälsa, miljö, brand, olika skyddsåtgärder, farligt gods-klassning m.m. Säkerhetsdatabladen kan förslagsvis ingå i förteckningen över kemiska produkter som beskrivs i G3.1. Enligt REACH ska användarna av olika kemikalier särskilt ta till sig informationen i säkerhetsdatabladen.

Nya illustrationer ersätter de gamla farosymbolerna.

■ ● G3.3–G3.7 FÖRVARING AV KEMISKA PRODUKTER

Tillverkarna ska tillhandahålla produkterna i stadiga och återförslutningsbara förpackningar som inte kan läcka. Kemiska produkter ska förvaras säkert så att hälso- och miljörisker förebyggs samt hållas skilda från brandfarliga och explosiva varor. Kemiska produkter ska förvaras avskilt från foder och livsmedel. De ska dessutom förvaras svåråtkomligt för obehöriga och barn. Farliga kemiska produkter, t.ex. växtskyddsmedel klass 1L, ska förvaras inlåsta. Kemiska produkter får inte förvaras i förpackningar som kan ge upphov till förväxlingar. Om anställd eller inhyrd arbetskraft finns i verksamheten ska hälso- och miljöfarliga kemiska produkter förvaras i originalförpackningar, men detta är bra att följa även för ensamföretagare. För ytterligare information och bestämmelser om kemiska växtskyddsmedel, se avsnitt V7 VÄXTSKYDD, MILJÖ-, LIVSMEDELS- OCH FODERSÄKERHET.

● G3.8 GRUNDVATTENSKYDD

Det finns en rad kemiska produkter som räknas som riskabla vid läckage till grundvatten. Inom jordbruket berörs främst diesel- och eldningsolja, mineralolja, spillolja, växtskyddsmedel och gödsel.

G3.9–G3.10 FÖRVARING AV AMMONIUMNITRAT

Reglerna innebär att ammoniumnitrat, som är brandreaktivt, inte får samförvaras med varor och ämnen som ökar dess benägenhet att sönderdelas eller på annat sätt skapar risk för brand. Det gäller brandfarliga varor, explosiva varor, oljor, fetter, hö och halm samt sågspån. Inom ett avstånd av 12 m från platser där ammoniumnitrat hanteras ska det vara rökförbud samt förbud mot öppen eld. På gården bör ammoniumnitrat förvaras i avsedd del av lokal, där inget annat gods förvaras. Golv där ammoniumnitratsäckar ska ställas upp bör vara av betong utan fördjupningar där ammoniumnitrat kan samlas. Max 50 ton ammoniumnitrat får förvaras i samma byggnad utan tillstånd på en ”lantgård”. Högst 100 ton får förvaras på gården totalt utan tillstånd. Tillstånd för större volymer söks hos byggnadsnämnden.

G3.11–G3.12 VÄTEPEROXID I VÄXTHUS

Väteperoxid med koncentrationen 20 vikt- % eller mer men mindre än 60 vikt- % till en samlad volym överstigande 100 liter får inte förvaras utan tillstånd från kommunens byggnadsnämnd. För hantering av väteperoxid med 60 % eller högre koncentration krävs tillstånd oavsett mängd. Väteperoxid med koncentration på 20 % eller mer är brandfarlig vara och det finns detaljerade regler om hantering i föreskriften. Bl.a. ska en riskutredning göras i samarbete med och finnas tillgänglig för berörd personal då produkten hanteras yrkesmässigt. Vidare ska sådan väteperoxid förvaras i separat, brandtekniskt avskilt utrymme på inhägnat område och behållare ska vara placerade i invallning. Det finns dessutom särskilda bestämmelser om märkning och varningsanslag. »

G3.13 TRANSPORT AV FARLIGT GODS

Observera att den information som följer främst handlar om transporter som ingår i lantbrukarens huvudverksamhet inklusive entreprenadarbeten som föraren är delaktig i. Exempel på farligt gods är vissa kemiska växtskyddsmedel, diesel, bensin, myrsyra och diskmedel till mjölkningsanläggningar men även avfall i form av t.ex. spillolja och ackumulatorbatteri. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB, reglerar transporter av farligt gods (ADR-S). En särskild 1.3-utbildning krävs för transport av farligt gods som ”värdeberäknad mängd”. Denna mängd beror på vilken klass och farlighetsgrad det kemiska ämnet/produkten tillhör. Alla kemiska växtskyddsmedel är inte ADR-klassade, vilket kan läsas under punkt 14 i produktens säkerhetsdatablad. För transport av dessa gäller samma krav som vid traktortransporter (se nedan). Kravet gäller även anställd personal som t.ex. packar, lastar och lossar farligt gods eller är delaktig som passagerare i transporten. Utbildare av ADR 1.3 i Sverige kan hittas på MSB:s hemsida www.msbmyndigheten.se, sök på ordet adr-utbildare.

Det finns i praktiken två möjligheter till undantag från föreskrifterna, inklusive kravet på utbildning:

1. Farligt godsklassade kemiska växtskyddsmedel kan i vissa fall, bl.a. beroende på förpackningsstorlek, transporteras enligt reglerna om ”begränsad mängd”, förutsatt att reglerna om sammansatta förpackningar samt UN-märkning följs (UN = identifikationsnummer). Många kemiska växtskyddsmedel säljs dock inte i så små förpackningar.
2. Transporter av styckegods (t.ex. fat eller IBC = intermediate bulk container. En behållare måste uppfylla särskilda krav för att kallas IBC, bl.a. maxvolym 3 m^3, krav på besiktning och märkning) med traktor eller motorredskap i lantbruket är undantagna från reglerna om transporten sker efter detaljförsäljningsledet/lokaldepån. På detta sätt kan alla varor transporteras i obegränsad mängd. Villkoren är att åtgärder vidtagits för att motverka skador, att transportanordningarna kan stå emot belastningar, att förar- och passagerarutrymmet är avskilt från förvaringsutrymmet samt att förpackningarna är säkrade.

För den som har ett giltigt kunskapsbevis för bekämpningsmedel lägst klass 2L finns en kortare distansutbildning att få via länsstyrelsen i Skåne. Kursen ger behörighet att även transportera annat ADR-klassat gods som värdeberäknad mängd, alltså inte bara bekämpningsmedel.

Efter utbildningen kan man transportera ADR-klassade produkter enligt reglerna om ”värdeberäknad mängd” förutsatt att:

- mängden transporterat gods ej överstiger poängvärde 1 000, leverantören (avsändaren) ska lämna ett transportdokument (godsdeklaration) där värdet framgår
- godsdeklaration medföljer
- förpackningar som används är typgodkända för transport av farligt gods samt UN-märkta och etiketterade med farlighetsetiketter, t.ex. brandfarligt, giftigt, frätande
- brandsläckare med minst 2 kg pulver finns på fordonet
- den största volym diesel som kan transporteras som värdeberäknad mängd är 1 000 liter (utbildning krävs!) förutsatt att inget annat farligt gods transporteras.

G4 | CISTERNER, RÖR OCH SLANGLEDNINGAR DÄR BENSIN, DIESEL ELLER OLJOR HANTERAS

Avsnittet tar upp bestämmelserna för lagring av brandfarliga och explosiva varor som avser bensin, dieselolja, eldningsolja, spillolja och gas. Med cisterner menas här öppna s.k. farmartankar, ovan mark eller markförlagda, samt rör- och slangledningar som är kopplade till tankarna. Avsnittet omfattar även förvaringen av brandfarlig vätska i lösa behållare inom vattenskyddsområde. Det är två olika myndigheter som reglerar förvaringen. Den ena är Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB, som hanterar brandskyddsaspekterna. Den andra är Naturvårdsverket, som reglerar miljöskyddsaspekterna via miljöbalken. Myndigheterna samarbetar för att få gemensamma och enklare regler, men dessa dröjer. Vanligtvis möter företagaren de kommunala tillsynsmyndigheterna i form av dels miljö- och hälsoskyddsnämnden när det gäller miljöskyddet och dels byggnadsnämnden/räddningstjänsten när det gäller brandfarliga och explosiva varor. Det finns flera miljösanktionsavgifter kopplade till lagringen av brandfarlig vätska, se tabell 1 i Bilaga 3.

G4.1 SÄKER PLACERING

Cisterner ska placeras på ett jämnt och bärande underlag som inte är brännbart. De ska även vara skyddade mot trafik, nedfallande föremål samt ha påkörningsskydd i tillräcklig omfattning. Cisterner ska vara lätt åtkomliga för underhåll, kontroll och tillsyn. De ska vara konstruerade på ett sådant sätt att de är täta, ger ett tillfredsställande skydd mot brand, är skyddade mot korrosion samt kan motstå normalt tryck och väder. Det finns inget generellt krav på sekundärt skydd utanför vattenskyddsområde, men kommunen kan ställa kravet utifrån andra orsaker, t.ex. nära ett vattendrag eller stor risk för att förorena grundvattnet.

G4.2–G4.6 UTRUSTNING PÅ CISTERN

Alla cisterner ska vara utrustade med anordning för avläsning av nivå, överfyllningsskydd, avluftningsanordning samt fast anslutning för påfyllning. Alla öppna cisterner ska dessutom ha en tillverkningsskylt på väl synlig plats. Av denna ska framgå tillverkare, tillverkningsår, tillverkningsnummer, volym, beräkningstemperatur och innehållets högsta densitet.

G4.7 NYINSTALLATIONER

Den som ska nyinstallera cisterner och rörledningar för brandfarlig vätska utomhus ska i god tid innan (5 veckor), skriftligt anmäla detta till miljö- och hälsoskyddsnämnden. Anmälan ska göras till miljökontoret i din kommun om cisternen ska installeras:

- **i mark** och som innehåller mer än 1 m^3 av dieselbrännolja, eldningsolja eller spillolja

– **utomhus, ovan mark** och innehåller 1–10 m³ dieselbrännolja, eldningsolja eller spillolja
– hantera mer än 250 liter brandfarlig vätska inom vattenskyddsområde.

Regeln om anmälan gäller även rörledningar i mark samt vid utbyte av gamla cisterner mot nya. Observera att om gamla cisterner återtas i bruk betraktas det som nyinstallation. I samband med installationen och innan cisternerna används ska de kontrolleras (s.k. installationskontroll) av ett ackrediterat kontrollorgan. Swedac, www.swedac.se tel 033-17 77 00, tillhandahåller uppgifter om ackrediterade kontrollanter i landet.

G4.8 TILLSTÅND FRÅN BYGGNADSNÄMNDEN

Tillstånd krävs i vissa fall för hantering av brandfarlig vara enligt MSB:s regelverk och berör själva tillståndsfrågan utifrån brand- och explosionsrisk. Tillstånd söks hos byggnadsnämnden. Klassificering av brandfarliga varor enligt MSB:s regler framgår av tabell 4, för volymgränser för tillstånd, se tabell 5. Det är den sammanlagda volymen i företaget som räknas.

G4.9–G4.10 ÅTERKOMMANDE KONTROLL AV CISTERNER

För diesel-, eldningsolje- och spilloljecisterner som rymmer mer än 1 m³ ovan mark samt diesel-, eldningsolje- och spilloljecisterner större än 1 m³ i mark är huvudregeln att återkommande kontroll ska ske vart 12:e år för K-cisterner, d.v.s. cisterner med dokumenterad korrosionsbeständighet (och skyddade S-cisterner), samt vart 6:e år för övriga S-cisterner. Regeln gäller även tillhörande rör- och slangledningar. Kontrollen ska utföras av ett ackrediterat kontrollorgan. Nytt är att kontrollrapporterna inte längre behöver skickas in till respektive tillsynsmyndighet men ska liksom tidigare finnas tillgängliga till dess att cisternen varaktigt tagits ur bruk.

Revisionskontroll ska även ske efter reparation av cisterner eller om stationära cisterner flyttats.

TABELL 4: Klassificering av brandfarliga varor enl. SRVFS 2005:10

Klass	Flampunktsområde	Ämne
1	<21 °C	bensin, etanol
2a	≥21–≤30 °C	butanol, xylen
2b	>30–≤55 °C	fotogen, lacknafta
3	>55–≤100 °C	diesel, eldningsolja

TABELL 5: Förvaring av brandfarliga vätskor. Volymer överskridande dessa (sammanlagt på företaget) kräver tillstånd av byggnadsnämnden

Placering	Klass 1, 2 och 3 (total volym)	Klass 3 för uppvärmning eller elproduktion	Gas
Inomhus	0,25 m³	10 m³	0,25 m³
Utomhus	3 m³	50 m³	1 m³
I mark (ej besiktningsbar utvändigt)	1 m³*		

** Förvaring i mark av klass 3-vätska är inte tillståndspliktig.*

G4.11 TA CISTERNER UR BRUK

När cisterner eller rörledningar tas ur bruk ska de tömmas och rengöras. Dessutom måste åtgärder vidtas för att det inte ska gå att fylla cisternerna (av misstag). Cisterner och rörledningar som tas ur bruk ska anmälas skriftligen till tillsynsmyndigheten.

G4.12–G4.15 EXTRA REGLER INOM VATTENSKYDDSOMRÅDE

Om du avser att hantera mer än 250 l brandfarlig vätska inom ett vattenskyddsområde måste du i god tid innan (5 veckor) skriftligen anmäla detta till kommunala miljö- och hälsoskyddsnämnden, oavsett om den ska förvaras i cistern, fat eller annan behållare. Observera att ett vattenskyddsområde kan ha strängare regler.

De krav som i normalfallet gäller för cisterner större än 1 m³ gäller även inom vattenskyddsområdet. Dessutom gäller att spill och läckage invid hanteringen ska kunna samlas ihop och tas omhand samt att en väl synlig och gedigen informationsskylt om ”Vattenskyddsområde” ska finnas vid påfyllningsröret.

G4.16–G4.17 SEKUNDÄRT SKYDD OCH ÅTERKOMMANDE KONTROLL INOM VATTENSKYDDSOMRÅDE

Då cisterner eller lösa behållare om totalt mer än 250 liter brandfarlig vätska **installeras i ett befintligt** vattenskyddsområde ska dessa ha ett sekundärt skydd mot läckage. Detta kan t.ex. vara en invallning, dubbelmantlad cistern eller tät betongplatta med ett uppsamlingskärl. Skyddet ska rymma minst hälften av lagrad vätskevolym, dock minst den största behållarens hela volym, och vara utformat så att kontroll är möjlig. Även tillhörande rörledningar ska vara dubbelmantlade eller ha sekundärt skydd. Undantag från krav på sekundärt skydd gäller om cisternerna står i pannrum eller bostadshus.

Nytt är att detta generella krav inte längre gäller för cisterner och lösa behållare med tillhörande rörledningar *som redan finns på plats* då ett vattenskyddsområde inrättas. Alltså behöver inte en nedgrävd cistern grävas upp och förses med sekundärt skydd i samband med ett nybildat vattenskyddsområde, men tillsynsmyndigheten kan förelägga om sekundärt skydd i varje enskilt fall. I stället halveras tiden för återkommande kontroller till vart 6:e år för K-cisterner och S-cisterner med certifierat in- och utvändigt korrosionsskydd, samt vart 3:e år för vanlig S-cistern. Att installera ett sekundärt skydd kan alltså förlänga kontrollintervallerna till 12 respektive 6 år.

När det gäller de större cisternerna, som omfattas av MSB:s regler, kan tillståndsmyndigheten (byggnadsnämnden) besluta om kortare intervall. »

G5 | ENERGIPRODUKTION

G5.1 NYINSTALLATION ELLER VÄSENTLIGA FÖRÄNDRINGAR SOM RÖR ENERGIFÖRSÖRJNINGEN

Vid nyinstallation eller väsentlig förändring av utrustning som rör företagets energiförsörjning ska kommunens byggnadsnämnd respektive miljönämnden kontaktas. Bygglov krävs för att inrätta fasta cisterner, andra fasta anläggningar för kemiska produkter som är hälso- och miljöfarliga, samt för varor som kan medföra brand eller andra olyckshändelser. Byggnadsanmälan ska också göras vid installation eller väsentlig ändring av eldstäder och rökkanaler. Observera även att all förbränning av kadaver i egen panna kräver tillstånd från Jordbruksverket.

Fastbränsleeldade anläggningar större än 500 kW är anmälningspliktiga (se Faktaruta 1) om andra bränslen än eldningsolja eller bränslegas förbränns. Anmälan ska ske till kommunens miljönämnd. Anmälningspliktiga är även anläggningar större än 10 MW som endast förbränner eldningsolja eller bränslegas. Stationär förbränningsmotor för elförsörjning vid elavbrott är undantagen kravet på anmälningsplikt i båda dessa fall. Utsläppskraven fastställs i anmälnings- respektive tillståndsprocessen.

En viktig branschpraxis är Lantbrukets brandskyddskommitté, LBK. De lämnar rekommendationer på hur olika värmeanläggningar ska utföras för att ge en hög säkerhet ur brandsynpunkt. Mer information finns i LBK-pärmen under flik 4 och på www.lantbruketsbrandskydd.nu.

G5.2 STOFTUTSLÄPP

Följande krav finns på stoftutsläpp:

- Anläggning inom effektområde 500 kW–3 MW som är belägen i tätort: max 100 mg/m^3 (ntg vid 13 % CO_2).
- Anläggning 500 kW–3 MW som är belägen utanför tätort: max 350 mg/m^3 (ntg vid 13 % CO_2).
- För anläggningar upp till 500 kW finns inga allmänna råd från Naturvårdsverket, men för att erhålla svanenmärkning måste stoftutsläppen ligga på ca 80 mg/m^3 (ntg vid 13 % CO_2) oavsett om det är inom eller utom tätort. Mer information finns på www.svanen.nu.

Reglering finns även i Boverkets byggregler, BBR; för anläggningar med automatisk bränsletillförsel gäller max 100 mg/m^3 för ≤50 kW och max 80 mg/m^3 för >50–300 kW.

Vid investering i en ny anläggning bör krav ställas på åtminstone 100 mg/m^3 (ntg vid 13 % CO_2). Energimyndigheten har givit ut en skrift om värmeproduktion med biobränslen, ”Närvärme med biobränsle”, som finns på www.energimyndigheten.se. Denna omfattar teknik, författningskrav och miljökrav för anläggningar mellan 300 kW och 10 MW. Du kan också ta kontakt med kommunen för mer information.

G5.3 SVAVELHALT

Utsläppet av svavel vid förbränning av svavelhaltiga bränslen, får inte överstiga 0,10 mg svavel/MJ bränsle som årsmedelvärde. Detta krav gäller oavsett bränsle. Om flera pannor finns gäller kraven det samlade utsläppet från anläggningen.

G6 | KYL-, VÄRME- OCH KLIMATANLÄGGNINGAR

Dessa regler gäller fluorerade växthusgaser, så kallade F-gaser (bl.a. CFC, HCFC, HFC) samt haloner som används som köldmedium respektive brandsläckningsmedel. Flera av dessa gaser bidrar till att bryta ned ozonskiktet som skyddar jorden från solens ultravioletta strålning. Flera har starka klimatpåverkande egenskaper. Syftet är att begränsa, förhindra och minska utsläppen av de fluorerade växthusgaser som har stark klimatpåverkan samt att ersätta ozonnedbrytande ämnen med fullgoda alternativ. De svenska reglerna har under förra året ändrats till att motsvara EU:s. Bl.a. gäller att kravet på ackreditering upphävs för kyl-, luftkonditionerings- och värmepumpsutrustning. Istället ska företaget vara registrerat, företagscertifiering, och all personal ska vara utbildad, personcertifiering. Det finns flera miljösanktionsavgifter kopplade till användningen av köldmedia, se tabell 1 i Bilaga 3.

G6.1 ERSÄTTNING AV CFC

Det råder allmänt förbud mot yrkesmässig tillverkning, användning och överlåtelse av CFC, HCFC och halon med följande undantag: HCFC får användas i befintliga utrustningar tills vidare såvida dessa var i drift 1 juni 2002 och fortfarande används. Däremot får inte HCFC fyllas på i dessa utrustningar. CFC får användas tills vidare i utrustning, små enhetsaggregat t.ex. kyl och frysar, som var i drift 1 januari 2005 och innehåller högst 900 g CFC, förutsatt att anläggningen inte flyttas. Haloner är totalförbjudet utom inom försvaret. HFC är en mycket stark växthusgas, men det finns ännu inga restriktioner för nyinstallation. Nya anläggningar kan i stället använda kolväten, ammoniak och koldioxid som alla är skonsamma mot ozonskikt och klimat. En lista över ämnen och R-nummer finns i tabell 6. En mer fullständig lista finns på Naturvårdsverkets hemsida, www.naturvardsverket.se. Lättast är att söka på ordet köldmedieförteckning.

G6.2–G6.3 LÄCKAGEKONTROLL

Läckagekontroll ska göras enligt tabell 7 samt efter installation och ingrepp. Med enhetsaggregat menas (ungefär) att utrustningen utgör ett slutet system. Om ett läckage åtgärdats ska detta följas upp inom en månad av certifierad reparatör.

G6.4 INSTALLATION AV NYA AGGREGAT

Verksamhetsutövaren ska underrätta tillsynsmyndigheten i god tid före installation av ett stationärt aggregat som innehåller 10 kg F-gaser eller mer.

G6.5 KONTROLLRAPPORTER

Om den totala köldmediemängden vid anläggningen är 10 kg eller mer, ska verksamhetsutövaren till tillsynsmyndigheten rapportera resultatet av den återkommande läckagekontrollen samt information om den utrustning som skrotats under året. Uppgifterna ska komma in senast 31 mars nästkommande år. Utrustning som innehåller mindre än 3 kg F-gaser ska inte räknas in i denna mängd.

G6.6 INGREPP/REPARATIONER I ANLÄGGNINGEN

Installation, kontroll och service av utrustning ska utföras av certifierad personal, vars intyg/certifikat man är skyldig att kontrollera. Under en övergångsperiod får de ackrediteringar som var giltiga den 4 juli 2009 gälla som provisoriska certifikat fram till den 1 januari 2011.

Nytt är också att fordon inte får fyllas på med nytt köldmedium av typen F-gas, t.ex. R134a i AC-anläggningen utan att anläggningen först har reparerats ifall onormalt mycket F-gas har läckt ut.

G7 | AVFALL

Med avfall menas alla föremål, ämnen eller substanser som innehavaren vill göra sig av med eller är skyldig att göra sig av med. EU har reviderat sitt regelverk om avfall i syfte att förenkla och förtydliga reglerna. Arbetet med den svenska avfallsförordningen pågår och beräknas bli klart under hösten 2011. Fokus kommer att ligga på det förebyggande arbetet för att förhindra att avfall uppkommer, att klargöra skillnaden i övergången från avfall till produkt samt att definiera begreppen återvinning och bortförskaffande. För lantbruket kommer det till exempel att innebära att biologisk behandling i form av kompostering och rötning likställs med materialåtervinning.

På gården kan olika typer av avfall uppkomma såsom brännbart, komposterbart (och animaliska biprodukter), återvinningsbart, deponimaterial och farligt avfall, se »

TABELL 6: **Produktnamn för köldmedier**

Ämne	Namn
CFC	R11, R12, R114, R500, R502
HCFC	R22
Halon	R13B1
HFC	R134A, R404A, R407C, R410A

TABELL 7: **Schema för läckagekontroll av utrustning som innehåller F-gaser**

Innehåll av F-gas	Kontrollintervall räknat från 4 juli 2007
Mindre än 3 kg, alla aggregat	Inget krav på kontroll
Mindre än 6 kg, hermetiskt tillsluten utrustning	Inget krav på kontroll
3–30 kg – enhetsaggregat	Inom 12 mån
30 kg eller mer	Inom 6 mån
300 kg eller mer	Inom 3 mån

punkt G8. Huvudregeln är att allt avfall ska omhändertas för kompostering, återvinning eller återanvändning och att inget ska deponeras eller brännas på gården. Det finns ett allmänt förbud mot att deponera organiskt avfall. Hantering av övrigt avfall regleras av den kommunala renhållningsordningen.

● G7.1 FÖRHINDRA FÖRORENING AV FODER OCH LIVSMEDEL

Avfall får inte förvaras på ett sådant sätt att foder eller livsmedel förorenas eller så att djur kan komma åt det och kött, ägg eller mjölk på så sätt förorenas. Det är inte tillåtet att blanda de olika fraktionerna t.ex. spillolja med lösningsmedel. Förvaringskärlen ska vara uppmärkta med sina innehåll.

G7.2 HANTERING, SORTERING OCH INLÄMNING

Den praktiska hanteringen av avfall utöver farligt avfall regleras av den kommunala renhållningsordningen. Brännbart och komposterbart avfall liksom hushållsavfall samlas in av kommunen. Återvinningsbart avfall lämnas till kommunal mottagningsstation för omhändertagande.

Det är förbjudet att deponera (SFS 2001:512) organiskt avfall. Detta bör i stället komposteras inom företaget (på gården). Observera riskerna för kväveläckage i form av lakvatten från kompost samt kväveavgivning till luften. När det gäller omhändertagande av kadaver och andra animaliska biprodukter, se EG 1829/2003. Organiskt material som får brännas hemma på gården är endast ris, löv och rent trämaterial, med reservation för risken att störa grannar med rök. Inom detaljplanelagt område kan kommunerna utfärda eldningsförbud. Ta gärna kontakt med kommunen om vad som gäller.

Förpackningar och avfallsslag som har ett uppbyggt insamlingssystem via producentansvar ska sorteras ut från övrigt avfall och lämnas in för återvinning. Producenterna ska ordna insamlingssystem, informera förbrukare samt se till att avfallsslagen tas om hand. Följande avfallsslag är aktuella:

- förpackningar (SFS 2006:1273)
- returpapper (SFS 1994:1205)
- batterier (SFS 2008:834)
- däck (SFS 1994:1236)
- bilar (SFS 2007:185)
- glödlampor och belysningsarmaturer (SFS 2000:208)
- elektriska och elektroniska produkter (SFS 2005:209).

G7.3 LANTBRUKSPLASTER

Insamling av ensilageplast, plastdunkar och liknande organiseras av SvepRetur. Handling som styrker att återvinningsavgiften är betald kan t.ex. vara en faktura eller leveranssedel och måste också kunna uppvisas i samband med insamlingen.

Sorterat material kan lämnas kostnadsfritt under några dagar på bestämda platser. All plast som tas emot för återvinning ska vara så ren och torr som möjligt och får inte innehålla främmande föremål som till exempel järn, jord, sten, grus eller gammalt ensilage. Plasten måste lämnas sorterad i följande huvudfraktioner och underfraktioner (underfraktioner inom parentes) för att insamlingen ska fungera:

- Storsäck för mineralgödsel eller utsäde, med eller utan innersäck.
- Ensilageträckfilm (inget nät eller garn).
- Folie m.m. (plansilofolie, ensilagesäck, odlingsfolie, ensilageslang, mantelfolie, mineralgödselsäckar 25/50 kg, pallhuvar från mineralgödselsäckar 25/50 kg).
- Plasthylsor (hylsor från ensilageträckfilm, folie och nät).
- Nät m.m. (nät, plastgarn, ej sisalgarn och odlingsväv).
- Dunkar (från växtskyddsmedel och vattenlösliga kemikalier, t.ex. ensilerings- och rengöringsmedel).

Inom varje huvudfraktion sorteras de olika materialen för sig. Storsäckars innersäck och yttersäck behöver inte skiljas åt. Dunkar lämnas rengjorda, dropptorra och utan lock. Dunkar för växtskyddsmedel märkta med säkerhetsfraserna S56 och S60 tas inte emot utan ska hanteras som farligt avfall (KIFS 2005:5). Noggranna sköljinstruktioner med upplysningar om emballage för växtskyddsmedel finns på www.svensktvaxtskydd.se. Ej rengjorda dunkar tas inte emot utan ska lämnas som farligt avfall. Upplysning om dagar, platser, sortering och rengöring finns på www.svepretur.se samt, åtminstone när det gäller kemiska växtskyddsmedel, hos den lokala återförsäljaren. Det finns möjlighet att mot betalning avtala om hämtning på gården i samband med insamlingskampanjen. Samma sorteringsregler gäller. Osorterad eller felsorterad plast samt ej rengjorda eller dropptorra dunkar tas inte emot.

G7.4 ANIMALISKA BIPRODUKTER

Med animaliska biprodukter menas bland annat gödsel, mag- och tarminnehåll, kadaver, delar av slaktade djur som inte ska användas för livsmedel, specificerat riskmaterial m.m. Även avfall från t.ex. slakterier och andra bearbetningsanläggningar räknas in. Observera att den fullständiga listan är lång och för den som hanterar material av den här typen rekommenderas Jordbruksverkets hemsida www.jordbruksverket.se, med en direkt länk till EU:s förordning om animaliska biprodukter som inte är avsedda att användas som livsmedel. I förordningen fastställs folk- och djurhälsobestämmelser om insamling, transport, lagring, bearbetning och användning eller bortskaffande av animaliska biprodukter så att dessa produkter inte innebär några risker för folk- eller djurhälsan. Biproduktsförordningen är direkt tillämplig i hela EU. Det finns kompletterande regelverk i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2006:84), bland annat om hantering av djurkadaver. Se även punkt G7.6-7.7 och Bilaga 4E om församlingar och områden som klassas som glesbygd.

För att få ta en anläggning i drift där obearbetade animaliska biprodukter hanteras, t.ex. stallgödsel för att tillverka och sälja jord, måste den först godkännas av Jordbruksverket. Här ställs krav på hygienisering i form av värmebehandling på 70 °C under 60 minuter eller annan metod som ger en hygieniskt likvärdig slutprodukt.

G7.5 KANYLER OCH LÄKEMEDELSRESTER

Kanyler räknas som ”stickande” och ”skärande” avfall,

vilket innebär att de ska kapslas in innan de lämnas till mottagaren. Apoteket har en avfallslåda för verksamhetsrester, t.ex. läkemedelsrester, använda kanyler och skalpeller (om dessa är förpackade i punktionssäker behållare). Lådan kan beställas från samtliga apotek, och har varunummer 20 40 10. Man kan även förvara dem i en burk som sedan försluts väl (t.ex. gjuts in i gips). Om man kan befara att använda kanyler innebär fara för smitta ska de behandlas som farligt avfall. Hantering och förvaring av kanyler och läkemedelsrester ska vara sådant att livsmedel inte förorenas eller djur kan få i sig läkemedel av misstag. Du måste själv kontrollera vad som gäller vid hantering av kanyler i din kommun.

G7.6–G7.7 TRANSPORT AV AVFALL

Det är tillåtet att köra avfall (ej farligt avfall) som uppkommit i den egna verksamheten om mängden understiger 50 ton eller 250 m^3 per år eller om avfallet ska återanvändas. Transport av avfall utöver detta ska anmälas till länsstyrelsen som tillhandahåller blankett. Transport av djurkadaver och stallgödsel får ske utan anmälan, oavsett mängd och om avfallet uppkommit i egen eller annans verksamhet.

Däremot finns det i EU:s förordning om animaliska biprodukter, se punkt G7.4, krav på handelsdokument om man transporterar gödsel till annan användning än för spridning på åkermark, t.ex. till biogasanläggning eller jordtillverkare. Ett förenklat handelsdokument för transporter inom Sverige finns som blankett på Jordbruksverkets hemsida, www.jordbruksverket.se, lättast att söka på ordet ”handelsdokument”. Handelsdokumentet ska utfärdas i tre exemplar. Originalet ska medfölja sändningen fram till slutdestinationen och sparas av mottagaren. Producenten behåller en kopia och den andra behålls av transportören. Dokumenten ska sparas i 2 år.

G8 | FARLIGT AVFALL

Farligt avfall är ett avfall som på grund av sin miljöfarlighet inte får hanteras som vanligt hushålls- och industriavfall. Farligt avfall ska därför förvaras och hanteras lika säkert som miljö- och/eller hälsofarliga kemikalier. Observera att det inte är tillåtet att bränna farligt avfall hemma på gården eller på annat sätt omhänderta farligt avfall utan tillstånd.

G8.1 OMHÄNDERTAGANDE

Bortförskaffande regleras i detalj och avfallet ska tas om hand av godkänd mottagare. Exempel på farligt avfall är spillolja, oljefilter, rester av lösningsmedel, lacker, färger, kemiska växtskyddsmedel och vissa veterinärmedicinska preparat, förpackningar med rester av kemikalier (exempelvis ej noggrant ursköljda sprutdunkar eller oljedunkar som inte är dropptorra), torkdukar och uppsamlingsmaterial som är förorenade av olja samt kasserad elektronik och tungmetallhaltiga varor som batterier och lysrör. Även begagnad glykol, som vanligen används att vinterförvara sprutan med, är farligt avfall, om den består av etylenglykol (propylenglykol behöver däremot inte hanteras som farligt avfall).

G8.2 AVFALLSJOURNAL

Anteckningar (journal) måste föras med uppgifter om mängder och typer av farligt avfall som lämnar verksamheten. Det vill säga, det är den uppkomna mängden avfall som ska journalföras, inte bara det som lämnar gården. Kör man i väg avfall vart tredje år så ska ändå den årligen uppkomna mängden journalföras år från år. Även till vilken anläggning avfallet ska transporteras ska antecknas. För detta ändamål finns en lös blankett Avfallsjournal som bilaga i Miljöhusesyn. Journalen ska sparas i minst 5 år. Journalen uppfyller även kraven på dokumentation vid egen transport av farligt avfall. »

G8.3–G8.4 TRANSPORT AV FARLIGT AVFALL

Egen transport omfattar endast begränsade mängder och inte om PCB, kvicksilver, cyanid eller kadmium ingår i produkten. Dessutom måste anmälan till länsstyrelsen göras i förväg. Med begränsade mängder menas högst:

- 400 liter oljeavfall per år
- 200 liter lösningsmedelsavfall per år
- 200 liter färg- eller lackavfall per år
- 300 st. hela lysrör eller andra ljuskällor per transport
- 300 kg använt köldmedium per transport
- 300 kg avfall av elektriska och elektroniska produkter per transport
- sammanlagt 100 kg övrigt farligt avfall per år (här ingår växtskyddsmedel).

Länsstyrelsen har speciella blanketter för anmälan om egen transport av farligt avfall. En anmälan är giltig i fem år. Anmälan ska innehålla uppgifter om namn, adress, företags- eller personnummer, avfallsslag och mottagare av avfallet. För att korrekt ange avfallsslag bör man även skriva EWC-koder (se bredvid).

Då **entreprenör** anlitas är man skyldig att kontrollera att denne har tillstånd för transport av farligt avfall samt att det mottagande företaget har tillstånd att ta hand om farligt avfall. Ibland anordnas frivillig insamling via kommun eller branschorgan. Omhändertagande och upparbetning av farligt avfall från näringsverksamhet, t.ex. jordbruk, grönsaks- eller växthusodling, är normalt förknippat med kostnader för företagaren, medan farligt avfall från hushåll kan lämnas kostnadsfritt eftersom detta ingår i avfallstaxan.

Producentansvaret för elektriska och elektroniska produkter samt producentansvaret för batterier innebär bl.a. att verksamheter har rätt att lämna in elskrot respektive batterier i samband med att ny vara försålts enligt principen ”gammal för ny” eller på av producenten anvisad plats. Annan sorts elskrot lämnas direkt till en av Elkretsen AB godkänd mottagare. Vissa kommuner har avtal med Elkretsen och tar emot elskrot från verksamheter utan kostnad. Producentansvaret för elskrot omfattar i stort sett alla elektriska apparater inklusive ljuskällor. Fasta elektriska installationer samt kyl och frys ingår inte. Kontakta kommunen för närmare upplysningar om inlämningsställen. Alla elektriska produkter som innehåller farliga komponenter räknas som farligt avfall. Eftersom det är omöjligt för brukaren att avgöra om apparaten innehåller farliga komponenter bör man räkna allt elskrot som farligt avfall.

G8.5 TRANSPORTDOKUMENT

Ett transportdokument ska bifogas transporten. Dokumentet ska innehålla uppgifter om avsändare, transportör och mottagare av det farliga avfallet, avfallsslag och avfallsmängd. Transportdokumentet ska undertecknas av avsändaren och av mottagaren när det farliga avfallet tas emot. Oftast brukar entreprenörerna medföra underlag till transportdokument som en serviceåtgärd.

G8.6 MOTTAGARBEVIS

När ett farligt avfall lämnas till entreprenör eller in till en återvinningsstation, som har tillstånd att hantera farligt avfall från företag, erhålls mottagarbevis (faktura eller kvitto) med specifikation på de avlämnade fraktionerna. Dessa ska sparas i minst 3 år. Se till att dessa överensstämmer med avfallsjournalen.

G9 | PRODUCENTANSVAR

G9.1 PRODUCENTANSVAR VID ANVÄNDNING AV FÖRPACKNINGAR

Med producentansvar menas att de som tillverkar, importerar eller säljer varor eller förpackningar har ett ansvar att se till att avfall samlas in, transporteras bort, återvinns, återanvänds eller bortskaffas på ett miljövänligt sätt. Produkter från trädgårdsföretag levereras nästan undantagslöst med någon form av emballage. Producenten, i det här fallet trädgårdsföretagaren, har ett ansvar för att de förpackningar som man använder för sina produkter, tas om hand. Förpackningarna ska samlas in och återanvändas eller återvinnas på ett miljömässigt godtagbart sätt. För att klara insamling och återvinning av förpackningar har näringslivet olika materialbolag som administreras av FTI (Förpackningsoch Tidningsinsamlingen), där vart och ett ansvarar för sitt avfallsslag. Reglerna gäller givetvis även de lantbrukare som levererar andra typer av förpackade produkter t.ex. ägg. Exempel på förpackningar inom trädgårdsodlingen är hålbrickor, kartonger, plastfilm, påsar, sveppapper, frigolitlådor, hörnstöd till pallar och inreden, t.ex. formpressade inläggsskikt. Krukor räknas inte som förpackningar.

Förpackningsavgifterna administreras av REPA som erbjuder alla företag som importerar, fyller en förpackning eller säljer en vara, tillgång till det rikstäckande återvinningssystemet för förpackningar. Genom att betala förpackningsavgifter till REPA fullgör företagen sitt

TABELL 8: Exempel på EWC-koder. Beskrivningarna är anpassade till lantbruk och inte ordagrant hämtade från lagtexten

02 01 08	Jordbrukskemikalier, t.ex. kemiska växtskyddsmedel
13 08 99	Spillolja
16 01 07	Oljefilter
16 01 14	Begagnad etylenglykol
16 02 13	Avfall från elektrisk eller elektronisk utrustning m.m.
16 06 01	Blybatterier
16 06 02	Nickelkadmiumbatterier
14 06 03	Lösningsmedel
20 01 21	Lysrör och annat kvicksilverhaltigt avfall
20 01 23	Kasserade kylar och frysar

producentansvar. Avgifterna finansierar hanteringen av återvinningsstationer där konsumenter kan lämna sina förpackningar för återvinning. Ta kontakt med antingen din producentförening, tillverkaren av förpackningen eller REPA-registret www.repa.se, tel. kundtjänst 0200-88 03 10 om förpackningsavgift, serviceförpackning (om du endast är fyllare av en förpackning) eller särskilda avtal.

G10 | SKYDD MOT BRAND OCH OLYCKOR

G10.1 UPPFÖLJNING AV BRANDSKYDD – SYSTEMATISKT BRANDSKYDDSARBETE

Ägare eller brukare av byggnader eller andra anläggningar bör bedriva ett systematiskt brandskyddsarbete (SBA) för att säkerställa en tillräcklig brandskyddsnivå med åtgärder som förebygger brand samt åtgärder vid brand. Man bör dokumentera brandskyddsarbetet om det är nödvändigt för att kunna kontrollera och följa upp brister samt för att kunna informera och utbilda personalen i brandskydd. Den enskilde företagaren bör själv kunna göra den dokumentation som behövs. Arbetet med det systematiska brandskyddsarbetet syftar till att:

- förhindra uppkomst av brand
- utgöra en del i en insatsplan för räddningstjänsten
- i ett tidigt skede upptäcka eventuella fel eller brister i brandskyddet
- underlätta att genomföra rätta åtgärder vid en eventuell brand.

Ovanstående kan kräva både ett tekniskt och ett organisatoriskt brandskydd. Regelbunden myndighetskontroll av brandskyddet, tidigare benämnd brandsyn, har upphört, men kommunerna kan självständigt besluta om och när tillsyn ska ske på exempelvis lantbruk, trädgårdsföretag och hästanläggningar.

Exempel på förebyggande brandskyddsåtgärder

- ✔ Förhindra uppkomst av brand genom att t.ex. undanröja tändkällor, vidta åtgärder för att förhindra anlagd brand, hålla god ordning och reda, regelbundet kontrollera elutrustning m.m.
- ✔ Kontrollera att utrymningsvägar hålls fria och är lätt öppningsbara.
- ✔ Plan för evakuering av djur och möjlighet att delge denna kunskap och erfarenhet till räddningstjänsten.
- ✔ Förhindra rök- och brandspridning genom att i förekommande fall kontrollera att brandcellsgränser hålls intakta för sitt syfte att utgöra en begränsningslinje mot en brands snabba spridning.
- ✔ Underlätta släckning genom bra tillgång till släckredskap, kunskap och övning.

G10.2 SKRIFTLIG REDOGÖRELSE FÖR BRANDSKYDDET

Enstaka mycket stora lantbruks- och trädgårdsanläggningar kan klassas som industri. De ska då lämna in en skriftlig redogörelse till kommunen. Nedanstående kriterier gäller för att klassas som industri:

1. Fler än 20 anställda (utöver kontorspersonal) som vistas samtidigt i byggnaden.
2. Byggnaden eller andra anläggningar har en sammanlagd yta större än 2 500 kvm.
3. Innehar tillstånd enligt lagen (1988:868) om brandfarliga varor. Även kulturhistoriskt klassade byggnader ska lämna in skriftlig redogörelse.

G10.3 SLÄCKNINGSUTRUSTNING OCH INTERN INSATSPLAN

Ägare och brukare av byggnader ska i skälig omfattning hålla utrustning för släckning av brand och för livräddning vid brand eller annan olycka och i övrigt vidta de åtgärder som behövs för att förebygga brand och för att hindra och begränsa skador till följd av brand.

En intern insatsplan bör finnas för att hjälpa räddningstjänsten att göra de rätta prioriteringarna och underlätta släckning vid en eventuell brand. Insatsplanen ska innehålla information som räddningstjänsten behöver ha tillgång till vid insats. Exempel på denna information är vad som är viktigast att skydda, brandrisker och vilka skyddsåtgärder som vidtagits, hur utrymning av djur ska gå till samt var användbart vattenuttag för släckinsats finns. Insatsplanen ska finnas lätt tillgänglig. Vid en eventuell olycka överlämnas den till räddningstjänsten när denna kommer fram. I LBK- pärmen, under flik 2, bilaga 2, finns ett exempel på en insatsplan.

G10.4 LANTBRUKETS BRANDSKYDDSKOMMITTÉ, LBK

LBK-pärmen med rekommendationer bör finnas på varje lantbruksföretag. Den kan beställas från Brandskyddsföreningen på 08-588 475 00 eller laddas ner från www.lantbruketsbrandskydd.nu, där även mer information finns. För ytterligare hjälp, ta kontakt med Lantbrukets brandskyddskommitté, tel. 08-588 475 17.

En checklista som kan ligga till grund för det systematiska brandskyddsarbetet finns i pärmen under flik 2 (se www.lantbruketsbrandskydd.nu). Först görs en noggrann genomgång av brandskyddet i verksamheten (på gården/i odlingen). Därefter kontrolleras brandskyddet mot checklistan kontinuerligt. Obs! Under 2009 publicerades en ny version av LBK-pärmen där kap 3 Byggnadstekniskt brandskydd helt har skrivits om. Exempelvis har det tillkommit att rekommendationerna/kraven även gäller vid annan verksamhet än traditionellt lantbruk och för ridhus. *(Rekommendation)* «

Faktadel **Arbetsmiljö**

A1 **SYSTEMATISKT ARBETSMILJÖARBETE** 64
A2 **ANMÄLAN AV TILLBUD OCH OLYCKSFALL** 64
A3 **ARBETSMILJÖPLAN VID BYGGNADSARBETE** 65
A4 **TEKNISKA ANORDNINGAR OCH SÄKERHET** 65
A5 **SKYDDSUTRUSTNING OCH FÖRSTA HJÄLPEN** 67
A6 **ARBETE MED DJUR** 67
A7 **ARBETSMILJÖ VID ARBETE MED MOTORSÅG OCH RÖJSÅG** 69
A8 **MINDERÅRIGA** 69
A9 **BARNSÄKERHET** 70
A10 **TRAFIK** 70

✪ *Fråga som behandlar ny lagstiftning eller lagstiftning som väsentligen förändrats*

I detta avsnitt har ett urval av de risker som berör arbetsmiljön inom lantbruks- och trädgårdsverksamhet samlats. Vill du veta mer om arbetsmiljöfrågorna kan du kontakta Arbetsmiljöverket, tel. 08-730 90 00 eller besöka Arbetsmiljöverkets hemsida, www.av.se. På hemsidan kan man också beställa broschyrer och föreskrifter som kan vara aktuella på ett jordbruksföretag. Projekt Säkert Bondförnuft ger dig råd och ledning om arbetsmiljö och säkerhet. Se vidare på hemsidan http://www.sakertbondfornuft.se. LRF:s arbetsmiljöutvecklare ger råd om mätningar, tekniska hjälpmedel och rehabilitering, tel. 0771-573 573.

A1 | SYSTEMATISKT ARBETSMILJÖARBETE

"Systematiskt arbetsmiljöarbete" gäller för alla arbetsgivare. Med arbetsgivare menas arbetsgivare i juridisk mening: en fysisk eller juridisk person som har en eller flera arbetstagare anställda. Även den som anlitar inhyrd personal (inklusive praktikanter och/eller andra personer utan lön) är skyldig att – i fråga om det arbete som inhyrningen gäller – följa föreskrifterna om systematiskt arbetsmiljöarbete. Med systematiskt arbetsmiljöarbete menas arbetsgivarens regelbundna arbete med att undersöka, planera, genomföra och följa upp verksamheten på ett sådant sätt att ohälsa och olycksfall i arbetet förebyggs och att en tillfredsställande arbetsmiljö uppstår.

A1.1–A1.3 KARTLÄGGNING OCH ÅTGÄRDSPLAN

Minst en gång per år ska man tillsammans med personalen gå igenom den fysiska och psykiska arbetsmiljön. Vid genomgången identifieras enskilda riskmoment, farliga kemiska ämnen och förebyggande åtgärder. En del risker som kommer fram måste åtgärdas så snart som möjligt, andra kan man arbeta med i framtiden.

Det systematiska arbetsmiljöarbetet ska innehålla följande viktiga delar:

- En kartläggning och bedömning görs av vilka risker som finns i företagets verksamhet. (minst 1 gång per år)
- En handlingsplan görs över de risker och problem som upptäckts vid kartläggningen. Ange hur allvarliga riskerna är och bestäm vilka åtgärder som ska vidtas.
- En kontroll och uppföljning av genomförda åtgärder ska göras löpande. En bra handlingsplan finns att hämta på hemsidan http://sakertbondfornuft.se.
- En arbetsmiljöpolicy ska fastställas. Den ska beskriva hur arbetsförhållandena ska vara för att tillgodose hälsa och säkerhet i arbetet samt hur arbetsmiljöarbetet ska utföras för att målen ska uppnås. I företag med tio arbetstagare eller fler ska arbetsmiljöpolicyn vara skriftlig. I mindre företag kan handlingsplanen (se nedan) fungera som policy.
- Vid olycksfall, allvarliga tillbud eller sjukdomar orsakade av arbetet ska arbetsgivaren utreda dessa. Syftet med utredningen är att åtgärder ska kunna vidtas så att händelsen inte inträffar igen.
- Företaget ska ha rutiner för arbetsanpassning och rehabilitering. Verksamheten med arbetsanpassning och rehabilitering ska organiseras så att den kan bedrivas i samarbete med Försäkringskassan.
- Företaget ska ha en beredskap för första hjälpen och krisstöd. Detta innebär att rutiner ska finnas för vad som ska göras om en olycka eller ett sjukdomsfall inträffar.
- Vid behov ska arbetsgivaren göra en uppgiftsfördelning/delegering av arbetsuppgifter inom arbetsmiljöområdet. Det är viktigt att den person som ansvarar för en arbetsuppgift har befogenhet, tillräckliga resurser och kunskap för att kunna utföra uppgiften på ett tillfredsställande sätt. Huvudansvaret för arbetsmiljön kan dock inte delegeras. Det ligger alltid kvar på arbetsgivaren.
- Det ska finnas rutiner för introduktion av nyanställda.
- Om den egna kompetensen angående arbetsmiljöarbetet på företaget är otillräcklig, ska företagshälsovård eller annan sakkunnig hjälp utifrån anlitas. Expertkunskap kan behövas både när det gäller kartläggningen av fysiska och psykiska risker och när det gäller att föreslå och genomföra åtgärder.

A1.4 SKRIFTLIG DOKUMENTATION

Följande dokument ska vara skriftliga hos alla företag:

- en handlingsplan
- skriftliga instruktioner för särskilt riskfyllda arbetsmoment.

I företag med tio arbetstagare eller fler ska även följande dokument vara skriftliga:

- arbetsmiljöpolicy
- rutiner som beskriver hur det systematiska arbetsmiljöarbetet ska gå till
- resultatet från den årliga uppföljningen av det systematiska arbetsmiljöarbetet
- eventuell delegering/uppgiftsfördelning av arbetsmiljöarbetet.

Projekt Säkert Bondförnuft ger dig råd och ledning i hur du ska genomföra det systematiska arbetsmiljöarbetet. Gå in på hemsidan http://www.sakertbondfornuft.se och anmäl dig till en kurs eller ett individuellt besök.

- *Se Arbetsmiljöverkets Författningssamling (AFS 20001:1, ändrad 2003:4, 2008:15 om systematiskt arbetsmiljöarbete.*

A2 | ANMÄLAN AV TILLBUD OCH OLYCKSFALL

Det är viktigt att arbetsskador anmäls, detta gäller både för egenföretagare och för anställd personal. För den

enskilde som drabbats av olyckan är en anmälan viktig oavsett skadans storlek. Kan man styrka att man tidigare råkat ut för liknande skador är möjligheterna väsentligt större att få skadan klassad som arbetsskada och därmed har man bättre möjligheter till ekonomiskt stöd och rehabilitering. Det är också viktigt för branschen att myndigheter får information om olyckor/tillbud så att de förebyggande insatserna sätts in där de gör bäst verkan.

A2.1 ANMÄLAN TILL FÖRSÄKRINGSKASSAN OCH ARBETSMILJÖVERKET

För att kunna förebygga olyckor är det viktigt att känna till vilka typer av olyckor som inträffar. Enligt lagen (1976:380) om arbetsskadeförsäkring (LAF) är anmälan om arbetsskador obligatorisk och gäller för arbetsolyckor, olyckor vid färd till och från arbetet och för arbetssjukdomar. Anmälningsblankett finns på Försäkringskassans hemsida (www.fk.se). Svårare personskador eller dödsfall ska utan dröjsmål anmälas till Arbetsmiljöverket (tel. 08-730 90 00, www.av.se). Detta gäller också sådana olycksfall som drabbat flera personer.

A3 | ARBETSMILJÖPLAN VID BYGGNADSARBETE

A3.1 ARBETSMILJÖPLAN VID BYGGNADSARBETE

Den som planerar att utföra byggnads- eller anläggningsarbete ska, innan arbetet startar, upprätta en arbetsmiljöplan i följande fall:

- om arbetet kommer att pågå i mer än 30 arbetsdagar och det vid något tillfälle kommer att vara mer än 20 personer sysselsatta
- om det totala antalet persondagar överstiger 500
- om vissa riskabla arbetsmoment förekommer, oavsett hur litet arbetet är (t.ex. risk för fall mer än två meter, risk att begravas under jordmassor, arbete i brunnar, arbete med tunga byggelement eller rivning av bärande konstruktioner).

Arbetsmiljöplanen ska alltid innehålla följande:

- De regler som ska tillämpas på byggarbetsplatsen, t.ex. regler om avspärrningar och vilka tider arbetet inte får pågå, samt allmänna ordningsregler.
- En beskrivning av hur arbetsmiljöarbetet ska organiseras. De som är ansvariga för arbetsmiljöarbetet på byggarbetsplatsen ska anges med namn samt information om var de kan nås.
- Vilka åtgärder som vidtagits för ”arbeten med särskild risk”. Detta är den viktigaste delen av arbetsmiljöplanen. Den kräver både kunskap om hur byggnadsarbete utförs och kunskap om vilka arbetsmiljökrav som gäller.
- Om arbetet ska utföras på en plats där annan verksamhet pågår samtidigt ska detta beaktas i planen.

För byggnadsarbeten med mer än 500 persondagar ska dessutom en förhandsanmälan lämnas till Arbetsmiljöverket. För ytterligare information, kontakta Arbetsmiljöverket, tel. 08-790 90 00, www.av.se. På www.ampguiden.net kan du hitta AMP-guiden, som är ett verktyg och hjälpmedel för att ta fram arbetsmiljöplaner. Lättillgänglig information finns i broschyren ADI 631: ”Nya regler för bättre arbetsmiljö i byggbranschen”, som finns under ”Publikationer”.

- *Se AFS 1999:3, ändring AFS 2008:16 om byggnads- och anläggningsarbete.*

✪ A3.2 BYGGHERREANSVAR

I Sverige är det Plan och Bygglagen (PBL) som reglerar villkoren för byggande. Du måste följa gällande tekniska egenskapskrav och det är du som äger byggnaden som är byggherre och som har hela ansvaret för att reglerna följs.

Kraven gäller både när du bygger nytt, bygger till eller gör andra ändringar. Detta gäller även om du bygger en lantbruksbyggnad utanför detaljplanerat område. Du är ansvarig för att reglerna följs både när du bygger själv och när du anlitar en entreprenör. Att reglerna följts är viktigt med tanke på hållfasthet, brandrisk eller andra skador samt för eventuell försäkringsersättning vid uppkommen skada.

Kontakta en byggnadskonstruktör när du ska projektera och rita en ny lantbruksbyggnad för att få veta hur du ska göra för att uppfylla gällande lagar och föreskrifter. Det gäller också alltid vid till- eller ombyggnad av en befintlig byggnad.

A4 | TEKNISKA ANORDNINGAR OCH SÄKERHET

Ta kontakt med Swedac (tel. 033-17 77 00) för information om vilka företag som är ackrediterade för besiktning.

A4.1–A4.2 SKYDD PÅ MASKINER

Varje maskin, anordning, verktyg, redskap eller installation får användas endast om den uppfyller de säkerhetskrav som gällde när den togs i drift. I praktiken innebär det att alla maskiners ursprungliga skydd och säkerhetsdetaljer ska finnas kvar och vara funktionsdugliga. Kraftöverföringsaxlar ska ha skydd från den drivande maskinens kraftuttag till den drivna maskinens kraftintag över hela axelns längd, anslutna kardanknutar och axeltappar. Skyddet får inte rotera med kraftöverföringsaxeln.

- *Se AFS 2006:4 om användning av arbetsutrustning.*
- *Se AFS 2008:3 om maskiner.*

A4.3–A4.4 SKYDDSRÄCKEN OCH STEGAR

Skyddsräcken vid hönedkast, loft och branta trappor förhindrar enkelt fallolyckor (AFS 1981:14). Fall från stegar är en vanlig olycka. Se till att de stegar som används är hela och står stadigt, är förankrade (använd stegfot på längre stegar) och står rakt i sidled. Byt ut gamla uttjänta trästegar mot nyare i lättmetall.

- *Se AFS 2004:3 om stegar och arbetsbockar.*

A4.5 TRAKTORER

Bestämmelserna gäller jordbruks- och skogsbrukstraktorer som är konstruerade och tillverkade för en hastighet mellan 6 och 40 kilometer i timmen. Några viktiga »

punkter att beakta ur föreskriften är följande:
– Vid förarplatsen får det inte finnas oskyddade trycksatta hydraulslangar från maskiner eller redskap som är kopplade till traktorn.
– När en traktor används ska första förband medföras. Första förbandet ska vara lättåtkomligt och skyddat mot yttre skada.
– En traktor som används vid skogsarbete ska ha skydd som hindrar att föremål kan tränga in till förarplatsen.
– Traktor ska ha hytt vid arbete i minusgrader, dammig miljö, vid arbete med kemiska växtskyddsmedel och arbete i skog.
– Används en traktor med förarhytt vid körning på isbelagt vatten eller på fryst mosse ska förarhytten ha taklucka.
– Det är inte tillåtet att vistas under redskap i trepunktkopplingen eller under frontlastare om dessa befinner sig i upplyft läge och inte har säkrats.
- *Se AFS 2004:6 ändrad 2008:8, om användning av traktorer.*

A4.6 LYFTANORDNINGAR

Grävmaskiner med en tjänstevikt över 1 500 kg och maskindrivna kranar med en maxlast över 500 kg som hanterar hängande last i en krok som pendlar fritt ska besiktigas regelbundet. Höhissar och lastmaskiner med kranarm betraktas i sammanhanget som maskindrivna kranar. Traktorgrävare/grävlastare betraktas som grävmaskiner. Jordbrukstraktor med eftermonterat grävaggregat betraktas inte som grävmaskin. Besiktningsintervall för grävmaskiner och traktorgrävare: första gången – 3 år efter att maskinen togs i bruk, andra gången – efter ytterligare 2 år, därefter – årligen. Kranar ska besiktigas varje år från och med året efter att de togs i bruk. För maskiner/kranar som används mer sällan kan man söka dispens hos Arbetsmiljöverket för att få förlängt intervall mellan två besiktningar.

Det är förbjudet att lyfta eller transportera person i traktor eller lastarskopa. Endast lyftanordningar speciellt avsedda för personlyft får användas för sådana arbetsmoment. Anordningar som är speciellt avsedda för personlyft ska genomgå årlig besiktning enligt samma modell som kranar.

Swedac är det organ som ackrediterar besiktningsfirmor. Kontaktuppgifter till aktuella firmor finns på http://www.swedac.se/
- *Se AFS 2003:6 ändrad 2008:6 om besiktning av lyftanordningar och vissa andra tekniska anordningar.*
- *Se AFS 2006:6 om användning av lyftanordningar och lyftredskap.*
- *Se AFS 2006:7 om tillfälliga personlyft med kranar eller truckar.*

A4.7 TRYCKKÄRL

Tryckkärl ska besiktigas om de överstiger vissa storlekar i kombination med maximal tryckbelastning. För jordbrukets del handlar det framför allt om kompressorer med tryckluftbehållare, vakuumtankvagnar samt pannor. Det är viktigt att regelbundet kontrollera funktionen hos t.ex. ventiler. Tryckkärl ska besiktigas om det högsta arbetstrycket (bar) multiplicerat med volymen (liter) överstiger 1 000. Vid nya anläggningar krävs en installationsbesiktning. Vakuumkärl till mjölkpump behöver inte besiktigas.

Obesiktigade tryckkärl föranleder en omedelbar sanktionsavgift på 10 000 kr.

Swedac är det organ som ackrediterar besiktningsfirmor. Kontaktuppgifter till aktuella firmor, finns på http://www.swedac.se/
- *Se AFS 2005:3 ändrad 2005:24 om besiktning av trycksatta anordningar.*

A4.8 VIBRATIONER

Lantbruksarbete innebär ofta att man utsätts för kraftiga vibrationer. Arbeten ska planeras, bedrivas och följas upp så att riskerna till följd av exponering för vibrationer minimeras genom att vibrationerna elimineras vid källan eller sänks till lägsta möjliga nivå. Vibrationerna delas in i dels hand- och armvibrationer, dels helkroppsvibrationer. Handvibrationer överförs från den utrustning man håller i, t.ex. en borrmaskin. Helkroppsvibrationerna överförs till hela kroppen, t.ex. genom att man sitter i en vibrerande traktor. Vid ökad traktorhastighet ökar vanligen också helkroppsvibrationerna. Långvarig exponering för vibrationer medför risk för kärlskador, skador på skelett, leder, nerver och muskler. Arbetsgivaren ska i vissa fall erbjuda anställda medicinsk kontroll.

Mätningar ska utföras i den omfattning som behövs för att klarlägga exponeringsförhållandena. Arbetsmiljöutvecklare/rådgivare och företagshälsovården kan bistå med mätning av vibrationerna.
- *Se AFS 2005:15 om vibrationer.*

A4.9 TRUCKAR

Trucken är den maskin som är inblandad i flest arbetsolyckor i Sverige. I korthet innebär reglerna att:
– en truck bara får användas av den som har dokumenterade teoretiska och praktiska kunskaper för att använda den säkert
– truckföraren ska ha ett skriftligt tillstånd för att få använda truck. Tillståndet ska utfärdas av arbetsgivaren. Tillståndet ska vara personligt och upplysa om vilka typer av truckar och vilka arbetsuppgifter det gäller för.

I verksamheter där truck används kontinuerligt är truckkort det normala för att uppfylla kunskapskravet, men kunskaperna kan också erhållas genom långvarig erfarenhet. Bedömningen görs i det enskilda fallet. Truckanvändningen ska undersökas och riskbedömas systematiskt. Truckar får bara användas i lämpliga miljöer. Bland annat ska sikten vara tillfredsställande och trucktrafiken ska vara avgränsad från gående. Lastbilsflak och liknande ska säkras innan trucken kör ut på flaket och bälte ska användas när det finns. Truckföraren och andra inom truckens arbetsområde ska använda skyddsskor.
- *Se AFS 2006:5 om användning av truckar.*

A5 | SKYDDSUTRUSTNING OCH FÖRSTA HJÄLPEN

Personlig skyddsutrustning ska användas om man inte på annat sätt kan skydda sig mot ohälsa eller olycksfall. För skyddsutrustning vid arbete med växtskyddsmedel, se avsnitt V7.5.

- ***Se AFS 1998:6 om bekämpningsmedel.***

A5.1–A5.5 SKYDDSUTRUSTNING

När arbete utförs i bullrig miljö ska, enligt AFS 2005:16, hörselskydd användas. Med bullrig menar man en avvägning mellan hur långvarigt bullret är och ljudnivån. Arbetet ska planeras och bedrivas så att ljudnivån blir så låg det praktiskt är möjligt. Vid kontinuerligt arbete (t.ex. traktorkörning, djurstallar med hög ljudnivå) ska hörselskydd användas om ljudnivån är högre än 85 dB(A). För mätning av bullernivåer, kontakta arbetsmiljöutvecklare/rådgivare och företagshälsovården.

De flesta skador på ögonen kan förhindras om ögonskydd används vid riskfyllda arbetsmoment, såsom arbete med röjsåg, motorsåg, slipning, svetsning, högtryckstvätt, bearbetning av metall (hammare och huggmejsel), målning (särskilt tak) samt vid hantering av kemiska ämnen som blybatteri, kemiska växtskyddsmedel, syra, m.m. Se till att skyddsglasögon finns tillgängliga på de platser de normalt behövs – innan du behöver dem. Användning av skyddsskor eller skyddsstövlar minskar halkriskerna och förhindrar många kläm- och trampskador. Använd alltid skyddsskor vid arbete med djur.

Organiskt damm (damm från växter och djur) kan innehålla endotoxiner (ett gift som bildas från bakterier), bakterier, mögelsporer och allergiframkallande ämnen. Arbetet för att minska dammet bör inriktas på förebyggande åtgärder i form av t.ex. dammsugare, dammbindare, blötutfodring m.m. Vid arbete i dammiga miljöer ska andningsskydd användas och en halvmask med P2-filter rekommenderas. Vid speciellt riskfyllda arbeten finns fläktmatade andningsskydd.

- *Se AFS 2001:3 om användning av personlig skyddsutrustning.*

A5.6 FÖRSTA HJÄLPEN

Vid alla arbetsställen ska det, i tillräcklig omfattning, finnas utrustning för första hjälpen. Utrustningen ska vara anpassad till riskerna i verksamheten. Det är också viktigt att man känner till hur man ger första hjälpen vid en olycka.

- *Se AFS 1999:7 om första hjälpen och krisstöd.*

A5.7 LARM VID ENSAMARBETE

Observera att det är ett krav att någon form av larmanordning, t.ex. mobiltelefon finns vid ensamarbete, d.v.s. sådant arbete som innebär fysisk eller social isolering. Det är lämpligt att kunna beskriva var man befinner sig t.ex. med koordinater när man kallar på hjälp.

- *Se AFS 1982:3 om ensamarbete.*

A6 | ARBETE MED DJUR

Den 1 juli 2009 infördes nya arbetsmiljöregler om arbete med djur AFS 2008:17. Samtidigt upphävdes Arbetarskyddsstyrelsens gamla kungörelse (AFS 1985:3) med föreskrifter om hantering av tjurar. Föreskrifterna gäller för arbetsgivare och anställda men vad gäller tekniska anordningar även för den som ensam eller gemensamt med familjemedlem driver yrkesmässig verksamhet utan anställd. Bland de allmänna kraven finns att byggnader och inredning ska vara anpassade för djurhållning och att man som skötare lätt ska kunna sätta sig i säkerhet. Det ställs också krav på kompetens, information, säkra rutiner och tillgång till hjälpmedel.

A6.1 BYGGNADER

Stallar, utrymmen, inredningar, stängsel och andra anordningar ska vara dimensionerade och underhållas så att arbete med djuren erbjuder betryggande säkerhet. I byggnader eller andra platser för djurhållning för lösgående djur ska den som arbetar där snabbt kunna sätta sig i säkerhet. Dörr, grind eller annan öppningsanordning ska vara säkrad så att den inte går att lyfta av. Den ska ha tillförlitlig låsanordning som lätt går att öppna inifrån. Dörr, som inte är skjutdörr, ska ha öppningsanordning som öppnas utåt.

A6.2 KUNSKAPSKRAV

Arbetsgivaren ska säkerställa att den som arbetar med djur har tillräckliga kunskaper om djurets egenskaper, beteendemönster och reaktioner i olika situationer.

- *Se AFS 2008:17.*

A6.3–A6.7 HANTERING AV DJUR

Förflyttning

Ska djur förflyttas med transportfordon så måste det finnas en angöringsplats som möjliggör att lastningen eller lossningen kan utföras på ett säkert sätt. Drivningsgångar, fållor, grindar och andra hjälpmedel ska vara dimensionerade och förankrade så att djuren inte kan bryta sig ut. Bryggor, ramper och landgångar som används vid arbetet ska inte kunna orsaka olyckor. Det ska finnas möjlighet till skydd eller reträttväg för dem som utför förflyttningsarbetet.

När djur flyttas ska det finnas hjälpmedel som underlättar arbetet. Om djur ska skiljas från varandra ska den minst riskabla arbetsmetoden väljas. Djur ska kunna flyttas på ett säkert och ergonomiskt riktigt sätt. Djur ska under transport förvaras så att de inte kan komma loss och så att inte någon obehörig kan få tillträde till förvaringsutrymmet. Förvaringsutrymme för djur som bedöms vara farliga ska vara tydligt märkt med information om den djurart som transporteras.

Rutiner

Arbetsgivare ska se till att det finns rutiner för informationsöverföring till den som arbetar med transport, seminering, provtagning eller behandling av ett djur samt rutiner för hur arbetet ska kunna utföras säkert med ett djur som visat sådana beteenden att det kan innebära risk för olycksfall. Om ett djur har visat avvikande beteende så att det utgör en allvarlig olycksrisk för människor ska åtgärder vidtas så att betryggande säkerhet uppnås. »

Hjälpmedel
Det ska finnas tillgång till hjälpmedel som vid behov gör det möjligt att hantera djuren säkert vid förflyttning, behandling, rengöring och vid andra åtgärder. Den som använder sådana hjälpmedel ska känna till när och hur de får användas.

Behandling av djur
I samband med behandling av ett djur ska djuret bedömas med tanke på säker hantering för att undvika skador genom sparkar, bett, stångning eller trängning. Vid behandling ska djuret vid behov kunna fixeras. Det ska finnas anordningar som gör det möjligt att behandla ett lösgående djur avskilt från andra djur.

Särskilda krav för arbete med nötkreatur
Åtgärder ska vidtas för att minska risken för stångskador av nötkreatur. Stor försiktighet ska iakttas vid arbete bland kvigor eller kor där det finns en lösgående tjur samt vid arbete med nykalvade kor. Flyktvägar eller skyddsanordningar ska finnas och gå att nå vid en risksituation. Vid lösgående djur på bete kan en traktor eller en bil fungera som skydd i en risksituation. Minderåriga d.v.s. personer under 18 år får inte hantera tjur eller andra djur som kan antas vara farliga. Det är lämpligt att avelstjur som ofta hanteras med rep, normalt förses med nosring senast vid 12 månaders ålder.

Särskilda krav för arbete med svin
I box för galtar eller suggor ska det finnas möjlighet att ta skydd mot angrepp av djuren. Detta gäller inte om det finns hjälpmedel tillgängliga för skydd vid ett angrepp. Vid arbete med smågrisar ska suggan kunna hållas avskild från smågrisarna.

- *Se vidare AFS 2008:17.*

A 6.8 SÄRSKILDA KRAV FÖR ARBETE MED HÄSTAR
För verkning och skoning ska det finnas utrymme med lämplig belysning och temperatur. Utrymmet ska vara dragfritt och ha halksäkert golv. Hästen ska vara upp-

bunden på ett säkert sätt. Det ska finnas tillräckligt fritt utrymme runt hästen, så att den som skor hästen inte riskerar att bli klämd. Utrymmet ska vara placerat så att hästen som skos inte kan störas av passerande hästar eller personer. Vid utgödsling i spiltor och boxar ska arbetet kunna utföras så att risken för sparkar och bett undviks. En häst i box ska kunna bindas i samband med utgödslingsarbetet. Utrustningsdetaljer ska alltid kontrolleras före ridning eller körning.

De ska vara hela, justerade och anpassade efter hästen och får inte ha några allvarliga förslitningar. Sadling, selning och förspänning ska utföras på ett säkert sätt. Vid utbildning av elever ska endast hästar som är lämpade för uppgiften användas.

A7 | ARBETSMILJÖ VID ARBETE MED MOTORSÅG OCH RÖJSÅG

A7.1 UTBILDNING OCH KOMPETENS

Minderåriga, d.v.s. personer under 18 år, får inte arbeta med motorsåg eller röjsåg. Det finns dock två undantag. Den minderårige får arbeta med motorsåg från det år han/hon fyller 16 år om han/hon genomgått yrkesutbildning där motorsågsutbildning förekommit, t.ex. naturbruksgymnasium, alternativt att det arbete som utförs ingår i utbildning eller sker under ledning av instruktör.

Det är viktigt att den som använder motorsåg har utbildning och kompetens för arbetet. Repetitionsutbildning bör genomföras regelbundet. ”Motorsågskörkortet” (www.sakerskog.se) är en utbildning som uppfyller höga utbildningskrav.

A7.2–A7.3 UTRUSTNING

Vid allt arbete med motorkedjesåg ska komplett skyddsutrustning med sågskydd användas. I denna ingår hjälm med visir och hörselskydd, skyddsbyxa, handskar och skyddsstövlar/kängor. Ett första förband ska också medföras. Vårda utrustningen och byt ut det som har åldrats eller inte längre är funktionsdugligt. Ha även tillräckligt kraftigt fällredskap tillgängligt, såsom fällkilar, brytjärn, vändband m.m. Använd skyddskläder med färger som syns bra i skogen.

I motorsågen ingår ett antal säkerhetsdetaljer (kastskydd, kedjebroms, ”dödmansgrepp” och kedjefångsttapp) som dagligen ska kontrolleras. Försäkra dig om att de är funktionsdugliga.

- *Se AFS 2000:2 om användning av motorkedjesågar och röjsågar.*

A7.4 LARM

För att minska konsekvenserna vid en olycka är det viktigt att du kan meddela att du behöver hjälp. Detta kan göras med hjälp av mobiltelefon eller kommunikationsradio. Om du skadas så allvarligt att du inte kan meddela din situation är det viktigt att någon annan känner till var du arbetar och att de räknar med att du hör av dig med jämna mellanrum. Du ska kunna beskriva vägen och veta vilka koordinater som gäller till den plats där du befinner dig.

A7.5–A7.7 FÄLLNING

Vid fällning sker många olyckor. Var noga när du anlägger rikt- och fällskär, så att du får rätt brytmån. Vid fällning av grövre träd bör den så kallade ”säkra hörn”-metoden tillämpas. Se till att ingen annan person befinner sig inom säkerhetsavståndet (trädets höjd) när trädet ska fällas (dubbla trädlängden om två jobbar med motorsåg). Den som fäller trädet bär ansvaret. Hur man fäller och upparbetar ett träd rätt och säkert lär man sig i utbildningen till motorsågskörkortet. För ytterligare information, se Säker Skogs hemsida: www.sakerskog.se.

A8 | MINDERÅRIGA

Den som inte fyllt 18 år är minderårig. Arbetsuppgifter ska väljas med omsorg och särskild hänsyn ska tas till den minderåriges fysiska och psykiska förutsättningar för arbetet. Exempel på arbetsuppgifter som är förbjudna för minderåriga:

- **arbete med traktor med vinsch, last-, skördar- eller grävaggregat, eller frontlastare med redskap**
- **arbete med skördetröska, truck, snöslunga**
- **arbete med skogsmaskiner och fyrhjuling**
- **arbete med motorsåg och röjsåg**
- **hantering av tjur**
- **arbete med maskinellt drivna lyftanordningar, foderhissar, kranar, traverser eller transportörer**
- **arbete med kemiska växtskyddsmedel.**

Förbudet gäller också arbete med skogsplantor som behandlats med kemiska bekämpningsmedel.

Undantag från ovanstående är om arbetet ingår i utbildning, sker under ledning av instruktör eller om den minderårige har fullgjort specifik yrkesutbildning. Att köra skördetröska, lastare och skogsmaskiner kräver generellt en förarålder av 18 år. Se AFS 1996:1 om minderåriga.

När det gäller traktorer påverkas reglerna även av Transportstyrelsens bestämmelser. Den 1 oktober 2009 kom nya regler om traktorkortet. En ny körkortsbehörighet AM, infördes och ålderskravet sänktes till 15 år. För att få ett körkort med behörighet AM måste man ha ett godkänt kunskapsprov, ett giltigt körkortstillstånd och ha genomfört en utbildning hos en behörig utbildare. Arbetsgivaren eller föräldern ska förutom körkortsbehörighet försäkra sig om att den minderårige har tillräcklig erfarenhet och praktiska kunskaper för att använda fordonet.

Arbetsmiljöverket ställer dessutom krav på att arbetsgivaren har försäkrat sig om att den anställde har tillräcklig erfarenhet och praktiska kunskaper att använda fordonet.

För att få köra 4-hjuling/terränghjuling och snöskoter krävs förarbevis för respektive fordonsslag eller ett B-körkort eller traktorkort som är utfärdat före i januari 2000. För att få ett förarbevis måste man genomgå en godkänd utbildning och avlägga ett godkänt kunskapsprov. I utbildningen ingår både teoretiska och praktiska moment. Privat övningskörning kommer inte att vara tillåten. För att få avlägga provet ska man ha fyllt 16 år och genomgått utbildningen. »

A9 | BARNSÄKERHET

A9.1–A9.9 BARNSÄKERHET

Barnsäkerhet är ett mycket viktigt område eftersom det årligen inträffar många allvarliga olyckor med barn inblandade. Tyvärr är inte heller dödsfall ovanliga. Därför tar Miljöhusesyn även upp tips och råd som inte är direkta lagkrav (dessa är markerade med grönt i checklistan), för att öka säkerheten för barnen. Nedan följer några exempel på åtgärder som kan förhindra barnolycksfall.

- Hägna in gödsel- och urinbehållare. Staketet ska vara minst 1,2 m över normal höjd på snötäcket.
- Sätt upp räcken vid fodernedtag och dylikt och se till att plåtar och luckor över utgödslingar och kulvertar ligger på plats.
- Förvara kemiska växtskyddsmedel och andra kemiska produkter oåtkomliga för barn. Ta tillvara tomma förpackningar, så att inte barn får tag på dem.
- Byt trasiga kablar och eluttag. Lämna aldrig en lös kabel kvar i uttaget.
- Se till att det finns tunga eller låsbara lock på brunnarna.
- Ta inte med barn i traktorn om de inte kan sitta säkert fastspända. Säkra dörr och bakruta med en kedja eller rem.
- Det är förbjudet att skjutsa eller lyfta någon i traktor- eller lastarskopa.
- Håll barnen under uppsikt när de vistas intill djur.

A10 | TRAFIK

A10.1 BEHÖRIGHET

Det är arbetsgivarens ansvar att de anställda under arbetet är behöriga att framföra aktuella fordon. Den 1 oktober 2009 kom nya regler om traktorkortet. En ny körkortsbehörighet AM, infördes och ålderskravet sänktes till 15 år. För att få ett körkort med behörighet AM måste man ha ett godkänt kunskapsprov, ett giltigt körkortstillstånd och ha genomfört en utbildning hos en behörig utbildare.

A10.2 UPPSIKT BAKÅT

Traktorer och andra långsamtgående fordon är ofta inblandade i olyckor. Som förare av traktor eller andra långsamtgående fordon gäller det att ha en ständig uppsikt, lika mycket bakåt som framåt. Vid transporter på trafikerade vägavsnitt, sväng regelbundet in till höger och släpp fram bakomvarande.

A10.3–A10.6 SKYLTAR, BELYSNING SAMT MARKERING AV LAST

Fordonet ska ha fungerande belysning, blinkers, positionsljus och en varningstriangel. En LGF-skylt ska finnas monterad. Last eller redskap och utrustning som inte är fast monterad på fordonet och som i sidled skjuter ut utanför fordonet och är mer än 260 centimeter bred, eller skjuter ut mer än 20 centimeter utanför fordonet, ska vid färd på väg vara tydligt utmärkt. Sådan utmärkning behövs dock inte om de utskjutande delarna ändå tydligt framgår för andra trafikanter.

Under mörker, i skymning eller gryning och i övrigt när det är påkallat av väderleken eller andra omständigheter, ska last eller redskap alltid märkas ut: framtill med en lykta som visar vitt ljus framåt och med vita reflexer, och baktill med en lykta som visar rött ljus bakåt och med röda reflexer. Lyktorna och reflexanordningarna ska i sidled sitta mindre än 40 cm innanför lastens yttersta kant. Om lasten är mer än 260 cm bred ska dock lyktorna och reflexerna sitta på lastens yttersta kant. Reflexerna ska vara placerade så lågt att de kan återkasta skenet från andra fordons halvljus.

A10.7–A10.8 KONTROLL AV BROMSAR OCH DRAG

Drag och dragöglor ska kontrolleras regelbundet. Slitna dragöglor ska bytas ut. Se till att hitchkroken låses ordentligt vid varje tillkoppling. Var särskilt observant vid hantering av lastväxlarvagnar och den stora påfrestningen på hitchkroken som detta innebär.

Enligt lag gäller:

- En traktor/fordonskombination ska ha en stoppsträcka kortare än 19,8 m för en traktor som går i 40 km/h och 12,3 m för en traktor som går i 30 km/h.
- En släpvagn kopplad till traktor måste vara utrustad med bromsar, om dess bruttovikt är större än traktorns bruttovikt.

A10.9 REKOMMENDATION OM BÄLTE I TRAKTORN

Med anledning av det ökade antalet olyckor med traktorer på väg rekommenderas att alltid använda midjebälte i traktorn. Detsamma gäller eventuell passagerarstol. Om midjebälte används får man även automatiskt en bättre sittställning, vilket skonar rygg och höfter. Rekommendationen stöds av LAMK, Lantbrukets arbetsmiljökommitté. *(Rekommendation)*

A10.10 FYRHJULING OCH TERRÄNGSKOTER

En så kallad fyrhjuling är ett motorfordon på fyra hjul som kan vara registrerad som antingen terrängskoter, traktor, motorcykel eller moped. Fyrhjulingar ska vara registrerade och ha en registreringsskylt. Undantaget är om fordonet uteslutande används inom inhägnat område.

För att få köra 4-hjuling/terränghjuling och snöskoter krävs förarbevis för respektive fordonsslag eller ett B-körkort eller traktorkort som är utfärdat före 1 januari 2000. För att få ett förarbevis måste man genomgå en godkänd utbildning och avlägga ett godkänt kunskapsprov. I utbildningen ingår både teoretiska och praktiska moment. Privat övningskörning kommer inte att vara tillåten. För att få avlägga provet ska man ha fyllt 16 år och genomgått utbildningen. För information om utbildningar, kontakta STHR (Sveriges Terränghjulsutbildares Riksorganisation), www.sthr.se/sthr. «

Faktadel **Växtodling**

V1 **REGISTRERING AV LIVSMEDELS- OCH FODERANLÄGGNING** ..72
V2 **SPÅRBARHET I VÄXTODLINGEN**.....72
V3 **MÄRKNING OCH PRESENTATION AV LIVSMEDEL**.....72
V4 **FÖRSÄLJNING AV FODER** 72
V5 **LIVSMEDELSSÄKERHET I VÄXTODLINGEN**.....73
V6 **GMO**.....73
V7 **VÄXTSKYDD, MILJÖ-, LIVSMEDELS- OCH FODERSÄKERHET**...73
V8 **REGLERING AV VISSA VÄXTSKADEGÖRARE OCH FLYGHAVRE**.....76
V9 **HÖSTBEVUXEN MARK (GRÖN MARK)** 77
V10 **SPRIDNING AV GÖDSEL**.....77
V11 **AVLOPPSSLAM**.....82
V12 **LAGRING AV STALLGÖDSEL** 83
V13 **VATTENVERKSAMHET**.....85
V14 **SAMRÅD OM ÅTGÄRDER SOM KAN SKADA NATURMILJÖN** ..86
V15 **HÄNSYN TILL NATUR- OCH KULTURVÄRDEN**.....86
V16 **SKYDD AV OMRÅDEN** 87
V17 **SKYDD AV VILDA DJUR OCH VÄXTER**.....88
V18 **SKÖTSELKRAV** 89
V19 **KULTURMINNEN OCH FORNLÄMNINGAR**.....90

✪ *Fråga som behandlar ny lagstiftning eller lagstiftning som väsentligen förändrats*
● *Tvärvillkor*
■ *Extra tvärvillkor för miljöersättningar*

V1 | REGISTRERING AV LIVSMEDELS- OCH FODERANLÄGGNING

V1.1 REGISTRERING

Den som odlar och skördar spannmål, potatis, frukt och grönsaker m.m. på friland eller i växthus för livsmedelsändamål ska ha sin anläggning registrerad hos länsstyrelsen. Enklare packerier som ligger i anslutning till odlingen ska också vara registrerade hos länsstyrelsen. Sker försäljning under butiksliknande former, t.ex. i en gårdsbutik, ska butiken vara registrerad hos den kommunala kontrollmyndigheten. Om företaget gör betydande ändringar i sin verksamhet, upphör eller byter ägare ska en ny registrering göras. Som primärproducent ansvarar du för att dina anläggningar är registrerade. Den som odlar växtprodukter för egen konsumtion inom hushållet omfattas inte av bestämmelserna i livsmedelslagstiftningen och behöver därmed inte heller registrera sin verksamhet. Information om registrering av livsmedelsföretag finns på Livsmedelsverkets webbplats, www.livsmedelsverket.se. Har du frågor om registrering, kontakta länsstyrelsen.

I de fall det du odlar kan komma att användas som foder är du även foderföretagare. Det finns ett omfattande regelverk kring detta, läs mer under punkt D10.

V2 | SPÅRBARHET I VÄXTODLINGEN

● V2.1–V2.2 SPÅRBARHET

Med spårbarhet menas möjligheter att spåra och följa livsmedel, foder, livsmedelsproducerande djur och andra ämnen som är avsedda för eller kan förväntas ingå i ett livsmedel genom alla stadier i produktions-, bearbetnings- och distributionskedjan. Spårbarheten gäller ett steg bakåt och ett steg framåt i hela livsmedelskedjan från jord till bord. Definitionen av primärproduktion innebär att odling och skörd omfattas av kraven på spårbarhet. Det inkluderar frilands- och växthusgrönsaker, frukt och bär, foder till livsmedelsproducerande djur och spannmål men även t.ex. småplantor för livsmedelsproduktion. Vid inköp ska man kunna uppge från vilken juridisk person varorna köpts. Vid försäljning av produkter (livsmedel/foder) ska man kunna uppge till vilken juridisk person varor har levererats. Kravet på spårbarhet gäller dock inte livsmedel som levererats direkt till slutkonsument (t.ex. vid direktförsäljning i gårdsbutik).

För att kraven på spårbarhet ska vara uppfyllda krävs dokumentation, som åtminstone ska innehålla uppgifter om:

För dig som säljer:

– **vem** produkter har levererats till (gäller ej livsmedel som levereras direkt till konsument)
– **vad** som levererats (typ och mängd av produkt)
– **när** leverans skett (datum)

För dig som köper:

– **vem** som levererat produkter
– **vad** som levererats (typ och mängd av produkt)
– **när** leverans skett (datum).

Det kan räcka med att leverantörssedlar sparas förutsatt att all information finns så att ett livsmedel eller foder snabbt och enkelt kan spåras och tas tillbaka om det är eller misstänks vara hälsofarligt, felaktigt märkt eller på annat sätt otjänligt.

Sverige har förespråkat att dokumentationen ska sparas en tid som beror på livsmedlets hållbarhet. Två år bedöms ofta vara en lämplig tid.

V3 | MÄRKNING OCH PRESENTATION AV LIVSMEDEL

✪ V3.1–V3.2 MÄRKNING OCH PRESENTATION

Livsmedel, t.ex. potatis, frukt, grönsaker m.m. som förpackas i färdigförpackningar (konsumentförpackningar) ska märkas enligt Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2004:27) om märkning och presentation av livsmedel. Märkningen och förpackningarnas utseende får inte vara vilseledande för konsumenterna. Det omfattar även frivilliga märkningar, t.ex. IP. Partier av produkter som levereras till t.ex. butiker, grossister eller industrier ska också vara korrekt märkta. Information om märkningsreglerna finns på www.livsmedelsverket.se. Frukt och grönsaker som omfattas av EU:s kvalitets- och handelsnormer ska alltid märkas enligt dessa. Information om handelsnormerna finns på www.jordbruksverket.se och www.livsmedelsverket.se.

Förpackningsmaterial som används för paketering av livsmedel ska vara avsedda för att användas i kontakt med livsmedel.

V4 | FÖRSÄLJNING AV FODER

V4.1 FÖRSÄLJNING

Om foder säljs, skänks bort eller på annat sätt avyttras till andra lantbrukare i en mängd som sammanlagt överstiger 10 ton ts per år och inom ett avstånd längre än 50 km från gården ställs högre krav på åtgärder som förebygger att fodret inte förorenas eller förstörs. Du ska i detta fall följa hygienreglerna under punkt D10, men du måste dessutom ha mer långtgående rutiner för att hantera de risker som finns i verksamheten. Dessutom ska det finnas en plan för de åtgärder man vidtar om ett försålt foder inte uppfyller krav på säkert foder. Här har du god hjälp av de nationella branschriktlinjerna

för livsmedels- och fodersäkerhet vid produktion av spannmål, oljeväxter och trindsäd som är under framtagande och kommer att bli färdiga under 2011.

Se mer information på Livsmedelsverkets hemsida www.livsmedelsverket.se.

V5 | LIVSMEDELSSÄKERHET I VÄXTODLINGEN

✪ ● V5.1–V5.15 LIVSMEDELSSÄKERHET

Enligt EG-förordning nr 852/2004 ska lantbrukaren/trädgårdsodlaren (primärproducenten) vidta åtgärder för att förhindra att livsmedlen förorenas genom luft, jord, vatten, foder, gödselmedel, växtskyddsmedel och biocider. Förordningen innehåller även regler om lagring, hantering och bortskaffande av avfall. Inom växtodlingen innebär detta följande:

1. Utrymmen och behållare ska hållas rena och om det är nödvändigt desinficeras.
2. När det är nödvändigt ska hygieniska produktions-, transport- och lagringsvillkor för växtprodukter kunna garanteras (håll redskap, maskiner, lagringsutrymmen m.m. rena!).
3. Använd dricksvatten eller rent vatten när så krävs för att förhindra förorening.
4. Se till att personal som hanterar livsmedel är vid god hälsa och får utbildning om hälsorisker.
5. Förhindra så långt det är möjligt att djur och skadedjur orsakar förorening. Skadedjurskontrollen ska omfatta ytterområden, utrymmen där livsmedel och foder hanteras och förvaras och övriga utrymmen för t.ex. avfall.
6. Lagra och hantera avfall och farliga ämnen så att förorening förhindras.
7. Ta hänsyn till resultaten av alla relevanta analyser som utförts på prover från växter eller andra prover av betydelse för människors hälsa.
8. Använd växtskyddsmedel och biocider på ett korrekt sätt (se även punkt V7.1–V7.13, V7.18).
9. All användning av växtskyddsmedel och biocider i växtodlingen samt för skadedjursbekämpning ska dokumenteras (dokumentationskrav återfinns under punkt V7.14–V7.17). Observera att dokumentationen ska finnas tillgänglig även om arbetet lejs bort.
10. Växtsjukdomar som förekommit och kan påverka livsmedelssäkerheten ska dokumenteras.
11. Resultaten av alla relevanta analyser som utförts på prover från växter eller andra prover av betydelse för människors hälsa ska dokumenteras.
12. Förekomsten av skadedjur och vidtagna åtgärder ska dokumenteras.
13. Journaler och dokumentation ska föras och bevaras under lämplig tid och på lämpligt sätt i förhållande till verksamhetens storlek och art. Dokumentationen ska innehålla uppgifter om de åtgärder som vidtagits för att kontrollera faror i produktionen. På begäran ska relevanta uppgifter i journaler och dokumentation vara tillgängliga för kontrollmyndigheten och mottagande livsmedelsföretagare.
14. Livsmedelsföretagarna ska vidta lämpliga avhjälpande åtgärder när de informeras om problem som har uppmärksammats vid offentliga kontroller.

V 5.16 BRANSCHRIKTLINJER FÖR VÄXTODLINGSPRODUKTER

För att underlätta för primärproducenten att följa bestämmelserna i lagstiftningen har nationella branschriktlinjer utarbetats inom vissa områden. Detta är branschens egen beskrivning av hur målen i lagstiftningen kan uppnås, dvs. att producera säkra livsmedel som är rätt märkta och spårbara. Lagstiftningen för livsmedelsproduktion måste alla följa. Branschriktlinjerna är däremot frivilliga, men kan ses som ett bra hjälpmedel. I dagsläget finns det nationella branschriktlinjer för att undvika fusariumtoxiner i spannmål. Dessa finns att ladda ner på Livsmedelsverkets hemsida: www.livsmedelsverket.se. Riktlinjer för odling av spannmål, oljeväxter, trindsäd, potatis, bär, frukt, frilands-/växthusgrönsaker är under utformande.

V6 | GMO

V6.1–V6.3 GMO

Endast godkända genmodifierade grödor får odlas. För att inte orsaka ekonomisk skada för någon annan på grund av att märkning skulle krävas, finns bestämmelser för den som odlar en GMO-gröda. Ansvaret för att vidta åtgärder vilar enbart på den som odlar grödan. Anmälan om utsättning av genmodifierade grödor ska göras på blanketten ”Anmälan – odling av genetiskt modifierade grödor” som finns på Jordbruksverkets hemsida. Anmälan ska ha kommit in till Jordbruksverket senast två veckor efter sådd eller sättning. Jordbruksverket tar ut en avgift på 200 kr för tillsyn och registrering. Information ska lämnas till de näringsidkare som brukar jordbruksmark inom 100 meter från det skifte där de genetiskt modifierade grödorna ska odlas. Informationen till dessa ska lämnas senast den 1 november året innan grödorna ska odlas. Avstånd ska hållas från odlingens ytterkanter till annans odling av ej genetiskt modifierade grödor av samma art och ska vara minst 50 meter för majs och minst 3 meter för potatis.

Levande GMO får endast importeras om ett EU-gemensamt godkännande finns. Som levande GMO räknas t.ex. hela frön såsom majskorn och sojabönor. Icke levande GMO får importeras utan särskilt tillstånd, men får inte användas till foder eller livsmedel om inte ett godkännande för sådan användning finns.

V7 | VÄXTSKYDD, MILJÖ-, LIVSMEDELS- OCH FODERSÄKERHET

Reglerna för växtskydd omfattar både kemiska och biologiska bekämpningsmedel. Även de preparat som utgörs av nematoder, insekter och spindeldjur omfattas av reglerna. En ny växtskyddslagstiftning håller på att införas i hela EU. Det är det så kallade ramdirektivet för hållbar användning av bekämpningsmedel (2009/128/EG) som »

trädde i kraft den 1 november 2009 och ska vara infört i svensk lagstiftning i december 2011. Det är ett minimidirektiv vars huvudsyfte är att minimera riskerna vid användning av växtskyddsmedel.

Alla som använder bekämpningsmedel yrkesmässigt ska enligt direktivet tillämpa integrerat växtskydd senast 1 januari 2014. Viktiga delar häri är att använda metoder som verkar förebyggande samt att grunda behovet av bekämpning utifrån faktorer i fält med hjälp av prognoser och bekämpningströsklar. I första hand ska biologiska, fysikaliska eller andra icke-kemiska bekämpningsmetoder användas om de ger tillfredsställande växtskyddseffekt. Direktivet börjar införlivas i svenska bestämmelser och ska vara klart senast den 14 december 2011. De nya reglerna i direktivet kommer sedan att införas successivt under flera års tid. De kompletta godkännandereglerna i EU-förordning med regler kring utsläppande av växtskyddsmedel på marknaden (1107/2009) som också beslutades år 2009 handlar om de regler enligt vilka Kemikalieinspektionen godkänner växtskyddsmedel i Sverige. Dessa börjar gälla i juni 2011.

● V7.1 GODKÄNDA PREPARAT

Alla preparat som används måste vara godkända för användning i Sverige. Godkännandet görs av Kemikalieinspektionen. Deras förteckning över godkända preparat är en bra hjälp (se www.kemi.se, Bekämpningsmedelsregistret). Här finns också information om preparat som inte längre är registrerade men som fortfarande får användas en viss tid.

● V7.2 GODKÄND ANVÄNDNING

Växtskyddsmedel får endast användas till avsedd gröda och med högst den dos som står angiven på förpackningen. Det finns preparat som har s.k. off-labelgodkännande. Med off-label menas att preparatet har ett utökat användningsområde jämfört med vad som står på etiketten. Detta förekommer framför allt för trädgårdsgrödor. Off-labelpreparat räknas som godkända för användning enligt V2.1 ovan. Off-labelinformation kan sökas på preparatets namn eller registreringsnummer på Kemikalieinspektionens hemsida, under rubriken Dispenser i Bekämpningsmedelsregistret.

För att minska risken för resthalter i livsmedel och foder är vissa växtskyddsmedel belagda med karenstid. Det innebär att det måste gå en viss tid mellan bekämpningstillfället och skörd av grödan.

Karenstid och skördetidpunkt ska dokumenteras i sprutjournal, se vidare V7.14-7.17.

Vid spridning inom områden större än 1 000 m^2 där allmänheten får färdas fritt (utom åkermark) ska anmälan göras till miljöförvaltningen senast 4 veckor före spridning och anslag ska sättas upp.

■ ● V7.3 FÖRVARING AV VÄXTSKYDDSMEDEL

(SE ÄVEN PUNKT G3)

Växtskyddsmedel ska liksom kemiska produkter förvaras så att inte läckage kan ske. De ska förvaras åtskilda från foder och livsmedel så att förorening förhindras.

Växtskyddsmedel klass 1L ska alltid förvaras i ett låst utrymme medan det för klass 2L krävs att förvaringen ska ske så att obehöriga, t.ex. barn, förhindras komma i kontakt med produkterna. Även klass 2L bör förvaras inlåsta i ett förråd. Växtskyddsmedel och andra kemiska produkter som tas med ut i fält måste antingen hållas under uppsikt eller förvaras inlåsta.

Vid en mer omfattande användning av kemiska växtskyddsmedel är det lämpligt att förvara dessa i ett separat kemikalieförråd. Förrådet ska vara utformat så att det är lätt att hålla god ordning, vara utan golvbrunn, ha tätt golv samt ha god ventilation. Utformningen ska vara sådan att kemikalierna blir kvar i utrymmet även om förpackningarna går sönder.

V7.4 FÖRVARING AV BETAT UTSÄDE

Betat utsäde ska förvaras i väl uppmärkta, täta emballage anpassade efter betmedlets faroklass t.ex. giftigt, mutagent, cancerogent. I föreskriften SJVFS 2001:13 anges vilken information som ska finnas på märkningen, som ska vara utformad som en gul skylt med svart, bred ram och med svart text. Detta gäller även för den som själv betar sitt utsäde eller packar om.

V7.5 SKYDDSUTRUSTNING

Krav ställs på användaren att begagna skyddsutrustning enligt anvisning i säkerhetsdatabladen, såsom handskar, skyddsglasögon, ansiktsskärm och andningsskydd med partikelfilter om det finns risk för stänk eller inandning av preparat. Det ska finnas vatten och rengöringsmedel för att kunna tvätta bort eventuellt spill på huden.

■ V7.6–V7.7 PÅFYLLNING OCH RENGÖRING

Påfyllning och rengöring av spridningsutrustning, även traktorn, ska utföras på sådan plats att inte yt- eller grundvatten förorenas eller så att någon annan miljöskada uppstår. Arbetsmomenten bör ske på biologiskt aktiv mark, t.ex. i fält, på biobädd eller på spolplatta med avloppet kopplat till sluten behållare eller gödselbehållare. Sköljvatten från invändig rengöring bör spridas över den behandlade ytan (fältet/kulturen) där växtskyddsbehandling utförts.

Under alla förhållanden ska vid påfyllning och rengöring hållas ett ordentligt skyddsavstånd (ca 30 m enligt rekommendationerna i Naturvårdsverkets allmänna råd 97:3) till brunnar, diken, vattendrag och sjöar. Då biobädd eller tät platta med uppsamling används rekommenderas ett avstånd på 15 m, enligt Greppa Växtskyddet. Påfyllning av spruta får inte ske direkt från vattendrag om inte separat pump används som bara används för att pumpa rent vatten. Det får inte finnas någon risk för att tillblandad vätska går baklänges ut i vattendraget.

■ V7.8 UNDERHÅLL AV SPRUTA

Sprutan ska underhållas väl och vara väl kalibrerad (SNFS 1997:2). I Naturvårdsverkets allmänna råd 97:3 rekommenderas att funktionstesta sprutan varje år om man sprutar mer än 25 ha per rampmeter. Vid min-

dre användning bör sprutan testas vartannat år. En förteckning över funktionstestare av sprutor finns på Jordbruksverkets hemsida, www.jordbruksverket.se (klicka på ”Odling”, välj ”Växtskydd”, därefter ”Sprutteknik och funktionstest” och till sist ”Godkända funktionstestare”). Driftsinstruktioner bör finnas för all hanteringsutrustning.

V7.9–V7.10 GILTIG BEHÖRIGHET

För att få använda medel av klass 1L krävs tillstånd och intyg om behörighet. För klass 2L krävs ett intyg om behörighet, medan klass 3 får användas av var och en. För att få ett intyg om behörighet ska man ha fyllt 18 år och klarat den utbildning som anordnas av länsstyrelsen. Begäran om intyg och ansökan om tillstånd lämnas till länsstyrelsen eller till Jordbruksverket. Både klass 1L-tillståndet och intyget om behörighet för klass 1L och 2L ska förnyas vart femte år genom en fortbildningskurs.

För betning av utsäde krävs särskild behörighet och särskild utbildning som anordnas av Jordbruksverket.

V7.11 FÖRBUD PÅ NATURBETESMARKER

Kemiska växtskyddsmedel får inte spridas på naturbetesmarker och ängar.

V7.12 ANVÄNDNING INOM VATTENSKYDDSOMRÅDE

Vid spridning inom skyddsområde för vattentäkt, tomtmark för flerfamiljshus, förskolor, skolor och allmänna lekplatser samt vid planerings- och anläggningsarbete fordras tillstånd av kommunal nämnd. För skyddsområde för vattentäkt och planerings- och anläggningsarbete finns dock undantag för punktbehandling.

V7.13 SKYDDSAVSTÅND

Spridning ska ske så att människor inte skadas och så att miljöpåverkan blir så liten som möjligt. Åtgärder ska vidtas för att motverka att preparaten sprids till omkringliggande områden. Vid spridning med maskinburen eller bogserad spruta ska det finnas lämplig utrustning för bestämning av temperatur, vindriktning och vindstyrka på platsen, så att den som utför spridning kan bestämma skyddsavstånd mot vindavdrift.

Det finns regler (SNFS 1997:2) för att bestämma säkerhetsavstånd och i Naturvårdsverkets allmänna råd 97:3 finns rekommendationer om skyddszoner mot diken, vattendrag, sjöar, dränerings- och dricksvattenbrunnar. Man bör avstå från spridning vid vindhastigheter över 5 m/s (3 m/s vid användning av konventionell lantbruksspruta). Vindhastigheten ska kunna bestämmas med en noggrannhet om +/- 0,5 m/s. Använd ”Hjälpreda för bestämning av skyddsavstånd mot vindavdrift” som ett komplement till de allmänna råden. Hjälpredan är gratis och kan beställas på tel. 08-550 949 80 eller via e-post: info@distributionsservice.se. Hjälpredan kan även laddas ner från www.greppa.nu och till mobiltelefonen. Information om hur man går tillväga finns på hemsidan. ”Hjälpreda för vindanpassat skyddsavstånd i fruktodlingar” finns också att ladda ner. Tänk även på att en av de viktigaste åtgärderna för att skydda närliggande vattentäkter, egen eller andras, är att undvika användning av kemiska växtskyddsmedel på gårdsplanen.

Vissa preparat som används tidigt under odlingssäsongen har sista behandlingsdatum angivet. Det ska inte förväxlas med karenstiden som anger restriktioner för tidpunkten mellan behandling och skörd. För att undvika missförstånd kan det vara praktiskt att notera i sprutjournalen att preparatet inte har karenstid.

Rekommenderade minsta markbaserade skyddsavstånd (fördubblas om marken lutar 10 %, fyrdubblas vid 20 % lutning):

- 1 m till diken och dräneringsbrunnar
- 6 m till sjöar och vattendrag räknat från strandlinje för högvattenyta eller överkant strandbrink
- 12 m till vattentäkt/brunn.

V7.14–V7.17 SPRUTJOURNAL

Alla som sprider växtskyddsmedel utomhus av klass 1L eller klass 2L ska dokumentera:

- vilka preparat och vilken dos som har använts
- tidpunkt för spridningen (datum och klockslag för påbörjad sprutning)
- vind- och väderleksförhållanden (temperatur, vindstyrka, vindriktning)
- skyddsavstånd (vind- och markbaserat)
- övriga försiktighetsmått som vidtagits, t.ex. plats för påfyllning och rengöring.

Den som producerar livsmedel eller foder ska dessutom anteckna uppgifter om:

- vem som utfört bekämpningen
- vilken gröda det gällde
- karenstid och verkligt skördedatum (om preparatet har karenstid).

Observera att dokumentationskraven även gäller vid växthusodling för livsmedelsproduktion.

Anteckningarna görs lämpligen i en sprutjournal som förs av den som utför åtgärden men kan också föras på annat sätt förutsatt att alla uppgifter dokumenteras. Dokumentationen ska sparas 3 år och ska finnas tillgänglig på gården även om spruttjänsten anlitas. Sprutjournal kan bl.a. erhållas från återförsäljare av växtskyddsmedel, från växtodlingsrådgivarna eller föras i olika växtodlingsprogram.

V7.18–V7.19 BIGIFTIGA PREPARAT

Växtskyddsmedel som är särskilt skadliga för pollinerande insekter (t.ex. bin och humlor) får inte användas för att behandla växter under den tid då insektspollination kan förekomma. Med stor sannolikhet finns det pollinerande insekter i fältet om grödan (t.ex. raps) eller eventuellt förekommande ogräs blommar och/eller det finns någon biodlare i trakten. Kontrollera om bin flyger över fältet och om fältet ligger mellan en bigård och t.ex. ett blommande rapsfält som beflygs av bin. Spruta i så fall vid annan tidpunkt. Vissa pyretroider får dock användas i oljeväxter om spridning utförs kl. 22.00–03.00 under förutsättning att bin och humlor lämnat fältet. Kontrollera vad som gäller enligt preparatets märkning (på förpackningen) eller på säkerhetsdatabladet. »

Vid användning av bigiftiga preparat (märkta med t.ex. ”Giftigt för bin”) ska sprutjournalen (enligt SJVFS 1999:94) även innehålla information:
– om vilken gröda som behandlats
– om grödan blommar och om det finns blommande ogräs i fältet.

V7.20 VARNINGSSKYLT UTANFÖR VÄXTHUS VID BEKÄMPNING

Skyltar ska sättas upp vid varje ingång till den lokal, där växtskyddsmedel använts. På skyltarna ska det finnas uppgifter om att växtskyddsmedel spridits samt villkor för tillträde till lokalen. Skyltarna ska sitta uppe tills det är säkert att gå in i lokalen igen och måste finnas oavsett om man låser dörrarna eller ej.

V8 | REGLERING AV VISSA VÄXTSKADEGÖRARE OCH FLYGHAVRE

V8.1 BEKÄMPNING AV FLYGHAVRE

All mark ska hållas fri från flyghavre. Den som brukar fastigheten är skyldig att bekämpa (handplockning och/eller kemiskt) flyghavre. Vid frågor kontakta din länsstyrelse, som är tillsynsansvarig myndighet.

V8.2 FÖRHINDRA SPRIDNING AV FLYGHAVRE

Spridningshindrande åtgärder:
– Växtodlingsprodukter (frö, spannmål, halm, avrens och annat avfall från spannmål/frö/halm) får inte transporteras, förvaras, hanteras eller användas till utsäde, foder m.m. om risk för spridning av flyghavre föreligger.
– Transport av spannmål, frö och halm utanför sammanhängande del av brukningsenhet ska ske i väl tillslutna transporter så att flyghavrekärnor ej kan spridas från lasten. I annat fall ska brukaren skriftligt försäkra att brukningsenheten är fri från flyghavre.
– Emballage och vagnar måste vara fria från flyghavre innan de används utanför sammanhängande del av brukningsenheten.
– Avrens och annat avfall som innehåller flyghavre ska brännas eller förstöras på annat sätt.

V8.3 REGISTRERING

Reglerna under V8.3–V8.10 berör främst dem som producerar eller säljer växter från växthus, plantskolor eller gardencenter eller driver upp småplantor av bär- eller grönsaksproduktion samt de som odlar eller packar potatis. Producenter av själva grönsakerna och bären, d.v.s. primärproduktionen omfattas dock inte av detta regelverk (se även avsnitt V1 om registrering). Företagen ska vara registrerade hos Jordbruksverket. För potatisodlare krävs registrering av all odling av potatis som är avsedd för försäljning. Även de som yrkesmässigt producerar, lagrar, saluför eller importerar prydnadsväxter eller grönsaksplantor, fröer, lökar, knölar, frukter, virke m.m. samt odlingssubstrat ska vara registrerade hos Jordbruksverket. Om företaget upphör, byter ägare eller om villkoren för registreringen ändras väsentligt ska ny registrering göras.

V8.4 UNDANTAG FÖR REGISTRERING VID MINDRE ODLING AV POTATIS (<0,5 ha)

Vid försäljning genom egen gårdsförsäljning direkt till konsument behöver dock registrering endast ske om mer än 0,5 ha potatis odlas. Observera att undantaget inte gäller kravet registrering av livsmedelsanläggningar hos länsstyrelsen.

V8.5 ANMÄLAN AV PRODUKTIONSOMFATTNING VARJE ÅR TILL SJV

Varje år, senast 1 februari, ska en anmälan till Jordbruksverket om produktionens omfattning göras. Detta gäller vid produktion av prydnadsväxter eller grönsaksplantor, fröer, lökar, knölar, frukter och utsädespotatis. De produktionsinriktningar som inte omfattas av kraven på registrering kan ändå omfattas av kontrollen då det gäller karantänskadegörare (se nedan under punkt V8.10).

✪ V8.6–V8.7 UTSÄDE

Det ska finnas dokumentation om vilket utsäde som har använts.

Hemmaproducerat utsäde

Normalt får inte hemmaproducerat utsäde användas av skyddade sorter utan sorträttsinnehavarens tillstånd. Om du betalar en avgift till sorträttsinnehavaren kan du få använda hemmaproducerat utsäde av skyddade sorter av spannmål, trindsäd, oljeväxter och potatis. Kravet är att det hemmaproducerade utsädet måste sås på samma brukningsenhet som det skördades. Du får dock inte ta eget utsäde av hybrider eller syntetiska sorter. Det är förbjudet att handla med utsäde som inte är certifierat enligt utsädeslagstiftningen.

Det är Svenska Utsädesföretagens Förening (SVUF) som samlar in avgifterna till sorträttsinnehavarna. För småbrukare finns det vissa undantag, se www.svuf.se.

V8.8–V8.9 VÄXTPASS

De växtslag som anges i SJVFS 1995:94 får endast förflyttas eller köpas inom EU:s inre marknad om de åtföljs av ett växtpass. Växtpass finns vanligtvis med i växtleveransernas följesedel. Dessa växtpass ska sparas i ett år och hänvisning till dem ska göras i bokföringen. All skriftlig information som berör inköp, överflyttning, försäljning och ursprung av trädgårdsväxter ska sparas i minst ett år och kunna visas upp vid kontroll. För ytterligare information vänd dig till Växtinspektionen hos Jordbruksverket.

V8.10 ANMÄLNING AV KARANTÄNSKADEGÖRARE

Om man misstänker att växtmaterial eller gröda har angripits av en karantänskadegörare ska detta anmälas till Jordbruksverket. Det är förbjudet att sprida växtskadegörare som omfattas av bilaga 1 i SJVFS 1995:94. Växter som är angripna av dessa skadegörare får därför inte förflyttas. De regler som berör skadegörare i träd-

gårdsväxter och potatis finns i SJVFS 1995:94; Skyddsåtgärder mot spridning av växtskadegörare och SJVFS 2004:79; trädgårdsväxters sundhet. Syftet med lagstiftningen är att hindra spridning av de karantänskadegörare som nämns i bilaga 1 och 2 i SJVFS 1995:94. De växtslag som omfattas av reglerna finns angivna i bilaga 3–4 i SJVFS 1995:94.

V9 | HÖSTBEVUXEN MARK (GRÖN MARK)

Regler om miljöhänsyn i jordbruket handlar bl.a. om djurtäthet, lagring och spridning av stallgödsel samt höst- och vinterbevuxen mark. Jordbruksverkets föreskrifter om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket reglerar bl.a. att gödsel inte får spridas så att den hamnar utanför åkern eller på ängs- och betesmark. Dispens från kraven i föreskrifterna kan lämnas av tillsynsmyndigheten (oftast kommunens miljöförvaltning, länsstyrelsen handhar grön mark och lagringskapacitet). Om man har beviljats dispens så gäller detta beslut och inte de generella kraven. Så länge man följer dispensbeslutet är det ingen överträdelse av tvärvillkoren. Föreskrifterna om miljöhänsyn i jordbruket är under översyn för att Sveriges regler ska anpassas till EU:s nitratdirektiv. Detta innebär förändringar främst inom känsliga områden. När Miljöhusesyn 2011 trycktes var de nya föreskrifterna ännu inte beslutade varför det kan förekomma omformuleringar angående de nya reglerna i jämförelse med nedanstående texter. Se www.jordbruksverket.se för mer information.

● V9.1 OCH V9.3 HÖST- ELLER VINTERBEVUXEN MARK (GRÖN MARK)

För att minska kväveläckaget från åkermark bör så stor areal som möjligt vara bevuxen under hösten eller vintern, s.k. grön mark. I hela Götaland ska jordbruksföretag med mer än 5,0 hektar ha en viss andel grön mark. Som grön mark räknas vall, höstoljeväxter, höstsäd, betor (sockerbetor, fodersocker- och foderbetor), morötter, rödbetor och liknande rotväxter (dock ej potatis), fleråriga frukt- och bärodlingar, energiskog, fånggrödor och obearbetad åkermark efter spannmåls- och oljeväxtodling.

● V9.2 OCH V9.4 SÅDD OCH BRYTNING AV GRÖN MARK

Grödan ska sås med normal utsädesmängd. tabell 10 och tabell 11 visar vilka krav på såtidpunkter som gäller och när tillväxten tidigast får avbrytas. Mark under inkomst- och anläggningsstöd som räknas som grön mark, ska brytas enligt stödreglerna och inte efter reglerna för grön mark.

V10 | SPRIDNING AV GÖDSEL

REGLER SOM GÄLLER HELA LANDET:

■ ● V10.1 SPRIDNINGSAREAL

Det är viktigt med balans mellan hur många djur som finns på gården och hur mycket mark som finns till- »

TABELL 9: Regler för grön mark

Område	Krav
Blekinge, Skåne och Hallands län	60 % grön mark
Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands och Västra Götalands län	50 % grön mark

TABELL 10: Regler för grön mark i Skåne, Hallands och Blekinge län

Gröda	Senaste såtidpunkt	Får brytas tidigast
Höstsådd	15 oktober	
Vall	31 juli	20 oktober
Fånggröda	31 juli[6]	20 oktober
Fånggröda[1]	15 oktober	Efterföljande vårsäsong[2]
Vall eller fånggröda med mer än 25 % baljväxter[3]	Oavsett såtidpunkt	Efterföljande vårsäsong[2]
Flerårig frukt- och bärodling	31 juli[4]	20 oktober
Energiskog	31 juli[4]	20 oktober
Obearbetad åkermark efter spannmåls- och oljeväxtodling		20 oktober[5]
Vitsenap och oljerättika	20 augusti	20 oktober[5]

TABELL 11: Regler för grön mark i resterande delar av Götaland

Gröda	Senaste såtidpunkt	Får brytas tidigast
Höstsådd	5 oktober	Efterföljande vårsäsong[2]
Vall	31 juli	10 oktober
Fånggröda	31 juli	10 oktober
Fånggröda[1]	5 oktober	Efterföljande vårsäsong[2]
Vall eller fånggröda med mer än 25 % baljväxter[3]		Efterföljande vårsäsong[2]
Flerårig frukt- och bärodling	31 juli[4]	10 oktober
Energiskog	31 juli[4]	10 oktober
Obearbetad åkermark efter spannmåls- och oljeväxtodling		10 oktober[5]

1) Avser höstsådd fånggröda under perioden 1 augusti–15 oktober.
2) Efterföljande vårsäsong börjar när förberedelser kan starta inför vårsådd, dock tidigast 1 januari.
3) Räknat som marktäckning och inte utsädesmängd.
4) Avser tidpunkt under anläggningsåret.
5) Ingen jordbearbetning eller kemisk behandling får ske före detta datum.
6) Även fånggröda i form av vitsenap och oljerättika sådda senast den 19 augusti.

gänglig att sprida stallgödsel på. De regler som finns syftar till att minska riskerna för oavsiktliga växtnäringsförluster till luft, mark och vatten. Spridningsareal är åkermark inom jordbruksföretaget som är tillgänglig för spridning av stallgödsel eller andra organiska gödselmedel. I spridningsarealen får inte träda och mark där gödselspridning är förbjuden eller olämplig (t.ex. närhet till ytvatten, vattentäkt eller detaljplanerat område) räknas in. Betesmark får räknas om betesdjur finns på företaget. Endast den del av betesmarken som motsvarar betets andel av djurens foderstat på årsbasis får räknas in i spridningsarealen.

Nedanstående bestämmelser, avseende fosforbegränsning och gödseljournal, gäller i hela landet för företag med fler än 10 djurenheter. Företag med högst 10 djurenheter omfattas inte så länge gödseln sprids inom företaget och ingen annan gödsel förs in. Se även tabell 14.

V10.2 FÖRDELNING ÖVER SPRIDNINGSAREALEN

Stallgödsel och andra organiska gödselmedel ska fördelas över spridningsarealen. Under en femårsperiod får stallgödsel och andra organiska gödselmedel inte tillföras i större mängd än vad som motsvarar 22 kg fosfor per hektar spridningsareal och år, räknat som ett genomsnitt för företagets hela spridningsareal per år under perioden. Femårsperioden utgörs av en löpande period om fem kalenderår. Den första femårsperioden består av åren 2006–2010. Under perioden ska gödsel ha tillförts på åtminstone hela den minsta spridningsareal som krävs. Samma mängd behöver inte spridas på alla fält, men man ska förhindra att den mesta gödseln alltid sprids nära gården, och aldrig på avlägsna marker.

Under en **övergångsperiod** (till 1 jan 2013) är det för många lantbrukare möjligt att tillföra stallgödsel i enlighet med de tidigare bestämmelserna om djurtäthet, förutsatt att gödseln sprids på den egna arealen och endast från djurslag som finns med i tabell 12. Regeln om max antal djur per hektar tillämpas genom att det genomsnittliga antalet djur, för respektive djurslag, på företaget divideras med högsta tillåtna djurtäthet per hektar. Behovet av spridningsareal är summan av behovet för de olika djurslagen (se exempel 1–4 nästa sida). Om du har ett spridningskontrakt upprättat före 1 jan 2006 så kan du också sprida enligt djurtäthethetsreglerna (gäller som längst t.o.m. 31 dec 2010). Om annan organisk gödsel förs in så gäller max 22 kg fosfor per hektar spridningsareal och år för denna gödsel. Spridningsarealen för den egna gödseln ska först tillgodoses.

Observera att företag som efter 1 januari 2006 har fått beslut avseende anmälan eller tillstånd enligt miljöbalken där den anmälda/tillståndspliktiga förändringen medför att antalet djurenheter utökas i jordbruksföretaget måste tillämpa reglerna om max 22 kg fosfor/ha fr.o.m. 1 januari 2006.

Beräkning av utsöndrad fosfor

Mängden fosfor som utsöndras med gödseln från olika djurslag under ett år kan bestämmas med hjälp av schablonvärden, se tabell 13, eller med hjälp av balansberäkningar. Analyser av stallgödseln kan normalt inte anses vara ett godtagbart alternativ för att bestämma fosforutsöndringen från olika djurslag.

Följande värden bör ingå i en fosforbalansberäkning:

Ingående värden:
- inköpt foder
- inköpta djur
- fodervaror från den egna gården

Utgående värden:
- levererade produkter (mjölk, kött, ägg o.s.v.)
- sålda djur samt kadaver.

Skillnaden mellan in- och utgående fosformängder i balansen kan anses utgöra den mängd fosfor som utsöndras med stallgödseln. Mängden fosfor delas sedan med 22 kg för att få fram aktuellt behov av spridningsareal på den egna gården. Se exempel 5, nästa sida. Även andra organiska gödselmedel, t.ex. slam och fruktsaft ska ingå i beräkningen.

V10.3 OCH V10.5 JOURNALFÖRING AV MOTTAGEN GÖDSEL

Jordbruksföretag som tar emot stallgödsel eller andra organiska gödselmedel ska anteckna:
- gödselslag (t.ex. stallgödsel, fruktsaft, avloppsslam)
- mängden totalfosfor i gödseln, för stallgödsel kan uppgift om djurslag och antalet djur ersätta mängden fosfor
- vilken mängd som tas emot
- vilka djurslag och antalet djur som gödseln kommer från, alternativt hur mycket totalfosfor gödseln innehåller
- datum för mottagandet
- från vem gödseln kommer.

Gödseljournal/anteckningar ska sparas i minst 6 år.

V10.4–V10.5 JOURNALFÖRING AV BORTLÄMNAD GÖDSEL

Kravet på stallgödselavtal slopas fr.o.m. 2010. Om du har behov av spridningsareal utanför din egen gård är det nu tillräckligt med journalföring av bortlämnad gödsel. Kravet på journalföring gäller dock alla jordbruksföretag med fler än 10 djurenheter på årsbasis, som lämnar bort stallgödsel.

Journalen ska innehålla:
- gödselmängd som levereras
- vilka djurslag och antalet djur som gödseln kommer från, alternativt hur mycket totalfosfor gödseln innehåller
- datum för leverans
- vem gödseln förs bort till.

Gödseljournal/anteckningar ska sparas i minst 6 år.

V10.6 SPRIDNING OCH NEDBRUKNING AV UREA

I hela landet gäller att mineralgödsel som innehåller urea, vid spridning på obevuxen mark, ska myllas eller brukas ned inom 4 timmar från spridningen.

■ V10.7 NEDBRUKNING INOM 12 TIMMAR VID SPRIDNING UNDER VINTERN

I hela landet, utanför känsliga områden (Bilaga 4), gäller att stallgödsel och/eller andra organiska gödselmedel som sprids under perioden 1 december–28 februari, ska brukas ner inom 12 timmar. Gödseln måste blandas in i ett markskikt som är minst 10 cm djupt.

V10.8 LOKALA REGLER KAN FINNAS!

Utöver rådande författningar kan enskilda kommuner och länsstyrelser sätta upp ytterligare regler för gödselspridning.

Exempel 1 – normalfall, endast åkermark
En gård har mjölkproduktion med 70 kor, 35 kalvar som är under 1 år, 40 ungdjur som är över 1 år. Gården har inget bete utanför åkern. Arealbehov blir då: 70/1,6 + 35/5,8 + 40/4,6 = 58,5 ha spridningsareal på åker.

Exempel 2 – betesmark finns
Om betesdjur finns på företaget får den del av betesmarken som motsvarar betets andel av djurens foderstat räknas som spridningsareal. Beräkningen ska ske på årsbasis.

En gård har samma djurbesättning som i exempel 1 och betet utgör 20 % av den totala foderstaten. Av det totala behovet spridningsareal på 58,5 ha (beräknat enligt exempel 1) får normalt 20 % utgöras av betesmark, d.v.s: 58,5 x 20 % = 11,7 ha. Resten måste då utgöra spridningsareal på åker, d.v.s: 58,5 ha - 11,7 ha = 46,8 ha spridningsareal på åker.

Exempel 3 – omgångsuppfödning, slaktsvin
En gård har 300 slaktsvinsplatser. Produktionen sker året om. Detta kräver: 300/10,5 = 28,6 ha spridningsareal.

Exempel 4 – omgångsuppfödning, slaktsvin
En gård har 300 slaktsvinsplatser, men stallet står tomt 2 månader per år, d.v.s. produktion sker endast 10 månader av 12 per år. Detta kräver: 28,6 ha (beräknat enligt exempel 3) x 10/12 = 23,8 ha spridningsareal.

Exempel 5 – Beräkning av överskott av fosfor
Företag som efter 1 januari 2006 fått tillståndsbeslut eller beslut för anmälan enligt miljöbalken ska beräkna överskottet av fosfor från den utsöndrade mängden gödsel från djurhållningen. Nedan beskrivs hur denna beräkning kan utföras. Värdena hämtas enklast från verksamhetens växtnäringsbalans. Behovet av spridningsareal uppgår enligt beräkningen nedan till 12 600 kg/22 kg fosfor per hektar = 573 ha.

Produkter in	Mängd vara	Mängd fosfor
Bröd	1 600 ton	5 200 kg
Vassle	7 200 ton	3 600 kg
Soja	550 ton	3 500 kg
Smågrisfoder	80 ton	1 700 kg
Inköpt korn	300 ton	1 000 kg
Eget korn	1 200 ton	4 100 kg
Fosfor in		**19 100 kg**
Produkter ut	**Mängd vara**	**Mängd fosfor**
Slaktsvin	1 000 ton	5 700 kg
Smågrisar	70 ton	350 kg
Suggor	70 ton	350 kg
Kadaver, svin	15 ton	100 kg
Fosfor ut		**6 500 kg**
Fosföröverskott		**12 600 kg**

REGLER I *ALLA KÄNSLIGA OMRÅDEN*:

● V10.9 HÖGST 170 KG TOTALKVÄVE VIA STALLGÖDSEL

Inom känsliga områden (Bilaga 4) får stallgödsel inte tillföras i större mängd än vad som motsvarar 170 kg totalkväve per hektar spridningsareal och år. Tillförseln får räknas som ett genomsnitt för företagets hela spridningsareal. Kväveförluster i samband med spridning får inte räknas bort från gödselns ursprungliga kväveinnehåll.

✪ ● V10.10–V10.11 LÄTTILLGÄNGLIGT KVÄVE TILL HÖSTSÅDD

Högst 60 kg lättillgängligt kväve får tillföras inför höstsådd av oljeväxter och högst 40 kg lättillgängligt kväve får tillföras inför höstsådd av övriga grödor.

● V10.12 BERÄKNING AV KVÄVEBEHOV SKA DOKUMENTERAS

På jordbruksföretag inom känsliga områden (Bilaga 4) ska kvävetillförseln via gödselmedel begränsas så att den inte överstiger grödans behov utifrån platsens odlingsförhållanden. Utgångspunkt för beräkningen av gödselbehovet ska vara den förväntade skördenivån utifrån erfarenhet eller speciella förhållanden på odlingsplatsen.

Beräkningen ska innehålla:

– Gödselgiva för aktuell gröda vid förväntad skörd +_____ kg N per hektar.

»

TABELL 12: Högsta djurantal som får hållas per hektar tillgänglig spridningsareal, enligt SJVFS 2004:62, bilaga 5 (övergångsregler)

Djurslag	Djur/ha
Kor för mjölkproduktion (även sinkor och utslagskor)	1,6
Kor huvudsakligen för uppfödning av kalvar (amkor, dikor)	2,3
Kvigor, tjurar och stutar som är 1 år och däröver	4,6
Kalvar under 1 år	5,8
Får och getter	15
Suggor i produktion	2,2
Slaktsvin	10,5
Värphöns	100
Värphöns i bur (vid tillsats av fytas i foder)	165
Värphöns frigående (vid tillsats av fytas i foder)	150
Unghöns	250
Unghöns (vid tillsats av fytas i foder)	365
Slaktkycklingar	470
Kalkoner, ankor och gäss	140
Hästar	3,0
Minkar, avelshonor	50

– Stallgödselns långtidseffekt - _____ kg N per hektar.
– Förfruktseffekt från föregående gröda (t.ex. baljväxter, gröngödsling, fånggrödor) - _____ kg N per hektar.
– Leverans av kväve på mulljord - _____ kg N per hektar.
– Planerad tillförsel av stallgödsel och annan organisk gödsel (effekten värderas utifrån slag, mängd, spridningsteknik och spridningstidpunkt) - _____ kg N per hektar.
– Årets beräknade behov av mineralgödselkväve eller annan kompletterande gödsling med kväve = _____ kg N per hektar.

Beräkningen ska användas som utgångspunkt för gödslingen och dokumenteras genom en växtodlingsplan eller liknande.

● V10.13 FÖRBUD MOT SPRIDNING PÅ VATTENMÄTTAD, ÖVERSVÄMMAD, FRUSEN ELLER SNÖTÄCKT MARK

I känsliga områden får gödselmedel inte spridas på vattenmättad, översvämmad, snötäckt eller frusen mark.

● V10.14 GÖDSLINGSFRI ZON MOT VATTENDRAG OCH SJÖAR

I känsliga områden (Bilaga 4) får gödselmedel inte spridas närmare än 2 meter från kant som gränsar mot vattendrag eller sjö. Gödsel från djur som betar marken räknas inte som spriden.

TABELL 13: Schablonvärden över fosforutsöndring från olika djurslag (Bilaga 1 till Statens Jordbruksverks allmänna råd (2005:1) om lagring och spridning av gödsel m.m.) (grundbestämmelser).

Djurslag och produktionsform	Utsöndrad mängd fosfor per år (kg)
Mjölkko 6 000 kg mjölk/år	14,9
Mjölkko 8 000 kg mjölk/år	15,9
Mjölkko 10 000 kg mjölk/år	17,4
Mjölkko 12 000 kg mjölk/år	19,1
Diko eller amko	12,0
Kvigor, tjurar och stutar, 1 år och däröver	8,0
Tjur under 1 år	5,0
Kviga och stut, 1–12 mån	3,1
Får, (tacka med 1,8 lamm)	1,5
Get 800 kg mjölk	1,7
Sugga i traditionell produktion, 2,2 grisningar/år	10,3
Suggring, nav, utplacering i satellit 3 v. innan grisning, per sugga	4,2
Suggring, nav, utplacering i satellit 7 v. innan grisning, per sugga	3,1
Suggring, satellit, utplacering 3 v. före grisning, per plats med 3,26 grisningar/år	9,1
Suggring, satellit, utplacering 7 v. före grisning, per plats med 3,26 grisningar/år	10,7
Slaktsvin, 3 omgångar per år	2,3
Slaktsvin, 3,5 omgångar per år	2,7
Värphöns, inredda burar, per plats	0,13
Värphöns, på golv eller gräs, per plats	0,15
Unghöns, 0–16 v., 2,2 omg/år, per plats	0,059
Slaktkyckling, 7 omg/år, per plats	0,057
Kalkon, (ankor och gäss), per plats	0,24
Häst	8,9
Häst, ponny (300 kg)	6,4
Kanin, avelshona inkl. 32 ungar/år (även chinchilla)	1,6
Avelshona mink, inkl. del av hanne samt 4,5–5 valpar/år	1,1
Struts för köttproduktion	3,9

● V10.15 GÖDSLINGSFÖRBUD PÅ MARK MED LUTNING MOT VATTENDRAG OCH SJÖAR

I känsliga områden (Bilaga 4) får gödselmedel inte spridas på mark som gränsar till vattendrag eller sjö och där markens lutning överskrider 10 % (10 meter/100 meter). Observera att spridningsförbudet från och med 2011 gäller alla gödselmedel.

● V10.16 SPRIDNINGSFÖRBUD MINERALGÖDSELKVÄVE

I känsliga områden (Bilaga 4A) är det förbjudet att sprida mineralgödselkväve under perioden 1 november–28 februari.

● V10.17 SPRIDNINGSFÖRBUD ORGANISK GÖDSEL

Observera att det i alla känsliga områden råder förbud mot spridning av stallgödsel och andra organiska gödselmedel mellan 1 november och 28 februari. Ytterligare restriktioner för spridning under hösten återfinns under punkterna nedan.

V10.18–V10.21 TILLKOMMANDE REGLER FÖR *SKÅNE, HALLANDS OCH BLEKINGE LÄN*:

● V10.18–V10.19 SPRIDNINGSTIDPUNKTER

– 1 augusti–31 oktober: spridning av stallgödsel och andra organiska gödselmedel får bara ske i växande gröda (ej fånggröda) eller före sådd av höstoljeväxter.
– 1 augusti–31 oktober: på lerjordar (>15 % lerhalt, ska kunna styrkas på skiftesnivå med t.ex. markkarta) är spridning av stallgödsel och andra organiska gödselmedel även tillåten inför höstsådd av spannmål.
– 1 oktober–31 oktober: fastgödsel får spridas både i växande gröda och på obevuxen mark. Fastgödsel från fjäderfän får dock under tiden 1 oktober–31 oktober inte spridas på obevuxen mark.

»

TABELL 14: Krav på spridningsareal, leverans- och mottagningsjournal för stallgödsel

	Max 22 kg fosfor/ha i genomsnitt under en femårsperiod	Leverans- och mottagningsjournal	Maximal djurtäthet enligt tabell 12
Företag med 10 djurenheter eller färre, sprider på egen areal	Nej	Nej	Nej
>10 djurenheter, sprider på egen areal	Efter 1 jan 2013	Nej	Till 1 jan 2013
>10 djurenheter, lämnar bort gödsel		Ja	Endast om gödsel sprids på egen areal, gäller till 1 jan 2013
Företag med tillstånd/anmälan beslutade efter 1 jan 2006	Ja	Ja, om gödsel lämnar företaget	Nej
Mottagare av stallgödsel	Ja	Ja	Nej

TABELL 15: Gränsvärden för metaller vid slamspridning

Metall	Maximal metallhalt i mark, mg/kg torrsubstans jord	Maximal metallhalt i mark, mg/kg torrsubstans	Årlig maximal tillförsel av metaller med slam, gram per hektar[3)]
Bly (Pb)	40	100	25
Kadmium (Cd)	0,4	2	0,75
Koppar (Cu)	40	600	300[2)]
Krom (Cr)	60	100	40
Kvicksilver (Hg)	0,3	2,5	1,5
Nickel (Ni)	30	50	25
Zink (Zn)	100[1)]	800	600

1) I följande län får markens zinkhalt uppgå till 150 mg/kg torrsubstans i jord: Jämtlands, Stockholms, Södermanlands, Uppsala, Västernorrlands och Västmanlands län.
2) Större mängder kan godtas om det kan visas att den aktuella åkermarken där avloppsslam ska spridas behöver koppartillskott.
3) Genomsnitt för en 7-års period .

● V10.20 NEDBRUKNING INOM 4 TIMMAR VID SPRIDNING PÅ OBEVUXEN MARK

För stallgödsel som sprids på obevuxen mark i dessa län gäller dessutom följande datum:

- 1 mars–31 oktober: stallgödsel ska myllas ned inom 4 timmar
- 1 oktober–31 oktober: Fasta gödselslag ska brukas ned inom 4 timmar.

■ V10.21 TEKNIK FÖR SPRIDNING I VÄXANDE GRÖDA

Spridning av flytgödsel i växande gröda ska i Skåne, Hallands och Blekinge län ske med någon av följande metoder:

- bandspridningsteknik eller annan liknande teknik som innebär att gödseln direkt placeras på marken under växttäcket
- myllningsaggregat eller annan liknande teknik som innebär att gödseln placeras direkt i marken
- teknik som innebär att 1 del gödsel späds ut med minst ½ del vatten före spridning
- teknik som innebär att spridningen följs av bevattning med minst 10 mm vatten. Bevattningen ska påbörjas senast inom fyra timmar och vara avslutad inom tolv timmar efter det att spridningen inleddes. Om det regnar får regnmängden räknas från kravet på minst 10 mm vatten.

V10.22–V10.23 REGLER FÖR *GOTLANDS LÄN, ÖLAND, KÄNSLIGA KUSTOMRÅDEN, KÄNSLIGA OMRÅDEN I VÄSTRA GÖTALANDS OCH ÖSTERGÖTLANDS INLAND, SAMT KÄNSLIGA OMRÅDEN KRING MÄLAREN OCH HJÄLMAREN* (BILAGA 4B OCH 4C):

Observera att området som omfattas av spridningsrestriktioner under hösten har utökats.

● V10.22 SPRIDNINGSTIDPUNKTER

- Under perioden 1 augusti–31oktober: spridning av stallgödsel och andra organiska gödselmedel får bara ske i växande gröda (ej fånggröda) eller före höstsådd.

● V10.23 NEDBRUKNING AV FASTGÖDSEL PÅ OBEVUXEN MARK

- Under perioden 1 oktober–31 oktober: fastgödsel får spridas både i växande gröda och på obevuxen mark. Fastgödsel från fjäderfän får dock under tiden den 1 oktober–31 oktober inte spridas på obevuxen mark.

REGLER SOM GÄLLER VÄXTHUSODLING

V10.24 REGLER VID VÄXTHUSODLING

Det finns idag inget stöd i författningarna för krav på recirkulering av dräneringsvatten från växthus. Däremot är det enligt miljöbalken 9 kap. 7 § förbjudet att släppa ut avloppsvatten från en anläggning, vilket växthus definieras som. Med avloppsvatten menas vatten som inte är helt rent. Gränsen för rent vatten är t.ex. ett maximalt innehåll av kväve på 11,3 mg N/liter. Inte heller annat icke renat dräneringsvatten får släppas ut från växthus. Vissa kommuner föreskriver att växthusföretag ska vidta åtgärder för omhändertagande av dräneringsvatten samt åtgärder för uppsamling av dräneringsvatten. Detta för att förtydliga hur man i kommunen tolkar lagstiftningen. Andra kommuner kan komma att utfärda motsvarande regler. Kontrollera med miljöförvaltningen i din kommun vad de har för restriktioner angående hanteringen av dräneringsvatten.

För övrig växtodling innebär dräneringen ett diffust utsläpp och inte ett punktutsläpp som i en anläggning (växthus). Här gäller restriktioner i spridningsögonblicket.

V11 | AVLOPPSSLAM

Slam får inte användas på betesmark, vall, frukt (utom träd), bär, potatis, rotfrukter eller grönsaker. Slamspridning är inte heller tillåten på mark där du inom 10 månader från spridningsdatum ska odla ovanstående grödor som normalt är i direktkontakt med jord och konsumeras råa. Karenstider och fler detaljer finns att läsa i SNFS 1994:2. När det gäller slam ställer livsmedelsindustrin högre krav än gällande författningar. Därför måste du själv kontrollera med köparna vad som gäller vid slamanvändning.

● V11.1–V11.3 ANVÄNDNING AV SLAM OCH REGLER FÖR SLAMSPRIDNING

Användning av slam som gödselmedel på åkermark ska anmälas till kommunen.

Observera att reglerna för slamspridning även gäller slam från enskilda flerkammarbrunnar, inklusive den egna. Jordbrukare som blandar slam från flerkammarbrunn med gödsel eller sprider detta slam direkt i fält måste därför beakta slamreglerna. Undantaget är avlopp med direktanslutning till flytgödselbrunn, som inte räknas som slam.

Obehandlat avloppsslam ska brukas ned senast inom ett dygn och får användas endast om det inte leder till olägenheter för närboende. Med behandlat slam menas någon form av stabilisering t.ex. rötning, luftning, kalkbehandling eller långtidslagring (rekommendation minst 6 månader).

● V11.4 SLAMMETS INNEHÅLL AV METALLER, KVÄVE OCH FOSFOR

Det är inte tillåtet att överskrida gränsvärdena för metallhalt i marken eller att för jordbruksändamål använda slam som innehåller för hög metallhalt (tabell 15). Det är lantbrukarens/odlarens ansvar att kontrollera åkermarkens metallhalt om det kan antas att halten i marken överskrider gränsvärden enligt tabell 15. Gränsvärdena avser att minska riskerna för ytterligare förorening på grund av slam om:

- marken innehåller hög ursprunglig halt av någon metall
- marken är förorenad genom en olyckshändelse
- industriella utsläpp sker eller har skett i närheten.

Om osäkerhet råder om markens innehåll av tungmetaller, kontakta kommunen.

Det finns gränsvärden även för den totala mängd fosfor och kväve som får tillföras åkermark vid slamspridning. Givan måste alltså bestämmas antingen utifrån

tillåten mängd metaller, fosfor eller kväve beroende på vad som är begränsande.

Det får tillföras maximalt 150 kg ammoniumkväve per hektar och år. För fosfor gäller, liksom för andra organiska gödselmedel, en maximal tillförsel på 22 kg/ha och år räknat som ett snitt över fem år.

✪ V11.5 ANIMALISKA BIPRODUKTER

Du som är primärproducent av foder och tar emot organiska gödningsmedel i form av bearbetat animaliskt protein, till vilket räknas exempelvis kött- och benmjöl eller fiskmjöl av kategori 3, eller tar emot produkter där kött- och benmjöl av kategori 2-material ingår, ska vara registrerad hos Jordbruksverket. Många produkter av märket Biofer innehåller t.ex. råvaror i dessa kategorier. Du måste ha tillstånd från Jordbruksverket för att få lagra organiska gödningsmedel i form av bearbetat animaliskt protein inom primärproduktionen om du håller produktionsdjur förutom pälsdjur. Du som inte är primärproducent av foder eller har produktionsdjur behöver inte registrera dig eller söka tillstånd från Jordbruksverket.

Produktionsdjur får inte släppas på mark där organiska gödningsmedel eller jordförbättringsmedel andra än naturgödsel har använts som gödningsmedel förrän tidigast sex veckor efter den senaste användningen. Skörd av grovfoder får göras tidigast efter tre veckor.

V12 | LAGRING AV STALLGÖDSEL

■ ● V12.1 TÄTA LAGRINGSUTRYMMEN

Det får inte läcka gödselvatten eller urin från förvaringen. Lagringsutrymmen för stallgödsel ska vara täta så att yt- eller grundvatten inte förorenas.

■ ● V12.2 LAGRINGSKAPACITET

Lagringskapaciteten för stallgödsel ska ha en volym som minst motsvarar kravet på lagringstid (se tabell 16). Detta innebär att lagringsvolymen kan behöva utökas i förhållande till det som anges i tabell 17. Känsliga områden (Bilaga 4) berörs av strängare regler för lagringskapacitet och utformning av lagringsbehållare än övriga delar av landet.

För företag med 10 eller färre djurenheter i områden utanför känsliga områden (Bilaga 4) saknas generella krav på lagringskapacitet. För dessa företag gäller miljöbalkens allmänna hänsynsregler för lagring av stallgödsel och det åligger djurhållaren själv att avgöra om lagringskapaciteten är tillräcklig för att uppfylla lagkraven i miljöbalken.

Förutom gödsel från stall ska även regnvatten från gödselplattor och rastgårdar omhändertas. I tabell 17 ingår uppsamlad nederbörd (300 mm per år) från gödselplatta och behållare. För att förhindra utökade krav på lagringskapacitet måste dagvatten hindras från att rinna till gödsellager.

Gödsellagring i stallbyggnader (t.ex. i djupströbädd) får räknas in i företagets lagringskapacitet under förutsättning att avrinning eller läckage till omgivningen inte sker (tabell 16).

Mellanlagring av stallgödsel direkt på mark kan inte räknas in i företagets lagringskapacitet.

● V12.3 DOKUMENTATION AV LAGRINGSKAPACITET I KÄNSLIGA OMRÅDEN

I alla känsliga områden (Bilaga 4) ska dokumentation över hur lagringsvolymen har beräknats finnas. Dokumentationen ska sparas så länge beräkningen gäller för företaget. Följande punkter bör ingå:

- Utsöndrad träck och urin (faktorer som produktionsinriktning för djurslaget, djurantal, foderstat och uppfödningsintensitet ska beaktas).
- Tillsats av strömedel.
- Vattentillskott genom spill-, disk-, rengöringsvatten samt nederbörd som faller på lagringsytorna eller på andra ytor som avvattnas till lagringsbehållaren.
- Omsättningsförluster som innebär minskad gödselvolym under lagringsperioden i system med mycket strömedel.

V12.4 PRESSVATTEN

Pressvatten från ensilage klassas som avloppsvatten. Därför ska en ensilageanläggning vara tät och konstru- »

TABELL 16: Krav på lagringskapacitet för stallgödsel

Antal djurenheter	Skåne, Halland, Blekinge, Gotland och Öland, samt känsliga kustområden (Bilaga 4B)		Övriga känsliga områden (Bilaga 4 C)		Övriga delar av landet (områden utanför känsliga kustområden och övriga känsliga områden)	
	Nöt, hästar, får och getter	Annan djurhållning	Nöt, hästar, får och getter	Annan djurhållning	Nöt, hästar, får och getter	Annan djurhållning
Fler än 100	8 mån	10 mån	8 mån	10 mån	8 mån	10 mån
Fler än 10 upp t.o.m. 100	8 mån	10 mån	6 mån	10 mån	6 mån	6 mån, 10 mån*
2–10	6 mån	6 mån	6 mån	6 mån	Inga generella regler	Inga generella regler

* *från och med 1 juli 2013*

erad så att pressvattnet kan tas omhand t.ex. i separat behållare eller i urin/flytgödselbehållaren. Om läckage uppstår ska detta anmälas till miljö- och hälsoskyddsnämnden i kommunen.

V12.5 STUKALAGRING AV GÖDSEL I FÄLT

Tillfällig lagring av stallgödsel eller andra organiska gödselmedel i fält (stukalagring) bör endast ske om gödseln kan lagras till minst 1 m höjd. Lagringstiden bör hållas så kort som möjligt. Om växtnäringsinnehållet (särskilt kväve) är högt (t.ex. fjäderfägödsel och nötgödsel med liten halminblandning) bör tillfällig lagring i fält i första hand ske i direkt anslutning till vårbruket eller under sommar och tidig höst inför höstsådd. Under tidig vår och under senare delen av hösten bör lagringstiden begränsas till högst några veckor. Gödsel med större inblandning av strömedel, lagringsbar till ca 2 m höjd, gödsel med lågt näringsinnehåll eller komposterad gödsel bör kunna lagras under något längre tid. Vid val av plats bör följande beaktas:

- att stukan placeras på det fält där gödseln ska spridas. Stukalagringen bör inte återkomma till samma plats inom en femårsperiod
- att risken för ytavrinning och förorening av grundvatten undviks

TABELL 17: Schablonvärden för producerad mängd gödsel (inkl nederbörd) för olika djurslag och olika lagringstider, m³ (se SJVFS 2010:55, bilaga 7).

Djurslag beräkningsenhet	Fastgödsel[a] Lagringstid, mån				Urin + gödselvatten Lagringstid, mån				Flytgödsel Lagringstid, mån			
	6	8	10	12	6	8	10	12	6	8	10	12
Mjölkko, 6 000 kg mjölk/år	6,8	9,0	11,3	13,6	4,8	6,5	8,1	9,7	12,5	16,6	20,8	24,9
Mjölkko, 8 000 kg mjölk/år	7,1	9,4	11,8	14,2	5,1	6,7	8,4	10,1	13,0	17,4	21,7	26,1
Mjölkko, 10 000 kg mjölk/år	7,2	9,6	12,0	14,4	5,1	6,9	8,6	10,3	13,3	17,7	22,1	26,5
Kviga/stut <1 år	1,8	2,4	3,0	3,6	1,3	1,7	2,2	2,6	3,0	4,0	5,0	6,0
Kviga/stut >1 år	2,9	3,9	4,9	5,9	2,4	3,2	4,0	4,8	5,2	6,9	8,6	10,3
Gödtjur, 1–12 mån	1,9	2,6	3,2	3,9	1,5	1,9	2,4	2,9	3,3	4,4	5,5	6,6
Vallfodertjur, 1–16 mån	2,5	3,4	4,2	5,1	2,1	2,8	3,5	4,2	4,5	6,0	7,6	9,1
Betestjur, 1–18 mån	3,0	4,0	5,0	6,0	2,5	3,4	4,2	5,1	5,3	7,1	8,9	10,7
Diko, 6 mån stallperiod	3,9				2,2				6,1			
Sugga i produktion	1,5	2,0	2,5	3,0	3,0	4,0	5,0	6,0	3,9	5,2	6,5	7,8
Suggplats i satellit, 16 v syst.	1,5	2,1	2,6	3,1	3,3	4,4	5,5	6,6	3,8	5,0	6,3	7,6
Suggplats i suggnav	0,6	0,8	1,0	1,3	1,1	1,5	1,9	2,3	1,6	2,1	2,7	3,2
Slaktsvin, 3,0 omg/år	0,35	0,47	0,58					2,0	1,3	1,8	2,2	2,6
Värphöns 100 st	1,9	2,6	3,2	3,9					4,8	6,4	8,0	9,6
Unghöns 100 st, 2,2 omg/år	0,6	0,8	1,0	1,2								
	Djupströgödsel[b] Lagringstid, mån											
	6	8	10	12								
Mjölkko, 8 000 kg mjölk/år	15	20	25	30								
Kviga/stut <1 år	3,4	4,5	5,6	6,7								
Kviga/stut >1 år	6	8	10	12								
Sugga i produktion	4,4	5,8	6,3	8,7								
Slaktkyckling 100 st, 7,0 omg/år	0,7	0,9	1,2	1,4								
Kalkon 100 st, 2,3 omg/år	1,7	2,3	2,8	3,4								
Häst	5,0	6,6	8,3	9,9								
Får, 6 mån stallperiod	0,8											

I ovanstående tabellvärden ingår träck- och urinproduktion, strötillsats, omsättningsförluster, rengöringsvatten, vattenspill samt nederbörd. För mjölkkor tillkommer diskvatten.

a) Volymvikten för fastgödsel, ton/m³: nöt, sugga och slaktsvin 0,75, värphöns och unghöns 0,9.

b) Volymvikten för fast-/djupströgödsel, ton/m³: häst, får, slaktkyckling och kalkon 0,5.

– att jordarten på lagringsplatsen är sådan att den förhindrar snabb transport genom markprofilen (lerhaltig) och att ingen stuka placeras rakt ovanför en dräneringsledning
– att utläggning kan ske utan att markskador uppkommer
– att platsen väljs så att olägenheter (t.ex. lukt, flugor) för närboende undviks.

Lagring av stallgödsel i stuka är inte längre anmälningspliktigt. Däremot kan kommunen begära upplysningar, varför det är en god idé att informera kommunen i förväg.

V12.6 KOMPOSTERING AV GÖDSEL I FÄLT

Kompostering av stallgödsel bör i första hand utföras på utrymme som uppfyller kraven för lagring. Gödsel som kan lagras till minst 2 m höjd och som behöver komposteras innan spridning kan dock stukalagras i fält. Vid placering av komposten bör följande beaktas:

– att komposteringen i huvudsak sker under sommarhalvåret (april–oktober). Detta är dock inte lika nödvändigt när det gäller gödsel med riklig inblandning av strömedel, t.ex. hästgödsel
– att komposten täcks med tätt material om den lagras efter oktober, undantaget hästgödsel eller annat gödselslag med stor halminblandning
– att utläggningen i en och samma kompost sker under en begränsad tidsperiod
– att komposten placeras på det fält där den senare ska spridas
– att gödseln sprids vid närmast lämpliga tillfälle efter det att komposteringen är avslutad
– att en gröda anläggs på platsen så snart som möjligt efter det att gödseln avlägsnats
– att komposten utformas så att syrebrist undviks.

Vidare bör även relevanta råd som gäller vid placering vid stukalagring av gödsel beaktas.

V12.7 MELLANLAGRING AV GÖDSEL

Då stallgödsel mellanlagras utanför produktionsstället av en förmedlare inför leverans till en tredje part, avgör syftet av användningen huruvida stallgödseln ska klassas som ett avfall eller som restprodukt. Om stallgödseln med säkerhet kommer att användas, t.ex. som jordförbättringsmedel, antingen som färdigt material eller för vidare bearbetning, klassas detta som en biprodukt och inte längre som ett avfall. Denna tolkning om avfall och biprodukter görs av EU-kommissionen, se Faktaruta 1. Då stallgödseln inte klassas som avfall krävs heller ingen anmälan för mellanlagring till kommunen.

V12.8–V12.9 PÅFYLLNING OCH TÄCKNING AV FLYTGÖDSEL- OCH URINBEHÅLLARE

Nedanstående regler gäller för företag med fler än 10 djurenheter i Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Blekinge, Skåne, Hallands och Västra Götalands län samt i slättbygder (Bilaga 4D) inom Värmlands, Örebro och Västmanlands län och syftar till att minska ammoniakförluster från stallgödseln.

Påfyllning av flytgödsel- och urinbehållare ska ske under täckning. Undantag gäller dock vid påfyllning som sker innan ett svämtäcke återskapats. Påfyllning av icke pumpbar gödsel (fast- och kletgödsel) får ske ovanifrån förutsatt att öppningen i täckningen hålls så liten som möjligt för att minimera ammoniakförlusterna.

Flytgödsel- och urinbehållare ska ha ett stabilt svämtäcke eller annan täckning som effektivt minskar ammoniakförlusterna. Ett svämtäcke anses stabilt om det har en skorpliknande yta och står emot normala vind- och regnförhållanden. Det bör vara sammanhängande utan sprickor eller andra öppna gödselytor. Intill påfyllningen kan dock en mindre yta accepteras. Om svämtäcket bryts eller skadas i en behållare med flytgödsel bör det återskapas snarast (senast inom 14 dagar). På en urinbehållare bör ett stabilt svämtäcke återskapas inom 7 dagar.

V13 | VATTENVERKSAMHET

För att få bedriva vattenverksamhet ska verksamhetsutövaren ha rådighet (äga eller motsvarande) över vattnet inom det område där verksamheten ska bedrivas. För vattenverksamhet krävs tillstånd. Tillståndsprövningen görs av Miljödomstolen. Viss markavvattning prövas dock av länsstyrelsen.

Undantag: om det är uppenbart att inga allmänna eller enskilda intressen skadas behövs inget tillstånd. Observera att det är verksamhetsutövaren som har bevisbördan om tillstånd inte söks.

För markavvattning gäller absolut tillståndsplikt, undantaget täckdikning med dimension max 300 mm på rören. Vid klagomål och anmälan mot tillståndslös vattenverksamhet är det verksamhetsutövaren som ska kunna bevisa att verksamheten inte medför några skador. Därför är det mycket lämpligt att kontakta länsstyrelsen innan verksamheten startar för att diskutera om en tillståndsansökan ska göras.

Tillstånd behövs inte i följande fall:

– **Vattentäkt för en- eller tvåfamiljsfastighet, jordbruksfastighets husbehovsförbrukning eller värmeförsörjning. Med husbehovsförbrukning avses vatten för hushållet, vattning av kreatur, stallrengöring och annan vanlig förbrukning i jordbruket, men däremot inte jordbruksbevattning.**
– **Anläggningar för odling av fisk, musslor eller kräftdjur.**
– **Anläggningar för utvinning av värme, om åtgärden inte avser vattentäkt d.v.s. bortledande av vatten.**

Vissa mindre vattenverksamheter kan anmälas till länsstyrelsen. I förordning om vattenverksamhet m.m. (1998:1388) finns information om vilka områden som berörs.

Vattenverksamhet är enligt miljöbalken följande:

1. **Uppförande, ändring, lagning och utrivning av dammar eller andra anläggningar i vattenområden, fyllning och pålning i vattenområden, bortledande av vatten från, eller grävning, sprängning och rensning i vattenområden samt andra åtgärder i vattenområden om åtgärden syftar till att förändra vattnets djup eller läge.**
2. **Bortledande av grundvatten och utförande av anläggningar för detta.**
3. **Tillförsel av vatten för att öka grundvattenmängden samt utförande av anläggningar och åtgärder för detta.**
4. **Åtgärder som utförs för att avvattna mark, när det inte** »

är fråga om avledande av avloppsvatten, eller som utförs för att sänka eller tappa ur ett vattenområde eller för att skydda mot vatten, när syftet med åtgärden är att varaktigt öka en fastighets lämplighet för något visst ändamål (markavvattning).

Exempel på vanliga vattenverksamheter är anläggning av dammar, pirar, bryggor som pålas fast, vägtrummor, erosionsskydd i vattendrag, broar, grävning, muddring, dikning, uttag av vatten för t.ex. bevattning, utläggning av undervattenskablar, bortledning av grundvatten samt vattennivåreglering i sjöar.

● V13.1 TILLSTÅND FÖR BEVATTNING

Bevattning är tillståndspliktig verksamhet oavsett om uttaget sker från sjö, vattendrag eller grundvatten. Undantag: om det är uppenbart att inga allmänna eller enskilda intressen skadas behövs inget tillstånd. Observera att det är verksamhetsutövaren som har bevisbördan om tillstånd inte söks. Uttag för bevattning kan förbjudas av länsstyrelsen för jordbruksbevattning. Länsstyrelsen kan dock inte meddela ett generellt bevattningsförbud.

✪ V13.2–V13.3 TILLSTÅND FÖR MARKAVVATTNING SOM ÄNDRAR VATTENNIVÅN

Markavvattning är tillståndspliktig verksamhet. För lantbrukets del kan det t.ex. röra sig om sänkning av vattennivån genom grävning av nytt dike, fördjupning eller breddning av dike, bäck, kanal eller å, sänkning av vattennivån i en sjö eller att skydda mot vatten genom invallning. I södra och mellersta Sverige råder ett generellt förbud mot markavvattning. Länsstyrelsen får ge dispens från detta förbud om det finns särskilda skäl.

Undantag 1. Underhåll av befintliga anläggningar såsom grävda öppna diken eller rörledningar är inte markavvattning och kräver alltså inte tillstånd.

Undantag 2: Inget tillstånd behövs för täckdikning av jordbruksmark om rördiametern är lika med eller mindre än 300 mm och det inte är sannolikt att allmänna eller enskilda intressen skadas.

Inget tillstånd krävs för återställande av ett naturligt vattendrags vattenstånd/dränerande effekt genom rensning (borttagning av lokala vegetationsområden och/eller sediment) eller genom andra lokala åtgärder som bibehåller ursprungliga vattennivåer. Dock ska berörda fastighetsägare underrättas. OBS! om fisket riskeras att skadas ska arbetet anmälas till länsstyrelsen innan rensningen påbörjas. Med tanke på att öppna vattendrag kan omfattas av biotopskyddet ska all vattenverksamhet utföras med hänsyn och försiktighet varför länsstyrelsen bör kontaktas vid osäkerhet.

Ingen generell anmälningsplikt finns heller för dikesrensning i meningen att underhålla ett anlagt/grävt dike (en längre sammanhängande sträcka). Även ett grävt dike kan vara ett biotopområde som ska skyddas genom hänsyn och försiktighet vid underhållsåtgärder. Se även punkt V16.

V13.4 TILLSTÅND FRÅN MILJÖDOMSTOLEN FÖR ÖVRIG VATTENVERKSAMHET

Övrig vattenverksamhet se under V13.

V14 | SAMRÅD OM ÅTGÄRDER SOM KAN SKADA NATURMILJÖN

Om man planerar att vidta en åtgärd som kan skada naturmiljön ska man anmäla detta för samråd med länsstyrelsen, utom i de fall då det rör sig om skogsbruksåtgärder då anmälan ska göras till skogsstyrelsen. Begreppet naturmiljö är mycket brett och omfattar berggrund, jordlager, luft, vatten, sjöbottnar och alla organismer både över och under mark- och vattenytorna. Begreppet inkluderar även landskapsbilden, kultur- och fornlämningar. Länsstyrelsen beslutar huruvida samråd måste ske. I samrådet meddelar länsstyrelsen vilka försiktighetsmått som ska vidtas. Verksamheten eller åtgärden får inte påbörjas förrän tidigast sex veckor efter det att anmälan har gjorts om inte länsstyrelsen/skogsstyrelsen medgivit något annat. Exempel på åtgärder är anläggning av damm som inte är tillståndspliktig samt schaktning t.ex. för anläggning av väg eller liknande.

V15 | HÄNSYN TILL NATUR- OCH KULTURVÄRDEN

● V15.1–V15.2 HÄNSYN TILL BIOTOPER OCH LANDSKAPSELEMENT

Det är förbjudet att förstöra landskapselement i Sverige. Det förbudet gäller sedan länge. Landskapselement är till exempel öppna diken, stenmurar, småvatten och träd som står ensamma på åkermark, så kallade solitärträd. Det här gäller på åkermark i södra Sveriges mest utpräglade slättbygder, det vill säga **stödområde 9**. För solitärträd får du inte jordbearbeta marken inom en 2 meter bred zon. Att den här regeln om skydd av landskapselement på åkermark nu är ett tvärvillkor, betyder att om du skadar eller förstör något av landskapselementen ovan, så kan det förutom böter eller andra påföljder, även bli avdrag på dina stöd.

Skälet till att Jordbruksverket har valt ut dessa landskapselement och bara på åkermark i slättbygder, det vill säga stödområde 9, finns i den EU-förordning som styr tvärvillkoren. Där nämns att skydd av landskapselement behövs för att motverka negativa miljöeffekter av att den tidigare uttagsplikten inte längre finns kvar. Jordbruksverket har bedömt att miljöeffekten av uttagsplikten var störst på åkermark i slättbygd.

Som en följd av att dessa landskapselement är kopplade till tvärvillkoren får du räkna in dem i den areal du kan söka stöd för. Det gäller bara i stödområde 9 och under följande förutsättningar:

- Stenmurar och öppna diken ska ligga på åkermark eller mellan åkermarksblock som ligger intill varandra. Om dessa element däremot gränsar mot betesmark, skog eller till exempel tomtmark, ingår de inte i tvärvillkoren, och du kan därför inte räkna in dem i areal du kan söka stöd för.
- Öppna diken ska vara minst 0,5 meter breda och 0,3 meter djupa, mätt vid släntkanten.
- Träd som står ensamma (solitärträd) och småvatten ska vara helt omgivna av åkermark (ett undantag är när de gränsar mot ett dike eller en sten-

mur som har åkermark på andra sidan). Dessutom ska det finnas en minst 2 meter bred skyddszon kring dem. Skyddszonen räknas från trädstammens yta eller småvattnets gräns mot åkermarken. Inom skyddszonen får du inte plöja eller jordbearbeta marken på annat sätt.
- När det gäller småvatten är tippning förbjuden.
- Solitärträd ska vara lövträd med en kronvidd om minst 5 meter.
- Småvatten ska ha en yta om max 0,10 hektar, inklusive den omgivande slänten.

Mer information finns på www.jordbruksverket.se eller kontakta din länsstyrelse.

■ V15.3–V15.4 FÖRBUD MOT SPRIDNING AV GÖDSEL

Handelsgödsel, stallgödsel, slam och annat organiskt avfall får inte spridas så att det hamnar utanför åkern. Man får inte heller sprida på ängs- eller betesmark om natur- och kulturvärden kan skadas av spridningen.

V15.5 FÖRBUD MOT NYODLING AV NATURBETESMARKER

Det är förbjudet att nyodla eller kultivera tidigare ogödslade ängs- och betesmarker.

V15.6 FÖRBUD MOT TIPPNING

Om natur- och kulturvärden riskerar att skadas är det förbjudet att tippa sten, massor eller avfall i skogsbryn, ängs- och betesmarker, i anläggningar av kulturhistoriskt värde eller på platser som har stort värde för djur- och växtliv.

V15.7 ATT TA MARK PERMANENT UR PRODUKTION

För att ta jordbruksmark ur produktion krävs en skriftlig anmälan till länsstyrelsen. Anmälan ska innehålla uppgifter om avsedd markanvändning (t.ex. skogsodling) och kända natur- och kulturvärden. Anmälan ska ske senast 8 månader före marken tas ur produktion. Anmälan behöver ej göras om åtgärden är av mindre betydelse för jordbruket och natur- och kulturvärdena eller om tillstånd finns enligt annan lagstiftning.

V16 | SKYDD AV OMRÅDEN

I miljöbalken 7 kap. samt i förordningen (1998:1252) om områdesskydd finns särskilda regler för skydd av områden. Nedan beskrivs de som är mest aktuella för lantbruks- och trädgårdsverksamhet.

● V16.1 SKYDD AV BIOTOPER

Naturvårdsverkets allmänna råd 95:4 beskriver biotoperna, redogör för värden och ger exempel på åtgärder och verksamheter som kan skada biotoper. Med biotop avses ”mindre mark- eller vattenområden (biotoper) som utgör lämplig livsmiljö för utrotningshotade djur- eller växtarter eller som annars är särskilt skyddsvärda”. Med skadlig åtgärd eller verksamhet avses sådant som kan skada naturmiljön eller biotopens livsbetingelser. Det kan röra sig om ett helt eller delvis borttagande av biotopen men också t.ex. uppläggning av röjningsavfall, sten och massor från markberedning eller inplantering av främmande växt- och djurarter. Endast om pågående markanvändning avsevärt försvåras kan frågan om ersättning bli aktuell. De biotoper i jordbruksmark som omfattas av skyddet är indelade i två grupper. Biotoperna i den första gruppen ska varje enskild lantbrukare kunna känna igen och avgränsa i landskapet. Dessa biotoper har ett generellt lagskydd. Det generella lagskyddet omfattar:
- alléer, enkel eller dubbelallé om minst 5 träd
- källor med en omgivande våtmark som uppgår till högst ett hektar i jordbruksmark
- odlingsrösen i jordbruksmark
- pilevallar
- småvatten och våtmarker med en areal av högst ett hektar (observera att för öppna diken, högst två meter breda naturliga bäckfåror och andra linjära element gäller skyddet även om dikets areal är större än ett hektar)
- stenmurar i jordbrukslandskapet
- åkerholmar med en areal av högst 0,5 hektar.

Observera alltså att öppna diken är skyddade enligt reglerna om biotopskydd, trots att det inte krävs tillstånd för täckdikning enligt reglerna om vattenverksamhet.

Den andra gruppen biotoper i jordbruksmark är sådana som bedömts vara svårare för en lantbrukare att känna igen och avgränsa. För att biotopskydd ska gälla för dessa biotoper måste länsstyrelsen fatta ett särskilt beslut för varje enskild biotop. I länsstyrelsens beslut ska gränserna för de skyddsvärda biotoperna anges.

Länsstyrelsen får vidta de åtgärder som behövs för att vårda dessa biotoper. De biotoper som länsstyrelsen har möjlighet att besluta om är följande som har mest relevans inom jordbruket:
- rik- och kalkkärr i jordbruksmark
- ängar
- naturbetesmarker
- naturliga vattendrag
- ras- eller bergsbranter
- naturliga vattenfall med omgivande mark
- naturliga forsar med omgivande mark
- naturliga sjöutlopp med omgivande mark
- mynningsområden vid havskust
- rev av ögonkorall
- naturliga sjöar och andra vatten som är naturligt fisktomma
- helt eller delvis avsnörda havsvikar
- grunda havsvikar
- ålgräsängar
- biogena rev
- strand- eller vattenmiljöer som hyser bestånd av hotade eller missgynnade arter eller som har en väsentlig betydelse för hotade eller missgynnade arters fortlevnad.

Skogsstyrelsen har motsvarande befogenheter för vissa typer av biotoper, t.ex. ”äldre, betespräglade skogar”.

Vid frågor om biotopskyddet kontakta länsstyrelsen eller Naturvårdsverket.

V16.2 STRANDSKYDDSOMRÅDE

Strandskydd råder vid havet och vid insjöar och vatten- »

drag, normalt inom 100 m från vattenlinjen. Skyddszonen omfattar både land och vatten, inklusive undervattensmiljön. Den utgår från strandkanten och sträcker sig vanligtvis 100 m i båda riktningarna. Länsstyrelsen kan utvidga zonen upp till 300 m om det behövs för att tillgodose strandskyddets syfte. Byggnader och anordningar för lantbrukets behov är normalt undantagna från strandskyddet. Kommunerna har numera huvudansvaret för tillsyn och prövning av dispensansökningar, vilket gör det lokala och regionala inflytandet över strandskyddet större. Kommunerna ska i sin planering peka ut områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen där det finns utökade möjligheter till dispens. I områden som redan är högexploaterade skärps istället strandskyddet. På så sätt ska landsbygdsutvecklingen främjas. Dispenser inom områden för landsbygdsutveckling i strandnära lägen ska bland annat kunna gälla anläggningar för besöks- och turistnäringen, exempelvis uppförande av campingstugor eller en servering. Även uppförande av bostadshus kan bli aktuellt. För mer information om strandskyddslagstiftningen se ”Strandskydd – en vägledning för planering och prövning”, Handbok 2009:4.

V16.3 MILJÖSKYDDSOMRÅDE

Ett större mark- eller vattenområde får av regeringen förklaras som miljöskyddsområde, om det krävs särskilda föreskrifter på grund av att området eller en del av området är utsatt för föroreningar eller annars inte uppfyller en miljökvalitetsnorm. De finns få miljöskyddsområden och verktyget används i liten utsträckning av myndigheter idag. Exempel på miljöskyddsområde är Laholms, Båstads och Halmstads kommuner samt Ringsjöns tillrinningsområde i Skåne. Här gäller speciella regler för t.ex. spridning och nedbrukning av stallgödsel samt lagring av stallgödsel. Kontakta miljökontoret i kommunen eller länsstyrelsen för att kontrollera vad som gäller.

V16.4 VATTENSKYDDSOMRÅDE

Ett mark- eller vattenområde kan förklaras som vattenskyddsområde till skydd för en grund- eller ytvattentillgång som utnyttjas eller kan antas komma att utnyttjas som vattentäkt. Ett vattenskyddsområde kan delas in i vattentäktszon, primär zon, sekundär zon och vid behov tertiär zon (resten av tillrinningsområdet). Dessutom finns det speciella regler inom vattenskyddsområden för hela landet. Dessa regler finns i förekommande fall under respektive punkter i Miljöhusesyn (G4.13–G4.17, V7.12). Länsstyrelsen eller kommunen kan meddela särskilda föreskrifter som inskränker rätten att förfoga över fastigheter inom området. Dessa regler gäller då ett specifikt vattenskyddsområde. De lokala reglerna gäller ofta spridning av kemiska växtskyddsmedel men kan även gälla lagring och spridning av gödselmedel. Tips! Läs mer om regler och domar på www.naturvardsverket.se, sök på ordet ”vattenskyddsområde”.

● V16.5–V16.6 NATURA 2000-OMRÅDEN

Syftet med Natura 2000-områdena, som finns inom hela EU, är att värna om fåglar, naturtyper och arter och deras livsmiljöer som EU-länderna betraktar vara av gemensamt intresse. I Sverige finns ca 4 100 områden. På Naturvårdsverkets hemsida finns länsvisa kartor över dessa och på de flesta länsstyrelsers hemsidor mer detaljerad information inkl. bevarandeplaner.

Tillstånd från länsstyrelsen krävs för att bedriva verksamhet eller vidta åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka ett Natura 2000-område. Det gäller även åtgärder som sker utanför Natura 2000-området, men ändå kan påverka det. Exempel på åtgärder är grävning, schaktning, sprängning, täktverksamhet, skogsbruksåtgärder och påverkan på vattenförhållandena. Normalt jordbruk, vägunderhåll, rensning av t.ex. diken och stenmurar kräver normalt inget tillstånd. Vilka åtgärder som kan kräva tillstånd i varje enskilt område beskrivs i så kallade bevarandeplaner som finns hos länsstyrelsen. Kontakta alltid länsstyrelsen om du är tveksam om vad som gäller! Tänk särskilt på att:

- lämna skyddszoner till ängar och naturbetesmarker i Natura 2000-områden vid kemisk bekämpning och gödsling runt omkring
- lämna skyddszon till diken som leder till Natura 2000-område
- uttag av vatten från ett vattendrag kan påverka förhållandena inom Natura 2000-område, även om själva uttaget sker utanför området
- rensning av diken som inte underhållits på länge kan förändra naturmiljön så mycket att skada uppstår, då behövs tillstånd.

V17 | SKYDD AV VILDA DJUR OCH VÄXTER

✪ ● V17.1–V17.4 ARTSKYDDSFÖRORDNINGEN

I miljöbalken 8 kap. och artskyddsförordningen (2007:845) finns särskilda bestämmelser om skydd för djur- och växtarter. Det är förbjudet att avsiktligt störa, förstöra bon, ägg, viloplatser och flyttningsområden för de vilda djur som är markerade med N eller n i artskyddsförordningen i Bilaga 1 AF, t.ex. fåglar, fladdermöss, grod- och kräldjur, musslor, fjärilar, m.m. Med avsiktligt menas att en åtgärd genomförs, trots att man är medveten om att det kommer att störa fåglar. Med störa menas en åtgärd som påverkar fågelns häckningsframgång negativt. Att skydda växande gröda genom att skrämma fåglar så att de flyttar till annan plats är inte förbjudet. Rådgör med länsstyrelsen om du är tveksam.

För att skydda insekter och häckande fåglar är det inte tillåtet att putsa trädan mellan 1 mars och 30 juni. Det finns vissa undantag från förbudet, t.ex. om det finns risk för oönskad pollinering av närbelägen utsädesodling eller om det är en ekologisk odling. Om trädan måste putsas under den period det är förbjudet kan man söka dispens hos länsstyrelsen.

Man får inte avsiktligt förstöra eller handla med fridlysta växter och djur. Fridlysta växter får man inte plocka, samla in, skära av, dra upp med rötterna eller förstöra. Av de växter som omfattas av tvärvillkoren är

det i första hand följande som kan förekomma i jordbrukslandskapet:
- alvarmalört (finns endast på Öland)
- alvarstånds (finns endast på Öland och Gotland) gotländsk nunneört och gotlandssippa (finns endast på Gotland)
- hänggräs och strandviva (finns endast i Norrbotten)
- kalkkrassing (finns endast i Skåne och på Gotland och Öland)
- dvärglåsbräken, sandnejlika, gulyxne, ävjepilört, nipsippa, avarönn, myrbräcka och hällebräcka.

Observera att det finns många andra fridlysta växtarter. För tvärvillkoren gäller dock det som står ovan.

V18 | SKÖTSELKRAV

Skötselkraven ingår i tvärvillkoren och gäller alla som brukar jordbruksmark (åker, betesmark och slåtteräng) och ansöker om jordbrukarstöd. Syftet med kraven är att bevara jordbruksmarken i gott skick och bidra till att den sköts på ett miljövänligt sätt. Skötselkraven, framförallt avseende bete/slåtter, står för en stor del av de försummelser som upptäckts vid kontroller av tvärvillkoren. Information om skötselkraven finns i Jordbruksverkets föreskrift (SJVFS 2004:85), samt på www.jordbruksverket.se.

● V18.1–V18.2 SKÖTSELKRAV FÖR ÅKERMARK

Åkermark är mark som används eller kan användas till växtodling eller bete och som är lämplig att plöja.

Skötselkraven för åker innebär att marken ska hävdas och inte får hotas av igenväxning eller försumpning. I praktiken innebär detta att marken ska hållas fri från fleråriga skott av sly, buskar och träd. Undantag gäller för solitärträd, planterad energiskog och sådan frukt- eller bärodling som kan ge gårdsstöd. Befintlig dränering ska underhållas. Som bristande underhåll av dränering räknas att marken inte längre kan tas i bruk utan särskilda åtgärder.

I hela Götaland ingår kraven på höst- och vinterbevuxen mark i skötselkraven för dig som har mer än 5 hektar åkermark. Syftet är att motverka markerosion och upprätthålla markens innehåll av organiskt material (V9.1–V9.4).

● V18.3 FÖRBUD MOT HALMBRÄNNING

Det är inte tillåtet att bränna halm efter skörd på åkermark. Undantag gäller för halmbränning som utgör förberedelse för direktsådd av höstoljeväxter. Det är fullt tillåtet att elda halm i värmepannor, men när halmen bränns på åkern försämras mullhalten i jorden eftersom även stubben brinner upp. Dispens från förbudet att bränna halm söks hos länsstyrelsen.

● V18.4 SKÖTSELKRAV FÖR BETESMARK OCH SLÅTTERÄNG

Allmänt om betesmark och slåtteräng

Betesmark är ett jordbruksskifte som inte är lämpligt att plöja. Skiftet ska användas till bete och ha en växtlighet som är lämplig till bete och duglig som foder. Skogsmark får inte räknas som betesmark.

Slåtteräng är ett jordbruksskifte som inte är lämpligt att plöja och som på eftersommaren används för slåtter med klippande eller skärande redskap. Växtligheten ska vara duglig som foder. Skogsmark får inte räknas som slåtteräng.

Ingen stark igenväxning får förekomma

Betesmark och slåtteräng ska skötas så att de inte växer igen. Mark som skuggas av igenväxning förlorar sin täta grässvål och växtligheten försvinner mer och mer. Exempel på vad som kan räknas som stark igenväxning är att gamla, betespräglade träd är tydligt trängda på grund av igenväxningen runt omkring eller att ett betydande antal träd eller buskar av igenväxningskaraktär förekommer i tidigare öppna lägen. Starkt igenväxta partier där djuren inte kommer åt att beta och andra inslag i markerna där dugligt foder saknas, räknas inte som jordbruksmark och ska tas bort ur ansökan om stöd.

Enstaka träddungar får finnas som skydd för djuren. Buskar som ger blommor och bär ska också sparas. Dock får dessa inte breda ut sig i stora snår. Gamla vidkroniga träd, hamlade träd, betespräglade enar samt gamla fruktträd är träd som ska sparas, liksom träd som tidigare haft en funktion i det traditionella jordbruket, exempelvis genom lövtäkt. Det är också viktigt att spara några träd och buskar som på sikt ska ersätta dessa äldre träd. Om din mark har hotade arter som behöver mer träd och buskar än vad du får ha enligt bestämmelserna för att få miljöersättning med allmänna värden så kan du kontakta din länsstyrelse. Du kan i vissa fall söka undantag så att du kan få ersättning även om du har fler träd än vad bestämmelserna tillåter.

● V18.5 ÅRLIGT BETE I BETESMARK

Betesmark ska betas varje år. Betet får kompletteras med manuella åtgärder. Alla delar av skiftet ska betas så att det senast den 31 oktober varje år tydligt syns att marken använts till bete. Alla slags betesdjur får användas. Betet kan ersättas med slåtter och skörd enstaka år. Hela den del av skiftet som inte betas ska då slås och skördas. Därefter måste skiftet betas två år innan betesdriften kan ersättas med slåtter och skörd igen. Om en åtagandeplan för betesmark med miljöersättning för särskilda värden anger att skiftet inte ska betas varje år är det åtagandeplanens krav på betesintervall som gäller som tvärvillkor.

● V18.6 ÅRLIG SLÅTTER I SLÅTTERÄNG

Slåtterängar ska slås varje år och skörden ska föras bort. Slåtter och skörd kan kompletteras med efterbete. Om en åtagandeplan för slåtteräng med miljöersättning för särskilda värden anger att ängen inte ska slås varje år är det åtagandeplanens krav på slåtterintervall som gäller som tvärvillkor.

● V18.7 BEVUXEN SLUTTANDE MARK

För att motverka att jord spolas bort från åkermark och försämrar vattenmiljön ska starkt sluttande åkermark hållas bevuxen under perioden 15 september till 15 februari. Åker som lämnats obearbetad efter skörd »

räknas som bevuxen. Kravet gäller i känsliga områden enligt Bilaga 4 A och för åkermark med mer än 20 % lutning i direkt anslutning till hav, sjöar och vattendrag. Till vattendrag i detta sammanhang räknas bäckar, åar, floder, älvar, kanaler och dammar.

Eftersom 20 procent lutning är ganska brant är det ovanligt i Sverige att man bedriver aktiv växtodling på sådan mark. Du kan bedöma om din åkermark lutar mer än 20 procent på följande sätt:

1. Skaffa Ekonomiska kartan i skala 1:10 000, Fastighetskartan i skala 1:12 500 eller Gula kartan i skala 1:20 000.
2. Mät med linjal på kartan avståndet mellan höjdkurvorna. De linjerna är bruna på kartan och markerar höjdskillnader på 5 meter.
3. Om avståndet mellan två höjdkurvor är mindre än 2,5 millimeter på en karta i skala 1:10 000, mindre än 2,0 millimeter på en karta i skala 1:12 500 eller mindre än 1,25 millimeter på en karta i skala 1:20 000 betyder det att lutningen i verkligheten är mer än 20 procent. 5 meters höjdskillnad på en 25 meter lång sträcka motsvarar 20 procent lutning.

Terrängkartan och fastighetskartan kan beställas hos Lantmäteriet på www.lantmateriet.se.

V19 | KULTURMINNEN OCH FORNLÄMNINGAR

Lag (1988:950) om kulturminnen m.m. slår fast att det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda vår kulturmiljö och att ansvaret delas av alla. Lagen omfattar fornminnen, byggnadsminnen och kyrkliga kulturminnen. Den innehåller också bestämmelser om utförsel av kulturföremål och stadgar att god ortsnamnssed ska iakttas av statlig och kommunal verksamhet. Namn som godkänts för offentlig kartproduktion ska godtas även i andra sammanhang.

V19.1–V19.3 FORNLÄMNINGAR OCH FORNFYND

Som markägare är man skyldig att känna till om det finns fornlämningar inom fastigheten. Detta är enkelt när det gäller t.ex. gravhögar, runstenar och ruiner, men även t.ex. fornåkrar, husgrunder, gränsmärken, hålvägar, slaggvarpar och vårdkasar är fornlämningar. Även fornlämningar som inte syns ovan jord skyddas av lagen.

Till en fast fornlämning hör ett så stort område som behövs för att bevara fornlämningen. Fornlämningar vårdas bäst genom slåtter eller bete. De får inte rubbas, grävas bort, täckas över eller planteras igen. Om man som markägare önskar förändra en fornlämning måste ansökan om tillstånd lämnas till länsstyrelsen.

Fornlämningar finns markerade på ekonomiska kartan och gula kartan. Ytterligare fornlämningar, som registrerats efter kartans tryckning, kan förekomma. Lättillgänglig information finns i FMIS Fornsök på Riksantikvarieämbetets hemsida, www.raa.se. Fullständig information kan fås av länsstyrelsen.

Fornfynd är föremål som saknar ägare och som påträffas i eller vid en fast fornlämning. De är skyddade enligt lagen och tillfaller staten. Föremål som hittas under andra omständigheter, saknar ägare och kan antas vara minst 100 år gamla räknas också som fornfynd. De tillfaller upphittaren, men beroende på vilken typ av fynd det är kan man bli skyldig att mot inlösen erbjuda fyndet till staten.

Plan- och bygglagen (1987:10) innehåller bestämmelser om planläggning av mark- och vattenområden och om byggande. Byggnader ska placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt i förhållande till landskapsbilden och till natur- och kulturvärden på platsen. Ändringar av en byggnad ska utföras varsamt, så att dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tillvaratas. Byggnaders yttre ska hållas i vårdat skick, liksom tomter, oavsett om de tagits i anspråk för bebyggelse eller inte. Byggnader som är särskilt värdefulla ur historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt eller som ingår i ett bebyggelseområde av den karaktären får inte förvanskas.

Byggnader med gamla anor, t.ex. många av jordbrukets äldre ekonomibyggnader, ger landskapet karaktär och är i många fall oersättliga. Det är viktigt att sådana byggnader så långt det är möjligt nyttjas och underhålls om det svenska odlingslandskapet ska behålla sin särprägel. Vid till- eller ombyggnad i gammal miljö gäller det bland annat att tänka på färgsättning, utformning och val av byggnadsmaterial. Kontakta länsmuseet för mer information och råd. «

Faktadel **Djurhållning**

ALLA DJURSLAG 92
D1 FÖRPRÖVNING AV DJURSTALLAR 92
D2 AVEL 92
D3 TILLSYN OCH SKÖTSEL 93
D4 STALLMILJÖ 94
D5 RENHÅLLNING M.M. 96
D6 UTEDRIFT 96
D7 EGEN TRANSPORT AV DJUR 96
D8 FODER OCH VATTEN 97
D9 SPÅRBARHET I DJURHÅLLNINGEN 97
D10 FODER- OCH LIVSMEDELSSÄKERHET I DJURHÅLLNINGEN ELLER VID PRODUKTION AV ANIMALISKA LIVSMEDEL 98
D11 LÄKEMEDEL M.M. 101
D12 FÖREBYGGANDE OCH BEKÄMPNING AV SMITTSAMMA DJURSJUKDOMAR 101
D13 REGISTRERING AV PRODUKTIONSPLATS OCH JOURNALFÖRING 103
D14 DÖDA DJUR 103

NÖTKREATUR 103
D15 FÖREBYGGANDE OCH BEKÄMPNING AV BSE OCH BVD SAMT MÄRKNING, JOURNALFÖRING OCH RAPPORTERING 103
D16 AVEL OCH KALVNING 104
D17 STALLMILJÖ OCH SKÖTSEL 104
D18 KALVAR (HÖGST 6 MÅNADER) OCH UNGDJUR 105
D19 UTEVISTELSE 106

MJÖLKPRODUKTION 107
D20 LIVSMEDELSSÄKERHET VID MJÖLKNING 107

GRISAR 108
D21 FODER TILL GRISAR 108
D22 SALMONELLAPROVTAGNING SAMT MÄRKNING OCH JOURNALFÖRING 109
D23 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ 109
D24 SMÅGRISUPPFÖDNING 110
D25 UPPFÖDNING AV SLAKTGRISAR 110

FÅR OCH GETTER 111
D26 LIVSMEDELSSÄKERHET VID UPPFÖDNING AV FÅR OCH GETTER 111
D27 MÄRKNING, JOURNALFÖRING OCH RAPPORTERING 111
D28 SKÖTSEL OCH MILJÖ 111

FJÄDERFÄN 112
D29 SALMONELLAKONTROLL OCH SPÅRBARHET AV SMITTSAMMA FJÄDERFÄSJUKDOMAR SAMT FODER TILL FJÄDERFÄ 112
D30 SKÖTSEL OCH MILJÖ 113
D31 KYCKLING, KALKON, GÅS OCH ANKA 113
D32 VÄRPHÖNS OCH UNGHÖNS 113

HÄSTAR 114
D33 ALLMÄNT 114
D34 SKÖTSEL OCH HANTERING 115
D35 BYGGNADER OCH FÖRVARING 115
D36 FODER OCH VATTEN 116
D37 RASTNING OCH UTEVISTELSE 116

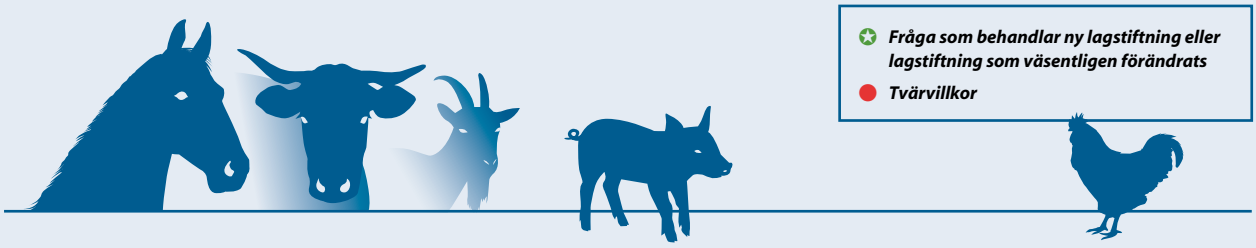

Föreskriftsmotiv

I anknytning till djurskyddsföreskrifterna har Djurskyddsmyndigheten publicerat föreskriftsmotiv som syftar till att ange bakgrunden till de regler som är nya jämfört med tidigare regler. Syftet är också att ge vägledning till djurhållare, tillsynsmyndigheter och övriga intressenter om hur de nya reglerna ska tolkas och tillämpas. I kapitlet Djurhållning i Miljöhusesynens faktadel markeras fakta ur dessa föreskriftsmotiv med kursiv stil.

INFORMATION FRÅN LIVSMEDELSKEDJAN (OM SLAKTDJUR)

Slakterierna kan begära information från leverantören med avseende på djurens hälsotillstånd om det har betydelse för köttets kvalitet som livsmedel. Informationen ska enligt grundregeln finnas hos besiktningsveterinären vid slakteriet senast 24 timmar innan djuren slaktas, rätt till undantag finns dock och i Sverige är tillämpningen att informationen ska finnas samtidigt som djuret ankommer till slakteriet. Informationen ska innehålla:

1. Hälsotillståndet på gården.
2. Slaktdjurets/djurens hälsotillstånd.
3. Uppgifter om läkemedelsbehandling ”under en relevant period” före slakten, inklusive behandlingsdatum och karenstid.
4. Förekomst av sjukdomar (zoonoser).
5. Analysresultat från övervakning och kontroll av zoonoser (t.ex. salmonella) samt restsubstanser eller annat.
6. Rapporter från officiella veterinärer.
7. Produktionsuppgifter ”i den mån de (leverantören) anger att sjukdomar förekommer”.
8. Namn på besättningsveterinären.

I normalfallet är den hälsodeklaration du gör på slakteriets leveranssedel i samband med att djuren hämtas utformad enligt dessa krav.

För mer information, kontakta Livsmedelsverket, www.livsmedelsverket.se. Tel. 018-17 55 00

ALLA DJURSLAG

D1 | FÖRPRÖVNING AV DJURSTALLAR

D1.1 FÖRPRÖVNING

Ny-, till- och ombyggnation av stallar för bl.a. häst, nötkreatur, gris, får, get och fjäderfä måste godkännas från djurskydds- och djurhälsosynpunkt. Syftet är att undvika investeringar i system som kan medföra försämrat djurskydd och risker ur djurhälsosynpunkt och därmed också förluster för lantbrukaren. Förprövningen ska även beakta att det bl.a. finns godtagbara förutsättningar att rädda djuren vid brand. Vid planerad byggnation, kontakta länsstyrelsen, som prövar, godkänner och besiktigar.

Förprövning krävs inte om antalet djurplatser (för berört djurslag) på hela anläggningen efter åtgärden understiger: 5 hästar, 10 vuxna nötkreatur, 20 ungnöt, 10 vuxna grisar, 50 slaktgrisar, 100 tillväxtgrisar, 20 vuxna får, 20 vuxna getter, 500 fjäderfän utom strutsar eller tre strutsfåglar. Om flera djurslag hålls i samma utrymme i en byggnad avgörs kravet på förprövning genom en beräkning för varje djurslag av kvoten mellan det planerade antalet djur och ovan angivet antal. Kravet på förprövning gäller inte om summan av kvoterna understiger 1,0. Om en förprövningspliktig åtgärd har utförts, utan att förprövning skett, ska länsstyrelsen förbjuda att stallet används, såvida inte länsstyrelsen finner att stallet kan godkännas i efterhand (efterhandsprövning). Länsstyrelsen tar då ut en avgift för handläggningen. Systemet med förprövning har utretts av Jordbruksverket. Rapporten presenterades i oktober 2008. Jordbruksverket fortsätter nu att arbeta med frågan så nya regler är sannolikt på gång. Det är dock oklart när de kommer att vara klara.

Måttbestämmelser och inredningskrav finns i Bilaga 1.

D1.2 BRANDSKYDD

Vid ny-, till-, eller ombyggnad av stallar ska dessa utformas så att det för djuren finns godtagbart byggnadstekniskt eller likvärdigt skydd mot brand samt godtagbara förutsättningar att rädda djuren vid brand.

Detsamma gäller när en stallbyggnad ändras eller används på ett sätt som innebär en ökad brandrisk eller om verksamheten i stallet eller intilliggande utrymmen helt eller delvis ändras till annan verksamhet. Reparations- och underhållsåtgärder omfattas inte av första stycket.

Om del av stallbyggnad används som garage, verkstad eller liknande med högre risk bör dessa utrymmen klassas som egna brandceller för att hindra och begränsa snabb brandspridning.

● D2 | AVEL

Vid avel/reproduktion får man inte använda nötkreatur, grisar, hästar, får och getter som visat sig nedärva letalanlag, defekter eller andra egenskaper som kan ge upphov till lidande hos avkomman eller negativt påverkar avkommans naturliga beteende eller som med stor sannolikhet nedärver sådana anlag, defekter eller egenskaper. Man får heller inte använda djur för avel om det visat sig att djuret med stor sannolikhet nedärver disposition för hög frekvens konstaterade sjukdomsfall, förlossningssvårigheter eller dödlighet hos avkomma i samband med födsel.

Detta gäller inte om reproduktion sker mellan två individer som med stor sannolikhet har anlagsuppsättningar vilka oavsett tänkbara kombinationer inte ger upphov till dödlighet,

defekter eller andra egenskaper som medför lidande för avkomman eller negativt påverkar avkommans naturliga beteende. Om man tillämpar detta undantag och den ena parten i en parning är bärare eller med stor sannolikhet är bärare av ett recessivt anlag enligt första stycket ska den andra parten i parningen vara testad negativ som bärare för samma anlag om ett sådant test finns. I annat fall ska den andra parten i parningen ha konstaterats med stor sannolikhet vara fri från samma anlag genom exempelvis härstamningsanalys.

D3 | TILLSYN OCH SKÖTSEL

✪ ● D3.1–D3.4 TILLSYN

Djurägaren och djurhållaren har ansvaret för djurets välbefinnande. Personer som handhar djur ska ha tillräckliga kunskaper och färdigheter samt vara tillräckligt många för att djurskyddsföreskrifterna ska kunna följas. Djuren ska hållas så att tillsyn över dem kan ske utan svårigheter. De ska normalt sett ses till minst en gång dagligen, och oftare om djuren är nyfödda, sjuka, skadade, högdräktiga (särskilt vid tiden för förlossningen) eller beter sig onormalt. Även automatiska system och anordningar som inverkar på djurhälsa och djurskydd ska ses till dagligen.

När det gäller hästar ska även hästar som går på sommarbete ses till minst en gång dagligen. Tillsyn över de djurkategorier som behöver kontrolleras oftare ska ske flera gånger dagligen och även nattetid vid behov. Automatiska system, såsom vattenkopparnas funktion, foderautomater, skrittmaskiner och ventilationsutrustning ska kontrolleras dagligen för att säkerställa att djurens behov tillgodoses och att de inte utsätts för risker.

D3.5 ELAVBROTT

Det ska finnas en godtagbar plan för hur djurskyddet ska upprätthållas vid elavbrott. *Vid hästhållning ska det finnas alternativ som möjliggör att ta upp vatten ur brunn eller vattendrag samt vara möjligt att kunna öppna upp fönster och dörrar eller ha tillgång till reservelverk.*

● D3.6 FARLIGA FÖREMÅL OCH ÄMNEN

Föremål och ämnen som kan skada djuren ska förvaras så att djuren inte kan komma åt dem.

D3.7–D3.9 DRIVNING AV DJUR

Enligt djurskyddsförordningen får inte utrustning eller anordning som ger djuren en elektrisk stöt användas i syfte att styra beteendet eller finnas monterade i stallet eller i hägn. Elstängsel och elavvisare på fodervagnar är dock tillåtna. Observera att t.ex. elektriska kodressörer och eltrådar i stallutrymmen inte får användas. De ska vara nedmonterade. Vid drivning ska djuren hanteras lugnt. Djuren ska ha tillräckligt med utrymme för att kunna förflytta sig, och de ska tydligt kunna uppfatta drivvägen. Elektriska pådrivare får bara användas av veterinär om det är nödvändigt av veterinärmedicinska skäl.

● D3.10–D3.13 SJUKBOX

Djur som behöver särskild vård ska snarast kunna tas omhand i ett närbeläget utrymme (sjukbox) och vid behov kunna hysas individuellt. Med närbeläget menas att djuren inte ska behöva flyttas eller hanteras orimligt lång tid, och beror på djurhållningsform.

Djuren ska hållas lösgående i sjukboxen om inte veterinären föreskrivit annat.

Storleken på sjukboxen ska minst uppfylla de måttbestämmelser som gäller generellt för respektive djurslag och inhysningsform. Saknas generella måttföreskrifter, som för t.ex. individuell inhysning av vuxet nötkreatur, ska boxen vara så stor att djuret utan svårigheter dels kan lägga sig och resa sig och dels kan vända sig i boxen. *I de flesta fall är det lämpligt att sjukboxar alltid finns tillgängliga och är klara att användas när behov uppstår. En annan lösning som kan godtas är att sjukboxar snabbt kan iordningställas vid behov, t.ex. genom att använda lösa grindar eller annan lämplig inredning. Dock förutsätter detta goda förberedelser så att djuren får vård utan onödig fördröjning. Man kan däremot inte hävda att behov av sjukbox inte finns på grund av att djuren behandlas på båspallen, eller att djuren (undantag vissa fjäderfän) avlivas istället för att behandlas. När det gäller hästar är det en fördel om annan lämplig häst kan stallas upp som sällskap. I stall med både spiltor och boxar kan hästar byta plats för att tillgodose kravet. Boxar kan även monteras upp i ligghallen.*

Behandlingsutrymmet ska vara uppvärmningsbart för utegångsdjur (djur som är ute halva dygnet eller mer under den kalla årstiden då betestillväxt inte sker) och för djur som hålls i stallar med utomhusliknande klimat under den kalla årstiden. *Lokal uppvärmning eller andra åtgärder, t.ex. värmelampor eller värmetak i sjukboxen godtas förutsatt att djurens behov av termisk komfort uppfylls.*

Från 1 oktober 2009 ska sjukboxar för mjölkkor vara utformade och anpassade så att mjölkning kan ske i utrymmet. *Kravet innebär att åtminstone mjölkning med spannmaskin ska kunna ske i utrymmet.*

● D3.14 BELYSNING

Stallar ska vara försedda med fast monterad belysning som inte förorsakar djuren obehag och som medger att tillsyn kan utövas utan svårigheter. Kravet gäller inte för ligghallar, under förutsättning att tillräcklig belysning som möjliggör tillsyn ordnas på annat sätt, *t.ex. genom handburen strålkastare.*

D3.15 AVLIVNING

Den som ska bedöva eller avliva ett djur ska vara väl förtrogen med den bedövnings- respektive avlivningsmetod som ska användas. Vid slakt ska djuren först bedövas så att de snabbt blir medvetslösa. Medvetandet får inte återkomma. Bedövning ska ske innan blodet tappas av. Detta gäller inte om ett djur måste slaktas omedelbart p.g.a. sjukdom eller olycksfall. Dock används vanligen bedövning även i dessa situationer. Andra åtgärder får inte vidtas förrän djuret är dött. För mer information, se Tabell 18.

Vid bedövningen är följande metoder tillåtna för att kortvarigt minska ett djurs rörelsefrihet:

– användning av bedövningsbox, som får vara utrustad med anordning för fixering av huvudet »

– fasthållning av djurets huvud med en grimma, brems eller liknande vid mekanisk bedövning
– manuell fasthållning av mindre djur
– fotbyglar för fjäderfä med en vikt av högst 20 kg
– slakttratt för fjäderfä (ej strutsfåglar).

Kaniner och fjäderfän (ej strutsfåglar) får bedövas genom ett slag i bakhuvudet med ett hårt föremål om djuret slaktas av sin ägare för dennes personliga bruk eller om djuret är avsett för utfodring av rovlevande djur. Enstaka sjuka, skadade, eftersatta eller av andra skäl frångallrade fjäderfän (ej strutsfåglar) och kaniner får bedövas genom ett slag i bakhuvudet med ett hårt föremål eller, för mindre djur, genom att bakhuvudet slås mot ett hårt fast föremål. Slaget ska utföras på ett sådant sätt att djuret omedelbart förlorar medvetandet. Observera att avblodning måste ske inom en viss tid.

Om bultpistol eller annat skjutvapen används för att bedöva djur ska djuret skjutas så att hjärnan träffas och skadas på ett sådant sätt att djuret omedelbart förlorar medvetandet. Avblodning av ett djur ska utföras genom att man öppnar båda halspulsådrorna, det gemensamma blodkärl som dessa ådror utgår ifrån eller ett annat centralt blodkärl.

Vid mekanisk bedövning ska djurets rörelsefrihet begränsas så att skottet kan placeras rätt. Efter det att djurets rörelsefrihet har begränsats ska det bedövas omedelbart. För godkända avlivningsmetoder för respektive djurslag, se tabell 19. Utöver de metoder som anges i tabellen får samtliga djurslag avlivas genom en överdos av narkosmedel m.m. för injektion, förutsatt att veterinär utför ingreppet.

Kaniner, fjäderfä och övriga fåglar får avlivas genom dekapitering (avlivning genom att huvudet hastigt avskiljs från kroppen med hjälp av ett vasst verktyg). Djur med en kroppsvikt överstigande 150 g ska vara medvetslösa när de avlivas. Kaniner med en kroppsvikt om 1 kg eller därutöver får inte avlivas genom dekapitering. Om det är nödvändigt i diagnostiskt syfte får en veterinär besluta att fjäderfä, oavsett kroppsvikt, får avlivas genom dekapitering utan föregående bedövning.

Enstaka, sjuka, skadade eller av andra skäl frångallrade fjäderfän samt fjäderfän som avlivas för provtagningsändamål får avlivas genom dislokation av halskotpelaren på ett sådant sätt att halsens blodkärl brister och djuret omedelbart dör. Fjäderfän med en kroppsvikt överstigande 250 g ska först bedövas (tabell 18). Fjäderfän med en kroppsvikt överstigande 5 kg eller däröver samt strutsfåglar får inte avlivas genom halsdislokation. Om det är nödvändigt i diagnostiskt syfte får en veterinär besluta att fjäderfä oavsett kroppsvikt får avlivas genom dislokation av halskotpelaren utan föregående bedövning, på ett sådant sätt att djuret omedelbart dör.

Utöver fjäderfän (se ovan) får följande djurslag avlivas genom halsdislokation:

1. Gnagare eller kaniner med en kroppsvikt om högst 1 kg. Djur med en kroppsvikt överstigande 150 g ska först bedövas.
2. Övriga fåglar med en kroppsvikt om högst 5 kg. Fåglar med en kroppsvikt överstigande 250 g ska vara medvetslösa när de avlivas.

Slag mot bakhuvudet får användas för att avliva ett mindre antal lamm, killingar och smågrisar om djuret är under 14 dagar, strutsfågelkycklingar och fjäderfän, samt kaniner och gnagare. Slaget ska utföras med sådan kraft och precision att djuret omedelbart dör.

D4 | STALLMILJÖ

● D4.1–D4.5 STALLKLIMAT, LUFTKVALITET

I stall ska djuren ha ett klimat som är anpassat till djurslaget och djurhållningsformen (termisk komfort). Den

TABELL 18: Godkända bedövningsmetoder till respektive djurslag

	Bultpistol	Kulvapen	Slag i huvudet	Elektricitet	Koldioxid
Nötkreatur	x	x[1)]			
Får	x	x[1)]		x	
Getter	x	x[1)]		x	
Renar och hjortar	x	x[1)]			
Övriga idisslare	x	x[1)]			
Grisar	x	x[1)]		x	x
Hästdjur	x	x[1)]			
Höns	x	x	x	x	x[2)]
Övriga fjäderfän	x	x	x	x	
Strutsfåglar	x	x		x	
Kaniner	x	x	x	x	

1) Även hagelgevär är tillåtet.
2) Då höns avlivas i stallet ska alltid veterinär vara närvarande och länsstyrelsen informeras i förväg.

relativa luftfuktigheten i värmeisolerade stallar får inte överstiga 80 procent vintertid såvida inte stalltemperaturen understiger 10 °C. I sådana fall får den numeriska summan av stalltemperaturen och luftfuktigheten inte överstiga 90. Det innebär t.ex. att om stalltemperaturen är 5 °C får den relativa luftfuktigheten inte överstiga 85 % (90 - 5 = 85). I oisolerade stallar får den relativa fuktigheten inte annat än i undantagsfall överstiga uteluftens relativa fuktighet med mer än 10 procentenheter. För att tillgodose kravet på termisk komfort och luftkvalitet krävs att både minimi- och maximiventilation är korrekt dimensionerade.

● D4.6–D4.7 BULLER

Djuren får bara tillfälligtvis utsättas för mekaniskt buller överstigande 65 dB(A). I stallar med slaktgrisar eller slaktkycklingar får dock bullernivån vara max 75 dB(A) vid forcerad ventilation sommartid vid varm väderlek. *Begreppet forcerad ventilation definieras som ”ventilationsflöden som överstiger det dimensionerade maxventilationsflödet i ett slaktgrisstall enligt Svensk Standard (SS 951051). För slaktkycklingstallar avses ventilationsflöden som överstiger 75 % av maxventilationsflödet.* För maximala nivåer av luftföroreningar och buller, se tabell 20.

● D4.8 NÖDVENTILATION

I mekaniskt ventilerade stallar ska det finnas nödventilation. Observera att reservelverk inte ersätter nödventilation. Luckor och spjäll är i sig inte heller nödventilation, däremot öppningarna bakom dem.

● D4.9–D4.10 DAGSLJUS, BELYSNING

Ett djurstall ska enligt djurskyddsförordningen vara försett med fönster (eller andra ljusinsläpp för dagsljus). Grisstallar som var i bruk före 1 juli 1989 behöver inte förses med fönster om inte förprövningspliktig till- eller ombyggnad genomförs. Detsamma gäller fjäderfästallar som var i bruk före 1 januari 1994. Fönster, belysningsanordningar, elledningar och andra elinstallationer som djuren kan nå ska vara skyddade.

✪ ● D4.11 UTRYMMEN OCH INREDNING

Utrymmen och inredning för säkert förvar av djuren ska konstrueras och underhållas så att det inte finns några vassa kanter eller utskjutande delar som kan skada djuren. »

TABELL 20: Maxvärden vid miljötest

	Maxvärde
Ammoniak	10 ppm (25 ppm, för värphöns och unghöns i envåningssystem)
Koldioxid	3 000 ppm
Svavelväte	0,5 ppm
Organiskt damm	10 mg/m^3
Buller	65 dB(A)[1)]

1) Max 75 dB(A) i stallar för slaktgrisar eller slaktkycklingar vid forcerad ventilation sommartid vid varm väderlek.

TABELL 19: Godkända avlivningsmetoder för respektive djurslag

	Avblodning av medvetslösa djur	Dekapitering av medvetslösa djur	Halsdislokation av medvetslösa djur	Slag mot huvudet	Distansavlivning	Maceration	Gas: Koldioxid
Nötkreatur	x				x		
Får och getter	x			x[3)]	x		
Renar och hjortar	x				x		
Övriga idisslare	x				x		
Grisar	x			x[3)]	x		
Hästdjur	x				x		
Höns och kalkoner	x	x[1)]	x[2)]	x			x
Okläckta och halvkläckta fjäderfäkycklingar				x		x	
Daggamla fjäderfäkycklingar	x	x[1)]	x[2)]	x		x	x
Övriga fjäderfän	x	x[1)]	x[2)]	x			x[4)]
Strutsfåglar	x			x[3)]	x		

1) Medvetslöshet krävs för djur med en kroppsvikt överstigande 150 g.
2) Fjäderfän med en kroppsvikt överstigande 250 g ska först bedövas. Fjäderfän med en kroppsvikt om 5 kg eller däröver samt strutsfåglar får inte avlivas genom halsdislokation.
3) Slag mot bakhuvudet får användas för att avliva ett mindre antal lamm, killingar och smågrisar om djuret är under 14 dagar, samt strutsfågelkycklingar och fjäderfän. Slaget ska utföras med sådan kraft och precision att det medför omedelbar medvetslöshet och död.
4) Endast vaktlar.

● D4.12–D4.13 GOLV OCH LIGGYTOR

Golv och liggytor ska ha en jämn och halksäker yta. Boxar eller liggytor med rörligt golv samt utgödslingssystem i öppna skrapgångar ska utrustas, utformas och skötas så att djuren inte skadas och så att utrustningen inte inverkar menligt på djurens beteende och hälsa. Kraven gäller även utformningen av dränerande golvytor.

D4.14–D4.16 UTGÖDSLINGSSYSTEM

För att förhindra smittspridning ska utgödslingssystemen vara utformade så att gödsel från en avdelning inte kommer i direktkontakt med djur i en annan avdelning. Luft får inte tas in i en stallavdelning via ett utgödslings- eller urindräneringssystem eller via utrymmen som kan innehålla luftföroreningar eller smittämnen som kan påverka djurens hälsa negativt. Öppningar mellan stallavdelningar ska kunna stängas och vara stängda när de inte används.

D5 | RENHÅLLNING M.M.

Livsmedelslagstiftningen säger att det ska finnas rutiner för regelbunden rengöring som är effektiv och ändamålsenlig, samt att slaktdjur, och när det är nödvändigt, produktionsdjur, ska hållas rena. Djurskyddslagstiftningen ställer mer detaljerade krav på renhållning, se nedan.

● D5.1 RENA DJUR

Det är mycket viktigt att djuren hålls rena och att t.ex. förorening av gödsel begränsas till ett minimum. Slakterierna har skärpt kraven på renhet, och är extra hårda med att branschens normer ska uppfyllas.

För att ytterligare stärka smittskyddet och djurskyddet har Kött- och charkföretagen i samråd med Jordbruksverket utarbetat bedömningsnormer för gödselförorenade djur till slakt. Gödselförorenade djur indelas i fyra klasser:

0. Rena djur – inget avdrag
1. Måttligt förorenade djur
2. Kraftigt förorenade djur
3. Mycket kraftigt förorenade djur

För kategori tre tillämpas den branschgemensamma vanvårdspolicyn. Detta innebär att förutsättningarna på gården besiktigas och ett åtgärdsprogram utarbetas för att fortsatta leveranser ska kunna ske. Normerna sammanfattas i en broschyr, som kan beställas från Kött- och charkföretagen www.kcf.se eller genom att ringa tel. 08-762 65 25.

● D5.2–D5.6 UTGÖDSLING OCH RENHÅLLNING

Djurstallar ska utgödslas och rengöras:

- minst en gång dagligen (om inte systemet är byggt för andra rutiner som ger god hygien, t.ex. spaltgolv eller djupströbädd)
- vid omgångsuppfödning: noggrant före varje insättning av en ny omgång
- vid kontinuerlig djurhållning: noggrant åtminstone en gång per år
- fjäderfästallar ska rengöras och desinficeras innan ny omgång djur sätts in.

Liggytor ska hållas rena och torra samt vara anpassade efter djurslag och stallklimat. Strömedel ska vara av lämplig typ och hålla god hygienisk kvalitet.

D6 | UTEDRIFT

D6.1–D6.2 LÄMPLIGHET FÖR UTEDRIFT

Endast djur som är lämpade för utevistelse under den kalla årstiden får användas som utegångsdjur (djur som är ute minst halva dygnet eller mer, för häst 16 timmar, under den kalla årstiden då betestillväxt inte sker). Dessutom ska de yttre förutsättningarna vara lämpliga för djuren.

✪ ● D6.3–D6.6 UTEDRIFT, LIGGHALL OCH RASTGÅRDAR

Djur i utedrift ska ha skydd mot dåligt väder. Detta är ett tvärvillkor. Under den kalla årstiden, när betestillväxt inte sker, ska utegångsdjur ha tillgång till ligghall eller annat stall (som regel tre väggar och tak) som ger skydd mot väder och vind samt en ren och torr liggplats. Detta är inte ett tvärvillkor. Nu finns möjligheten att få undantag från lagkrav om man är med i kontrollprogrammet för utegångsdjur utan tillgång till ligghall, se www.svdhv.org.

Rastgårdar och hårt belastade ytor (t.ex. drivgångar, vattnings- eller utfodringsplatser) ska vara hårdgjorda, dränerande eller naturligt ha motsvarande funktion.

D6.7–D6.11 STÄNGSEL

Betesmarker, rastgårdar och drivningsvägar ska vara fria från föremål med uppenbar risk att skada djuren. Stängsel ska vara väl uppsatt och underhållet samt i övrigt utformat och anordnat på ett sådant sätt att djur som hålls inom stängslet under normala förhållanden inte skadas. Stängseltrådar och stängselnät ska vara väl sträckta.

Stängsel som innehåller taggtråd får inte vara elektrifierade. Dock får elektrifierad elstängseltråd monteras på stängsel som innehåller taggtråd om fastsättningsanordningen utförs på ett sådant sätt att ett horisontellt minimiavstånd av 150 mm mellan elstängseltrådarnas och taggtrådarnas vertikalplan säkerställs. Därutöver ska taggtråden jordas på återkommande avstånd och elstängseltråden monteras på den sida som djuren hålls på.

● D6.12 RÖRELSEFRIHET

När ett djur hålls på bete är det förbjudet att begränsa djurets rörelsefrihet genom att binda fast en tyngd eller annat hindrande föremål vid djuret. Rörelsefriheten får heller inte begränsas genom att olika delar av djurets kropp binds samman eller genom att djuret binds samman med ett annat djur. Observera att hästar på bete inte får bindas upp.

D7 | EGEN TRANSPORT AV DJUR

Reglerna omfattar de transporter som har samband med en ekonomisk verksamhet d.v.s. de allra flesta transporter inom lantbrukssektorn (inte bara kommersiella djurtransportörer), inklusive då en uppfödare transporterar

egna djur. Enligt förordningen får enskilda medlemsländer ställa högre nationella krav. Sverige har sedan tidigare nationella föreskrifter. Dessa reviderades i ett första steg 2006 i samband med att förordningen trädde i kraft. I april 2010 började nya föreskrifter gälla.

I Miljöhusesynens checklista och faktadel behandlas endast den lagstiftning som gäller för uppfödare som i en ekonomisk verksamhet transporterar egna djur i egna fordon en sträcka under 50 km från gården/anläggningen. I de fallen är det ett förhållandevis begränsat antal krav som ska uppfyllas. Om man transporterar egna djur längre än 50 km eller om man transporterar andras djur är regelverket avsevärt mer omfattande (se direkt i lagstiftningen). T.ex. måste man registrera sig som transportör om man transporterar egna djur längre än 65 km eller fler än 8 gånger per år under 65 km. Då måste man också ha sitt fordon djurkyddsbesiktigat. Transporterar man nötkreatur, får, getter, grisar, fjäderfän eller hästar måste man dessutom ha ett kompetensbevis, Du är skyldig att kontrollera att transportören är registrerad om du inte själv transporterar dina djur. Lista på registrerade transportörer finns på www. jordbruksverket.se. Där hittar du också mer information om vilka regler som gäller vid djurtransporter. (Klicka på "Djur" och sedan på "Transporter".)

D7.1–D7.17 EGEN TRANSPORT AV DJUR

Även vid transport av de egna djuren en kort sträcka ska transportfordonet vara skyltat med information om att transporten innehåller levande djur (gäller ej personbilar och släpfordon). Skyltarna ska vara placerade väl synligt fram- och baktill på fordonet. Texten ska vara lätt att läsa även på avstånd, och vara författad på svenska eller engelska. Djur som är sjuka eller skadade får inte transporteras. Det gäller dock inte de djur som har en lindrig skada eller sjukdom och då transporten inte kan anses medföra lidande. Detsamma gäller vid transport av djur till veterinär. Vid tveksamhet ska veterinärens råd följas. Dräktiga och nyfödda djur får transporteras i enstaka fall, t.ex. om en ko kalvat på bete i olämpligt väder, förutsatt att transportsträckan understiger 50 km och det gäller transport av egna djur. Givetvis måste djuren bedömas vara i skick för transport, och ges ordentligt med plats, extra mjukt underlag och köras så försiktigt som möjligt.

D8 | FODER OCH VATTEN

D8.1–D8.2 DIMENSIONERING

Utfodrings- och vattenutrustning ska utformas, byggas och placeras så att kontaminering av foder och vatten minimeras. Vattensystemen ska vara rätt dimensionerade och ska rengöras och underhållas regelbundet. De måste medge att djuren kan äta och dricka lugnt och naturligt.

Djuren ska få dricksvatten minst två gånger per dygn. Grisar ska ha fri tillgång till vatten. Kalvar ska ha fri tillgång till dricksvatten vid mycket varmt väder eller om de är sjuka. Slakterierna kräver att djuren har tillgång till vatten, även alldeles innan och efter transport.

D8.3 ELAVVISARE PÅ FODERVAGNAR

Utmatningsöppningen på datafodervagnar får ha elektriska avvisare. Avvisarna ska vara konstruerade på ett sätt så att djuren enbart kommer i kontakt med dem vid försök att påverka öppningen och så att de inte skadar djuren.

D8.4–D8.5 LÄMPLIGT FODER

Djuren ska dagligen få en fodergiva som har en lämplig struktur och garanterar en tillräcklig, allsidig och välbalanserad näringstillförsel. Fodret ska vara av god kvalitet och anpassas efter det djurslag som utfodras. Foder och strö ska bytas ut ofta och inte tillåtas bli mögligt.

D9 | SPÅRBARHET I DJURHÅLLNINGEN

D9.1–D9.4 LIVSMEDELSSÄKERHET – FÖRHINDRA SMITTSPRIDNING

Spårbarhet per definition innebär att det ska finnas en möjlighet att spåra ett steg bakåt i livsmedelskedjan och att det ska finnas möjlighet att följa ett livsmedel eller ämne ett steg framåt i kedjan. Detta gäller livsmedel, foder, livsmedelsproducerande djur och alla andra ämnen som är avsedda för livsmedelsproduktion eller som ingår i livsmedel. Syftet är att spara dokumentation som gör att ett livsmedel eller foder kan spåras och att producenten snabbt och enkelt kan dra tillbaka en produkt som är eller misstänks vara hälsofarlig, som är felaktigt märkt eller på annat sätt otjänlig.

Spårbarhet bakåt

Spårbarhet bakåt i kedjan innebär att företagaren ska kunna ange alla juridiska personer som man har erhållit foder, djur eller andra ämnen som är avsedda för livsmedelsproduktion eller som ingår i livsmedel ifrån. Det innebär att företagaren vid varje givet tillfälle måste kunna uppge från vilka juridiska personer (person eller företag) t.ex. foder eller livsmedelsproducerande djur erhållits, datum, typ (om det är foder som avses) samt i vilken mängd. Detta ska styrkas med dokumentation, t.ex. i form av leveranssedlar eller andra inköpshandlingar (t.ex. fakturor) så att det är möjligt att kunna spåra alla foderinköp till den som sålt eller på annat sätt avyttrat (bytt eller gett) foder till gården/anläggningen. Du ska också kunna visa dokumentation om din egen foderproduktion. Detta kan göras genom att notera hur mycket av det egenproducerade fodret (gröda och andel av skörden) som ges till djuren.

Spårbarhet framåt

Spårbarhet framåt i kedjan innebär att företagaren vid varje givet tillfälle måste kunna identifiera alla personer eller företag som har erhållit produkter och när, vilken typ av produkter de gäller och mängd. Även dessa uppgifter ska finnas dokumenterade. För mer information, se Livsmedelsverkets hemsida, www.livsmedelsverket.se. »

D10 | FODER- OCH LIVSMEDELSSÄKERHET I DJURHÅLLNINGEN ELLER VID PRODUKTION AV ANIMALISKA LIVSMEDEL

Sedan 2006 gäller ny EU-lagstiftning inom livsmedels- och foderområdet. Lagstiftningen omfattar hela livsmedels- och foderkedjan från primärproduktionen och framåt. Alla företag med livsmedelsproducerande djur går därmed in under beteckningen livsmedelsföretagare, och den som producerar, hanterar, transporterar, lagrar foder eller utfodrar livsmedelsproducerande djur betecknas som foderföretagare.

Förordningarna gäller för alla primärproducenter inom EU. I lagstiftningen betonas bl.a. krav på spårbarhet i hela kedjan, egenkontroll och att primärproducenterna är ansvariga för livsmedels- och fodersäkerheten redan på gården. Bakgrunden till den nya livsmedelslagstiftningen är bl.a. de händelser (BSE, dioxin, mul- och klövsjuka) som inträffade inom EU på 1990-talet. Lagstiftningen är inriktad på de mål som ska uppnås dvs. säkra livsmedel och säkert foder, och anger inte exakt hur man rent praktiskt ska göra i verksamheten. Däremot ställs det krav på att det ska finnas rutiner för en säker och hygienisk produktion så att kraven och målen i lagstiftningen uppfylls. I förordning (EG) nr 178/2002 finns allmänna bestämmelser om bl.a. företagens ansvar för information, spårbarhet och återkallande av produkter, i förordning (EG) 852/2004 finns allmänna hygienregler vid uppfödning av livsmedelsproducerande djur och produktion av animaliska livsmedel och i förordning (EG) nr 853/2004 finns särskilda hygienbestämmelser vid produktion av bl.a. mjölk och ägg.

Förordning (EG) nr 183/2005 fastställer de principer som gäller för hantering av foder, såväl på gården (primärproduktionen) som utanför gården (t.ex. kommersiell fodertillverkare, foderleverantör, mellanhänder, transport och lagring). Den svenska lagen om foder och animaliska biprodukter (2006:805) och förordningen om foder och animaliska biprodukter (2006:814) är direkt anpassade till EG-förordningen. Jordbruksverket har, med utgångspunkt från lagen, utfärdat en föreskrift (SJVFS 2006:81) om foder. Denna reglerar hanteringen av foder, såväl på gården till de egna djuren, som foder avsett att sälja eller avyttra på annat sätt till gård med livsmedelsproducerande djur. Föreskriften behandlar även kommersiell försäljning av foder till andra anläggningar för utfodring av livsmedelsproducerande djur. Med foder avses i hela det följande avsnittet såväl enskild foderråvara (t.ex. hö, ensilage, spannmål, trindsäd samt frön från oljeväxter samt olika biprodukter från livsmedelsindustrin eller från energiproduktion) som fodertillsats (vitaminer, läkemedel och tillsatsmedel vid ensilering etc.) liksom olika slag av blandningar baserat på foderråvaror och fodertillsatser.

● D10.1–D10.2 REGISTRERAD LIVSMEDELS- OCH FODERANLÄGGNING

Den som håller livsmedelsproducerande djur eller producerar animaliska livsmedel, t.ex. mjölk, ägg eller honung räknas som livsmedelsföretagare och ska ha sin anläggning registrerad hos länsstyrelsen. Om du gör betydande ändringar i din verksamhet, verksamheten upphör eller byter ägare ska en ny registrering göras. Du ansvarar alltid själv för att din anläggning är registrerad. Vid osäkerhet, kontakta länsstyrelsen. Den som föder upp livsmedelsproducerande djur för egen konsumtion inom hushållet omfattas inte av bestämmelserna i lagstiftningen och behöver därmed inte heller registrera sin verksamhet. Information som vänder sig till livsmedelsföretag finns bl.a. på Livsmedelsverkets hemsida (www.livsmedelsverket.se). Blankett för registrering av livsmedelsanläggning finns både på Livsmedelsverkets hemsida och på länsstyrelsernas hemsidor.

Foderföretagare är alla de som odlar, hanterar, lagrar, transporterar, blandar, bearbetar foder eller utfodrar livsmedelsproducerande djur med foder. Kontrollera på Jordbruksverkets hemsida (www.jordbruksverket.se) att de foderföretag som du köper foder av är registrerade.

Om du använder biprodukter från en industri, t.ex. livsmedelsindustri, som inte är registrerad i foderanläggningsregistret bör du kontakta Jordbruksverket för besked om vad som gäller i ditt fall. Alla foderföretagare ska ha anläggningen/-arna registrerade hos Jordbruksverket. I vissa fall, se nedan, måste också anläggningen vara godkänd. Med en anläggning menas i normalfallet hela gården.

Registreringen sker via ett elektroniskt anmälningsförfarande som finns på www.jordbruksverket.se eller på en blankett som går att beställa från Jordbruksverket.

Vid användning av foder måste man förvissa sig om att den som levererar fodret är registrerad hos Jordbruksverket. Registrerade anläggningar finns tillgängliga på Jordbruksverkets hemsida, www.jordbruksverket.se (anläggningsregistret).

● D10.3–D10.4 GODKÄND FODERANLÄGGNING

För de allra flesta lantbruksföretag som hanterar foder räcker det med att anläggningen (gården) är registrerad. Dock krävs att anläggningen är godkänd i följande fall:

– egen tillverkning av foder som innehåller läkemedel
– egen tillverkning av foder med inblandning av koccidiostatika.

Innan anläggningen kan godkännas sker ett kontrollbesök. Dessutom ska en anläggning som blandar in fisk-

mjöl, di- eller trikalciumfosfat vara särskilt registrerad hos Jordbruksverket och då med villkoret att det inte finns idisslare på gården. Vid idisslare på gården är det förbjudet att blanda in fiskmjöl, di- eller trikalciumfosfat.

Man får dock efter godkännande av Jordbruksverket köpa in foder innehållande fiskmjöl, di- eller trikalciumfosfat för användning och lagring. Särskild registrering gäller också om mjölkprodukter används för utfodring, se punkt 10.11.

D10.5–D10.6 FODERHYGIEN

Alla foderföretagare ska ha rutiner för en säker och hygienisk produktion, så att målen i lagstiftningen uppfylls. Det innebär bland annat att man ska se till att:

- de lokaler och den utrustning som används vid beredning och hantering av foder hålls rena
- rent vatten används för vattning och vid rengöring
- så långt möjligt hindra att djur eller skadedjur förorenar fodret
- hantera och lagra avfall och kemiska produkter så att foder inte kan förorenas.

Tänk på att hygienrutinerna underlättas när lokaler och utrustning är utformade och i sådant skick att smuts inte ansamlas och att det är lätt att komma åt. Detta är bra att tänka på vid ny- eller ombyggnation av lokaler/inköp av ny utrustning.

Förslag till lämpliga rutiner finns i de nationella branschriktlinjer som nu tas fram för respektive produktionsinriktning (gris, nöt och får) samt Svensk Mjölks branschriktlinjer för hygienisk mjölkproduktion, som redan är framtagna.

D10.7–D10.8 DOKUMENTATIONSKRAV

I tillämpliga delar ska man dokumentera de åtgärder man vidtagit för att minska risken för att fodret förorenas eller förstörs, samt kunna visa detta vid kontroll.

Det innebär journalföring över all användning av växtskydds- och bekämpningsmedel, åtgärder som vidtagits för att skydda fodret mot skadedjur (t.ex. genomförd skadedjursbekämpning), att spara de analysresultat som man utfört på fodret vad avser fodrets hygieniska kvalitet samt att notera vilka åtgärder man vidtagit med anledning av analysresultatet (om analysresultatet inte medfört några åtgärder ska man notera att man tagit del av resultaten). Dokumentationskrav finns också vid läkemedelsbehandling och annan behandling, se avsnitt D11.

Dokumentation angående användning av växtskyddsmedel, bekämpningsmedel och användning av läkemedel i foder ska sparas i tre år.

D10.9 FODER INNEHÅLLANDE GENETISKT MODIFIERADE RÅVAROR

Om man köper in foderråvara eller foderblandning som innehåller foderråvaror som kommer från genetiskt modifierade växter, t.ex. genetiskt modifierad soja, ska detta deklareras av säljaren om halten i foderråvaran överstiger 0,9 %. Köparen ska spara de dokument som visar detta i minst 5 år.

D10.10 SYRAKONSERVERING AV SPANNMÅL

Myrsyra får inte användas, ensamt eller i blandning med andra syror där den utgör mer än 50 % av blandningens vikt, för aerob syrakonservering av oprocessad spannmål (d.v.s. normal syrakonservering av spannmål) som har en vattenhalt på mer än 15 %.

D10.11 FODERRÅVAROR MED ANIMALISKT URSPRUNG

Foderråvaror med animaliskt ursprung regleras av ett omfattande regelverk (EU:s förordning om animaliska biprodukter och EU:s TSE-förordning). Det är förbjudet att utfodra livsmedelsproducerande djur med bearbetat animaliskt protein (t.ex. kött- och benmjöl), gelatin från idisslare, blodprodukter, hydrolyserat protein, di- och trikalciumfosfat av animaliskt ursprung eller foderblandningar som innehåller dessa animaliska produkter. Idisslare, som grundregel, får inte utfodras med animaliskt protein (eller produkter som innehåller sådant protein). Undantag är fiskmjöl, vissa blodproteiner samt di- och trikaliciumfosfat av animaliskt ursprung som får ges till livsmedelsproducerande djur förutom idisslare. Om du tillverkar/blandar eget foder med dessa foderråvaror måste gården vara registrerad för detta av Jordbruksverket.

Vid idisslare på gården är det förbjudet att blanda in fiskmjöl, di- eller trikalciumfosfat. Man får dock efter godkännande av Jordbruksverket köpa in foder innehållande fiskmjöl, di- eller trikalciumfosfat för användning och lagring.

Mjölk/mjölkprodukter från mejeri får tas emot och användas som foder om de är värmebehandlade och därefter torkade eller syrade. För att få ta emot och utfodra med mejeriprodukter som inte uppfyller ovanstående krav måste gården vara godkänd av Jordbruksverket (godkännandet krävs med hänsyn till risk för spridning av till exempel mul- och klövsjuka). Observera att kravet endast gäller produkter från mejeri, inte egenproducerad obehandlad mjölk. Anmälan om att man avser använda mjölk eller mjölkprodukter från mejeri som foder ska göras på blankett D192 som hittas på Jordbruksverkets hemsida www.jordbruksverket.se eller från Jordbruksverkets kundtjänst.

För idisslare är grundregeln att det ej är tillåtet att utfodra med foder som innehåller animaliskt protein. Undantagna är bl.a. mjölkbaserade produkter, som får användas enligt ovan. Man får inte utfodra livsmedelsproducerande djur med matavfall eller råvaror som innehåller eller framställts av matavfall. Som matavfall räknas alla typer av matavfall (inklusive använd matolja) från restauranger, storkök och kök, centralkök och egna hushållskök. Före detta livsmedel som inte innehåller några animaliska beståndsdelar får användas som foder under förutsättning att det före detta livsmedlet inte varit i kontakt med obehandlade råvaror av animaliskt ursprung (rått kött, rå fisk, råa ägg eller obehandlad mjölk). Om det före detta livsmedlet kommer från ett livsmedelsföretag som inte är registrerat i foderanläggningsregistret bör du kontakta Jordbruksverket för besked om det kan användas som foder. »

Även före detta livsmedel som innehåller mjölk- eller äggprodukter som har värmebehandlats och som inte varit i kontakt med obehandlade råvaror av animaliskt ursprung (rått kött, rå fisk, råa ägg eller obehandlad mjölk) får användas som foder. Varje leverans av foderråvaror med animaliskt ursprung ska åtföljas av ett handelsdokument (som ska uppfylla kraven i lagstiftningen om animaliska biprodukter). Dokumentationen ska sparas i två år.

D10.12 FODERMEDEL FRÅN ANNAT LAND (INFÖRSEL)

Vid egen införsel av foder är det viktigt att man skaffar sig en god kännedom om det aktuella fodret och vilka regler som gäller. Vid införsel av riskråvaror t.ex. soja och raps, ska analys ske av salmonella och aflatoxin, enligt Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 2006:81). Den som för in foder från tredje land till egna djur ska även anmäla detta till Jordbruksverket (på blankett D7_79 och D119).

Du som köper foder från andra länder måste utföra en kontroll enligt ovan. I avvaktan på analysresultat ska foderpartiet normalt sett ligga i ”karantän”. Ett foder med halter av aflatoxin som är högre än gränsvärdet får inte spädas ut med ”ren” råvara eller genom minskad inblandning i foderblandningen. När du köper från svenska foderföretag har dessa kontroller redan gjorts. Foder från andra länder innebär en stor fara för att salmonella tas in i landet.

Beträffande transporter av foder från andra länder till den egna gården rekommenderar branschen att kontakt tas med Svenska Djurbönders Smittskyddskontroll, SDS, tel. 08-725 82 00, eftersom även transporten innebär smittrisker och detta ställer särskilda krav på kontroll av hygien.

● D10.13–D10.19 RUTINER VID INBLANDNING AV FODERTILLSATSER /FÖRBLANDNINGAR OCH LÄKEMEDEL I FODRET PÅ GÅRDEN

Om läkemedel eller fodertillsatser/förblandningar blandas i fodret på gården krävs mer omfattande rutiner för att hantera dessa specifika risker (gäller ej ensileringsmedel). Djurägare och djurskötare ska ha god kunskap om vilka faror som finns vid blandning, hantering och utfodring av dessa, och hur dessa faror ska kontrolleras. Gör en bedömning av vilka faror som finns vid de olika momenten och hur farorna ska kontrolleras:

- Det kan gälla faran för att fel kategori av djur får fodret eller rester av det. Om foderblandning utförs simultant med utfodring måste det säkerställas att logistiken efter blandning är inställd så fodret transporteras till rätt djur eller grupp av djur. Detta kan förebyggas genom att man efter utförd blandning tömmer foderblandaren innan nytt foder blandas. Var särskilt försiktig om samma foderblandare används till olika kategorier av djur så att inte läkemedel eller tillsatser som kan finnas i efterföljande foderblandningar ges till fel djur (vilket skulle öka faran för att rester överförs i köttet).
- Faran för att lagrat foder förväxlas och ges till fel kategori av djur. Märk ut fodersilos/behållare tydligt, se till att fodret hamnar i angiven silo/behållare så att fodret ges till avsedda djur och/eller grupper av djur.
- Faran för att blandningen inte blir jämn.
- All personal som blandar, hanterar foder eller utfodrar djuren ska känna till och arbeta utifrån farobedömningen.

Det ska också finnas rutiner för att säkerställa att dosering blir korrekt och att blandningen blir homogen. Därför måste man regelbundet kontrollera vågar, t.ex. genom att använda kontrollvikter, och att omrörning och blandning sker i tillräcklig omfattning. All personal som blandar, hanterar eller utfodrar foder innehållande läkemedel eller tillsatser ska känna till och arbeta utifrån denna bedömning.

Om läkemedel blandas i foder ska rutinerna vara skriftliga och de ska omfatta förvaring, blandning, tömning och rengöring, samt rutiner för ev. skyddsutrustning. (OBS gäller ej sådan inblandning som sker direkt i utfodringstråget, s.k. topdressing som sker på veterinärens ansvar.)

Läkemedel som är avsett att ingå i foderblandningar ska förvaras i ett låsbart utrymme (kravet gäller inte vid hantering). Föreskrivande veterinär kan bistå med rådgivning. Läs bipacksedeln som följer med läkemedelspremixen och följ den information som du får av veterinären.

Användningen av läkemedel ska dokumenteras och dokumentationen ska omfatta följande uppgifter:

- inköpt/använd produkt
- inblandningsdatum
- använd mängd
- till vilket djurslag läkemedlet använts (framgår i recept)
- förskrivande veterinär.

Det går bra att dokumentationen förs i egna journaler, loggbok eller i den ordinarie behandlingsjournalen, eller genom egna uppgifter i produktionsdatasystem. Det är bra att den som utfört blandningen signerar dokumentationen. Dokumentationen ska sparas i tre år.

Förslag till lämplig journalföring finns på Jordbruksverkets hemsida. Man ska även årligen rapportera in förbrukad mängd läkemedel inblandad i foder till Jordbruksverket på blankett D109.

✪ ● D10.20–D.24 DJURHÅLLNING

Livsmedelsföretagare som föder upp levande djur före slakt ska dokumentera alla provtagningar och analyser som har betydelse för livsmedelssäkerheten och vidta tillräckliga åtgärder. De åtgärder som görs ska också dokumenteras. Punkten är ett tvärvillkor som gäller alla djurslag. Exempel på analyser och andra prover är salmonella, campylobakter, slaktavräkning (rena djur) och vattenanalyser.

Dokumentation av sjukdomar hos djur

Livsmedelsföretagare som föder upp eller som producerar primärprodukter av animaliskt ursprung ska föra journal över bl.a. förekomsten av sjukdomar som kan påverka säkerheten hos produkter av animaliskt ursprung.

Rent vatten
Med rent vatten menas att vattnet inte innehåller mikroorganismer eller skadliga ämnen i sådana mängder att det direkt eller indirekt kan påverka hälsokvaliteten på livsmedlen (enligt art. 2 i förordning (EG) nr 852/2004).

Lokaler och utrustning
Alla lokaler som används i samband med primärproduktion och därmed sammanhängande verksamhet, inbegripet utrymmen där foder förvaras och hanteras, ska hållas rena och, när det är nödvändigt, desinficeras på lämpligt sätt efter rengöringen.

Rena slaktdjur och produktionsdjur
Livsmedelsföretagare ska vid uppfödning, slakt eller jakt av djur eller vid produktion av primärprodukter av animaliskt ursprung se till att slaktdjur och, när det är nödvändigt, produktionsdjur i möjligaste mån är rena.

D11 | LÄKEMEDEL M.M.

Läkemedel är varor som är avsedda att tillföras människor eller djur för att förebygga, påvisa, lindra eller bota sjukdom eller symptom på sjukdom eller att användas i ett likartat syfte.

● D11.1–D11.3 ANVÄNDNING OCH FÖRVARING

Användning av läkemedel ska ske restriktivt och endast användas efter veterinär förskrivning. Utfärdade recept är tidsbegränsade. Veterinären ska lämna noggranna skriftliga instruktioner beträffande läkemedlens användning, t.ex. behandlingstid och gällande karenstider. Dessutom ska veterinären ge anvisningar om förvaring samt hur överblivna läkemedel, förpackningar, sprutor och kanyler ska tas omhand. Dessutom ska veterinär informera om att djurhållaren bör rapportera misstanke om läkemedelsbiverkning till den veterinär som skrivit ut läkemedlet. Observera att detta även gäller homeopatiska preparat.

✪ ● D11.4–D11.7 LÄKEMEDELSJOURNAL M.M.

Alla läkemedelsbehandlingar och behandlingar med andra preparat som har karenstid, t.ex. biocider (flugmedel, insektsmedel etc.) ska dokumenteras. Dokumentationen ska innehålla uppgifter om:

- datum för behandlingen (även uppföljande behandling inom karenstiden)
- djurets eller djurgruppens identitet
- diagnos (t.ex. juverinflammation)
- läkemedlets benämning/namn och dosering
- behandlingstidens längd
- eventuell karenstid
- klockslag för behandlingen om karenstiden är kortare än 24 timmar
- namnet på den förskrivande veterinären
- namnet på den som behandlat djuret.

(Ref. Europaparlamentets och rådets direktiv (EG) 1998/8 om utsläppande av biocidprodukter på marknaden.)

Det räcker alltså inte med en journal som endast innehåller kvitton. Vid veterinär behandling kan veterinärens förrättningsunderlag användas som dokumentation om den innehåller punkterna ovan.

Journal ska även föras över antalet dödsfall samt orsak i besättningar som håller djur vilka är avsedda för livsmedelsändamål. Journalen ska bevaras i minst fem år. Slakterierna har, enligt frågorna i checklistan, preciserat kraven på etisk och säker läkemedelsanvändning.

● D11.8 VILLKORAD LÄKEMEDELSANVÄNDNING

Veterinären kan i vissa fall bevilja villkorad läkemedelsanvändning. Villkorad läkemedelsanvändning kan dock bara beviljas till person som har genomgått kurs i läkemedelsanvändning för det djurslag som avses.

Veterinär som tillhandahåller eller förskriver läkemedel för villkorad läkemedelsanvändning är skyldig att regelbundet (minst var femte vecka) övervaka och se till att instruktionerna följs. Veterinären ska årligen ompröva den villkorade läkemedelsanvändningen.

Möjligheten att bevilja villkorad läkemedelsanvändning finns för besättningar med

- nötkreatur som bara hålls för köttproduktion
- gris
- fjäderfä, får, get, pälsdjur och ren som hålls för produktion av kött, ägg, ull, skinn eller päls
- odlad fisk.

Kursen heter ”Grundkurs i läkemedelsanvändning”.

● D11.9–D11.10 HORMONER

Hormoner får inte tillföras djur för att öka tillväxt eller avkastning. Hormoner får endast användas för att förebygga, påvisa, bota eller lindra sjukdom eller sjukdomssymtom. Undantag är brunstsynkronisering, framkallning av abort, stimulering av ägglossning och att förhindra befruktning och verksammandragande på livmoder. Hormonpreparat är receptbelagda och förskrivs av veterinär.

Djur som behandlats med hormonpreparat får inte överlåtas eller säljas före karenstidens utgång.

D12 | FÖREBYGGANDE OCH BEKÄMPNING AV SMITTSAMMA DJURSJUKDOMAR

● D12.1–D12.2 EPIZOOTIER

Epizootier är särskilt allvarliga och ekonomiskt betydelsefulla smittsamma djursjukdomar. Bland sjukdomar där det finns EU-bestämmelser kan nämnas mul- och klövsjuka, bluetongue (blåtunga), BSE (galna kosjukan), scrapie, svinpest och aviär influensa (fågelinfluensa). Tuberkulos, paratuberkulos, grissjukan PRRS och Aujeszkys sjukdom är andra exempel på epizootiska sjukdomar. Utgångspunkten för samtliga epizootisjukdomar är att hålla landet fritt från dessa.

Både djurägare och veterinär är skyldig att omedelbart rapportera om man misstänker någon smittsam sjukdom i besättningen. Vid åtgärder med stöd av epizootilagen ersätter staten djurägaren för samtliga bekämpningskostnader och hela eller hälften av produktionsbortfallet be- »

roende på vilken epizootisjukdom det rör sig om. Om inte veterinären ger några andra besked ska den som har djuren i sin vård göra vad som kan begäras för att förhindra eller begränsa smittspridning. Det innebär att se till att:

- det inte sker någon transport av djur, produkter eller material som kan medföra smittspridning från anläggning/område där epizootisk sjukdom misstänks förekomma
- inga djur inom anläggningen eller området flyttas från den plats där de befinner sig
- ingen person besöker anläggningen eller området.

D12.3 ZOONOSER

I dagsläget omfattas enbart salmonella av dessa regler. Obligatoriska förebyggande kontrollprogram finns för fjäderfä. Dessutom finns frivilliga kontrollprogram för nötkreatur, gris och fjäderfä. De besättningar som godkänts enligt det frivilliga salmonellakontrollprogrammet är berättigade till högre ersättning från staten om ett salmonellautbrott ändå skulle inträffa.

Försiktighetsåtgärder måste vidtas när nya djur införs i besättningen. Detta för att förhindra införande och spridning av smittsamma sjukdomar som kan överföras till människa via livsmedel. Djurhållaren är skyldig att vid misstänkta utbrott av sjukdomar som kan överföras till människa via livsmedel (t.ex. salmonella) rapportera detta till den behöriga myndigheten. Producenten är också skyldig att meddela slakteriet om dessa sjukdomar förekommer.

Det frivilliga salmonellakontrollprogrammet för nötkreatur, gris och fjäderfä är ett förebyggande hygienprogram. Genom att följa det frivilliga salmonellakontrollprogrammet minskar risken för salmonella, men även många andra smittsamma sjukdomar. Jordbruksverket godkänner de frivilliga salmonellakontrollprogrammen. För mer information, kontakta Svensk Fågel och Svenska Ägg (kontrollorganisation för fjäderfä), Svensk Mjölk (kontrollorganisation för nötkreatur) eller Svenska Djurhälsovården (kontrollorganisation för gris).

D12.4–D12.5 MINSKA SMITTRISKEN VID GÅRDSBESÖK

Regelverket har till syfte att förebygga spridning av smittämnen som finns hos djur som kan orsaka sjukdom hos människor, eller tvärtom. Där anges bl.a. att det måste finnas möjligheter för alla besökare att tvätta händerna efter kontakt med djur. Djurhållaren är också skyldig att se till att besökare som vistas i djurutrymme med animalieproducerande djur använder skyddskläder och skoskydd av hållfast engångsmaterial, alternativt väl rengjorda skyddskläder och väl rengjorda och desinfekterade stövlar.

För att förhindra att smitta överförs mellan besättningar eller till människa gäller följande basregler och rekommendationer vid gårdsbesök:

- Den som besökt en utländsk bondgård eller kommit i direkt kontakt med kor, får, grisar eller andra klövdjur (till exempel på en marknad) måste vänta 48 timmar innan besök i en svensk besättning eller på en gård med klövdjur.
- Den som besökt en utländsk bondgård eller kommit i direkt kontakt med klövdjur i ett område där mul- och klövsjuka förekommer måste vänta i fem dygn innan besök i en svensk besättning eller på en gård med klövdjur. Det gäller även dem som normalt arbetar på gården.
- Kläder som använts på en utländsk gård måste tvättas (helst 60 °C) och skor och stövlar ska rengöras och desinfekteras innan besök på en svensk gård med klövdjur.
- Besökare ska tvätta händerna efter besöket. Det är särskilt viktigt för barn som haft direktkontakt med djuren.
- Besökare som kommer från gårdar där det finns djur bör ha rena kläder, väl rengjorda och desinficerade stövlar/skor samt skoskydd. Alternativt lånas skyddskläder och stövlar som hör till den besökta gården. Smutsiga kläder och stövlar som använts i de egna djurstallarna är direkt olämpliga. Andra besökare bör ha rena oömma kläder och tåliga skor eller stövlar som är enkla att rengöra.
- Besökare ska aldrig bjudas på opastöriserad mjölk.
- Besökare ska inte gå på foderbordet.
- Om djuren får matas ska det bara ske med fodret på gården. Inga nötkreatur, får eller grisar får utfodras med matavfall.
- Djur bör inte medföras till aktiviteter inne i samhällen, såsom det tidigare förekommande ”Bonde på stan” eller ”Bonde i butik”, både för att undvika smittspridning och av djurskyddsskäl.

När gården får besök av en skolklass eller någon annan barngrupp är följande dessutom särskilt viktigt:

- Se till att alla har stövlar på sig vid gårdsbesöket.
- Besök av förskolegrupper och barn som går i första klass (7 år eller yngre) bör planeras och genomföras med stor omsorg eftersom småbarn är känsliga för EHEC.
- Ordna med bra möjligheter till handtvätt samt stövelbad med lämpligt desinficeringsmedel som barnen måste passera innan de går in i stallarna och innan de lämnar gården. Alternativt används kraftiga och väl fastsittande skoskydd.
- Stövlarna måste vara synligt rena från smuts innan de passerar stövelbadet. Därför är det bra om det finns spolmöjligheter och grov borste i närheten av stövelbadet.
- Se till att barnen inte går på foderbordet eller inne i kalvboxarna.
- Barnen ska tvätta händerna efter besök i stallet och efter kontakt med djuren.
- Om medhavd matsäck äts efter besöket måste alla barn vara extra noggranna med handtvätten.

Basreglerna och rekommendationerna är bra försiktighetsåtgärder och exempel på hur du kan uppfylla tvärvillkoret om att den som har livsmedelsproducerande djur ska förhindra att smittsamma sjukdomar som kan överföras till människor via livsmedel förs in eller sprids i besättningen.

✪ D12.6–D12.7 TUBERKULOS HOS HÄGNAD HJORT

Sverige har sedan 1994 ett frivilligt, statligt subventionerat kontrollprogram för att bekämpa tuberkulos hos hägnade hjortar. Under 2003 infördes också ett obligatoriskt kontrollprogram för att få med hägn som fortfarande inte hade anslutit sig till det frivilliga programmet. I det obligatoriska programmet gick sista tidsfristen för att genomföra åtgärder ut under våren 2006.

Efter tidsfristen för det obligatoriska programmet fanns det dock hägn där man inte genomfört de obligatoriska åtgärderna. Det handlade om ett trettiotal av Sveriges drygt 600 hjorthägn. För att kunna slutföra det obligatoriska programmet har Jordbruksverket, andra berörda myndigheter och näringen tagit fram en handlingsplan som omfattar utslaktning och tuberkulosbesiktning av samtliga hjortar i de återstående hägnen. Åtgärderna är nödvändiga för att Sverige ska kunna återfå sin status som fritt från tuberkulos på hägnad hjort, vilket är av stort värde ur djur- och folkhälsosynpunkt, såväl som för svensk handel.

D13 | REGISTRERING AV PRODUKTIONSPLATS OCH JOURNALFÖRING

Syftet med bestämmelserna om djurmärkning, registrering, journalföring och rapportering till Jordbruksverket är att höja livsmedelssäkerheten och underlätta smittspårning. Korrekt information om djurens identitet och ursprung är särskilt viktig då djur flyttas mellan besättningar och om de på vägen har blandats med djur från andra gårdar. Fler bestämmelser finns under de djurslagsspecifika avsnitten. För detaljerade regler, se www. jordbruksverket.se samt Jordbruksverkets informationsmaterial om märkning och registrering av djur.

● D13.1 REGISTRERING AV PRODUKTIONSPLATS

Om du har ett eller flera nötkreatur, grisar, får eller getter ska du anmäla platsen där djuren hålls till Jordbruksverket. Du får då ett produktionsplatsnummer. Grundprincipen är att ett produktionsplatsnummer avser en gård eller anläggning. I vissa fall behövs även produktionsplatsnummer för beten. Detta gäller om betet ligger längre bort än 500 m och om det finns klövbärande djur tillhörande annan djurhållare emellan. För detaljerade regler, se www. jordbruksverket.se. Förändringar på en produktionsplats som medför att anmälda uppgifter inte längre är riktiga eller fullständiga ska senast en månad efter förändringen anmälas till Jordbruksverket.

D14 | DÖDA DJUR

● D14.1–D14.2 JOURNALFÖRING AV DÖDA DJUR

Du ska föra journal över antalet djur som hittats döda per dag i besättningen. Det ska också framgå av vilken orsak du tror att djuret/djuren har dött. Journalen ska sparas i 5 år. Syftet är att öka chansen att uppmärksamma och vid behov kunna åtgärda eller förebygga problem och att kunna se trender över tiden. Det finns inget krav på hur dödsfallsjournalen ska se ut eller att den ska innehålla individuppgifter. Förutsatt att alla uppgifter om döda djur förs in i stalljournalen kan denna räknas som dödsfallsjournal, annars räcker det att göra löpande noteringar på valfritt sätt.

D14.3 OMHÄNDERTAGANDE AV DÖDA DJUR

Enligt regelverket ska samtliga av lantbrukets djur som är dödfödda eller som dör under produktionstiden samlas in och gå till destruktion vid en av Jordbruksverket godkänd anläggning. Detta innebär i praktiken att alla djur som självdött, eller avlivats ska hämtas av Svensk Lantbrukstjänst AB eller annat godkänt företag och destrueras. Det finns dock fortfarande undantag från kravet på insamling i vissa glesbygdsområden (se Bilaga 4E eller Jordbruksverkets hemsida, www. jordbruksverket.se).

I dessa områden får nedgrävning ske efter samråd med kommunen. I hela Sverige kan man få tillåtelse att gräva ner hästar om man har tillstånd från länsstyrelsen. I båda dessa fall gäller dock att djuren ska grävas ner enligt kommunens anvisningar och på sådant djup att djur hindras från att gräva upp avfallet. Observera att kravet på insamling även gäller djur som har veterinärbesiktigats efter avlivning.

Om förbränning av kadaver på ett jordbruksföretag sker i en gårdspanna (t.ex. av typen halm- och flispanna) måste förbränningsanläggningen vara godkänd av Jordbruksverket.

NÖTKREATUR

D15 | FÖREBYGGANDE OCH BEKÄMPNING AV BSE OCH BVD SAMT MÄRKNING, JOURNALFÖRING OCH RAPPORTERING

● D15.1 ANIMALISKT PROTEIN I FODER TILL IDISSLARE

Idisslare får generellt inte utfodras med animaliskt protein eller foder som innehåller sådant protein, se även under punkt D10. Mjölk får dock ges till djuren om mjölken kommer från samma jordbruksföretag. Om vissa krav på bearbetning uppfylls kan dessutom annan mjölk ges, liksom ägg och äggprodukter och gelatin som inte härrör från idisslare. »

D15.2 BVD- OCH SALMONELLAPROGRAMMET

BVD – bovin virusdiarré – orsakas av en virusinfektion och är en viktig och kostsam sjukdom hos nötkreatur. Namnet BVD är inte helt rättvisande, utan sjukdomen är främst en reproduktionssjukdom. BVD-infektioner yttrar sig i form av omlöpningar, kastningar, missbildningar och svag- och dödfödda kalvar. Alla nötkreatur i Sverige omfattas av hälsoövervakning av BVD genom att antingen vara anslutna till det frivilliga BVD-programmet (<99 % av besättningarna) eller omfattas av obligatorisk hälsoövervakning av BVD (>1 %). Det frivilliga BVD-programmet har funnits sedan 1993 och leds av Svensk Mjölk. Sverige är nu mycket nära målsättningen att utrota sjukdomen i landet. I de norra delarna av landet är BVD helt utrotat. I landets södra delar finns ett fåtal smittade besättningar kvar och i Skåne har det skett några nyinfektioner under 2009.

Det frivilliga salmonellakontrollprogrammet för nötkreatur är ett förebyggande hygienprogram. Genom att följa programmet minskas inte bara risken för att drabbas av salmonella, utan även många andra smittsamma sjukdomar som kan spridas till och inom en besättning. Dessutom innebär godkänd anslutning till det frivilliga salmonellakontrollprogrammet att högre ersättning medges från staten vid utbrott. För vidare information, kontakta din husdjursförening/Svensk Mjölk.

● D15.3–D15.7 MÄRKNING OCH REGISTRERING

En stalljournal som är godkänd av Jordbruksverket ska föras för varje produktionsplats där du har nötkreatur. För aktuella journaler se www.jordbruksverket.se. Journalen ska sparas i minst tre år.

Ett nötkreatur ska senast 20 dagar efter födseln vara identitetsmärkt i båda öronen med gula brickor och 7 dagar senare vara inrapporterat till det centrala nötkreatursregistret, CDB (central djurdatabas för nötkreatur). Observera att även nyfödda kalvar på bete måste märkas inom denna tidsperiod! Öronbrickorna ska vara godkända av Jordbruksverket. Identitetsuppgifter ska vara gårdens SE-nummer, individnummer och kontrollsiffra. Om man har betesmark som inte ligger i anslutning till gården ska betet ha ett eget produktionsplatsnummer. Se www.jordbruksverket.se för detaljerade bestämmelser.

Förändringar av djurinnehav ska rapporteras direkt till Jordbruksverket, via Svensk Mjölk eller via husdjursföreningarnas ordinarie inrapporteringsvägar för officiella kontrollprogram till Svensk Mjölk AB. Rapporteringen ska ske senast 7 dagar efter det att förändringen inträffade. Om du importerar nötkreatur eller deras sperma, ägg eller embryon ska du vara registrerad för införsel hos Jordbruksverket.

D16 | AVEL OCH KALVNING

● D16.1–D16.2 AVEL OCH BETÄCKNING

Kvigor och kor får inte betäckas med tjur, semineras eller vara mottagare av embryon om man kan förvänta sig förlossningssvårigheter. Man får inte heller i avel använda tjur, kviga eller ko som kan nedärva anlag för defekter eller andra oönskade anlag. I de fall det ändå föds ett djur som är sjukt och lider, på grund av en genetisk defekt, uppstår en bedömningsfråga. Kontrollmyndigheterna måste avgöra hur sannolikt det var att båda föräldradjuren bar på farliga anlag.

Innan första brunstperioden startar fram tills kvigor är 13 månader gamla ska de hållas på ett sätt som minskar risken för betäckning.

D16.3–D16.6 KALVNING

Kor och kvigor ska kalva lösgående när tidpunkten för kalvning kan förutses. Uppbindning får ske om förlossningssvårigheter uppstår. I uppbundna system får kor och kvigor kalva uppbundna om kalvningsboxen är upptagen för kalvning. För uppbundna system som inte genomfört förprövningspliktig åtgärd gäller att kalvningsboxar ska installeras och användas senast 1 augusti 2012.

Kalvningsboxar ska finnas inför kalvning i besättningar med kalvande kor och kvigor. Antalet boxar ska anpassas till besättningens behov (se Bilaga 2 för allmänna råd). Boxen kan vara utformad som en ensambox för en ko eller kviga, eller som en gruppbox för flera kor eller kvigor. Kalvningsboxen kan vara permanent eller byggas upp med flera flyttbara boxväggar eller liknande inför kalvning. För befintliga stallar med uppbundet system träder denna bestämmelse i kraft 1 augusti 2012, om man inte efter år 1993 har genomfört eller genomför förprövningspliktig åtgärd i stall med 18 kor eller fler.

Från 1 augusti 2012 ska kalvningsbox och andra utrymmen som används som kalvningsplats, vara utformade och användas så att de kan rengöras regelbundet och utan svårigheter, samt vid behov vara möjliga att desinficera. Det kan i vissa fall vara olämpligt att låta kalvning ske i en strö bädd som många djur har vistats i och som byggts upp under lång tid.

Gödselrännan bakom uppbundna djur ska vara övertäckt i samband med kalvning. Mekaniska hjälpmedel får inte användas utan godkännande av veterinär i varje enskilt fall.

D17 | STALLMILJÖ OCH SKÖTSEL

D17.1 LÖSDRIFT

I nya stallar som byggs efter den 1 augusti 2007 ska nötkreatur hållas i lösdrift. Stallar som var i bruk innan den 1 augusti 2007 får ha uppbundet system även om ombyggnad görs i stallet. Vid tillbyggnad av ett befintligt stall för uppbundna djur får även tillbyggnaden ha uppbundet system, förutsatt att tillbyggnaden inte är att betrakta som en ”nybyggnad”. *En nybyggnad är en byggnad som inte står i öppen förbindelse med övriga byggnader, oavsett avståndet till dessa. Om en ny huskropp ansluts mot en befintlig byggnad och dessa har förbindelse med varandra, t.ex. genom att det saknas mellanvägg eller att det finns öppningar i mellanväggen, betraktas den nya huskroppen som en tillbyggnad.*

● D17.2 UTRYMMESKRAV
Se Bilaga 1.

D17.3 KLÖVVERKNING
Djurens klövar ska inspekteras regelbundet och verkas vid behov.

D17.4–D17.5 SPALTGOLV
Liggytan för nötkreatur får bara innehålla gödseldränerade golv utan ströbädd om stallet är värmeisolerat och följande förutsättningar är uppfyllda:
- för kalvar äldre än en månad, ungdjur och vuxna tjurar i boxar om det är heltäckande spaltgolv av gummi eller annat mjukt material
- fram till och med 1 augusti 2012 för kalvar äldre än en månad men högst fyra månader gamla i boxar om det är annat heltäckande spaltgolv än av gummi/annat eftergivligt material, t.ex. betong
- efter den 1 augusti 2012 ska alla kalvar mellan en och fyra månader i helspaltboxar ha godkänd liggyta av gummi eller annat mjukt material. Till kalvar yngre än 1 månad är det krav på strö av halm eller liknande material
- för kalvar över fyra månader, ungdjur och vuxna tjurar i boxar som har annat heltäckande spaltgolv än av gummi/annat eftergivligt material, t.ex. betong, där boxarna var i bruk före 1 augusti 2007 eller ingår i ansökan om förprövning som inkommit till länsstyrelsen före 1 april 2007 och godkänts av länsstyrelsen
- för ungdjur och vuxna tjurar i bås där det gödseldränerande golvet ligger i båsets bakre del, och resterande liggytor i båset har helt golv eller annan godtagbar liggyta på minst 80 % av minimilängden för kortbås för ungdjur och vuxna djur i bås där det gödseldränerande gummispaltgolvet ligger i båsets bakre del och resterande liggytor i golvet har helt golv med gummimatta eller motsvarande på minst 80 % av minimilängden för kortbås.

D17.6 FODERSTATIONER
Antalet djur per kraftfoderstation (individuell, datorstyrd) ska anpassas till gruppens avkastningsnivå och utfodringsmodell. Då hela kraftfodergivan ges i stationen får antalet kor per station vara:
- Högmjölkare: max 20 kor
- Blandgrupper: max 25 kor
- Sinkor: max 35 kor

D17.7 BELYSNING
Under den mörka tiden på dygnet ska minst dämpad belysning vara tänd i stallar för mjölkkor.

D18 | KALVAR (HÖGST 6 MÅNADER) OCH UNGDJUR

Till kalvar räknas djuren till och med 6 månaders ålder. Med ungdjur avses nötkreatur som är högst 24 månader gamla, dock ej kalvar och dräktiga kvigor som har mindre än två månader kvar till förlossning.

● D18.1 UTRYMMESKRAV
Se Bilaga 1.

● D18.2–D18.7 INHYSNINGSSYSTEM
I lösdriftsstallar för amkor eller dikor ska det finnas särskilda utrymmen för kalvar upp till tre månader (kalvgömmor). Kalvgömmor behöver dock inte finnas i ligghallar sommartid när djuren hålls på bete. Med ligghall menas ett stall med liggplatser för lösgående djur. Djuren hålls inte instängda i stallet utan kan själva välja när de vill använda det.

Det ska finnas möjlighet att hysa kalvar individuellt i samband med sjukdom eller annan vård. Kalvar får inte hållas bundna. Ensamboxar, med undantag för sjukboxar ska vara utformade så att ögonkontakt och beröring genom mellanväggarna är möjlig. Mellanväggarna ska vara täta upp till 0,8 m, därefter genombrutna. Kalven ska ha strö av halm eller motsvarande i boxen, åtminstone upp till en månads ålder. Efter åtta veckor ska kalvar hållas i grupp, undantaget anläggningar som rymmer färre än 6 kalvar om kalvarna inte kan hållas i lämpliga åldersgrupper.

● D18.8–D18.9 LARMANORDNING
Mekaniskt ventilerade stallavdelningar med kalvar (upp till 6 månader) ska vara utrustade med larmanordning som varnar för övertemperatur, strömavbrott och fel på larmanordningen. Utrustningen ska kontrolleras regelbundet och före varje insättning av en ny omgång djur. I stallar där kalvar hålls tillsammans med kor behöver dock larmanordningen enbart varna för övertemperatur.

Larmanordningen ska vara utformad så att larmet uppmärksammas på ett betryggande sätt. *Hur larmet ska uppmärksamma djurägaren beror på t.ex. avståndet mellan stallet och bostaden/personalen, hur ofta djuren ses till, djurtäthet i stallet, stallets luftvolym, typ av nödventilation etc. Ju högre risken är att djuren utsätts för lidande om ventilationen slutar fungera, desto högre säkerhet måste finnas inbyggd i larmanordningen. I vissa anläggningar kan det vara tillräckligt med en varningslampa, siren eller dylikt, medan det i andra krävs t.ex. telelarm kopplat till en eller flera nyckelpersoner för att inte riskera att djuren utsätts för lidande.*

● D18.10–D18.13 TILLSYN, FODER OCH VATTEN
Nyfödda kalvar ska snarast ges råmjölk, dock senast inom sex timmar. Tillsyn och utfodring av kalvar som hålls inomhus ska ske minst två gånger om dagen. Senast från och med två veckors ålder ska kalven ha fri tillgång till grovfoder. Vid mycket varm väderlek och vid sjukdom ska kalvar ha fri tillgång till dricksvatten.

● D18.14–D18.16 VETERINÄRA INGREPP/BEHANDLINGAR
Följande ingrepp får utföras, även om det inte är befogat av veterinärmedicinska skäl: Avhorning av nötkreatur ska ske under bedövning och utföras av veterinär eller av annan person som veterinären finner lämplig. Den som utför avhorning ska inneha Brandskyddsföreningens »

certifikat för brandfarliga heta arbeten samt beakta de säkerhetsregler som då gäller. I annat fall riskerar veterinären och lantbrukaren att vid en eventuell brand vägras utbetalning av försäkringsbelopp. Lantbrukaren får enligt djurskyddslagstiftningen inte utföra detta ingrepp efter det att bedövning är lagd. Kastrering av tjurkalvar får endast utföras av veterinär. Om övertaliga spenar på kalvar behöver avlägsnas, ska det ske före en månads ålder, annars ska veterinär anlitas. Tjurar får förses med nosring om veterinären utför ingreppet.

D18.17–D18.19 MOTTAGNINGSSTALL

Med mottagningsstall menas ett stall eller en stallavdelning avsedd för mottagning och inhysning av kalvar som kommer från annan djurbesättning i syfte att minska smittspridning till de djur som redan finns på anläggningen. Mottagningsstallet ska vara utformat så att djuren kan tas till och från stallavdelningen utan att behöva passera via en annan stallavdelning.

I befintliga stallar som var i bruk *före* 1 augusti 2007 gäller följande regler om mottagningsstall:

- När man årligen tar emot mindre än 50 förmedlingskalvar per år är man inte skyldig att använda mottagningsstall. Inte heller om man årligen tar emot mindre än 100 kalvar från högst fem mjölkkobesättningar, som under en längre tid ska vara desamma, för kontinuerlig uppfödning.
- Vid uppfödning av förmedlingskalvar eller motsvarande, ska kalvarna födas upp omgångsvis i mottagningsstall om mer än 50 kalvar anskaffas per år. Mottagningsstallet får då ha plats för högst 100 djur. Dock får stallavdelningen bestå av högst 150 djurplatser om strikt omgångsuppfödning sker från insättning till slakt.
- Vid kontinuerlig uppfödning av kalvar som anskaffats från högst fem mjölkkobesättningar, som under en längre tid ska vara desamma, ska kalvarna födas upp i mottagningsstall med högst 100 djurplatser om mer än 100 kalvar anskaffats per år.

I stallar där en förprövningspliktig byggnation utförs efter 1 augusti 2007 gäller följande regler om mottagningsstall (för stallar som var i bruk *före* 1 augusti 2007 träder dessa regler i kraft 1 augusti 2012):

- När man årligen tar emot högst 50 kalvar som är yngre än 4 månader från mer än 1 besättning är man inte skyldig att använda mottagningsstall.
- När fler än 50 kalvar som är yngre än 4 månader årligen tas emot från mer än 1 besättning ska kalvarna tas emot och hållas i mottagningsstall.
- Om fler än 50 kalvar som är yngre än 4 månader årligen tas emot från mer än 5 besättningar ska omgångsuppfödning ske i mottagningsstallet. Insättningen av djurgruppen ska då göras inom en tidsperiod på 3 veckor.
- Ett mottagningsstall får ha plats för högst 100 kalvar. Dock får det finnas plats för högst 150 kalvar när kalvarna hålls kvar i mottagningsstallet fram till slakt under förutsättning att omgångsuppfödning sker i stallet.

I de fall man inte är skyldig att använda mottagningsstall (se ovan) får den stallavdelning som används för uppfödning ha högst 100 djurplatser. Om ett särskilt mottagningsstall för kalvarna används, trots att detta inte är ett krav, får uppfödningsavdelningen vara större. Enligt Djurskyddsmyndighetens allmänna råd bör den dock inte inhysa mer än 300 djur.

I övriga fall, när mottagningsstall används enligt reglerna ovan, finns det inga bestämmelser som anger hur många djurplatser uppfödningsavdelningen högst får ha. Den bör dock inte inhysa mer än 300 djur. Om djuren inte flyttas från mottagningsstallet utan hålls kvar i detta fram till slakt, får antalet platser dock inte överstiga 100. Under förutsättning att omgångsuppfödning sker i stallet får antalet platser vara högst 150.

D19 | UTEVISTELSE

D19.1–D19.3 BETESDRIFT

Nötkreatur som hålls för mjölkproduktion ska sommartid hållas på bete. Även andra nötkreatur ska hållas på bete eller på annat sätt vistas ute. Kravet gäller inte tjurar eller kalvar under 6 månader. Betesperioden ska vara sammanhängande och infalla under tiden 1 maj–15 oktober.

Nötkreatur som hålls för mjölkproduktion ska komma ut på och ha tillgång till betesmark under minst 6 timmar per dygn. Andra nötkreatur som omfattas av krav på bete eller annan utevistelse ska vistas ute hela dygnet. Beläggningen på betet får inte vara högre än att ett växttäcke bibehålls på minst 80 procent av arealen i den aktuella betesfållan. Landet är indelat i tre regioner med krav på olika betesperioder:

- Blekinge, Skåne och Hallands län: Betesperiod minst 4 månader.
- Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län: Betesperiod minst 3 månader.
- Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län: Betesperiod minst 2 månader.

Dispens från beteskravet lämnas av Jordbruksverket (i vissa fall länsstyrelsen).

D19.4 NÄR FÅR DJUREN HÅLLAS INNE FRÅN BETET?

Under vissa förhållanden får nötkreaturen hållas inne hela dygn eller delar av dygn:

1. om det är nödvändigt för att skydda djuren vid onormala väderleksförhållanden (djuren riskerar att skadas, utsättas för uppenbart obehag eller lidande om de vistas ute, t.ex. vid mycket stark vind eller kraftig nederbörd i form av regn eller hagel)
2. om det är nödvändigt för att skydda marken från skador vid onormala väderleksförhållanden
3. om det är nödvändigt för att skydda djur mot allvarliga insektsangrepp (t.ex. knott)
4. om det finns en omedelbar fara för rovdjursangrepp som rimligen inte kan undanröjas på annat sätt

5. om djuren är anmälda till slakt och ska slaktas före 15 juni
6. kvigor för seminering under högst 30 dygn, förutsatt att betesperiodens sammanlagda längd minst motsvarar den tid som anges ovan
7. om djuren måste skötas, vårdas eller behandlas (t.ex. avmaskning, klippning) på ett sätt som inte är lämpligt utomhus.

Om djur hålls inne hela dygn ska detta journalföras. *Med det menas att djurägaren för anteckningar om när djuren hållits inomhus, vilka djur som berörs samt av vilket skäl. Man behöver inte föra journal över mjölkkor som hålls inomhus del av dygn om de samma dygn får tillgång till betet under minst 6 timmar.*

Markytor som är hårt belastade av djuren ska vara hårdgjorda, dränerande eller naturligt ha motsvarande funktion. *Man måste räkna med att markytorna ska klara av att belastas av djuren, även vid nederbörd, genom att ytorna naturligt har lämpliga egenskaper eller har åtgärdats för ökad hållfasthet om det finns behov.*

Dispensmyndigheten kan i vissa fall bevilja dispens från kravet på att nötkreatur som hålls för mjölkproduktion ska hållas på bete. Detta kan ges om man har djurstallar som tagits i bruk efter 1 juli 1988, om särskilda klimatförhållanden gör utevistelse olämplig från djurskyddssynpunkt eller om undantag är nödvändigt som en följd av oförutsedda extraordinära omständigheter. Dispens kan också ges om man har djurstallar som tagits i bruk före 1 juli 1988, inbegripet djurstallar som därefter byggts om eller byggts till, om det finns särskilda skäl och under vissa villkor som anges i Jordbruksverkets föreskrifter. Dessa fall kan vara att det inte är möjligt att anordna betesdrift för samtliga djur, eller att oförutsedda eller speciella omständigheter förhindrar djurhållaren att hålla djuren på bete och att djurhälsan och stallmiljön hålls på högsta möjliga nivå. Dispensen kan vara beviljad under förutsättning att en rad villkor uppfylls.

MJÖLKPRODUKTION

D20 | LIVSMEDELSSÄKERHET VID MJÖLKNING

För att mjölken ska hålla god kvalitet och vara säker som livsmedel är bra rutiner vid mjölkning och hantering av mjölk på gården mycket viktigt. Mjölkföretagaren räknas som livsmedelsproducent och bär det fulla ansvaret för att den mjölk som lämnar gården är säker och uppfyller de krav som myndigheterna ställer.

D20.1 BRANSCHRIKTLINJER

Bestämmelserna måste följas av alla mjölkproducenter. Till stöd för detta har Svensk Mjölk utarbetat branschriktlinjer, bland annat för hygienisk mjölkproduktion (gäller ej get eller får). Genom branschriktlinjerna har branschen gjort en tolkning av vad som krävs för att uppfylla kraven, för att på så sätt underlätta för mjölkföretagaren att uppfylla reglerna i EU-förordningarna. Om

du levererar mjölk till en mejeriförening som är medlem i Svensk Mjölk tillkommer dessutom branschspecifika krav, som också ska följas. I detta fall ska du följa mejeriföreningarnas kvalitetsprogram, som du får från din mejeriförening. Branschriktlinjer som granskats och bedömts av Livsmedelsverket finns publicerade på www.livsmedelsverket.se. *(Rekommendation)*

● D20.2–D20.19 SÄKRA MJÖLKENS KVALITET

Djur (mjölkkor, får och getter m.fl.) som används för mjölkproduktion får inte lida av feber, klinisk juverinflammation eller andra sjukdomar, t.ex. förgiftning, som misstänks kunna överföras till människan via mjölken. Juver och angränsande delar ska vara rena och på juvret får det inte finnas några sår. Även personal som hanterar mjölken ska vara vid god hälsa och de ska också vara utbildade om hälsorisker. Mjölkens kvalitet får inte försämras eller förorenas där mjölken produceras (t.ex. kostall och mjölkningsavdelning) och lagras (mjölktanksrum), och utrymmen där mjölk förvaras ska skyddas mot skadedjur. Inte heller får den utrustning som används för hantering och lagring av mjölk förorena eller försämra mjölkens kvalitet. Hanteringen av kemiska produkter på gården måste vara säker, så att mjölken inte förorenas. Rutinerna vid mjölkning ska förhindra att mjölken förorenas av material från kon, mjölkaren eller stallmiljön. Mjölk som avviker från det normala ska inte användas som livsmedel. Därför ska mjölken från varje djur kontrolleras. Onormal mjölk ska avskiljas och inte levereras. Mjölk från djur med sår på juvret, som kan tänkas påverka mjölken, får inte levereras. Veterinärens anvisningar när det gäller t.ex. karenstider ska följas och mjölk från djur som står under behandling med karensbelagda preparat ska avskiljas och får inte levereras under karenstiden. Djur som står under be- »

handling ska kunna identifieras. Om något djur fått ett otillåtet preparat ska djuret mjölkas separat och mjölken avskiljas. Resultat från olika typer av analyser, t.ex. totalantal bakterier, celltal, syrningshämmade ämnen, ska dokumenteras och åtgärder ska göras om analysresultaten avviker från det normala. Åtgärderna ska också dokumenteras.

Mjölkningsutrustningen ska underhållas regelbundet och rengöras efter varje användning. Genom diskning avlägsnas kvarvarande mjölkrester i mjölkningsanläggningen och mjölktanken så att risken för att bakterier förökas och förorenar mjölken minskar. Sköljning med rent vatten efter disk tar bort rester av disk- och desinfektionsmedel som annars kan förorena mjölken.

D20.20 KYLNING

Mjölk ska förvaras vid låg temperatur och hanteras med obruten kylkedja för att hämma mikroorganismers (t.ex. bakteriers) aktivitet och förökning. Temperaturkraven beror på typ av produktionsform, se tabell 21. Vid produktion av produkter där en högre temperatur är nödvändig av tekniska skäl kan dispens sökas hos behörig myndighet, vanligtvis länsstyrelsen. Om mjölken bearbetas inom två timmar behövs ingen dispens. Dock förutsätter detta att mjölkens kvalitet kan garanteras på annat sätt.

D20.21–D20.22 PROVTAGNING

Provtagning och analyser för att säkerställa mjölkens kvalitet ska genomföras regelbundet (vid leverans till mejeri som är anslutet till Svensk Mjölk ordnar mejeriet detta). För nötkreatur ska analyserna omfatta minst bakterier och somatiska celler, för övriga djurslag bakterier.

Minimikraven för obehandlad mjölk från olika djurslag anges i tabell 22. Observera att mejeriet kan ställa högre krav än de som framgår av tabellen, liksom på analys av andra egenskaper i mjölken!

GRISAR

D21 | FODER TILL GRISAR

D21.1–D21.3 FODER MED ANIMALISKT URSPRUNG

Det är inte tillåtet att utfodra grisar med biprodukter som härstammar från bearbetat animaliskt protein, t.ex. kött och benmjöl. Fiskmjöl, vissa blodproteiner samt kalk och fosfor (di- trikalciumfosfat) av animaliskt ursprung får ges till grisar. Finns det idisslare på

TABELL 21: Temperaturkrav för kylning av obehandlad mjölk

Produktionsform	Kylning
Leverans till mejeriförening som är medlem i Svensk Mjölk	Enligt mejeriets kvalitetsprogram
Daglig leverans till mejeri som ej har egna krav angående kylning	Mjölken ska omedelbart kylas till mindre än 8 °C
Ej daglig leverans till mejeri som ej har egna krav angående kylning	Mjölken ska omedelbart kylas till mindre än 6 °C
Mjölken bearbetas inom två timmar efter mjölkning	Kraven ovan behöver ej uppfyllas

TABELL 22: Hygieniska krav för obehandlad mjölk

Produkt	Antal bakterier vid 30 °C (per ml)	Somatiskt celltal (per ml)
Obehandlad mjölk från kor	≤100 000[1)]	≤ 400 000[2)]
Obehandlad mjölk, andra djurslag, värmebehandling i senare led	≤1 500 000[1)]	–
Obehandlad mjölk, andra djurslag, ingen värmebehandling i senare led	≤500 000[1)]	–

1) Rullande geometriskt medelvärde under en tvåmånadersperiod med minst två prov per månad.
2) Rullande geometriskt medelvärde under en tremånadersperiod med minst ett prov per månad, såvida den behöriga myndigheten inte fastställer någon annan metod där de säsongsbetonade variationerna i produktionsnivån beaktas.

gården måste gården vara godkänd (genom en särskild registrering) av Jordbruksverket, och du får i dessa fall endast hantera helfoder med detta innehåll. Om det inte finns idisslare på gården är det tillåtet att blanda eget foder med dessa foderråvaror, även då måste gården vara registrerad för detta av Jordbruksverket.

D22 | SALMONELLAPROVTAGNING SAMT MÄRKNING OCH JOURNALFÖRING

D22.1 SALMONELLAKONTROLL

I samband med att Sverige 1995 anslöts till EU beviljades vi särskilda salmonellagarantier. Till grund för salmonellagarantierna ligger vårt salmonellakontrollprogram, som bland annat innebär att obligatorisk salmonellaprovtagning ska ske i de grisbesättningar som bedriver avel, gyltproduktion eller suggpoolverksamhet (krävs även i matkycklingproducerande besättningar 1–2 veckor före slakt). Jordbruksverket fick 2005 i regeringsuppdrag att ta fram ett nytt salmonellakontrollprogram. Resultatet redovisas i rapporten ”Översyn av salmonellakontrollprogrammet – färdplan”.

Vid specialiserad smågrisproduktion eller livsvinsuppfödning ska besättningen vara ansluten till Svinhälsovården.

Det frivilliga salmonellakontrollprogrammet för grisar är ett förebyggande hygienprogram. Genom att följa programmet minskas inte bara risken för att drabbas av salmonella, utan även många andra smittsamma sjukdomar som kan spridas till och inom en besättning. Dessutom innebär godkänd anslutning till det frivilliga salmonellakontrollprogrammet att högre ersättning medges från staten vid utbrott. För att ytterligare förstärka smittskyddet ska inköpta djur placeras i karantän. Där ska behandlingar och undersökningar utföras enligt anvisning från Svenska Djurhälsovården. Inköpta avelsdjur ska stå i karantän i minst 3 veckor. För vidare information, kontakta Svenska Djurhälsovården.

● D22.2–D22.4 MÄRKNING OCH REGISTRERING

För varje produktionsplats där du har grisar ska du föra stalljournal och spara denna i tre år. Stalljournalen för grisar behöver inte längre vara godkänd av Jordbruksverket, men de obligatoriska uppgifterna måste gå att ta fram t.ex. vid kontroll.

Alla grisar ska vara märkta när de lämnar sin födelsebesättning, antingen med öronmärken som godkänts av Jordbruksverket eller tatuerade med födelsebesättningens produktionsplatsnummer.

Förflyttning av grisar måste rapporteras till Grisregistret senast 7 dagar efter mottagandet.

D23 | SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ

✪ ● D23.1–D23.5 UTRYMMEN FÖR GRISAR

För utrymmeskrav, se Bilaga 1. Grisar ska hållas lösgående.

En gris som är särskilt aggressiv mot andra grisar får tillfälligt hållas individuellt i box som den kan vända sig i utan svårighet. Det är inte tillåtet att fixera djuret. *Med särskilt aggressiv menas i detta fall att grisen kan skada andra grisar som den hålls tillsammans med. Det finns inga skäl att plocka bort individer för att hålla individuellt när det gäller normalt förekommande aggressiva beteenden hos grupphållna grisar, t.ex. när gruppen rangordnar sig och vid utfodring. Regeln är heller inte tänkt som en lösning på eventuella problem som beror på ”systemfel” i djurhållningssystemet, t.ex. för liten plats för djuren, för lite foder eller felaktig utformning.*

Stallmiljön ska ge grisarna möjlighet att utnyttja olika delar av utrymmet för att ligga, äta och gödsla. Liggplatsen får inte bestå av gödseldränerande golv.

Från och med 1 oktober 2008 ska bås till grupphållna grisar vara utrustade med en skyddsanordning baktill som hindrar grisarna från att skada varandra. Detta kan åstadkommas på i huvudsak två olika sätt, antingen med hjälp av självstängande individuella grindar, eller med hjälp av grindar som stängs och öppnas manuellt av djurskötaren.

● D23.6–D23.7 STRÖMEDEL OCH DRICKSVATTEN

Strömedel till grisar ska ha sådana egenskaper och ges i sådan mängd att grisarnas sysselsättningsbehov och komfortbehov tillgodoses. *Flera olika sorters material (t.ex. halm, torv, spån) eller en kombination av strömaterial kan mycket väl uppfylla regeln, förutsatt att materialet är intressant för grisarna.* Grisar ska ha fri tillgång till dricksvatten.

● D23.8–D23.9 LARMANORDNING

Mekaniskt ventilerade stallavdelningar för grisar ska vara utrustade med larmanordning som varnar för:

1. övertemperatur
2. strömavbrott
3. fel på larmanordningen
4. fel på frånluftsfläktar för minimiventilation och gödselgasventilation (från 1 oktober 2009). Utrustningen ska kontrolleras regelbundet och före varje insättning av en ny omgång djur.

Larm behövs inte för avdelningar med plats för färre än 30 vuxna grisar eller för avdelningar med plats för färre än 150 växande grisar över 20 kg. Från 1 oktober 2009 gäller undantagen från larm under förutsättning att nödventilationen öppnas automatiskt vid övertemperatur och vid strömavbrott.

Från **1 oktober 2009** ska larmanordningen vara utformad så att larmet uppmärksammas på ett betryggande sätt. *Det sätt som larmanordningen ska varna djurhållaren på beror t.ex. på avståndet mellan stallet och bostaden/personalen, hur ofta djuren ses till, djurtäthet i stallet, stallets luftvolym, typ av nödventilation etc. Ju högre risken är att djuren utsätts för lidande om ventilationen slutar fungera, desto högre säkerhet måste finnas inbyggd i larmanordningen. I vissa anläggningar kan det vara tillräckligt med en varningslampa, siren eller dylikt, medan det i andra krävs t.ex. telelarm kopplat till en eller flera nyckelpersoner för att inte riskera att djuren utsätts för lidande.* »

D23.10 VAKUUMUTGÖDSLING
Vid vakuumutgödsling ska gödselledningarnas diameter vara minst 300 mm. Systemet ska i övrigt utformas så att luft förhindras att strömma in i stallet via utgödslingssystemet. Utgödsling ska ske med högst 14 dagars intervall.

D23.11 KLÖVAR
Klövar på vuxna grisar ska inspekteras och verkas vid behov.

● **D23.12–D23.13 UTEVISTELSE**
Grisar som hålls utomhus under den varma årstiden ska ha tillgång till plats, som ger skydd mot direkt solstrålning, stark vind och nederbörd.

D24 | SMÅGRISUPPFÖDNING

● **D24.1–D24.3 GRISNINGSBOXENS UTFÖRANDE**
För utrymmeskrav, se Bilaga 1. Minst tre fjärdedelar av föreskriven liggarea i en strödad liggbox för digivande sugga ska bestå av golv som inte är dränerande golv. Denna del av liggarean ska vara en sammanhängande rektangulär yta som spänner över hela boxbredden. Övrig del av den föreskrivna liggarean får bestå av dränerande golv med största spaltöppning på 11 mm och en minsta stavbredd på 11 mm. Om det dränerande golvet är av betong ska stavbredden dock vara minst 80 mm. Enligt Djurskyddsmyndighetens föreskriftsmotiv nr 3/2007 ska *liggytorna hållas så torra och rena som möjligt. Ett grundkrav är att liggplatsen ska kunna förses med strömedel och att strömedlet ska ligga kvar på liggplatsen. Ett dränerande golv som förses med strö och som samtidigt dränerar urin och väta kan dock godtas ur djurskyddssynpunkt.*

I en konventionell grisningsbox ska det under den första levnadsmånaden finnas en avskild liggplats för smågrisarna.

En transponder- eller responderstyrd foderstation får inte användas av fler grisar än att alla hinner äta sin dygnsranson inom 12 timmar.

● **D24.4–D24.6 BOBYGGNADSBETEENDE**
Under veckan före grisning ska suggor och gyltor ha tillgång till strömedel som ger dem möjlighet att utföra bobyggnadsbeteende. De ska även kunna disponera utrymmet i grisningsboxen så att de kan få utlopp för beteendet.

I anläggningar med mer än nio suggor ska suggor och gyltor hållas i grupp under dräktighetsperioden.

● **D24.7 BEGRÄNSNING AV RÖRELSEFRIHET**
Suggor och gyltor ska hållas lösgående. En digivande suggas rörelsefrihet får begränsas under smågrisarnas första levnadsdagar om hon uppvisar ett onormalt beteende som utgör en uppenbar skaderisk för smågrisarna. *För detta ändamål får skyddsgrind eller motsvarande anordning användas. Det är inte tillåtet att begränsa en gyltas eller suggas rörelsefrihet regelmässigt i förebyggande syfte innan hon grisar. Om man misstänker att en gyltas eller suggas beteende kommer att leda till att kultingarna skadas bör man istället öka tillsynen över djuren. Användningen av skyddsgrindar ska vara så kortvarigt som möjligt under smågrisarnas första levnadsdagar. Längre tid än 2–3 dagar är knappast motiverat annat än i undantagsfall.*

Skyddsgrind eller motsvarande anordning får också användas under det dagliga skötselarbetet om suggans beteende utgör en uppenbar skaderisk för skötaren, samt när suggan hanteras för vård och behandling. Suggan ska släppas ut så fort arbetet är klart i boxen. Om fler arbetsmoment ska utföras i boxen och denna måste beträdas flera gånger när arbetet pågår i avdelningen behöver suggan dock inte släppas ut mellan varje arbetsmoment.

Grupphållna suggor och gyltor får stängas in i bås när de utfodras eller när de hanteras för vård och behandling (t.ex. seminering eller dräktighetsundersökning). Djuren ska dock släppas fria så snart behandlingen är genomförd och får inte vara instängda längre än nödvändigt.

● **D24.8–D24.13 SMÅGRISAR**
Smågrisar får inte avvänjas före fyra veckors ålder och ska då ha vant sig vid tillskottsfoder.

Vissa ingrepp får utföras även om det inte är befogat av veterinärmedicinska skäl. Smågrisar av hankön får kastreras utan att veterinär anlitas innan 1 veckas ålder. Kastrering ska ske genom att testiklarna avlägsnas med en vass skalpell av engångstyp, vass och lämpligt utformad tång eller vasst rakblad fastsatt i en hållare. Vid kastrering av grisar som är äldre än en vecka ska ingreppet göras under bedövning.

Det råder ett generellt förbud mot tandklippning av grisar. Tänder på grisar får slipas, men inte rutinmässigt utan endast om det erfarenhetsmässigt visat sig uppkomma skador på andra djur. Slipningen ska ske innan djuret uppnått en veckas ålder.

Injektion av järnpreparat får ges till smågrisar innan de uppnått tre veckors ålder utan att veterinär anlitas. Zinkoxid i högdos (>250 mg ren zink per kg foder, vilket ungefär motsvaras av 310 mg zinkoxid, ZnO, per kg foder) klassificeras som läkemedel. Detta innebär att det endast får användas efter veterinär förskrivning.

D25 | UPPFÖDNING AV SLAKTGRISAR

● **D25.1–D25.2 STALLAVDELNINGSSTORLEK**
- Omgångsuppfödning med rekrytering från egen eller endast en besättning – ingen gräns.
- Rekrytering från mer än en besättning och omgångsuppfödning – max 400.
- Kontinuerlig uppfödning – max 200.

En stallavdelning med omgångsuppfödning av växande grisar ska vara utformad så att djuren kan tas till och från stallavdelningen utan att behöva passera via någon annan stallavdelning.

FÅR OCH GETTER

D26 | LIVSMEDELSSÄKERHET VID UPPFÖDNING AV FÅR OCH GETTER

D26.1 FODER

Idisslare får generellt inte utfodras med animaliskt protein eller foder som innehåller sådant protein. Mjölk får dock ges till djuren om mjölken kommer från samma jordbruksföretag. Om vissa krav på bearbetning uppfylls kan dessutom annan mjölk ges, liksom ägg och äggprodukter och gelatin som inte härrör från idisslare.

D26.2 MJÖLKFÅR OCH -GETTER

– se avsnitt D20

D26.3 AVLIVADE OCH SJÄLVDÖDA FÅR OCH GETTER

Avlivade och självdöda får och getter ska skickas till destruktion. Samtliga avlivade och självdöda får och getter äldre än 18 månader ska provtas i samband med destruktion. Särskilda regler gäller i vissa församlingar i glesbygd (Bilaga 4E), där undantag om nedgrävning av djur finns.

D26.4 IMPORT

Du måste vara registrerad hos Jordbruksverket för att få importera får eller getter samt sperma, embryon eller ägg från dessa djurslag. Kontakta Jordbruksverket för mer information.

D27 | MÄRKNING, JOURNALFÖRING OCH RAPPORTERING

D27.1–D27.2 STALLJOURNAL OCH DJURMÄRKNING

För varje produktionsplats där du har får eller getter ska du föra stalljournal som är godkänd av Jordbruksverket. Journalen ska sparas i minst tre år.

Märkning av får och getter ska ske med öronbrickor som är godkända av Jordbruksverket. Även får och getter som används för parkskötsel snarare än som produktionsdjur ska märkas. Märkningen är viktig för att kunna spåra och stoppa utbrott av smittsamma sjukdomar.

Får och getter födda efter 9 juli 2005 ska märkas med en bricka i varje öra med gårdens SE-nummer och ett unikt förpräglat nummer på varje djur. Från och med 1 januari 2008 är det även tillåtet att ersätta en av öronbrickorna med elektronisk märkning. Utrustningen måste dock vara godkänd av Jordbruksverket.

Alla djur ska märkas innan de är 6 månader. Djur som är yngre än 6 månader ska vara märkta när de lämnar sin födelsebesättning. Djur som ska slaktas före 12 månaders ålder behöver bara märkas med ett öronmärke med gårdens SE-nummer. Det innebär att djuren inte behöver gå direkt till slakt, en bricka är godkänt så länge som djuren slaktas före 12 mån. Får och getter som är födda efter den 9 juli 2005 och som behålls längre än 12 månader ska märkas individuellt. Från och med den 1 jan 2010 ska de även journalföras individuellt.

D27.3–D27.4 FÖRFLYTTNINGAR OCH TRANSPORTDOKUMENT

Får eller getter som flyttas mellan två produktionsplatser, där det är olika djurhållare, ska åtföljas av ett transportdokument. Det är djurhållaren på den avsändande produktionsplatsen som ska fylla i uppgifterna i dokumentet. Djurhållaren på den mottagande produktionsplatsen ska spara dokumenten i minst tre år. Notera att detta inte gäller vid förflyttningar mellan egna PPN. Vissa slakterier har fått sin intransportsedel godkänd som transportdokument av Jordbruksverket.

Från och med 1 januari 2008 gäller även krav på rapportering av förflyttningar av får och getter. Rapportering ska ske på gruppnivå d.v.s. det är endast grupper av djur som ska rapporteras. Det innebär att alla får eller getter som flyttas mellan produktionsplatser eller skickas till slakteri måste rapporteras till databasen från 1 januari 2008.

D28 | SKÖTSEL OCH MILJÖ

D28.1–D28.7 SKÖTSEL OCH STALLMILJÖ

För utrymmeskrav, se Bilaga 1.

I får- och getstall ska ett avskilt utrymme kunna iordningställas vid lamning och killning (lamningsboxar/killningsboxar). Hela golvet i lamningsboxen/killningsboxen ska vara försedd med ströbädd. Det innebär t.ex. att om utrymmet har spaltgolv, ska golvet vara försett med ströbädd vid lamning/killning.

Alla djur ska hinna äta sin dygnstilldelning inom 12 timmar. En datoriserad transponder- eller responderstyrd foderstation får inte användas av fler får än att alla hinner äta sin dygnstilldelning inom 12 timmar.

Får ska ha tillgång till hö, halm eller annat lämpligt grov- »

foder som kan tillgodose deras sysselsättningsbehov.

Får ska hållas i lösdrift.

D28.8–D28.10 BETE

Får och getter ska sommartid hållas på bete eller ges tillfälle att vistas utomhus under en sammanhängande tidsperiod som infaller under perioden 1 maj–15 oktober enligt följande:

- Blekinge, Skåne och Hallands län – minst 4 månader
- Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands, Västra Götalands, Värmlands, Örebro och Västmanlands län – minst 3 månader
- Dalarnas, Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län – minst 2 månader.

Under vissa förhållanden får djuren hållas inne hela dygn eller delar av dygn:

1. om det är nödvändigt för att skydda djuren vid onormala väderleksförhållanden (djuren riskerar att skadas, utsättas för uppenbart obehag eller lidande om de vistas ute, t.ex. vid mycket stark vind eller kraftig nederbörd i form av regn eller hagel)
2. om det är nödvändigt för att skydda marken från skador vid onormala väderleksförhållanden
3. om det är nödvändigt för att skydda djur mot allvarliga insektsangrepp (t.ex. knott)
4. om det finns en omedelbar fara för rovdjursangrepp som rimligen inte kan undanröjas på annat sätt
5. om det gäller får som är anmälda till slakt och ska slaktas före 15 juni
6. om djuren måste skötas, vårdas eller behandlas (t.ex. avmaskning, klippning) på ett sätt som inte är lämpligt utomhus.

Om djur hålls inne hela dygn ska detta journalföras. *Med det menas att djurägaren för anteckningar om när djuren hållits inomhus, vilka djur som berörs samt av vilket skäl.*

Markytor som är hårt belastade av djuren ska vara hårdgjorda, dränerande eller naturligt ha motsvarande funktion. *Man måste räkna med att markytorna ska klara av att belastas av djuren, även vid nederbörd, genom att ytorna naturligt har lämpliga egenskaper eller har åtgärdats för ökad hållfasthet om det finns behov.*

I områden där rovdjur förekommer ska förebyggande åtgärder vidtas så långt det är möjligt för att djuren ska kunna hållas utomhus. I enskilda fall kan det ändå uppstå situationer där sådana åtgärder inte är tillräckliga. Det kan då vara nödvändigt att hålla djuren inomhus. Detsamma gäller om omedelbar fara för rovdjursangrepp skulle uppstå i områden där rovdjur normalt inte förekommer, och där det därför inte finns skäl att vidta andra särskilda skyddsåtgärder i förebyggande syfte.

D28.11–D28.12 PÄLS OCH KLÖVAR

Getter av ullras samt får ska klippas vid behov och med högst ett års intervall.

● D28.13–D28.14 AVHORNING OCH KASTRERING

Avhorning av getter ska ske under bedövning och utföras av veterinär eller av någon annan som veterinär finner lämplig. Kastrering av får är tillåtet endast av veterinär. Kupering av svansen är förbjudet.

FJÄDERFÄN

D29 | SALMONELLAKONTROLL OCH SPÅRBARHET AV SMITTSAMMA FJÄDERFÄSJUKDOMAR SAMT FODER TILL FJÄDERFÄ

D29.1–D29.2 SALMONELLAKONTROLL

I fjäderfäproduktionen finns regler för obligatorisk provtagning. Provtagningskraven gäller fjäderfä som föds upp till slakt, värphöns och avelsfjäderfä. För exempelvis slaktfjäderfä gäller provtagningskrav om fler än 500 fjäderfä föds upp årligen. Vid uppfödning av strutsdjur till slakt ska salmonellaprovtagning dock alltid ske. För värphöns gäller provtagningskrav om besättningens storlek överstiger 200 djur.

Branschorganisationerna Svensk Fågel och Svenska Ägg är kontrollorganisation för den frivilliga salmonellakontrollen.

D29.3 FJÄDERFÄREGISTER OCH PRODUCENTKOD

Äggproducenter med 350 värphönsplatser eller fler och som säljer ägg för konsumtion ska registreras i ett särskilt värphönsregister hos Jordbruksverket. Jordbruksverket tilldelar sedan varje besättning ett särskiljande nummer. Livsmedelsverket ”översätter” det särskiljande numret till ett kortare identitetsnummer som ska stämplas på ägget. Producenter med färre än 350 höns ska registrera sig direkt hos Livsmedelsverket för att erhålla en producentkod.

För märkning av ägg finns särskilda bestämmelser och vissa undantag för de som säljer osorterade ägg di-

rekt till slutkonsumenter samt för de som har färre än 50 värphöns. För närmare information se Livsmedelsverkets föreskrifter (LIVSFS 2005:20) om livsmedelshygien.

Övriga fjäderfäbesättningar som håller fjäderfän för kommersiellt bruk ska registreras i ett särskilt fjäderfäregister. Till kommersiellt bruk räknas inte fjäderfä som enbart hålls för egen konsumtion eller som hobbydjur. Registreringskravet omfattar ankor, duvor, fasaner, gräsänder, gäss, höns, slaktkyckling, kalkoner, pärlhöns, rapphöns, strutsfåglar och vaktlar.

● D29.4–D29.6 FODERMEDEL

Det är inte tillåtet att utfodra fjäderfä med biprodukter som härstammar från bearbetat animaliskt protein, t.ex. kött- och benmjöl. Om fiskmjöl och/eller di- trikalciumfosfat av animaliskt ursprung blandas på gården måste gården vara registrerad för detta av Jordbruksverket och inga idisslare får finnas på gården. Finns det idisslare på gården måste gården vara godkänd av Jordbruksverket och du får i dessa fall enbart hantera helfoder med detta innehåll. Fodret ska då, i alla steg på gården, hanteras så att det inte kan blandas i eller förorena foder till idisslare.

D30 | SKÖTSEL OCH MILJÖ

● D30.1–D30.4 STALLETS UTFORMNING OCH LARM

Utrymmeskrav för fjäderfä framgår av Bilaga 1. Fjäderfästallar ska rengöras och desinficeras regelbundet och alltid före insättning av nya djur. Larmanordning ska finnas i stallar med mekaniskt ventilerade stallavdelningar med fler än 2 000 djur. Larmanordningen ska larma för övertemperatur, strömavbrott och fel på larmanordningen. Utrustningen ska kontrolleras före insättning av varje ny omgång.

Från **1 oktober 2009** ska larmanordningen vara utformad så att larmet uppmärksammas på ett betryggande sätt. *Det sätt som larmanordningen ska varna djurhållaren på beror t.ex. på avståndet mellan stallet och bostaden/personalen, hur ofta djuren ses till, djurtäthet i stallet, stallets luftvolym, typ av nödventilation etc. Ju högre risken är att djuren utsätts för lidande om ventilationen slutar fungera, desto högre säkerhet måste finnas inbyggd i larmanordningen. I vissa anläggningar kan det vara tillräckligt med en varningslampa, siren eller dylikt, medan det i andra krävs t.ex. telelarm kopplat till en eller flera nyckelpersoner för att inte riskera att djuren utsätts för lidande.*

● D30.5 AVLÄGSNING AV TÅR

I de fall den inre tån på tunga köttrastuppar behöver avlägsnas ska det alltid ske före 24 timmars ålder.

D31 | KYCKLING, KALKON, GÅS OCH ANKA

D31.1–D31.2 KYCKLING, KALKON, GÅS OCH ANKA

För utrymmeskrav, se Bilaga 1.

Kalkoner ska hållas frigående och ha tillgång till strö-bädd om de föds upp inomhus. Uppfödare som inte är anslutna till Svensk Fågels omsorgsprogram får ha max 20 kg/m². Slaktkycklingar och kalkoner som föds upp inomhus ska hållas på ströbädd. Uppfödare som är anslutna till programmet får, beroende på klassificering, öka beläggningen. I kycklingstallar som är anslutna till och klassade enligt Svensk Fågels omsorgsprogram får uppfödaren ha max 36 kg/m² och max 25 djur per m². Den högsta tillåtna beläggningsgraden för uppfödning av minikalkon är 40 kg/m² och vid uppfödning av storkalkon 45 kg/m².

Slaktkycklingar, ankor och gäss som föds upp inomhus ska hållas frigående på ströbädd.

✪ ● D31.3–D31.8 TILLSYN OCH SKÖTSEL

Personer som hanterar slaktkycklingar på anläggningar med plats för fler än 500 slaktkycklingar ska ha genomgått en utbildning eller på annat sätt förvärvat motsvarande kunskaper för att kunna sköta slaktkycklingar på ett djurskyddsmässigt korrekt sätt. Framförallt gäller detta kunskap om regelverk, djurens fysiologi, behov och beteende, varsam hantering i samband med infångning, lastning och transport, akutvård och avlivning samt förebyggande smittskydd.

Slaktkycklingar ska med undantag av första uppfödningsveckan och de sista tre dagarna före slakt, ha en mörkerperiod om minst sex timmar per dygn, varav en sammanhängande mörkerperiod på minst fyra timmar. I stallar för slaktkycklingar ska belysningen på minst 80 % av den tillgängliga ytan vara minst 20 lux mätt i fåglarnas ögonhöjd. På veterinärs inrådan får ljusstyrkan tillfälligt minskas.

Slaktkycklingar ska ha ständig tillgång till foder eller måltidsutfodras med för djuren lämpliga intervall. Fodret får tas bort från djuren tidigast 12 timmar före beräknad slakttidpunkt.

Anordningar för dricksvatten ska placeras och underhållas så att vattenspill i ströbäddar minimeras. Slaktkycklingar ska ses till minst två gånger dagligen.

Om fler än 500 djur hålls på anläggningen, ska relevanta fakta om uppfödningen (antal djur, totalarea, hybrid, daglig dödlighet, samt om möjligt orsak) journalföras. Journalerna ska bevaras i minst tre år. Journal ska även föras över antalet dödsfall samt orsak i besättningen och bevaras i minst fem år.

D32 | VÄRPHÖNS OCH UNGHÖNS

✪ ● D32.1–D32.3 UNGHÖNS

Den som levererar ungdjur av värphöns ska anmäla detta till länsstyrelsen i det län djuren levererats till. De uppgifter som ska lämnas är uppfödarens namn och adress, antal djur som levererats, tidpunkt för salmonellaprovtagning, tidpunkt för och djurens ålder vid leverans samt mottagare av djuren. Unghöns ska vara uppfödda i inhysningssystem som förbereder dem för det system som de ska hållas i som vuxna. För utrymmeskrav, se Bilaga 1. »

D32.4–D32.13 VÄRPHÖNS

Höns för äggproduktion i burar får endast hållas i system som uppfyller hönsens behov av rede, sittpinne och sandbad. Inhysningen ska ske på ett sådant sätt att beteendestörningar och dödlighet hålls på en låg nivå. Inredningen i hönsstallar ska förhindra att djuren utsätts för foder-, vatten- och gödselspill (gäller både inredda burar och frigående system). I stallar med envåningssystem får djuren endast tillfälligtvis utsättas för ammoniakhalter över 25 ppm i stalluften. Vid förprövningspliktig ny-, till- eller ombyggnad av ett stall med gödseldränerande golv ska stallet ha mekaniskt utgödslingssystem som medger att regelbunden utgödsling kan ske under det dränerande golvet. Dränerande golv för höns ska vara så konstruerade att de ger stöd åt de främre klorna på varje fot. Golvet i reden får inte vara utfört så att fåglarna ligger direkt på rutnät av metall.

Belysningen i hönsstallar med fler än 350 värphönsplatser ska tändas och släckas med automatisk, tidsstyrd dimfunktion eller liknande.

I anläggningar där hönsen har möjlighet till utevistelse ska utomhusytorna ha en area som är anpassad till beläggningsgraden och markens beskaffenhet så att föroreningar undviks. De ska vara försedda med skydd mot dåligt väder och rovdjur och vid behov med lämpliga vattentråg. I anläggningar med plats för mer än 350 höns ska flera öppningar, vilka ska vara utspridda utefter hela byggnadens längd, ge tillträde till utomhusytorna.

D32.14 FÖRVARING AV ÄGG

Förvaring av ägg ska vara sådan att äggen förvaras rent, torrt, fritt från främmande lukter samt skyddas effektivt mot stötar och direkt solljus. Ur kvalitetssynpunkt rekommenderas att äggen förvaras vid en temperatur på 13–15 °C.

D32.15–D32.19 VÄRPHÖNS I INREDDA BURAR

Burar för värphöns ska vara försedda med klonötare. Burar för värphöns och unghöns ska ha täta sidoväggar. Ströbadet för värphöns i burar ska vara tillgängligt för hönsen under minst fem timmar per dygn. Tidsperioden ska vara sammanhängande, och infalla under den för hönsen aktiva delen av dygnet. Ströbad i burar för värphöns ska vara utformat så att djuren kommer i direktkontakt med strömedel när de ströbadar. Ströbadet ska även vara avgränsat, så att strömedlet hålls kvar i det. Endast hönsraser som väger under 2,4 kg får hållas i bur. Djuren får hållas i bur i högst två år.

D32.20–D32.21 VÄRPHÖNS I FRIGÅENDE SYSTEM

Frigående höns på nätgolv (eller annat dränerande golv) ska ha ströbädd på en tredjedel av golvet, dock minst 250 cm^2 per höna. Äggproducenter med frigående höns i flervåningssystem och som är anslutna till Svenska Äggs omsorgsprogram, får ha en beläggning enligt omsorgsprogrammets godkännande.

I system med frigående värphöns med plats för fler än 350 djur får sittpinnar inte vara placerade över strö-bädden. I flervåningssystem för frigående värphöns eller unghöns ska våningsplanen utformas så att spillning inte kan falla ner på lägre våningsplan.

HÄSTAR

D33 | ALLMÄNT

D33.1 TILLSTÅNDSPLIKT

Den som yrkesmässigt eller i större omfattning håller, föder upp, upplåter, säljer eller tar emot hästar för förvaring eller utfodring, eller använder hästar i ridskoleverksamhet ska ha tillstånd för verksamheten. Länsstyrelsen lämnar sådana tillstånd.

Följande verksamheter anses vara av större omfattning och ska därmed ansöka om tillstånd om man under året förväntas överstiga följande:

- hållande av 10 eller fler hästar äldre än 24 månader (totala antalet inom verksamheten)
- uppfödning av 4 eller fler hästar per år (tar 4 eller fler föl per år)
- upplåtande av 4 eller fler hästar per år (att mot ersättning låna ut hästar, t.ex. turridning)
- försäljning av 4 eller fler hästar per år
- försäljning av 4 eller fler hästar per år från annan uppfödning
- förvaring eller utfodring av 4 eller fler hästar (att ta emot andras hästar mot ersättning, inklusive beteshästar).

D33.2 HÄSTPASS

Enligt EU:s regelverk ska alla hästar i EU inneha en identitetshandling i form av ett hästpass och tilldelas ett identitetsnummer som ska gälla under hästens hela livslängd. Registreringen sker hos en av Jordbruksverket godkänd register- eller stamboksförande förening. Det är hästägarens skyldighet att se till att hästen är försedd med ett sådant pass. När hästen har avlidit ska hästägaren meddela detta till föreningen som utfärdat passet och passet ska makuleras.

Hästpasset är en identitetshandling som är knuten till varje enskild häst. Passet ska innehålla information om:

- hästägarens namn
- hästens härstamning, ras och identitetsnummer
- medicinska uppgifter (utförda vaccinationer, vissa läkemedelsbehandlingar m.m.)
- konturdiagram, ritat av en av Jordbruksverket godkänd id-kontrollant.

För att ytterligare säkerställa hästens identitet rekommenderar Jordbruksverket märkning. Svenska Hästavelsförbundet rekommenderar sina medlemsföreningar att chipmärka sina hästar. På hästar inom travsporten är dock den gängse metoden frysmärkning. Mera information finns på Jordbruksverkets hemsida, www.jordbruksverket.se. Länsstyrelsen har det regionala tillsynsansvaret.

D33.3 ALLEMANSRÄTTEN

Allemansrätten gäller vid ridning och körning i skog och mark. Observera dock, att vid kommersiell verksamhet ska markägaren alltid ge sitt tillstånd för användning av marken. Allemansrätten bygger på varsamhet och gott omdöme vid vistelse i naturen. För information om yttre miljöfrågor gällande häst hänvisas till www.lrf.se.

D34 | SKÖTSEL OCH HANTERING

● D34.1–D34.3 SKÖTSEL

Hästar ska hållas tillfredsställande rena. *Hårremmen ska hållas fri från gödsel och urin. Bädden ska vara i sådant skick att hästarna inte blir blöta av urin när de ligger ner. Lera i hårremmen kan accepteras under förutsättning att huden är oskadd och att yttertemperaturen inte kräver en väl isolerande hårrem. I fuktigt väder finns det risk för att vanliga jordbakterier orsakar hudinfektioner.*

Hästars hovar ska inspekteras regelbundet och verkas vid behov. Hovarna ska vid behov förses med hovbeslag. *Hästar som rids och körs på hårda underlag som grusvägar blir ofta hovömma. Av djurskyddsskäl behöver de då förses med beslag. Detsamma gäller om underlaget är halt. Vid halka är det ofta nödvändigt att förse hästen med broddade beslag.*

D34.4 FÖL

Föl ska avvänjas på ett sätt som tar hänsyn till deras psykiska och fysiska hälsa. *Föl har, precis som alla andra däggdjursungar ett starkt sugbehov som avtar med åldern. Får fölet inte utlopp för detta behov uppstår frustration som kan leda till onormala beteenden. Socialt är det viktigt att fölet får gå kvar hos stoet och näringsmässigt är fölet beroende av mjölken för en jämn tillväxt. Stoet kan drabbas av juverproblem om fölet skiljs av under höglaktationen. Först vid 5 månader är fölets matsmältningsapparat tillräckligt utvecklad för att helt klara sig utan stomjölk.*

● D34.5–D34.10 SPILTOR

Hästar får hållas bundna i spilta i max 16 timmar per dygn. Löpande grimskaft ska användas vid uppbindning i spilta. Detta gäller inte vid tillfällig uppbindning. *För att minimera risken för att hästar som står uppstallade i spiltor fastnar ska grimskaftet vara försett med klots eller annan stoppanordning och löpa igenom en ring eller motsvarande. Uppbindningsanordning där grimskaftet löper på en vertikal stång utan att vara löpande genom ring är inte likvärdigt eftersom det begränsar hästens möjlighet att röra huvud och hals sidledes t.ex. för att klia sig.*

D34.11 SOCIAL KONTAKT

Från och med den 1 augusti 2009 ska hästars behov av social kontakt tillgodoses. I de allmänna råden står det att hästarna bör hållas tillsammans med artfränder.

D35 | BYGGNADER OCH FÖRVARING

● D35.1 UTRYMMESKRAV

För utrymmeskrav, se Bilaga 1. *Den lokala kontrollmyndigheten kan godta en mindre avvikelse från utrymmeskraven. Hästens mankhöjd, kroppslängd, normala hållning (högt eller lågt ansatt hals), temperament och hur mycket den vistas i stallet är faktorer som bör ligga med i bedömningen om avvikelsen är acceptabel för det enskilda djuret. Som exempel kan nämnas att en grupp shetlandsponnyer med lång daglig utevistelse sannolikt inte påverkas av att minimihöjden på 220 cm underskrids något. I den internationella litteraturen finns olika rekommendationer för förvaringsutrymmen för djur. De svenska måtten ligger något under vad som ofta rekommenderas för boxutrymme och i linje med vad som rekommenderas för spiltor. Det är därför viktigt att poängtera att boxmåtten i allra högsta grad är minimimått. Det innebär att mindre avvikelser svårligen kan godtas för boxmått.*

D35.2 KALLA ÅRSTIDEN

Vid en anläggning där hästar hålls under den kalla årstiden ska alla hästar samtidigt kunna beredas utrymme i stall (boxplats eller plats i ligghall). Anläggningar med enbart ligghallar måste bereda plats i uppvärmningsbar byggnad för sjukboxar, 1 st. per 10 hästar. *För att reducera kostnaderna eller för att man skaffat sig för många hästar händer det att djurhållarna vill hålla hästarna ute i skift. Man har alltså färre stallplatser än hästar på anläggningen. Detta är inte acceptabelt. Vid extrem väderlek, exempelvis storm, måste alla djur kunna beredas skydd.*

D35.3 NYBYGGNATION SKA VARA BOX ELLER LIGGHALL

I nybyggda stallutrymmen avsedda för stadigvarande hästhållning ska hästar hållas i box eller i ligghall. Detsamma »

gäller stallutrymmen som genomgått förprövningspliktig till- eller ombyggnad och som tas i bruk efter 1 augusti 2007. Kravet gäller inte sådana stallbyggnader som vid förprövning enligt 5§ djurskyddsförordningen godkänts från djurskydds- och djurhälsosynpunkt före 1 augusti 2007. *För att fasa ur den permanenta spiltförvaringen ska nya anläggningar med den uppstallningsformen inte byggas. Det är dock fortfarande tillåtet att använda befintliga spiltor. Nyproduktion av skötselspiltor, foderspiltor, träningsspiltor, spiltor för korttidsuppstallning är tillåten.*

D35.4–D35.8 STRÖMEDEL OCH RENGÖRING
Vid den årliga rengöringen ska i normalfallet strömedel avlägsnas, inredningen rengöras och golvet sopas rent. Desinfektion är inte ett krav om inte risk för smittspridning föreligger.

D35.9 FÖLNING
Om fölning sker på annan plats än i fölningsbox ska stoet ha möjlighet att gå undan. Det tillgängliga utrymmet för stoet ska minst motsvara det som anges för fölningsbox. *Fölning kan med fördel ske utomhus om vädret och markerna är lämpliga och tillsynen kan ordnas. Även när sto och föl stallas upp ska de hållas i utrymme motsvarande fölningsbox.*

D35.10–D35.12 TRANSPORTER
Hästar får, i samband med aktiviteter som de transporteras till, vid behov förvaras i transportfordonet. Hästarna ska vid dessa tillfällen ses till minst en gång per timme. *Hästar som motsätter sig lastning eller som visar tecken på oro när de står i transportutrymmet får inte stå uppställda i transportfordonet. Hästar får förvaras i fordonet nattetid. För att djurskyddet ska upprätthållas och för att hästen ska kunna vila bekvämt ska transportfordonet i dessa fall uppfylla alla krav för korttidsuppstallning, såsom tillräcklig boxarea, takhöjd, ventilation m.m. Det är inte tillåtet att förvara hästar uppbundna i transportfordonet nattetid eftersom risken finns att hästar som inte är vana att stå i spilta binds upp.*

D35.13 FRISK LUFT
Samtliga hästar i stallet ska tillförsäkras kontinuerlig tillförsel av frisk luft. *Ventilationen i ett häststall får aldrig strypas helt. Minimiventilationen är 50–100 m^3/tim och häst (ca 500 kg) och maximiventilation som måste kunna åstadkommas en varm sommardag för samma häststorlek är ca 300 m^3/tim och häst.*

✪ ● **D35.14–D35.18 INREDNING**
Utrymmen och inredning för hästar ska vara konstruerade och underhållna så att hästarna inte riskerar att skadas på utskjutande delar. Från och med 1 augusti 2010 ska skiljeväggar m.m. vara utformade så att hästens sociala behov tillgodoses. Skiljeväggarna ska vara utformade så att skaderisken minimeras. Tillverkningsmaterialet ska ha tillräcklig hållfasthet för att stå emot hästsparkar. Fönster, belysningsanordningar, elektriska ledningar och andra elektriska installationer samt speglar som hästarna kan nå i det utrymme där de normalt vistas, ska vara försedda med lämpliga skydd eller vara utformade så att hästarna inte kan skadas. *Fönster kan vara försedda med skydd eller vara konstruerade av okrossbart material. Speglar i ridhus måste döljas med t.ex. draperi när hästar vistas lösa där. Risken finns annars att de hoppar in i spegeln i tron att det finns en likadan manege på andra sidan sargen.*

D36 | FODER OCH VATTEN

● **D36.1–D36.4 UTFODRING**
Hästar ska utfodras
1. med individuellt anpassad och välbalanserad fodergiva
2. med daglig tillräcklig tillgång till grovfoder för att tillgodose behovet av växtfiber och sysselsättning
3. så att deras behov av långa ättider tillgodoses
4. så att de inte blir över- eller underviktiga i förhållande till sitt användningsområde.

Den svenska rekommendationen är minst 1,2 kg TS/100 kg kroppsvikt. Fri tillgång till grovfoder är att rekommendera till hästar.

● **D36.5 VATTEN**
I de fall hästar inte har fri tillgång till dricksvatten ska de erbjudas vatten och ges möjlighet att dricka sig otörstiga minst två gånger dagligen jämnt fördelat över dygnet. *Hästar kan i regel dricka sjö- och bäckvatten. Om vattendrag i hagar håller dålig hygienisk kvalitet ska hästarna förses med annat friskt vatten. Hästar som saknar fri tillgång tillförs lämpligen vatten morgon och kväll.*

● **D36.6 DIMENSIONERING**
Utfodrings- och vattningssystem ska vara utformade, dimensionerade och placerade så att hästarna lugnt och naturligt kan inta sitt foder och vatten. Flödet bör vara minst 6 liter/minut.

D37 | RASTNING OCH UTEVISTELSE

D37.1–D37.5 RASTNING OCH UTEVISTELSE
Hästar ska sommartid hållas och skötas på ett sådant sätt att risken för att de ska utsättas för svåra insektsangrepp minimeras. Vid halka ska sådana åtgärder vidtas att hästarna kan förflytta sig säkert. Beroende på vilken kategori hästar som berörs kan lämpliga åtgärder vara broddade beslag, sandning eller annan åtgärd som motverkar halt underlag. **Från och med 1 augusti 2010 ska hästar dagligen ges möjlighet att röra sig fritt i sina naturliga gångarter.**

D37.6 TAGGTRÅD
Stängsel som innehåller taggtråd får inte användas. «

Bilagor

BILAGA 1 **UTRYMMESKRAV FÖR DJURHÅLLNING** **118**
ALLA DJURSLAG **118**
NÖTKREATUR **118**
GRISAR **121**
FÅR **123**
GETTER **124**
FJÄDERFÄN **125**
HÄSTAR **128**
BILAGA 2 **ALLMÄNNA RÅD** **130**
ALLA DJURSLAG **130**
NÖTKREATUR **130**
GRISAR **131**
GETTER **131**
VÄRPHÖNS OCH UNGHÖNS **131**
SLAKTKYCKLING, KALKONER, ANKOR OCH GÄSS **131**
HÄSTAR **131**
BILAGA 3 **MILJÖSANKTIONSAVGIFTER** **133**
BILAGA 4 **OMRÅDESINDELNING** **134**

BILAGA 1 UTRYMMESKRAV FÖR DJURHÅLLNING

ALLA DJURSLAG

Måttföreskrifterna är minimikrav som syftar till att tillgodose djurens behov av tillräckligt utrymme för att ligga och röra sig. De mått som anges i utrymmeskraven är minsta mått och c/c-mått för normal inredning. I vissa fall kan större mått ge en bättre funktion. Kontakta rådgivningen vid planerad om- och tillbyggnad.

I ett befintligt stall kan mindre avvikelser från föreskrivna mått godtas under förutsättning att:

1. djurmiljön i stallet som helhet är mycket god
2. konsekvenserna av måttavvikelsen bedöms ha liten eller ingen påverkan på djuret avseende den funktion som måttföreskriften syftar till
3. måttavvikelsen inte innebär någon ökad risk för skador, stress eller ohälsa hos djuren
4. måttavvikelsen inte innebär att tillsynen och skötseln av djuren försvåras.

Detsamma gäller vid förprövningspliktig ombyggnad under förutsättning att länsstyrelsen bedömer att kriterierna 1–4, ovan, uppfylls och att planlösningen i stallet är god.

För stallar och anläggningar som var i bruk före 17 februari 2003 respektive 15 oktober 2006 finns övergångsregler för vissa nya krav. I tabellerna framgår det genom färgmarkering med årtal för när reglerna träder i kraft. Observera att de nya reglerna gäller omedelbart vid förprövningspliktig ny-, till- eller ombyggnad av stallar. Kontakta länsstyrelsens handläggare i förprövningsärenden om du har frågor.

NÖTKREATUR

1. Minsta utrymme i bås

Grönmarkerat: från 2013

	Högsta vikt, kg	Långbås, Liggbås[2]		Kortbås[1], Foderliggbås, fångbås		Ätbås	
		Längd, m	Bredd, m	Längd, m	Bredd, m	Längd, m	Bredd, m
Kalvar[3]	60	1,20	0,60				
Kalvar[3]	90	1,40	0,65	1,10	0,65		
Kalvar[3]	150	1,50	0,80	1,20	0,80		
Ungdjur	250	1,70	0,90	1,30	0,90		
Ungdjur	400	1,90	1,00	1,50	1,00		
Ungdjur	600	2,00	1,10	1,60	1,10		
Ungdjur[4]	>600	2,10	1,20	1,70	1,20		
Ungdjur[5]	>600	2,00	1,10	1,60	1,10		
Vuxna djur	500	2,00	1,10	1,60	1,10		
Vuxna djur	650	2,20	1,20	1,70	1,20	1,60	0,80
Vuxna djur	>650	2,30	1,25	1,80	1,25	1,65	0,80

1) För kortbås med begränsning framåt (s.k. mellanbås) ska avståndet mellan begränsning och båspallens bakkant, mätt 1 m över båspallen, vara lika med båslängden för långbås.

2) Båset ska vara 0,30 m längre om båsavskiljare och frontvägg hindrar djuret att föra huvudet åt sidan eller framåt när det reser sig. För stallar som var i bruk före 17 februari 2003 får avståndet vara minst 0,15 m längre till och med 31 december 2012.

3) Kalvar får inte hållas bundna.

4) Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003.

5) Gäller till och med 31 december 2012 för befintliga stallar som var i bruk före 17 februari 2003.

2. Minsta utrymme i ensambox och gemensambox

	Högsta vikt, kg	Ensambox		Gemensambox		
		Längd, m	Bredd, m	Spaltgolv, m²/djur	Ströbädd, m²/djur	
					Liggarea[4]	Totalarea[5]
Kalvgömma[1]					0,9	0,9
Kalvar	60	1,20	1,00		1,00	1,50
Kalvar	90	1,40	1,10	1,50	1,20	1,70
Kalvar	150			1,50	1,50	2,20
Ungdjur	250			1,80	2,00	2,90
Ungdjur	400			1,90	2,60	3,70
Ungdjur	600			2,30	3,10	4,40
Ungdjur	>600			2,60	3,40	4,80
Dikor[2], sinkor					3,40[3]	4,80
Mjölkkor, amkor[2]					6,00[3]	8,50

1) För kalvar upp till 3 månader i lösdriftsstallar för amkor eller dikor (undantag ligghallar när djuren hålls på bete).
2) Inklusive kalvar upp till 3 månaders ålder.
3) Exklusive utrymme för kalvgömma.
4) Avser även minsta utrymme för ligghall utan utfodring.
5) Avser även minsta utrymme i ligghall med utfodring.

3. Minsta utrymme i kalvningsbox

Ensambox: 9 m², kortaste sidan 3 m.
Ensambox på båspall för uppbundna djur: 8 m², kortaste sidan föreskrivna minsta båsbredden (tabell 1) multiplicerad med 2.
Gruppbox: 8 m²/ko, kortaste sidan 3 m i boxar för högst 3 kor, 5 m i boxar för fler än 3 kor.

4. Gångar i lösdriftsstallar

Gång mellan	Vuxna djur		Ungdjur	
	≤25 djur/grp, m	>25 djur/grp, m	≤250 kg, m	>250 kg, m
• liggbåsrad och vägg • ätbåsrad och vägg[1]	1,80	2,00	1,40	1,80
• två liggbåsrader • liggbåsrad och ätbåsrad	2,00	2,20	1,50	1,90
• foderbord och vägg[1] • liggbåsrad och foderbord	2,80	3,00	2,10	2,50

1) Med vägg likställs avgränsning mot djupströbädd.

5. Minsta antal drickplatser per djur med automatisk vattenförsörjning

1 drickplats per 10 mjölkande kor som hålls för mjölkproduktion.
1 drickplats per 25 djur övriga nötkreatur.

6. Minsta utrymme vid rakt foderbord vid samtidig utfodring av lösgående djur[1)]

	Högsta vikt, kg	Ätplats, m	Minsta fria öppning till ätplats, m
Kalvar	90	0,30	0,14
Kalvar	150	0,40	0,14
Ungdjur	250	0,45	0,15
Ungdjur	400	0,50	0,15
Ungdjur	600	0,60	0,17
Ungdjur	>600	0,65	0,20
Vuxna djur	500	0,60	0,17
Vuxna djur	650	0,70	0,20
Vuxna djur	>650	0,75	0,22

1) Vid fri tilldelning av allt foder får antalet ätplatser minskas till en ätplats per tre djur.

7. Foderbord

Foderbordsytan eller rännbottens höjd över båspall, klövpall eller gödselgång ska vara minst 0,10 m.
Foderbordets kant mot båspallen får i kortbås, foderliggbås och fångbås inte vara högre än 0,2 m över båspallytan.

Grönmarkerat: från 2013

8a. Dränerande spaltgolv och spaltgolvskassetter

	Djurkategori	Högsta vikt, kg	Största spaltöppning, mm	Största andel öppning[3)], %
Gödseldränerande golv för kalvar och ungdjur i lösdrift[4)]	Kalvar	90	25	28
	Ungdjur	400	30	28[1)]
	Ungdjur	>400	35	28[1)]
Gödseldränerande golv för djur i lösdrift[4)]	Vuxna djur		35	28
Gödseldränerande gummispaltgolv i bås[2)]	Vuxna djur		30	36
Urindränerande golv	Alla		15	35

1) Gödseldränerande gummispaltgolv med största spaltöppning 30 mm och största andel öppning 36 % får användas i bås (dock ej ätbås) under förutsättning att stavarna placeras vinkelrät mot båsets längdriktning.
2) Stavarna ska placeras vinkelrät mot båsets längdriktning.
3) För dränerande spaltgolvskassetter av betong får material som förbinder stavarna inte räknas med vid beräkning av andelen öppning.
4) Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003. Se tabell 8b för övergångsbestämmelser för dessa stallar.

8b. Övergångsbestämmelser till och med 31 december 2012 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003: Gödseldränerande spaltgolv av betong eller trä[1)]

	Högsta vikt, kg	Stavbredd, mm	Största spaltöppning, mm	Ålder ca, mån
Kalvar	100	75	30	<3
Kalvar och ungdjur	400	100	35	3–22
Vuxna djur		125	40	

1) För gummispaltgolv i bås och urindränerande golv gäller tabell 8a.

9. Allmänna råd

Tvärgångar genom liggbåsrader bör för vuxna djur vara 0,9 m om djuren inte ska gå i bredd och minst 1,6 m om djuren ska gå i bredd. För ungdjur som inte ska gå i bredd bör tvärgångarna vara 0,6–0,7 m för djur <250 kg och 0,7–0,8 m för djur >250 kg. Tvärgångar i liggbåsrader bör placeras så att återvändsgångar undviks.

GRISAR

	Grönmarkerat: från 2013
	Blåmarkerat: från 2016

1a. Minsta utrymme per djur i boxar eller hyddor för vuxna djur

	Ströad liggbox[1]		Ströbäddsbox	
	Liggarea[3], m²	Totalarea, m²	Totalarea, m²	Minsta boxsida, m
Galt	6	7[2]	7	
Digivande sugga	4[5]	6[4][5]	7	
Sinsugga				
<6 djur/grupp	1,1[5]	2,48[5]	2,5	2,4[5]
≥6 djur/grupp	1,1[5]	2,25[5]	2,5	2,8[5]
Dräktig gylta				
<6 djur/grupp	0,9[5]	1,81[5]		2,4[5]
≥6 djur/grupp	0,9[5]	1,64[5]	Se tabell 4a	2,8[5]

1) Box eller hydda får ej – inom angiven area – vara utformad på sådant sätt att svårigheter uppstår för djuren att vända sig i boxen, hyddan eller avgränsad gödselgång.
2) 10 m² om betäckning sker i boxen.
3) Minst ¾ av föreskriven liggarea för digivande sugga ska bestå av icke dränerande golv. Denna del av liggarean ska vara en sammanhängande rektangulär yta som spänner över hela boxbredden. Övrig del av liggarean får bestå av dränerande golv med största spaltöppning på 11 mm och minsta stavbredd på 11 mm. Om det dränerande golvet är av betong ska stavbredden vara minst 80 mm.
4) Fram till utgången av 2016 får totalarean vara minst 5 m² när griskullen är yngre än 2 veckor i stallar som var i bruk före 15 oktober 2006.
5) Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003. Se tabell 1b för övergångsbestämmelser sinsuggor och dräktiga gyltor i dessa stallar.

1b. Övergångsbestämmelser till och med 31 december 2012 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003: Minsta utrymme per djur i ströad liggbox[1] för sinsugga och dräktig gylta[2]

	Liggarea, m²	Totalarea, m²
Sinsugga		
≤4 djur/grupp	1,3	2,0
>4 djur/grupp	1,1	1,8
Dräktig gylta	Inga speciella regler	

1) Box eller hydda får ej – inom angiven area – vara utformad på sådant sätt att svårigheter uppstår för djuren att vända sig i boxen, hyddan eller avgränsad gödselgång.
2) För galt och digivande sugga, samt mått för ströbäddsbox gäller tabell 1a. Måttbestämmelser för minsta boxsida saknas.

2. Minsta utrymme i bås

	Längd, m	Bredd, m
Liggbås, foderliggbås		
Gylta eller liten sugga	2,00	0,60
Normalstor eller stor sugga	2,00	0,70
Ätbås		
Gylta eller liten sugga	2,00[1]	0,45
Normalstor eller stor sugga	2,00[1]	0,50

1) Inklusive utrymme för utfodring. Dock får tråg ej inkräkta mer än 0,3 m i båset.

3. Minsta utrymme per djur i boxar med växande grisar, 10–130 kg

Ströad liggbox[1]	liggarea, m²	= 0,10 + (vikt (kg) / 167)
	totalarea, m²	= 0,17 + (vikt (kg) / 130)
Ströbäddsbox	totalarea, m²	= 0,20 + (vikt (kg) / 84)

1) Box får ej – inom angivna areor – vara utformad på sådant sätt att svårigheter uppstår för djuren att vända sig i boxen eller avgränsad gödselgång.

4a. Minsta utrymme per djur vid rak foderplats och samtidig utfodring av grupphållna grisar[1)]

Grönmarkerat: från 2013

	Utfodringsplats, m
Växande grisar 10–130 kg	0,164 = (vikt i kg / 538)
Gylta eller sugga	0,45
Normalstor eller stor sugga	0,50

1) Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003. Se tabell 4b för övergångsbestämmelser för dessa stallar.

4b. Övergångsbestämmelser till och med 31 december 2012 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003: Minsta utrymme per djur vid rak foderplats och samtidig utfodring av grupphållna grisar

Högsta vikt, kg	Utfodringsplats, m
25	0,15
35	0,19
50	0,25
90	0,32
>90	+ 0,02 per 10 kg

5. Dränerande spaltgolv av betong och spaltgolvskassetter av betong[1)]

Grönmarkerat: från 2013

	Största spalt, mm	Stavbredd, mm	Ungefärligt viktintervall, kg
Födsel – avvänjning	11	50	<9
Avvänjning – 10 veckor	14	50	9–25
10 veckor – 120 kg	18	80	25–120
Vuxna grisar	20	80	>120

1) Gäller omedelbart för ny-, till- eller ombyggnation samt från 1 januari 2013 för stallar som var i bruk före 17 februari 2003.

6. Vattenförsörjning för grupphållna grisar

	Antal digivande suggor per		Antal övriga grisar per	
	Vattenkopp	Vattennippel	Vattenkopp	Vattennippel
Torrutfodring	20	10	40[1)]	20
Blötutfodring	40[1)]	20	80[1)]	40[1)]

1) Dock minst två vattenställen i grupper över 30 grisar.

7. Minsta utrymme per djur i ligghall eller hydda för grisar som hålls som utegångsdjur

Lika med liggarean i ströad liggbox.

FÅR

1. Minsta utrymme per djur i gemensambox

	Högsta vikt, kg	Liggarea[2)], m²	Totalarea, m²
Lamm >15 kg	30	0,35	0,5
Lamm	>30	0,7	1,0
Vuxet djur	65	0,85	1,2
Vuxet djur	>65	1,0	1,4
Dräktig tacka[1)]		1,2	1,7
Tacka med lamm <15 kg	65	1,2	1,7
Tacka med lamm <15 kg	>65	1,35	1,9

1) Avser dräktig tacka som har mindre än två månader kvar till förlossning.
2) Avser även minsta utrymme i ligghall utan utfodring.

2. Minsta utrymme vid foderhäck eller foderbord

	Längd per djur			
	Samtidig utfodring, m		Fri utfodring, m	
	Rak	Rund	Rak	Rund
Lamm >15 kg och vuxet djur	0,35	0,20	0,17	0,10
Dräktig tacka[1)]	0,45	0,20		
Tacka med lamm <15 kg	0,45			

1) Avser dräktig tacka som har mindre än två månader kvar till lamning.

3. Avstånd mellan foderbord eller foderhäck och vägg
Minst 2,0 m.

4. Gödseldränerande spaltgolv
Stavbredd: min 80 mm.
Största spaltbredd: max 25 mm.

5. Antal dricksplatser per djur med automatisk vattenförsörjning
Minst 1 vattenkopp per 15 tackor av mjölkras.
Minst 1 vattenkopp per 30 djur övriga får.

6. Lamningsbox
Minst 1,2 x 1,2 m. Lamningsboxar för tackor med fler än två lamm eller för tackor av tung ras bör vara minst 1,5 x 1,5 m.

GETTER

1. Minsta utrymme per djur i gemensambox

	Högsta vikt, kg	Spaltgolv, m²	Ströbädd, m²
Killing	15	0,25	0,25
Ungdjur	>15	0,50	0,50
Vuxet djur		1,00	1,20

2. Minsta utrymme vid foderhäck eller foderbord
Lösdrift: 0,35 m/djur. Bundna djur: 0,45 m/djur.

3. Gödseldränerande golv
Stavbredd: min 80 mm.
Största spaltbredd: max 25 mm.

4. Antal dricksplatser med automatisk vattenförsörjning
Minst 1 vattenkopp per 15 getter.

5. Allmänna råd
En killningsbox bör vara minst 1,0 x 1,2 m.
Båspallens längd bör vara minst 1,0 m.
Båspallens högsta höjd över golvet bör vara 0,55 m.

FJÄDERFÄN

1. Utrymme för värphöns i bur[2)]

	Area, m²/djur	Tillgänglig area, m²/djur	Höjd, m	Kortaste sida, m
Bur[1)]		0,060	0,45[2)]	
Rede	0,015		0,20	0,24
Ströbad	0,015		0,20	0,24

1) En bur får inte vara mindre än 0,2 m². I minimiarea får inte inräknas yta under gödselreflektor som inkräktar mer än 0,07 m in i buren, räknat vinkelrätt från burens front.
2) Avser tillgänglig area.

2. Övriga mått m.m. för värphöns i bur

Golv	Trådtjocklek 2 mm. Lutning högst 12 %
Vatten	Minst två koppar eller nipplar ska vara åtkomliga från varje bur. Varje nippel får betjäna högst två burfack.
Fodertråg	120 mm trågkant per djur
Sittpinne	150 mm per djur
Fri bredd för inspektionsgångar	0,90 m
Avstånd golv – nedersta burraden	0,35 m
Antal burvåningar	Högst 3
Antal värphöns per bur	Högst 16

3. Utrymme för frigående värphöns[1)]

Högsta beläggning	Envåningssystem	<2,4 kg: 9 höns/m² tillgänglig area ≥2,4 kg: 7,5 höns/m² tillgänglig area
	Flervåningssystem	7 höns/m² tillgänglig area[1)] 20 höns/m² golvarea
Rede	Fackrede	0,0125 m²/höna minsta area 0,075 m² kortaste sidan 0,24 m
	Kollektivrede	0,010 m²/höna minsta area 0,140 m² kortaste sidan 0,35 m
Ströarea		1/3 av golvarean, dock minst 0,025 m²/höna

1) Äggproducenter anslutna till Svenska Äggs godkända kontrollprogram får ha en beläggning i enlighet med kontrollprogrammet, dock högst 20 höns/m² golvarea.

4. Övriga mått m.m. för frigående värphöns

Golv		Lutning högst 12 %
Vatten	Rakt tråg	25 mm trågkant/höna
	Runt tråg	10 mm trågkant/höna
Fodertråg	Rakt tråg	100 mm trågkant/höna
	Runt tråg	40 mm trågkant/höna
Sittpinne[1)]		150 mm/höna
Fri höjd mellan våningar	Flervåningssystem	0,45 m
Antal våningar	Flervåningssystem	Högst 4
Öppningar till utomhusytorna[2)]		Höjd 0,35 m. Bredd 0,40 m, dock minst 2,0 m totalt per 1 000 höns

1) Centrumavstånd 300 mm, avstånd vägg 200 mm.
2) Ska vara utspridda utefter hela byggnadens längd.

5. Utrymme för unghöns i bur

Ålder, veckor	Burarea[1)], max antal djur/m²	Burhöjd[2)], m	Utrymme vid rakt fodertråg, mm/djur	Vatten, max antal kycklingar/ nippel, st	Max antal burvåningar, st
3	90	0,25	20	15	4
6	60	0,38	42	8	3
15	30	0,38	50	8	3
18	25	0,38	60	8	3

1) I minimiarea får inte inräknas yta under gödseldeflektor som inkräktar mer än 0,07 m in i buren, räknat vinkelrätt från burens front.
2) Lägsta höjd inom föreskriven golvarea.

6. Utrymme för frigående unghöns[1)]

Ålder, veckor	Envåningssystem, tillgänglig area, max antal djur/m²	Flervåningssystem[4)], tillgänglig area, max antal djur/m²	Minsta ströarea	Minsta sittpinnelängd, mm/djur
3	55	55	1/3 av golvarean	20
6	25	25	1/3 av golvarean	40
15	15	10[2)]	1/3 av golvarean	65
18	10	10[2)]	1/3 av golvarean	100
21[3)]	9	7	1/3 av golvarean	120

1) Unghönsuppfödare som är anslutna till ett av Jordbruksverket godkänt kontrollprogram, får öka beläggningen i enlighet med kontrollprogrammet, dock högst 18 unghöns per m² tillgänglig area vid 18 veckors ålder.
2) Djurbeläggningen får dock inte överstiga 20 höns per m² golvarea (gäller ej kontrollprogram).
3) Avser unghöns avsedda som föräldradjur för slaktkycklingproduktionen.
4) Antalet våningar får vara högst 4 stycken.

7. Övriga mått för frigående unghöns

Ålder, veckor	Utrymme vid rakt fodertråg, mm/djur	Utrymme vid vattentråg		Vatten, djur/nippel
		Rakt, mm/djur	Runt, mm/djur	
3	20	5	4	30
6	20	5	5	30
15	42	7	5	20
18	50	7	5	15
21	55	8	6	15

8. Utrymme för slaktkycklingar

Ålder, veckor	Golvarea[1] kg/m²	Utrymme vid fodertråg		Utrymme vid vattentråg		Vatten djur/nippel, st
		Rakt, mm/djur	Runt, mm/djur	Rakt, mm/djur	Runt, mm/djur	
0–7	20	20	12[2]	10	4	20
8–10	20	35	20	15	5	15

1) Slaktkycklinguppfödare som är anslutna till Svensk Fågels godkända kontrollprogram får ha en beläggning i enlighet med kontrollprogrammet, dock högst 36 kg per m² och högst 25 djur per m².
2) 8 mm vid fri tillgång på foder.

9. Utrymme för avelsdjur

	Golvarea		Värprede[1], m Bredd (b) Djup (dj) Höjd (h)	Utrymme vid runt fodertråg mm/djur	Utrymme vid runt vattentråg, mm/djur
	Enbart inomhus, max antal djur/m²	Vid möjlighet till utevistelse, max antal djur/m²			
Kalkoner, höns	2,5		b: 0,35[2] dj: 0,5 h: 0,45	30[1]	12[1]
Gäss	1	2	b: 0,6 dj: 0,6 h: 0,6		
Ankor	2	4	b: 0,4 dj: 0,4 h: 0,5		

1) Dubbla utrymmet för tuppar.
2) Högst 4,5 djur/rede.

10. Utrymme för slaktdjur av kalkoner, gäss och ankor

		Golvarea		Utrymme vid runt fodertråg mm/djur	Utrymme vid runt vattentråg, mm/djur
		Enbart inomhus, max antal kg/m²	Vid möjlighet till utevistelse, max antal kg/m²		
Kalkoner	≤10 kg >10 kg	30[3] 30[3]		18 30	8 12
Gäss[1) 2)]		14	18		
Ankor[1)]		16	20		

1) Under första uppfödningsveckan får beläggningen vara högst 15 djur/m². Beläggningen ska därefter sänkas successivt. Efter 4 veckor gäller tabellvärdena.
2) Uppfödning i ligg- och utfodringshall med rastgård:
– golvarea i ligghall 32 kg/m² – runt fodertråg 7 mm/djur (fri utfodring)
– rastgård 10 ggr ligghallsarean – rakt vattentråg 9 mm/djur.
3) Slaktkalkonuppfödare anslutna till Svensk Fågels godkända kontrollprogram för kalkon får ha en beläggning i enlighet med kontrollprogrammet, dock högst 40 kg/m² för djur <7 kg och högst 45 kg/m² för djur ≥7 kg.

HÄSTAR

1. Utrymme i spiltor

Angivelserna i denna tabell är optimala mått som ej får underskridas eller markant överskridas.

	Uppstallning			Ätspilta	
Mankhöjd, m	Längd, m	Bredd, m	Skiljeväggens höjd, m (exkl. ev. galler)	Längd, m	Bredd, m
<0,85	1,50	1,00	0,80	1,40	0,50
0,86–1,07	1,80	1,15	0,95	1,75	0,50
1,08–1,30	2,15	1,40	1,15	2,10	0,55
1,31–1,40	2,35	1,50	1,25	2,30	0,60
1,41–1,48	2,45	1,60	1,30	2,40	0,65
1,49–1,60	2,65	1,75	1,40	2,60	0,70
1,61–1,70	2,85	1,85	1,50	2,75	0,75
>1,71	3,00	2,00	1,60	2,90	0,80

2. Utrymme i box

	Individuell uppstallning		Fölningsbox och box för uppstallning av sto med föl[2)]	
Mankhöjd, m	Area[1)], m²	Kortaste sida, m	Area, m²	Kortaste sida, m
<0,85	3,0	1,50	3,5	1,60
0,86–1,07	4,0	1,60	4,5	1,90
1,08–1,30	5,0	1,90	6,5	2,30
1,31–1,40	6,0	2,10	7,5	2,50
1,41–1,48	7,0	2,20	8,5	2,60
1,49–1,60	8,0	2,35	10,0	2,80
1,61–1,70	9,0	2,50	11,0	3,00
>1,71	10,0	2,70	13,0	3,20

1) Vid korttidsuppstallning får arean minskas till 85 % av angivna mått.
2) Sto med föl får hållas tillsammans i detta utrymme fram till och med fölets sjätte månad. Därefter ska de hållas i utrymme motsvarande gruppbox.

3. Utrymme per häst vid grupphållning

	Gruppbox area, m²	Ligghall[1)] area, m²
Vuxna hästar	100 % av arean för vuxen häst enligt tabell 2	80 % av arean för vuxen häst enligt tabell 2
Unghästar, 12–24 mån	75 % av arean för förväntad vuxenstorlek enligt tabell 2	60 % av arean för förväntad vuxenstorlek enligt tabell 2
Unghästar, 5–12 mån	50 % av arean för förväntad vuxenstorlek enligt tabell 2	40 % av arean för förväntad vuxenstorlek enligt tabell 2

1) Avser tillgänglig liggarea. Anordningar för utfodring får inte räknas in i liggarean. Om hästarna utfodras lösgående inne i ligghallen gäller samma utrymmeskrav som för gruppbox.

4. Takhöjd[1)] (mätt från den nivå hästen står på till takkonstruktionens/annan byggnadsdetaljs lägsta nivå)
1,5 x mankhöjd, dock lägst 2,2 m.

1) Takkonstruktioner eller andra byggnadsdetaljer placerade rakt ovanför box eller spiltvägg ska inte inräknas i takhöjden.

5. Allmänna råd
Fritt öppningsmått i boxdörr och stalldörr bör vara minst 1,2 x 2,2 m.

Stallgångar bör vara:

bakom hästar som hålls i spilta:	3,0 m
mellan två spiltrader i ridskolestall:	3,5 m
mellan två boxrader eller boxrad och vägg:	2,5 m
mellan två boxrader när anspänning sker i stallgången:	3,5 m

Från den 1 augusti 2010 ska boxväggar och skiljeväggar mellan spiltor vara utformade så att hästarnas sociala behov tillgodoses. Tillverkningsmaterial ska ha tillräcklig hållfasthet för att stå emot hästsparkar.

Boxväggar och skiljeväggar mellan spiltor bör vara utformade så att:
1. hästarna kan se och höra andra hästar
2. hästarna kan ha fysisk kontakt med varandra (gäller inte om det är uppenbart olämpligt att hästarna har fysisk kontakt)
3. hästar som visar aggression mot varandra inte skadar eller stör varandra
4. hästar inte kan fastna med hov, huvud eller käke.

BILAGA 2 ALLMÄNNA RÅD

Djurskyddslagen (1988:534), Djurskyddsförordningen (1988:539), Jordbruksverkets föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2010:15) om djurhållning inom lantbruket m.m. (SJVFS 2010:15) samt Djurskyddsmyndighetens föreskrifter (DFS 2007:6) och allmänna råd om hästhållning (L101).

I anslutning till djurskyddsföreskrifterna har man utfärdat allmänna råd. Syftet med allmänna råd är att visa hur man kan eller bör bete sig för att nå upp till det krav som det allmänna rådet är kopplat till. Andra förfaringssätt än det som det allmänna rådet anger kan alltså godtas, förutsatt att kravet i paragrafen uppnås.

ALLMÄNNA RÅD FÖR ALLA DJURSLAG

Utrymme, inredning och utrustning

- Djurstallar bör utformas så att flyttning, transport och utlastning av djuren underlättas. Drivgångar bör ha släta ytor utan skarpa hörn. Speciella utlastningsrum eller boxar bör inrättas vid behov. Lastrampers lutning bör vara så liten som möjligt.
- Lantbrukets brandskyddskommittés rekommendationer bör följas vid nybyggnad och större om- och tillbyggnad av stall. Rekommendationerna är i allmänhet även försäkringsvillkor.
- Under den kalla årstiden bör liggytorna i stallar med utomhusliknande klimat vara försedda med bädd av halm eller annat skyddande material som är lämpligt för djuren.
- För grisar och lösgående nötkreatur utom utegångsdjur bör utrymme för djur som behöver särskild vård kunna hysa minst vart 25:e djur. För får, getter bundna nötkreatur och utegångsdjur bör utrymmet kunna hysa minst vart 50:e djur. För utegångsdjur eller djur som hålls på bete bör utrymmet vara placerat eller kunna iordningställas så att det är tillgängligt inom en halvtimma för det djur som behöver tas omhand i utrymmet. Ett behandlingsutrymme som kan värmas upp bör utformas så att uppvärmning till minst 10 °C kan ske inom en timma.

Stallklimat och luftkvalitet

- Även stallar med mekanisk ventilation utan krav på larm bör vara utrustade med en larmanordning som varnar för övertemperaturer, strömavbrott och fel på larmanordningen om ett ventilationsbortfall bedöms kunna medföra lidande för djuren.

Betesmarker och rastgårdar

- En ligghall för utegångsdjur bör bestå av tre väggar och tak. Den öppna långsidan bör i normalfallet ha söderläge. Om en ligghall inte har en öppen sida bör den ha flera öppningar för att undvika att ranghöga djur hindrar övriga djur från att gå in i eller ut ur ligghallen.
- Drivning av djur bör inte ske genom koppling till fordon.

NÖTKREATUR

Tillsyn och skötsel

- Kor bör alltid ges tillfälle att slicka sina nyfödda kalvar. Kalvar bör tidigast flyttas till en annan djurbesättning då de uppnått en månads ålder och en för rasen och åldern normal vikt. De bör vidare förberedas inför flyttningen genom att foderstaten ett par veckor dessförinnan anpassas till mjölkersättning, kraftfoder eller hö. Avvanda kalvar som ska flyttas till annan djurbesättning bör ha varit avvanda minst två veckor innan de flyttas.
- Nötkreatur bör vara avhornade.
- Unga nötkreatur bör vänjas vid det djurhållningssystem de ska hållas i som vuxna.
- I stall för bundna nötkreatur bör det finnas en båsavskiljare mellan minst vartannat djur.
- För nötkreatur som är äldre än en månad bör liggplatsen vara försedd med strö.
- I lösdriftsstallar för mjölkkor bör det finnas klövbad.
- Kvigor bör senast från att de uppnått en ålder av fem månader hållas på ett sådant sätt att risken för betäckning minimeras.

Utrymme, inredning och utrustning

- Det bör finnas minst en plats i kalvningsbox per påbörjat antal kor i besättningen enligt följande:

1. 45 kor vid jämn kalvningsfördelning över hela året
2. 35 kor vid jämn kalvningsfördelning över 9 månader
3. 25 kor vid jämn kalvningsfördelning över 6 månader
4. 15 kor vid jämn kalvningsfördelning över 4 månader
5. 10 kor vid jämn kalvningsfördelning över 2 månader.

- För besättningar där kalvning sker koncentrerat sommartid och är planerad att ske på betesmarken, bör det finnas minst en plats i kalvningsbox per påbörjat 50-tal djur som ska kalva under den perioden.
- En kalvningsbox som är avsedd för en ko eller kviga bör rengöras noggrant samt förses med nytt strö mellan varje kalvning. Kalvning i gruppbox bör ske omgångsvis. Djurgruppen bör inte vara större än att beräknade förlossningar inträffar inom loppet av tio dagar. Kalvningsplatsen bör i detta fall rengöras noggrant samt förses med nytt strö mellan varje djuromgång.
- Omgångsuppfödning bör tillämpas vid uppfödning av växande nötkreatur. Vid omgångsuppfödning i mottagningsstall bör kalvgruppen hållas i mottagningsstallet minst fem veckor efter det att det sist insatta djuret sattes in. Ett uppfödningsstall för djur som tagits emot i mottagningsstall bör inte inhysa fler än 300 djur.

Bete och betesdrift

- Djurtätheten på bete bör normalt inte överstiga följande genomsnittsvärden:
  2 månaders betestid – 7 mjölkkor per ha
  3 månaders betestid – 6 mjölkkor per ha
  4 månaders betestid – 5 mjölkkor per ha
  Om bete endast anordnas under en del av dygnet kan djurtätheten ökas i förhållande till den minskade användningen av betet.
- Särskilda skäl till att medge undantag från kravet på bete för nötkreatur som hålls för mjölkproduktion kan anses föreligga för djurhållare med mjölkkor om dispensmyndigheten efter en uttömmande utredning kan konstatera: att det inte finns godtagbara drivningsvägar till betes-

marken och inte heller förutsättningar att anlägga sådana vägar, att drivningsvägen mellan bete och mjölkningsplats överstiger en kilometer, att det inte finns mark där bete är anlagt eller kan anläggas på ett godtagbart sätt.
- Mycket god stallmiljö bör vara intygad av en sakkunnig person, såsom en byggnadsrådgivare vid länsstyrelsen, och anses föreligga endast om maximiventilationen minst uppfyller rekommendationerna i Svensk Standard SS 951051, inredningen håller god standard och stallet i övrigt väl uppfyller gällande djurskyddskrav. Mycket god djurhälsa enligt samma punkt bör vara intygad av en veterinär med kännedom om hälsoläget i besättningen och anses föreligga endast om sjukdomsfrekvensen är låg och skötseln av djuren är god. Kravet på motion under två månader bör anses vara uppfyllt endast om djuren hålls i lösdriftssystem där de kan röra sig helt fritt eller om de får regelbunden daglig motion på annat sätt.

GRISAR

Skötsel

- Uppfödning av växande grisar bör ske omgångsvis. Grisar som väger mindre än 20 kg bör inte föras samman med grisar från andra besättningar. Smågriskullarna bör efter eventuell kullutjämning hållas samman under tillväxttiden. En gris som har nedsatt förmåga att hävda sig i en smågriskull bör dock avlägsnas och inhysas i en miljö som är bättre anpassad för grisen.
- Strömedel till grisar bör innehålla material som grisarna kan böka i, undersöka och tugga. Vid uppfödning i konventionell grisningsbox bör strömedlet också ge ett skyddande liggunderlag för suggan och smågrisarna under smågrisarnas första levnadsvecka.
- Utgödslingssystemet i stallavdelningar med konventionella grisningsboxar bör vara avpassat för hantering av stora strömängder.

Utrymme, inredning och utrustning

- Slaktgrisstallar bör vara utrustade med duschar eller andra anordningar som kan ge djuren svalka under den varma årstiden. Värmeisolerade stallar för växande grisar bör vara utrustade med anläggning för tillskottsvärme under den kalla årstiden.
- Främre delen av båsavskiljarna i ätbås och foderliggbås bör vara täta.
- Grisar som hålls utomhus under den varma årstiden bör ha tillgång till gyttjebad.

GETTER

- Getter bör vara avhornade eller försedda med skydd på hornspetsarna för att förhindra stångningsskador.

VÄRPHÖNS OCH UNGHÖNS

- Värphöns i bursystem bör vara uppfödda i bursystem för unghöns. Frigående värphöns bör vara uppfödda som frigående unghöns. Unghöns uppfödda i bursystem bör inte användas som frigående värphöns i flervåningssystem.
- Värphöns bör ha en sammanhängande mörkerperiod på minst åtta timmar per dygn.
- Strömedel med grov struktur, såsom exempelvis kutterspån, bör inte användas i bursystem.
- Stallar för fler än 2 000 djur bör vara utrustade med ett reservelverk.
- Stallar med gödseldränerande golv som var i bruk före den 1 augusti 2007 samt sådana ny-, till- eller ombyggda stallar som inte omfattas av förprövningsplikt bör ha ett utgödslingssystem som medger att regelbunden utgödsling kan ske under det gödseldränerande golvet. Utgödsling under gödseldränerande golvytor bör ske minst 2 gånger per vecka.

SLAKTKYCKLING, KALKONER, ANKOR OCH GÄSS

- Ankor och gäss bör ha tillgång till badvatten.
- Stallar för fler än 2 000 djur bör vara utrustade med reservelverk.
- Om en slaktkyckling uppvisar svårigheter att gå, eller i övrigt visar tecken på skada eller sjukdom bör den avlivas.

HÄSTAR

Allmänna råd

- Hästar bör hållas tillsammans med artfränder.
- Förflyttning av hästar bör inte ske genom koppling till motorfordon.
- Hästarnas känselhår bör inte klippas av eller på annat sätt avlägsnas annat än av veterinärmedicinska eller funktionella orsaker. Med känselhår avses de speciella, hårda hårstrån på mule och runt ögonen som hästen använder för sin känsel.
- Följande metoder utgör exempel på när fölets psykiska och fysiska hälsa kan vara tillgodosedd vid avvänjning:

1. Naturlig avvänjning – fölet går med stoet till dess stoet inte längre tillåter diande. Detta sker vanligen då fölet är 8–10 månader gammalt om stoet är dräktigt.
2. Successiv avvänjning – fölet avvänjs under några veckors tid genom att del av dygnet vistas i utrymme omedelbart intill stoets utrymme med möjlighet till fysisk kontakt men inte till diande alternativt vistas i utrymme tillsammans med fölgrupp. Resterande del av dygnet går fölet tillsammans med stoet. Denna typ av avvänjning kan påbörjas tidigast vid 5 månaders ålder.
3. Avvänjning med hjälp av fölgrupp – fölet går direkt från stoet till en invand (för fölet tidigare känd) fölgrupp. Denna typ av avvänjning kan tidigast påbörjas när det yngsta fölet är 5 månader.

- Täcken bör enbart användas vid behov och då huvudsakligen som skydd mot kyla, väta eller insekter.
- Utrymmen för hästar som behöver särskild vård eller behandling bör kunna hysa minst var 25:e häst.
- Lantbrukets brandskyddskommittés rekommendationer bör följas vid nybyggnad och större om- och tillbyggnad av häststall.
- Ätspiltor i lösdriftssystem och spiltor i foderstationer bör vara försedda med en avskiljningsanordning bakom hästarna. Hästar bör ha fri tillgång till dricksvatten. Auto- »

matiska vattenkoppar bör ha ett flöde på minst 6 liter per minut. För hästar som vintertid hålls i utrymmen där temperaturen sjunker under noll grader bör vattningsfunktionen frostskyddas.
– Hästar som går i skrittmaskin bör hållas under uppsikt.

Rastning och utevistelse
– Elstängsel bör utformas så att materialet brister om en häst fastnar.
– Hästar som ska hållas som utegångshästar bör, för att utveckla en lämplig hårrem, vänjas vid utevistelsen i god tid före den kalla årstiden.
– En ligghall för utegångshästar bör ha en öppen sida eller flera större öppningar för att undvika att ranghöga hästar hindrar övriga hästar från att gå in i eller ut ur ligghallen. Den öppna sidan och större öppningar bör i normalfallet ha söderläge.

BILAGA 3 MILJÖSANKTIONSAVGIFTER

MILJÖSANKTIONSAVGIFTER (SFS 1998:950)

Avsnitt i checklistan		
G1	För sent inskickad miljörapport för tillståndspliktig verksamhet.	1 000 kr för B-verksamhet 2 000 kr för A-verksamhet
G1	Uppfört vilthägn utan tillstånd.	500 kr/ha inhägnad mark där allmänhet får färdas fritt, vid mer än 2 ha och högst 50 000 kr
G1	Saknar tillstånd kring avloppsanordning.	3–5 000 kr, beroende på avvikelsens art
G2	Uppfyller inte kraven på egenkontroll, tillståndspliktiga verksamheter. Kraven finns under *punkt G2* i faktadelen.	10 000–60 000 kr
G4	Underlåter att informera tillsynsmyndigheten om lagring av brandfarliga vätskor.	1 000 kr
G4	Inte utfört installations- eller revisionskontroll vid lagring av brandfarliga vätskor.	3 000 kr
G4	Har inte besiktigat cisterner inom angiven tid.	2 000 kr
G6	Uppfyller inte kraven på läckagekontroll av kyl-, värme- och klimatanläggningar innehållande vissa köldmedium.	5 000 kr
G6	Har inte upprättat ett register över anläggningar enligt ovan.	2 000 kr
G6	Har inte informerat tillsynsmyndigheten om installation eller konvertering av anläggningar enligt ovan.	5 000 kr
G6	Årlig rapport om läckagekontroll inkommer för sent (efter 31 mars).	1 000 kr
G6	Uppfyller inte kraven på ackrediterat kontrollorgan vid installation av anläggning med växthusgaser och ozonnedbrytande ämnen om den som är skyldig att betala avgiften är: a. en fysisk person eller ideell förening b. en juridisk person som inte är en ideell förening.	 3 000 kr 10 000 kr
G8	Saknar transportdokument vid transport av farligt avfall.	5 000 kr
V2	Använder växtskyddsmedel klass 1L utan behörighet.	10 000 kr
V2	Använder växtskyddsmedel klass 2L utan behörighet.	5 000 kr
V2	För inga anteckningar då bekämpningsmedel används som är särskilt skadliga för pollinerande insekter.	1 000 kr
V2	Kemisk bekämpning där allmänheten får färdas fritt (>1 000 m^2) med undantag för åkermark, idrottsanläggningar samt banvallar utan anmälan till kommunen: a. för fysisk person eller ideell förening b. för juridisk person som inte är en ideell förening.	 1 000 kr 5 000 kr
V4	För liten del av åkermarken höst- eller vinterbevuxen, då mer än 5 ha åkermark finns.	500 kr/ha dock minst 1 000 kr och högst 25 000 kr
V5	Ej tillräckligt stor spridningsareal för stallgödsel.	1 000 kr/ha dock högst 50 000 kr
V5	Ej journalfört mottagande av stallgödsel eller andra organiska gödselmedel resp. vid bortförande av stallgödsel.	1 000 kr

BILAGA 4 OMRÅDESINDELNING

A. KÄNSLIGA OMRÅDEN *enligt 5 §, förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket*

BLEKINGE LÄN – alla kommuner och församlingar
GOTLANDS LÄN – alla kommuner och församlingar
HALLANDS LÄN – alla kommuner och församlingar
SKÅNE LÄN – alla kommuner och församlingar
STOCKHOLMS LÄN – alla kommuner och församlingar
ÖLAND – alla kommuner och församlingar

UPPSALA LÄN

Kommun:	**Församling:**
Håbo	Alla
Uppsala	Uppsala domkyrkoförsamling, Helga Trefaldighet, Gamla Uppsala, Vaksala, Danmark, Funbo, Hagby, Ramsta, Balingsta, Västeråker, Dalby, Uppsala-Näs, Läby, Vänge, Åland, Skogs-Tibble, Järlåsa, Jumkil, Börje, Åkerby, Bälinge, Skuttunge, Ärentuna, Björklinge, Gottsunda
Knivsta	Alla
Enköping	Alla

SÖDERMANLANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Vingåker	Alla
Nyköping	Lunda, Tuna, Tunaberg, Bergshammar, Nyköpings S:t Nicolai, Nyköpings Alla Helgona församling med Svärta, Tystbergabygden
Trosa	Alla
Oxelösund	Alla
Katrineholm	Julita
Eskilstuna	Alla
Strängnäs	Alla

ÖSTERGÖTLANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Ödeshög	Svanshals, Västra Tollstad, Heda, Rök
Norrköping	Norrköpings S:t Olai, Norrköpings Hedvig, Norrköpings Matteus, Norrköpings Östra Eneby, Norrköpings Borg, Norrköpings S:t Johannes, Styrstad, Tingstad, Kullerstad, Skärkind, Kimstad, Kvillinge, Krokek, Kvarsebo, Östra Stenby, Konungsund, Dagsberg, Furingstad, Tåby, Kuddby, Å, Östra Ny, Östra Husby, Häradshammar, Jonsberg, Rönö, Vrinnevi, Svärtinge
Söderköping	Alla
Motala	Motala, Kristberg, Brunneby, Klockrike, Älvestad, Fornåsa, Lönsås, Ekebyborna, Ask, Varv och Styra, Västra Stenby, Fivelstad
Vadstena	Alla
Mjölby	Högby, Skänninge, Bjälbo, Allhelgona, Järstad, Normlösa, Vallerstad, Skeppsås, Appuna, Hogstad, Väderstad, Kumla, Viby, Veta, Herrberga
Valdemarsvik	Alla
Linköping	Linköpings domkyrkoförsamling och Gottfridsberg, Linköping S:t Lars, Landeryd, Slaka, Kärna, Kaga, Ledberg, Sjögestad, Västerlösa, Björkeberg, Rappestad, Vikingstad, Vreta Kloster, Flistad, Ljung, Östra Harg, Rystad, Törnevalla, Östra Skrukeby, Lillkyrka, Gistad, Örtomta, Askeby, Bankekind, Vårdsberg, Linköpings Berga, Linköpings Johannelund, Linköpings Skäggetorp, Linköpings Ryd

KALMAR LÄN

Kommun:	**Församling**
Torsås	Torsås, Söderåkra
Kalmar	Alla
Nybro	S:t Sigfrid
Mönsterås	Alla
Oskarshamn	Oskarshamn, Döderhult, Misterhult
Västervik	Hjorted, Västerum, Gladhammar, Hallingeberg, Törnsfall, Gamleby, Odensvi, Lofta, Loftahammar, Överum, Ukna, Västra Ed, Västervik

VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Härryda	Landvetter, Råda
Partille	Alla
Öckerö	Öckerö
Stenungsund	Alla
Tjörn	Alla
Orust	Alla
Sotenäs	Alla
Munkedal	Alla
Tanum	Tanum, Lur, Kville, Fjällbacka, Bottna, Svenneby
Färgelanda	Alla
Ale	Alla
Grästorp	Alla
Essunga	Alla
Mellerud	Alla
Lilla Edet	Alla
Vara	Alla
Götene	Alla
Töreboda	Töreboda, Fredsberg, Bäck, Fägre
Göteborg	Alla
Mölndal	Alla
Kungälv	Alla
Lysekil	Alla
Uddevalla	Alla
Strömstad	Alla
Vänersborg	Alla
Trollhättan	Alla
Mariestad	Alla
Lidköping	Alla
Skara	Alla
Skövde	Alla
Tidaholm	Valstad, Dimbo-Ottravad, Varv, Acklinga, Kungslena, Hömb, Fröjered, Tidaholm, Baltak
Falköping	Falköping, Friggeåker, Hällestad-Trävattna, Gökhem, Ullene, Vilske-Kleva, Marka, Göteve, Luttra, Karleby, Åsle, Tiarp, Mularp, Slöta, Skörstorp, Högstena, Dala, Borgunda, Stenstorp, Brunnhem, Södra Kyrketorp, Segersta, Valtorp, Håkantorp, Broddetorp, Torbjörntorp, Gudhem, Östra Tunhem, Ugglum, Bjurum

ÖREBRO LÄN

Kommun:	**Församling:**
Lekeberg	Knista, Edsberg, Hidinge, Kräcklinge, Hackvad
Hallsberg	Hallsberg, Viby, Sköllersta
Örebro	Alla
Kumla	Alla

VÄSTMANLANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Kungsör	Alla
Hallstahammar	Alla
Västerås	Alla
Köping	Köping, Himmeta-Bro, Kolsva, Odensvi, Munktorp
Arboga	Alla

B. KUSTOMRÅDEN SOM TILLHÖR KÄNSLIGA OMRÅDEN *enligt 5.1 §, förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket*

STOCKHOLMS LÄN

Kommun:	Församling:
Vallentuna	Össeby-Garn, Angarn
Österåker	Alla
Värmdö	Alla
Huddinge	Alla
Botkyrka	Gröding, Tumba
Haninge	Alla
Tyresö	Alla
Täby	Alla
Danderyd	Alla
Stockholms stad	Alla
Södertälje	Södertälje-Tveta, Östertälje, Överjärna, Ytterjärna, Hölö, Mörkö, Västertälje
Nacka	Alla
Sundbyberg	Alla
Solna	Alla
Lidingö	Alla
Vaxholm	Alla
Norrtälje	Norrtälje-Malsta, Björkö-Arholma, Väddö, Singö, Häverö, Edebo, Ununge, Skederid, Husby-Sjuhundra, Lohärad, Estuna, Söderby-Karl, Roslags-Bro, Vätö, Rådmansö, Frötuna, Blidö, Länna, Riala
Nynäshamn	Alla

SÖDERMANLANDS LÄN

Kommun:	Församling:
Nyköping	Lunda, Tuna, Tunaberg, Bergshammar, Nyköpings S:t Nicolai, Nyköpings Alla Helgona, Tystbergabygden
Trosa	Alla
Oxelösund	Alla

ÖSTERGÖTLANDS LÄN

Kommun:	Församling:
Norrköping	Kvarsebo, Krokek, Kvillinge, Norrköpings Östra Eneby, Norrköpings Hedvig, Styrstad, Dagsberg, Östra Stenby, Konungsund, Furingstad, Tåby, Kuddby, Östra Husby, Häradshammar, Jonsberg, Rönö, Östra Ny, Å, Svärtinge
Söderköping	Skönberga, S:t Anna
Valdemarsvik	Alla

KALMAR LÄN

Kommun:	Församling:
Torsås	Torsås, Söderåkra
Kalmar	Alla
Nybro	S:t Sigfrid
Mönsterås	Alla
Oskarshamn	Oskarshamn, Döderhult, Misterhult
Västervik	Hjorted, Västrum, Gladhammar, Hallingeberg, Törnsfall, Gamleby, Odensvi, Lofta, Loftahammar, Överum, Ukna, Västra Ed, Västervik

VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Kommun:	Församling:
Härryda	Landvetter, Råda
Partille	Alla
Öckerö	Öckerö
Stenungsund	Alla
Tjörn	Alla
Orust	Alla
Sotenäs	Alla
Munkedal	Alla
Tanum	Tanum, Lur, Kville, Fjällbacka, Bottna, Svenneby
Göteborg	Alla
Mölndal	Alla
Kungälv	Alla
Lysekil	Alla
Uddevalla	Alla
Strömstad	Alla

C. DELAR AV UPP SALA, SÖDERMANLANDS, ÖSTERGÖTLANDS, VÄSTRA GÖTALANDS, ÖREBRO OCH VÄSTMANLANDS LÄN SOM TILLHÖR KÄNSLIGA OMRÅDEN *enligt 5.2 §, förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket*

UPPSALA LÄN

Kommun:	Församling:
Håbo	Alla
Uppsala	Uppsala domkyrkoförsamling, Heliga Trefaldighet, Gamla Uppsala, Vaksala, Danmark, Funbo, Hagby, Ramsta, Balingsta, Västeråker, Dalby, Uppsala-Näs, Läby, Vänge, Åland, Skogs-Tibble, Järlåsa, Jumkil, Börje, Åkerby, Bälinge, Skuttunge, Ärentuna, Björklinge, Gottsunda
Knivsta	Alla
Enköping	Alla

SÖDERMANLANDS LÄN

Kommun:	Församling:
Vingåker	Alla
Katrineholm	Julita
Eskilstuna	Alla
Strängnäs	Alla

ÖSTERGÖTLANDS LÄN

Kommun:	Församling:
Ödeshög	Svanhals, Västra Tollstad, Heda, Rök
Motala	Motala, Kristberg, Brunneby, Klockrike, Älvestad, Fornåsa, Lönsås, Ekebyborna, Ask, Varv och Styra, Västra Stenby, Fivestad
Vadstena	Alla
Mjölby	Högby, Skänninge, Allhelgona, Appuna, Hogstad, Kumla, Bjälbo, Järstad, Normlösa, Vallerstad, Skeppsås, Väderstad, Viby, Veta, Herrberga
Linköping	Linköpings domkyrkoförsamling och Gottfridsberg, Linköping S:t Lars, Landeryd, Slaka, Kärna, Kaga, Ledberg, Sjögestad, Västerlösa, Björkeberg, Rappestad, Vikingstad, Vreta Kloster, Flistad, Ljung, Östra Harg, Rystad, Törnevalla, Östra Skrukeby, Lillkyrka, Gistad, Örtomta, Askeby, Bankekind, Vårdsberg, Linköpings Berga, Linköpings Johannelund, Linköpings Skäggetorp, Linköpings Ryd
Norrköping	Norrköpings S:t Olai, Norrköpings Matteus, Norrköpings Borg, Norrköpings S:t Johannes, Tingstad, Kullerstad, Skärkind, Kimstad, Vrinnevi
Söderköping	S:t Laurentii, Drothem, Västra Husby, Gårdeby, Östra Ryd

VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Kommun:	Församling:
Färgelanda	Alla
Ale	Alla
Grästorp	Alla
Essunga	Alla
Mellerud	Alla
Lilla Edet	Alla
Vara	Alla
Götene	Alla
Töreboda	Töreboda, Fredsberg, Bäck, Fägre
Vänersborg	Alla
Trollhättan	Alla
Mariestad	Alla
Lidköping	Alla

Skara	Alla
Skövde	Alla
Tidaholm	Valstad, Dimbo-Ottravad, Varv, Acklinga, Hömb, Kungslena, Fröjered, Tidaholm, Baltak
Falköping	Falköping, Friggeåker, Hällestad-Trävattna, Sörby, Gökhem, Ullene, Vilske-Kleva, Marka, Göteve, Luttra, Karleby, Åsle, Tiarp, Mularp, Slöta, Skörstorp, Högstena, Dala, Borgunda, Stenstorp, Brunnhem, Södra Kyrketorp, Segersta, Valtorp, Håkantorp, Broddetorp, Torbjörntorp, Gudhem, Östra Tunhem, Ugglum, Bjurum,

ÖREBRO LÄN

Kommun:	**Församling:**
Lekeberg	Knista, Edsberg, Hidinge, Kräcklinge, Hackvad
Hallsberg	Hallsberg, Viby, Sköllersta
Örebro	Alla
Kumla	Alla

VÄSTMANLANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Kungsör	Alla
Hallstahammar	Alla
Västerås	Alla
Köping	Köping, Himmeta-Bro, Kolsva, Odensvi, Munktorp
Arboga	Alla

D. OMRÅDEN SOM ÄR ATT ANSE SOM SLÄTTBYGDER I VÄRMLANDS, ÖREBRO OCH VÄSTMANLANDS LÄN *enligt 8 §, förordning (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket*

VÄRMLANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Kil	Stora Kil, Fykerud
Hammarö	Hammarö
Forshaga	Forshaga, Nedre Ullerud
Grums	Grums, Borgvik, Ed
Karlstad	Karlstads domkyrkoförsamling, Norrstrand, Nyed, Alster, Grava, Nor, Segerstad, Västerstrand, Östra Fågelvik, Väse
Kristinehamn	Alla
Säffle	Säffle, Tveta, Bro, Botilsäter, Ölserud, Millesvik, Eskilsäter, Ny-Huggenäs, Gillberga, Kila

ÖREBRO LÄN

Kommun:	**Församling:**
Lekeberg	Knista, Edsberg, Hidinge, Kräcklinge, Hackvad
Hallsberg	Hallsberg, Viby, Sköllersta
Örebro	Örebro Nikolai, Örebro Olaus Petri, Längbro, Almby, Mosjö, Täby, Tysslinge, Axberg, Asker, Stora Mellösa, Norrbyås, Gällersta, Glanshammar, Mikael, Adolfsberg
Kumla	Alla
Lindesberg	Fellingsbro, Näsby

VÄSTMANLANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Kungsör	Alla
Hallstahammar	Alla
Västerås	Alla
Sala	Alla
Köping	Köping, Himmeta-Bro, Kolsva, Odensvi, Munktorp
Arboga	Alla

E. FÖRSAMLINGAR OCH OMRÅDEN SOM ÄR ATT ANSE SOM GLESBYGD *enligt SJVFS (2006:84) 2 kap. 23 § första stycket b–d*

OMRÅDEN: öar utan broförbindelse eller färjeförbindelse för fordon till fastlandet, samt:

VÄRMLANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Eda	Eda, Köla, Skillingmark
Arvika	Gunnarskog, Mangskog
Torsby	Norra Finnskoga, Södra Finnskoga, Dalby, Östmark, Vitsand, Norra Ny-Nyskoga
Hagfors	Hagfors-Gustav Adolf
Filipstad	Nordmark, Rämmen

DALARNAS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Vansbro	Alla
Malung	Alla
Älvdalen	Alla
Gagnef	Floda
Mora	Alla
Orsa	Orsa
Rättvik	Alla
Falun	Enviken

GÄVLEBORGS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Ljusdal	Los-Hamra, Kårböle

VÄSTERNORRLANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Ånge	Haverö

JÄMTLANDS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Härjedalen	Alla
Berg	Klövsjö, Åsarne, Storsjö
Åre	Undersåker, Åre, Kall
Krokom	Offerdal, Föllinge, Hotagen och Laxsjö
Strömsund	Ström, Alanäs, Frostviken, Tåsjö, Bodum, Hammardal, Gåxsjö, Fjällsjö

VÄSTERBOTTENS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Åsele	Alla
Dorotea	Alla
Vilhelmina	Vilhelmina
Storuman	Alla
Sorsele	Alla
Malå	Malå
Lycksele	Lycksele
Norsjö	Norsjö

NORRBOTTENS LÄN

Kommun:	**Församling:**
Arvidsjaur	Arvidsjaur
Arjeplog	Arjeplog
Boden	Edefors, Gunnarsbyn
Jokkmokk	Alla
Gällivare	Alla
Kiruna	Alla
Pajala	Alla
Älvsbyn	Älvsby
Överkalix	Överkalix
Övertorneå	Övertorneå

Egna anteckningar

Egna anteckningar

MILJÖHUSESYN

– Egen tillsyn för lantbruk och trädgård

Miljöhusesyn ger dig en samlad och övergripande information om vilka krav som ställs på dig inom områdena miljö, djurskydd, foder- och livsmedelssäkerhet samt arbetsmiljö. En genomförd Miljöhusesyn ger dig en bekräftelse på att produktionen uppfyller lagstiftningen inom dessa områden.

Fler exemplar av Miljöhusesyn kan beställas från www.lrf.se, eller hos Distributionsservice på tel. 08-550 949 80.

Du kan även göra Miljöhusesyn på webben!
www.miljohusesyn.nu

Lantbrukarnas Riksförbund. 105 33 Stockholm. Telefon 0771-573 573. www.lrf.se

LANTBRUKARNAS RIKSFÖRBUND